

შოთა ბიჭია

ექვნიება დედას დიდი მოკრძალებით,
მაღლიერებითა და სიყვარულით.

ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში

გამომცემლობა „ანიკვსალი“
თბილისი 2010

UDC (უაკ) 343.133
ბ-737

ნაშრომში განხილულია სისხლისსამართლებრივი ხანდაზმულობის გააზრებასთან დაკავშირებული პრობლემები როგორც მეცნიერული, ასევე საკანონმდებლო და პრაქტიკული თვალსაზრისით, რის შედეგადაც ჩამოყალიბებულია პრობლემების გადაჭრის გზები.

ნაშრომი განკუთვნილია ხანდაზმულობის საკითხით დაინტერესებული მეცნიერებისთვის, პრაქტიკოს-იურისტებისათვის, სტუდენტებისთვის.

რედაქტორი:

გურამ ნაჭყებია, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სისხლის სამართლის ფილოსოფიის მიმართულების სრული პროფესორი, საქართველოს ფილოსოფიურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

რეცენზენტები:

ნონა თოდუა, სამართლის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონვეული პროფესორი.

დავით სულაქველიძე, სამართლის დოქტორი, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის მოსამართლე.

© შ. ბიჭია, 2010

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2010

თბილისი, 0179, ი. შავერასის გამზ. 19. ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-12-854-7

შოთა ბიჭია

დაიბადა 1983 წლის 23 მაისს ქ. ზუგდიდში;

1999 წელს წარჩინებით დაამთავრა ქ. ზუგდიდის მ. კოსტავას სახელობის №1 გიმნაზია;

2004 წელს წითელ დიპლომზე დაამთავრა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ზუგდიდის ფილიალი, იურიდიული ფაკულტეტი;

2002-2003 წლებში ხელმძღვანელობდა სტუდენტთა სამეცნიერო საზოგადოებას;

2004 წელს ჩაირიცხა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასპირანტურაში სისხლის სამართლისა და კრიმინოლოგიის კათედრაზე;

2006 წელს ჩაირიცხა იმავე უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტურაში სისხლის სამართლის მეცნიერებისა და სისხლის სამართლის ფილოსოფიის მიმართულებით;

2004-2006 წლებში მუშაობდა ადვოკატად იურიდიული მომსახურების ფირმა „სიმართლე“-ს ზუგდიდის №5 ფილიალში;

2009 წელს ჩააბარა მოსამართლეთა საკვალიფიკაციო გამოცდები სისხლის სამართლის სპეციალიზაციით;

2010 წელს წარმატებით დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე „ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში“ და მიენიჭა სამართლის დოქტორის ხარისხი;

სხვადასხვა ჟურნალსა თუ კრებულში გამოქვეყნებული აქვს 10-მდე სამეცნიერო ნაშრომი;

2006 წლიდან არის მოსამართლის თანაშემწე თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატაში;

ფლობს რუსულ, ინგლისურ, გერმანულ ენებს, კომპიუტერის საოფისე პროგრამებს;

ჰყავს დედა – ზეინაბ სარია – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი; პედაგოგი; პოეტი; მამა – თამაზ ბიჭია – პროფესიით ეკონომისტი, გარდაიცვალა 2008 წელს; ძმები: მიხეილ ბიჭია – თსუ იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, თსუ მოწვეული მასწავლებელი, ადვოკატი; ქუჯი ბიჭია – თსუ ეკონომიკის ფაკულტეტის ბაკალავრი.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ავტორისაგან	3
სამეცნიერო ხელმძღვანელის დასკვნა	6
რეცენზია.....	13
შემოკლებანი	17
შესავალი	20
თავი 1. ხანდაზმულობის თეორიული გააზრება	24
§ 1.1 ხანდაზმულობის შესახებ მოძღვრების განვითარება	24
1.1.1. ხანდაზმულობის უგულვებელმყოფელი თეორიები.....	24
1.1.2. ხანდაზმულობის აუცილებლობის უარმყოფი თეორიები27	
1.1.3. ხანდაზმულობის გამამართლებელი თეორიები.....	32
1.1.3.1. ხანდაზმულობის სისხლისსამართლებრივი თეორიები..	32
1.1.3.1.1. დანაშაულის ნიშნებთან დაკავშირებული თეორიები32	
1.1.3.1.2. ქმედების სუბიექტის პიროვნებასთან დაკავშირებული	
თეორიები.....	37
1.1.3.1.3. ქმედებისადმი საზოგადოების დამოკიდებულებასთან	
დაკავშირებული თეორიები.....	42
1.1.3.1.4. სხვა თეორიები.....	43
1.1.3.2. პროცესუალური თეორიები	51
1.1.3.3. შერეული თეორიები.....	54
§ 1.2. ხანდაზმულობის არსი და ადგილი ცნებათა სისტემაში .62	
12.1. ხანდაზმულობა კერძო და საჯარო სამართალში.....	62
12.2. სისხლისსამართლებრივი ხანდაზმულობა, როგორც	
დროის გამოვლენა სამართალ ში.....	75
12.2.1. დროის კატეგორია.....	75
12.2.2. დრო სამართალ ში.....	82
12.3. ხანდაზმულობა და იურიდიული აზროვნების წესი.....	90
12.3.1. დანაშაულის სოციოლოგიური და იურიდიული გაგება,	
როგორც ხანდაზმულობის მეთოდოლოგიური საფუძველი.....	90
12.3.2. დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივ	
ურთიერთობაში გამოვლენილი სოციოლოგიური აზროვნების	
წესის კრიტიკა ხანდაზმულობის ვადის ათვისის საწყის	
მომენტთან მიმართებით	95
12.3.3. დანაშაულის თავიდან აცილების გამო	
სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც იურიდიული	
აზროვნების წესის გამოვლინება და ხანდაზმულობა.....	101
12.3.4. სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსი,	
როგორც ხანდაზმულობის ბუნების გაგების ერთ-ერთი	
მეთოდოლოგიური საფუძველი.....	104
12.3.5. სისხლის სამართლის საპროცესო ურთიერთობა და	
ხანდაზმულობა	109

12.3.6. დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენისა და დანაშაულის დადგენის მექანიზმი, როგორც ხანდაზმულობის ვადის ათელის მეთოდოლოგიური საფუძველი.....	119
12.3.7. ხანდაზმულობის ვადის დენის პირობები.....	124
12.4. ხანდაზმულობა მომიჯნავე კატეგორიებთან, ცნებებთან, პრინციპებთან მიმართებაში.....	128
12.4.1. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა, როგორც ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოება.....	128
12.4.1.1. პასუხისმგებლობის ნეგატიური ასპექტი.....	128
12.4.1.2. პასუხისგებაში მიცემის არსი.....	133
12.4.1.3. ნეგატიური პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება და ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამომრიცხვა.....	137
12.4.2. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა, როგორც სასჯელის მოხდისაგან გამათავისუფლებელი გარემოება.....	146
12.4.3. სასჯელისა და პასუხისმგებლობის გარდუვალობა ხანდაზმულობასთან მიმართებით.....	155
12.4.3.1. ხანდაზმულობა და სასჯელის გარდუვალობა.....	155
12.4.3.2. ხანდაზმულობა და პასუხისმგებლობის გარდუვალობა.....	159
12.4.4. ხანდაზმულობა, როგორც სამართლიანობის მოთხოვნა.....	164
12.4.5. ხანდაზმულობა და სასჯელის დაუყოვნებლობა (მართლმსაჯულების სისწრაფე).....	172
12.4.6. ხანდაზმულობა და სახელმწიფოს უფლებამოსილება სასჯელის გამოყენებაზე.....	174
12.5. ხანდაზმულობის ფუნქციონალური დატვირთვა.....	178
12.6. ხანდაზმულობის ლეგიტიმაცია სისხლის სამართალში.....	180
12.7. ხანდაზმულობის სამართლებრივი შედეგები.....	185
12.7.1. ხანდაზმულობა და ნასამართლობა.....	185
12.7.2. ხანდაზმულობის სხვა შედეგები.....	191
12.8. ხანდაზმულობის ბუნება.....	196
12.9. ხანდაზმულობის ცნება.....	199

თავი 2. ხანდაზმულობის დოგმატიკურ-პრაქტიკული გააზრება 201

§ 2.1. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა.....	201
2.1.1. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადების დიფერენციაცია.....	201
2.1.1.1. მოკლე ისტორიული ექსკურსი.....	202
2.1.1.2. ხანდაზმულობის ვადების აგების წესი დანაშაულთა კატეგორიზაციის ფარგლებში.....	204
2.1.2. ხანდაზმულობის ვადის დენის საწყისი მომენტი.....	216
2.1.3. ხანდაზმულობის ვადის დინების შეჩერება.....	220
2.1.4. ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტა.....	233
2.1.5. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის ათელის ბოლო მომენტი.....	238

2.1.6. ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შედეგი.....	248
2.1.7. ხანდაზმულობა და განსასჯელის რეაბილიტაციის უფლება.....	251
2.1.8. დანაშაულები, რომლებზეც ხანდაზმულობა არ ვრცელდება.....	259
2.1.9. ხანდაზმულობა დანაშაულთა ერთობლიობისას.....	266
2.1.10. ხანდაზმულობა და არასრულწლოვანთა დანაშაულები.....	269
2.1.11. ხანდაზმულობა და კანონის უკუძალა.....	270
2.1.11.1. ხანდაზმულობის ვადების ცვლილება კანონში.....	270
2.1.11.2. ცვლილებები კერძო ნაწილში და ხანდაზმულობა.....	284
§2.2. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა	285
2.2.1. ვადების დიფერენციაცია.....	285
2.2.2. საწყისი მომენტი.....	287
2.2.3. ვადის დენის შეჩერება.....	289
2.2.4. ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტა.....	294
2.2.5. ხანდაზმულობის ვადის ათვლის ბოლო მომენტი.....	297
2.2.6. ხანდაზმულობის ვადის დენის დასრულების იურიდიული შედეგი.....	298
2.2.7. დანაშაულები, რომლებზეც ხანდაზმულობა არ ვრცელდება.....	300
2.2.8. ხანდაზმულობა და განაჩენთა ერთობლიობა.....	302
2.2.9. ხანდაზმულობის ვადები არასრულწლოვანი მსჯავრდებულებისათვის.....	303
2.2.10. ხანდაზმულობა და კანონის უკუძალა.....	304
2.2.10.1. ხანდაზმულობის ვადების ცვლილება კანონში.....	304
2.2.10.2. ცვლილებები კერძო ნაწილში და ხანდაზმულობა.....	305
დასკვნა.....	309
გამოყენებული ლიტერატურა	316
ნორმატიული მასალა.....	316
პრაქტიკის მასალები.....	319
სამეცნიერო ნაშრომები.....	320
ქართულ ენაზე.....	320
რუსულ ენაზე.....	322
გერმანულ ენაზე.....	331
ინგლისურ ენაზე.....	336

ავტორისაგან

წინამდებარე ნაშრომისათვის საბოლოო სახის მიცემა შეუძლებელი იქნებოდა, რომ არა კეთილი ადამიანების მიერ გამოწვეული დახმარების ხელი.

განუული ამაგისათვის დიდ მადლობას ვუხდის ჩემს მეცნიერ-ხელმძღვანელს, ბატონ გურამ ნაჭყებიას, რომელსაც უდიდესი წვლილი მიუძღვის მოცემული ნაშრომის შექმნაში.

დიდ მადლობას ვუხდის ბატონ დავით სულაქველიძეს და ქალბატონ ნონა თოდუას, რომელთა ზუსტი მეცნიერული რჩევების საფუძველზე ნაშრომი დაიხვეწა.

მადლიერების გრძნობით მოვიხსენიებ ქალბატონ მზია ლეკვეიშვილს, ბატონ მერაბ ტურავასა და ქალბატონ ირინე ბოხაშვილს, რომელთა დადებითი შეფასება დამეხმარა, გადამენწყვიტა ნაშრომის გამოქვეყნება.

მნიშვნელოვანი პროფესიული რჩევების გამო მადლიერებით მინდა მოვიხსენიო ბიძა - ნუგზარ სარია, სამუშაო ატმოსფეროს შექმნისათვის - ძმები - მიხეილ და ქუჯი ბიჭიები.

მინდა გამოვყო მამის, თამაზ ბიჭიასა და ბაბუის, შოთა სარიას მიერ განუული დახმარება. მათი თანადგომა, იმედი და წარმატების რწმენა დიდად დამეხმარა მუშაობის პროცესში. სამწუხაროა, რომ ისინი ვერ მოესწრნენ წიგნის გამოცემას.

დიდ მადლობას ვუხდის ყველას, ვინც თავისი წვლილი შეიტანა წინამდებარე ნაშრომის შექმნაში, დამეხმარა სათანადო ლიტერატურის მოძიებაში (განსაკუთრებით – მაია მეზონიას, ანეტ ჰაშტმანს, შოთა სარია უმცროსს), ხელი შემინყო კვლევის წარმოებაში, არსისმიერი შენიშვნებით მიბიძგა სწორი მიმართულების არჩევისაკენ, რამაც საბოლოოდ განაპირობა მოცემული ნაშრომის ამ სახით გამოქვეყნება.

შოთა ბიჭია

დასკვნა

შოთა ბიჭიას სადისერტაციო ნაშრომზე: "ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში"

შოთა ბიჭიას სადისერტაციო ნაშრომი "ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში" წარმოადგენს დასრულებულ მეცნიერულ გამოკვლევას, რომელიც ქართულ ენაზე პირველია როგორც თავისი საწყისი პრობლემიდან გამომდინარე, ისე მიზანდასახულობითა და შედეგებით. ავტორი, როგორც ჩანს, აცნობიერებს სადისერტაციო ნაშრომის თემატიკის თავისებურებას, მისი კვლევის ისტორიულ ასპექტებს, თანამედროვე მდგომარეობას და შეძლებისდაგვარად სახავეს ამ მიმართებით მომავლის პერსპექტივებს.

უნდა ითქვას, რომ სადისერტაციო ნაშრომის თემა მეტად თავისებურია. ერთი შეხედვით მოგვეჩვენება, რომ იგი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში თითქოს უკვე გადаныყვეტილია და ამდენად მეცნიერული კვლევის საგანს არც წარმოადგენს. მით უმეტეს, რომ ხანდაზმულობის სისხლის-სამართლებრივი ასპექტი სისხლის სამართლის საპროცესო ფორმაშიც ვლინდება. ამით იმის თქმა გვინდა, რომ დასახელებული სადისერტაციო ნაშრომის თემატიკა სინამდვილეში უეჭველადაა დისერტაბელური, რადგან მისი ძირითადი ასპექტები დღემდე სადავო ან გაურკვეველია. ამაზე მეტყველებს სადისერტაციო ნაშრომში გაანალიზებული ლიტერატურა, ნორმატიული მასალა და საგამოძებო-სასამართლო პრაქტიკა.

ნაშრომი შედგება შესავლის, ორი თავისა და დასკვნითი ნაწილისაგან. ნაშრომს თან ერთვის გამოყენებული წყაროების საკმაოდ ვრცელი ჩამონათვალი. ეს უკანასკნელი მეტყველებს იმაზე, რომ დისერტანტმა ფრიად სერიოზული, შრომატევადი, მრავალმხრივი სამუშაო ჩაატარა. ამასთან, მთელი პასუხისმგებლობით შეგვიძლია განვაცხადოთ, რომ დისერტანტმა იმუშავა ბეჯითად, საქმის ცოდნით, დიდი შე-

მოქმედებითი ალტკინებითა და ინტერესით (და არა მოვალეობის მოხდით). იგი ამ ნაშრომზე მუშაობდა საკმაოდ დიდ ხანს, სათანადოდ ითვალისწინებდა მეცნიერ-ხელმძღვანელის შენიშვნებსა და მითითებებს, და, რაც მთავარია, საკმაოზე მეტი ორიგინალურად უდგებოდა ამა თუ იმ პრობლემას, ხოლო ყოველივე ეს გვაძლევს საფუძველს დასკვნისათვის, რომ დოქტორანტი შოთა ბიჭია მეცნიერული კვლევისათვის საკმაოდ მომწიფებული გამოდგა. ამაზე მეტყველებს მისი სადისერტაციო ნაშრომის შინაარსი. ამ მხრივ საკმარისი იქნებოდა დასაცავად გამოტანილი დებულებების სისტემა როგორც ნაშრომის შესავალში, ისე დასკვნით ნაწილში. მაგალითად, ავტორი ფიქრობს, რომ ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში არის ფუნქციონალური სოციალური დროის, როგორც ქმნადობის, გამოვლენა ფუნქციურად დატვირთულ სამართლებრივ დროში. ან კიდევ: ხანდაზმულობის ვადა როგორც წესი, მიედინება სისხლისსამართლებრივ და საპროცესო ურთიერთობათა გარეთ, თუმცა შესაძლებელია ხანდაზმულობის ვადა მიედინებოდეს სისხლის სამართლის საპროცესო ურთიერთობის ფარგლებში. ეს და სხვა ამგვარი დასკვნები დაფუძნებულია არა მარტო სათანადო წყაროებზე, არამედ უაღრესად მრავალმხრივ მეთოდოლოგიურ მიდგომებზე. ამ მხრივ საკმარისია აღინიშნოს ავტორის ცდა, სათანადო მეთოდოლოგიურ დონეზე გაიაზროს დროის ფილოსოფიური კატეგორია, რომელიც სამართლის ნებისმიერ დარგში დროის გამოვლენის მეთოდოლოგიური საფუძველია. გარდა ამისა, ავტორი საკმაოზე მეტად კრიტიკულია, მაგრამ უაღრესად კორექტული და მეცნიერების ეთიკის ჩარჩოებში. მართალია, ავტორი საკმაოდ დამაჯერებლად დავობს, ქმნის აზრს, მაგრამ ის ამავე დროს შორს არის იმ არამეცნიერული ამბიციისაგან, რომ ის მეცნიერებაში ამ თემაზე უკანასკნელ ჭეშმარიტებას გეთავაზობს.

თვალში საცემია ის ფაქტიც, რომ დისერტანტს შესწავლილი აქვს საკმაოდ ვრცელი სამეცნიერო ლიტერატურა, მათ შორის უცხო ენებზე, თუმცა ირკვევა, რომ სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის პრობლემა სათანადოდ არა მარ-

ტო საქართველოში, არამედ არც სხვა ქვეყნებში ყოფილა ყოველმხრივი მეთოდოლოგიური ანალიზის საგანი. ამდენად, დისერტანტი დიდი სიძნელების წინაშე აღმოჩნდა, მაგრამ, მეორე მხრივ, ეს გარემოება დისერტანტს აძლევდა შანსს, საკუთარი შემოქმედებითი უნარი გამოეყვინა, ხოლო, ყოველივე ამას, ალბათ, უფრო ღრმად შემფასებლები აღნიშნავენ. ჩვენ კი მხოლოდ ზოგიერთი ფაქტოლოგიით შემოვიფარგლებით. კერძოდ, შესავალში ავტორი წარმოაჩენს საკვლევი თემის აქტუალობას იმის გამო, რომ იგი სათანადოდ დღემდე არ არის დამუშავებული; რომ რიგი ფუნდამენტური საკითხი ამ თემიდან დღემდე სადაოა და რომ ყველაფერი ეს ერთად აღებული ქმნის მეთოდოლოგიურ პრობლემებს. შესავალშივე ავტორი არკვევს სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის წარმოშობისა და განვითარების მოკლე ისტორიულ ფესვებს და წარმოაჩენს იმ პერსპექტივებს, რაც ამ პრობლემატიკის კვლევაში უნდა გამოჩნდეს. აღსანიშნავია ისიც, რომ დისერტანტი საკმაოდ მოხერხებულად იყენებს სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის თეორიებს, აპირისპირებს მათ ერთმანეთთან და ამის შესაბამისად წარმოაჩენს ხანდაზმულობის ამა თუ იმ თეორიის როგორც ძლიერ, ისე სუსტ მხარეებს. ავტორი, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, ფართოდ იყენებს კვლევის მეთოდოლოგიურ საფუძვლებს და ამ მხრივ ავლენს პრობლემის არაერთ საინტერესო მხარეს, რომელსაც მანამდე არ ექცეოდა სათანადო ყურადღება.

დასაცავად გამოტანილ დებულებათა რაოდენობა საკმაოდ ვრცელია, რაც იმას ადასტურებს, რომ დისერტანტი ორიგინალურად წყვეტს ამა თუ იმ სადაო პრობლემას.

აღსანიშნავია, რომ დისერტანტი სათანადო ყურადღებას აქცევს არამარტო ფაქტობრივ მასალას, არამედ იურიდიული აზროვნების წესს, რათა ხანდაზმულობის პრობლემა სისხლის სამართალში წარმოჩნდეს მისი იურიდიული პრობლემატიკის ჭრილში. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა დისერტანტის მოსაზრება, რომ ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში აერთიანებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებ-

ლობისა და სასჯელის პრობლემებს ოღონდ გარკვეული ას-
პექტით, კერძოდ, დროის დინების თავისებურებათა მიხედ-
ვით. პირველი ამ მხრივ არის ხანდაზმულობა სისხლისსამარ-
თლებრივ პასუხისგებაში მიცემის სფეროში, სადაც ხანდაზ-
მულობა, ერთი მხრივ, მატერიალურ სისხლისსამართლებრი-
ვია, ხოლო მეორე მხრივ – პროცესუალური, რამდენადაც პა-
სუხისგებაში მიცემა სისხლის სამართლის საპროცესო ურ-
თიერთობის ფორმაში ხორციელდება, მაგრამ, მეორე მხრივ,
პასუხისგებაში მიცემა არ არის პასუხისმგებლობა და არც
სასჯელი. ამდენად, ხანდაზმულობა ამ მხრივ მატერიალური
სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის სპეციფიკასაც გა-
მოავლენს. აქედან შეიძლება დასკვნის შეფასებაც, რომლის
თანახმად დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებ-
რივი ურთიერთობის იდეის სასარგებლოდ ხანდაზმულობის
ფაქტი თითქოს მეტყველებდეს. ამ დილემის პასუხად ავტო-
რი ასკვნის, რომ ხანდაზმულობა არ ადასტურებს დანაშაუ-
ლის ჩადენის გამო ურთიერთობის იდეას, რამდენადაც დანა-
შაულის ჩადენა შესაძლებელია დანაშაულის შემადგენლო-
ბის განხორციელების გზით, ხოლო დანაშაულის შემადგენ-
ლობა ჯერ კიდევ დანაშაულის ჩადენას არ უდრის. აქედან
გამომდინარე, ავტორი ფიქრობს, რომ სისხლის სამართალში
ხანდაზმულობა დაკავშირებულია სისხლის სამართლის თე-
ორიისა და პრაქტიკის მთელ რიგ საკითხებთან და ამიტომ
მისი ბუნება არ შეიძლება იყოს მხოლოდ პროცესუალური ან
მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი, თუმცა ამ შემთხვევაში
წამყვანი მაინც არის ხანდაზმულობის მატერიალურსის-
ხლისსამართლებრივი ბუნება. ამის საბუთად იკმარებდა
თუნდაც ლატენტური დანაშაულის პრობლემატიკა, როდე-
საც დანაშაული ჩადენილია, მაგრამ იგი ლატენტურია, ანუ
გაუხსნელია და, ამდენად, დროში მიმდინარე პროცესად
რჩება და როდესაც სათანადო ორგანოებმა არ იციან, რომ
დანაშაული ჩადენილია და მას შეიტყობენ დიდი ხნის შემ-
დეგ, როცა უკვე თითქმის გავლილია როგორც ქმედების, ისე
მისი ჩამდენი პიროვნების საშიშროება, ამ საქმის წარმოებას
პროცესუალურად უკვე აზრი ეკარგება თუ არ არის რამე გა-

მონაკლისი (აქ ის დანაშაულები იგულისხმება, რომლებზე-
დაც ხანდაზმულობა არ ვრცელდება).

ავტორი აღნიშნულ პრობლემასთან დაკავშირებით, რო-
გორც უკვე იყო ნათქვამი, იყენებს მთელ რიგ მეთოდოლო-
გიურ მიდგომებს. მათ შორის პასუხისმგებლობის კატეგო-
რიას, რომელიც სამწუხაროდ, როგორც ჩანს, ჯერ კიდევ სა-
თანადოდ ვერ არის გაგებულნი. კერძოდ, იგი, როგორც წესი,
გაგებულა ნეგატიური ასპექტით, ანუ პასუხისმგებლობად
უკვე ჩადენილი დანაშაულისათვის და უგულებელყოფილია
პასუხისმგებლობის პოზიტიური ასპექტი ანუ პასუხისმგებ-
ლობა მომავლისათვის როგორც ამას ფილოსოფოსები უწო-
დებენ. სამწუხაროდ, პასუხისმგებლობის, როგორც ფილო-
სოფიური კატეგორიის უგულებელყოფა, ქმნის ბევრ გაუ-
გებრობას როგორც სისხლის სამართალში, ისე სისხლის სა-
მართლის პროცესში და საერთოდ სამართლის ნებისმიერ
დარგში. დისერტანტი კი, პირიქით, ცდილობს, გამოიყენოს
სისხლის სამართალში პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა
და ამის შესაბამისად გაარკვიოს სისხლის სამართალში ხან-
დაზმულობის ორი ასპექტი: პასუხისმგებებაში მიცემისა და გა-
მამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობა. უფ-
რო მეტიც, სწორედ პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა
ავტორს აძლევს იმ დასკვნის საფუძველს, რომ მან ხანდაზ-
მულობას სისხლის სამართალში გამოუძებნოს სათანადო სა-
ფუძველი იმ გაგებით, რომ პოზიტიური პასუხისმგებლობის
ვითარებაში სუბიექტი სჩადის მართლზომიერ ქმედებას, ხო-
ლო როდესაც დანაშაულის ჩადენის შემდეგ გარკვეული
დროის გავლის გამო სუბიექტი შეიძლება კვლავ დაადგეს
პოზიტიური პასუხისმგებლობის გზას, მაშინ მისი შებრუნება
ნეგატიურ პასუხისმგებებაში მისაცემად სრულიად უსაფუძველო
და სასჯელის მიზნებისათვის მიუღებელია. იგივე შეიძლება
ითქვას გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმუ-
ლობაზეც რამდენადაც აქ უფრო მეტად წინა პლანზე წამოი-
წევს სახელმწიფო ორგანოების უპასუხისმგებლობა გამამ-
ტყუნებელი განაჩენის აღსრულებაში დაშვებული დაუდევ-
რობის გამო და პასუხისმგებლობის გადაკისრება მოცემულ

შემთხვევაში მსჯავრდებულზე სწორი არ იქნებოდა. გარდა ამისა, ავტორი მთელ რიგ სხვა მეთოდოლოგიურ ხერხებს მიმართავს, რათა მან საბოლოოდ ჩამოაყალიბოს ის დებულებები, რომელსაც იგი დასაცავად წარმოაჩენს. მათ შორის არის რიგი საკანონმდებლო წინადადებაც, რომლის გათვალისწინება კანონმდებელსაც არ აწყენდა.

შოთა ბიჭიას სადისერტაციო გამოკვლევა წარმოადგენს საკმაოდ ვრცელ ორიგინალურ მონოგრაფიულ გამოკვლევას, რომელშიც კარგად არის გამოხატული მისი ავტორის პასუხისმგებლობა, შრომისმოყვარეობა, მეცნიერული კვლევის უნარი, ინტერესი ამა თუ იმ პრობლემის გადწყვეტისა, ხოლო ყველაფერი ეს საბოლოო ჯამში როგორც მეცნიერ-ხელმძღვანელს, მაძლევს საფუძველს დასკვნისათვის, რომ მისი სადისერტაციო ნაშრომი: „ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში“ შეიძლება ჩაითვალოს დაცვისათვის დამთავრებულად და მას მიეცეს შემდგომი მსვლელობა იურიდიული ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს დებულების მოთხოვნათა შესაბამისად.

გურამ ნაჭყებია

შოთა ბიჭიას სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერ-ხელმძღვანელი, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სისხლის სამართლის თეორიის (სისხლის სამართლის მეცნიერებისა და სისხლის სამართლის ფილოსოფიის) მიმართულების სრული პროფესორი, საქართველოს ფილოსოფიურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

რეცენზია

შოთა ბიჭიას ნაშრომი ეძღვნება სისხლის სამართლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და საინტერესო ინსტიტუტს. მისი საფუძვლიანი გამოკვლევის საჭიროება უდავოა როგორც სისხლის სამართლის თეორიის, ისე იურიდიული პრაქტიკის თვალსაზრისით. ხანდაზმულობა სისხლის სამართალში მრავალასპექტიანი თემაა, რის გამოც იგი საჭიროებს საფუძვლიან გამოკვლევას, რითაც იქმნება ისეთი მეცნიერული შედეგების მიღების შესაძლებლობა, რომლებიც ერთობ ნაადგება როგორც მოქმედი კანონმდებლობის სრულყოფას, ისე იურიდიული პრაქტიკის გაუმჯობესებას. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ავტორმა წარმატებით გაართვა თავი მის წინაშე მდგარი ამოცანების გადაწყვეტას, რისი შედეგიცაა წარმოდგენილი სოლიდური ნაშრომი, რომელშიც ღრმად და საფუძვლიანად არის განხილული სისხლისსამართლებრივ ხანდაზმულობასთან დაკავშირებული მრავალი საინტერესო საკითხი და მიღებულია დასაბუთებული მეცნიერული დასკვნები.

უნდა აღინიშნოს, რომ ავტორი აწარმოებს ხანდაზმულობის შესახებ თეორიების სიღრმისეულ ანალიზს და თვითონაც ერთვება ცნობილ ავტორებთან დისკუსიაში. იგი ცდილობს სრულად წარმოადგინოს ის ძირითადი მეთოდოლოგიური საფუძვლები, რომლებზე დაყრდნობითაც უნდა შეიქმნას ხანდაზმულობის თანამედროვე თეორია, რამაც, თავის მხრივ, ხელი უნდა შეუწყოს ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის საფუძვლის დადგენას, მის დოგმატიკურ მოწესრიგებასთან დაკავშირებული საკითხებისა და სხვადასხვა ინსტიტუტთან მისი დამოკიდებულების გარკვევას.

ავტორი ნაშრომში ამა თუ იმ პრობლემის ან საკითხის განხილვისას არ შემოიფარგლება მხოლოდ წმინდა სამართლებრივი ანალიზით, არამედ ამასთან ერთად, აწარმოებს მათ კვლევას ფილოსოფიურ და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ

პლანში, რათა სრულად იქნეს წარმოდგენილი ხანდაზმულობის ინსტიტუტის საზრისი და იმანენტური ბუნება.

ავტორი, ქართველი თუ უცხოელი მეცნიერების მიერ გამოთქმული თეორიული დებულებების მოშველიებით, ცდილობს ჩანვდეს ხანდაზმულობის ინსტიტუტის აუცილებლობის განმაპირობებელ ობიექტურ და სუბიექტურ მიზეზებს, დაასაბუთოს აღნიშნული ინსტიტუტის ორმაგი — პროცესუალური და მატერიალური ბუნების ნამდვილობა, განსაზღვროს ის სოციალური და ნორმატიული კრიტერიუმები, რომლებიც საფუძვლად უნდა დაედოს პასუხისგებაში მიცემისა და სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის დაფუძნებასა და ფუნქციონირების რეგლამენტაციას. ავტორი განსახილველი საკითხებისადმი ორიგინალური მიდგომითა და ლოგიკური მსჯელობის მეშვეობით გამოირჩევა სხვა ავტორებისგან, მის მიერ გაკეთებული დასკვნები თეორიული თვალსაზრისით არის გამართული და დასაბუთებული.

გარდა ზემოთქმულისა, ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებასაც, რომ ავტორი იხილავს რა დოგმატიკურ საკითხებს საქართველოს კანონმდებლობის ნორმატიული ანალიზის გზით, ამავე დროს პარალელურად მიმართავს უცხო ქვეყნების კანონმდებლობის შესაბამისი ნორმების შედარებით ანალიზს, რა დროსაც გარკვევით აჩვენებს, თუ რა შეიძლება იქნეს მიღებული და გაზიარებული უცხოეთის საკანონმდებლო გამოცდილებიდან, და პირიქით, რა უპირატესობა გააჩნია მათ მიმართ ქართულ კანონმდებლობას ხანდაზმულობის ამა თუ იმ საკითხში, ანდა სამომავლოდ როგორი შეიძლება იყოს მიდგომები წამოჭრილი პრობლემებისადმი.

შ. ბიჭიას ნაშრომის ღირსებას წარმოადგენს ისიც, რომ ავტორი ცდილობს, ნათლად წარმოგვიდგინოს ახალი საპროცესო კანონის სიახლეთა გავლენა ხანდაზმულობის ინსტიტუტსა და ახალ პირობებში მისი გამოყენების პერსპექტივებზე, რა ხასიათის პრობლემები შეიძლება დადგეს ამ თვალსაზრისით და შინაარსობრივად როგორ უნდა განიმარტოს როგორც საპროცესო, ისე მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმები, რათა საგამოძიებო და სასამართლო პრაქტი-

კას არ შეექმნას უხერხულობები ხანდაზმულობის გამოყენებისას. ავტორი ასევე ეხმაურება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთ-ერთ ბოლო დროინდელ გადაწყვეტილებას, რომელიც შეეხება საქართველოს სსკ-ის მე-3 მუხლის ახალ რედაქციაში დაფიქსირებულ კანონის უკუქცევითი ძალის საკითხებს ხანდაზმულობის ინსტიტუტის მოქმედებასთან მიმართებაში.

ამასთან, მოკლედ უნდა აღვნიშნოთ, რომ გარკვეულ საკითხებში ავტორის შეხედულებას არ ვიზიარებთ. მაგალითად, მიგვაჩნია, რომ ხანდაზმულობა არის არა პასუხისმგებლობის გამომრიცხავი, როგორც ავტორი ამტკიცებს, არამედ პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელი გარემოება. ასევე, ავტორს მიაჩნია, რომ ახალი საპროცესო კოდექსის ძალაში შესვლის შემდეგ ხანდაზმულობის ვადის დინების ბოლო მომენტი გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენა იქნება. ჩვენი აზრით, საპროცესო კოდექსის 103-ე მუხლი მსგავს რამეს არ გულისხმობს. კანონმდებელი აღნიშნულ მუხლში მხოლოდ იმას გულისხმობს, რომ იმ შემთხვევაში, როცა წინა სასამართლო გამოძიებით მოხერხდა ჩადენილი ქმედების ზუსტი კვალიფიკაციის განსაზღვრა, მაგრამ ვერ დადგინდა მისი ჩამდენი პირი, აღნიშნული ქმედებისათვის კანონით განსაზღვრული ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ გამოძიება აზრს კარგავს, რადგან პირი მაინც ვერ იქნება მიცემული სისხლის სამართლის პასუხისგებაში, რის გამოც საქმეზე გამოძიება უნდა შეწყდეს.

უნდა აღვნიშნოს, რომ ჩვენს მიერ განხილული მოსაზრებები ავტორს დასაბუთებული აქვს გარკვეული არგუმენტებით, რის გამოც ვთვლი, რომ მათ აქვთ არსებობის უფლება. მიგვაჩნია, რომ ჩვენს მიერ გამოთქმული შენიშვნები ვერ აკნინებს ნაშრომის მაღალ მეცნიერულ დონეს, ვინაიდან მასში ავტორის მიერ წარმოდგენილია მრავალი საინტერესო და ორიგინალური მოსაზრება თუ დებულება, რომელთაც გააჩნიათ არა მხოლოდ მეცნიერული მნიშვნელობა განხილული სამართლებრივი პრობლემებისა და საკითხების შემეცნების თვალსაზრისით, არამედ ისინი მნიშვნელოვანია ასევე საგა-

მოძიებო და სასამართლო პრაქტიკისათვის, ამასთან, ნაშრომი დაზღვეულია სერიოზული და არსებითი შეცდომებისა თუ უზუსტობებისგან.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე მიმაჩნია, რომ აღნიშნულ საკითხებზე ავტორის მსჯელობას ატყვია ხელი გამოცდილი მკვლევარისა, რომელიც გამოირჩევა ლოგიკურობითა და თანმიმდევრულობით, ხოლო ავტორის მიერ ჩატარებული კვლევით მიღებულია ფრიად ხელშესახები შედეგები, რომლებიც განივთებულია ავტორის მიერ ჩამოყალიბებულ თეორიულ დასკვნებსა და საკანონმდებლო წინადადებებში. ნაშრომი გამოსადეგი იქნება როგორც პროფესიონალი იურისტებისათვის, ასევე სტუდენტებისა და მასში განხილული საკითხებით დაინტერესებული ყველა მკითხველისათვის, რის გამოც მიგვაჩნია, რომ მისი დაბეჭდვა და გამოცემა მონოგრაფიის სახით დიდად სასარგებლო იქნება.

დავით სულაქველიძე,

სამართლის დოქტორი, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს
სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის მოსამართლე

შემოკლებანი

ა. შ. - ასე შემდეგ

გამომც. - გამომცემლობა

გდრ. - გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა

გვ. - გვერდი

გფრ. - გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა

დასახ. ნაშრ. - დასახელებული ნაშრომი

ე. ი. - ესე იგი

ე. ნ. - ეგრეთ ნოდებული

თბ. - თბილისი

თსუ - თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იხ. - იხილეთ

მაგ. - მაგალითად

მთ. რედ. - მთავარი რედაქტორი

მუხ. - მუხლი

სსკ - სისხლის სამართლის კოდექსი

სსსკ - სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი

სსრ - საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა

в кн. - в книге (ნიგნში)

вып. - выпуск (გამოცემა)

изд.- издание (გამოცემა), издательство (გამომცემლობა)

Л. - Ленинград (ლენინგრადი)

ЛГУ - Ленинградский государственный университет
(ლენინგრადის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

М. - Москва (მოსკოვი)

МГУ - Московский государственный университет (მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

отв. ред.- ответственный редактор (პასუხისმგებელი რედაქტორი)

РФ - Российская Федерация (რუსეთის ფედერაცია)

РСФСР - Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика (რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკა)

сб. - сборник (კრებული)

ССР - Советская Социалистическая Республика (საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა)

СССР - Союз Советских Социалистических Республик (საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი)

С.-П. - Санкт-Петербург (სანკტ-პეტერბურგი)

т. - том (ტომი)

Тб. - Тбилиси (თბილისი)

ун. - университет (უნივერსიტეტი)

УК- Уголовный Кодекс (სისხლის სამართლის კოდექსი)

L. Rev. - Law Review (სამართლის მიმოხილვა)

Wm. - William

U. - University (უნივერსიტეტი)

Pa. - Pensilvania

J. - Journal (ჟურნალი)

Ark. - Arkansas

Wash. - Washington

ed- edition (გამოცემა)

AT - Allgemeiner Teil (ზოგადი ნაწილი)

Aufl. - Auflage (გამოცემა)

BGH - Bundesgerichtshof (გერმანიის ფედერალური უზენაესი სასამართლო)

DDR - Deutsche Demokratische Republik (გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა)

DtZ - Deutsch-deutsche Rechts-Zeitschrift (გერმანული სამართლის ჟურნალი)

EGStGB -Einführungsgesetz zum Strafgesetzbuch (სისხლის სამართლის კოდექსის შესავალი კანონი)

f - folgende (მომდევნო)

ff - fortfolgende (მომდევნონი)

GA - Goldammer's Archiv für Strafrecht (სისხლის სამართლის გოლტდამერის არქივი)

GRUR - Gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht (სამენარმეო სამართლებრივი დახმარება და საავტორო სამართალი)

JuS - Juristische Schulung (იურიდიული სწავლება)

JR - Juristische Rundschau (სამართლის მიმოხილვა)

JZ - Juristenzeitung (იურისტების გაზეთი)

NJW - Neue Juristische Wochenschrift (ყოველკვირეული გერმანული იურიდიული ჟურნალი)

NStZ - Neue Zeitschrift für Strafrecht (სისხლის სამართლის ახალი ჟურნალი)

NVwZ - Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht (ადმინისტრაციული სამართლის ახალი ჟურნალი)

NZV - Neue Zeitschrift für Verkehrsrecht

OLG - Oberlandesgericht

StGB - Strafgesetzbuch (სისხლის სამართლის კოდექსი)

StuR - Staat und Recht (სახელმწიფო და სამართალი)

verl. - verlag (გამომცემლობა)

ZRP ZRP - Zeitschrift für Rechtspolitik (ჟურნალი სამართლის პოლიტიკისათვის)

შესავალი

მეცნიერებასა და კანონმდებლობაში დროთა განმავლობაში მიმდინარე ცვლილებები ძველი დებულებების გადახედვის აუცილებლობას წარმოშობს. ეს ითქმის სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის საკითხზეც, რომელიც ერთერთ ნაკლებად დამუშავებულ თემად შეიძლება მივიჩნიოთ¹.

მართალია, ხანდაზმულობა დასავლეთევროპელი, უფრო მეტად კი გერმანელი მეცნიერების ყურადღების საგანი შედარებით ხშირად ხდებოდა, თუმცა აღნიშნული პრობლემა იქ ძირითადად XVIII-XIX საუკუნეებში დამუშავდა. ამასთან, XX საუკუნეში შექმნილი გერმანულენოვანი ნაშრომები საკითხის გაღრმავებისთვის საკმარისი არ არის. აღნიშნულის გათვალისწინებით, საკითხი აქტუალობას ინარჩუნებს.

აღნიშნული საკითხის აქტუალობას არც მცირერიცხოვანი ინგლისურენოვანი ნაშრომები ამცირებს.

უნდა ითქვას, რომ ერთი შეხედვით, მართალია, აღნიშნული თემა ძალიან მშრალი, საკანონმდებლო ტექნიკაზე დამოკიდებული ჩანს, თუმცა სინამდვილეში ხანდაზმულობის საკითხი მჭიდრო კავშირშია რთულ თეორიულ პრობლემებთან. მათ შორის უნდა დასახელდეს ფილოსოფიის, სამართლის თეორიის, სისხლის სამართლის, საპროცესო სამართლის, კრიმინოლოგიის პრობლემატიკიდან ისეთი საკითხები, როგორცაა დროის კატეგორია, დროის გამოვლენის ფორმები სამართალში, დანაშაულის კატეგორიზაცია, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, სასჯელი, პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავისუფლება, პასუხისმგებლობის გამორიცხვა, სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის პრინციპები, ლატენტური დანაშაულობა, დანაშაულის ჩადენის

¹ ხანდაზმულობასთან დაკავშირებული მრავალი საკითხი რომ დაუმუშავებელია, ეს არ არის მხოლოდ ჩვენი აზრი. აღნიშნულს ადასტურებს ამ საკითხით დაინტერესებული მკვლევარებიც. მაგ. იხ. Ochoa T. T., Wistrich A. J., *The Puzzling Purposes of Statutes of Limitation*, Pacific Law Journal, McGeorge School of Law, University of the Pacific Spring, 1997, 28, 454-455

მექანიზმი, სისხლისსამართლებრივი და საპროცესოსამართლებრივი ურთიერთობა, სახელმწიფო ორგანოების როლი დანაშაულის გამოვლენისა და განაჩენის აღსრულების პროცესში.

ამდენად, აღნიშნული თემა პრობლემურია არა მარტო პრაქტიკული, არამედ ნორმატიული და თეორიული თვალსაზრისითაც.

მართალია, ფუნქციონალურად დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას პროცესუალური მოქმედებების დაწყება მოსდევს, თუმცა ეს პრაქტიკაში ყოველთვის ასე როდი ხდება. არის შემთხვევები, როცა დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების შემდეგ, იმის გამო, რომ ქმედება შესაბამისი ორგანოებისათვის უცნობი იყო, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში საგამოძიებო მოქმედებები არ დაწყებულა. ასეთ სიტუაციაში დგას საკითხი, რამდენად მართებულია პირისათვის გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ პასუხისმგებლობის დაკისრება. სწორედ აქ იმალება ხანდაზმულობის არსი.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი იცნობს ხანდაზმულობის ორ სახეს: პასუხისგებაში მიცემის და სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობას. ორივე მათგანის დაფუძნებისათვის ძირითადია სწორედ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში შესაბამისი მოქმედების შეუსრულებლობა.

ამასთან, დასადგენია, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობას აფუძნებს იგივე მოვლენები, რაც პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობას, თუ – ამ უკანასკნელს განსხვავებული საფუძვლები აქვს.

ჯერ ერთი, გასარკვევია, ხანდაზმულობა თვითონ განსაზღვრული დროის მონაკვეთია თუ მისი გასვლის შედეგი. მეორე, გასარკვევია ხანდაზმულობის ბუნება: პროცესუალური ცნებაა იგი თუ სისხლისსამართლებრივი, ხომ არ ატარებს ის ორმაგ ბუნებას და თუ ასეა, რაში გამოიხატება კონკრეტულად მისი პროცესუალური და მატერიალური ბუნება. მესამე, ზუსტად უნდა დადგინდეს ის საფუძვლები, რომლებზე დაყრდნობითაც შესაძლებელია მტკიცება, რომ ხანდაზ-

მულობის ცნება აუცილებელია სისხლის სამართალში და მას სისხლისსამართლებრივ ცნებებს შორის თავისი ადგილი უჭირავს.

ხანდაზმულობის საკითხის დამუშავებისათვის მნიშვნელოვანია სამართალში დროის გამოვლენის პრობლემის კვლევა, რაც, სამწუხაროდ, მეცნიერთა ინტერესის საგანი იშვიათად იყო.

სამწუხაროდ, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, აქამდე არავის უცდია, გაერკვია ხანდაზმულობის შესაბამისობა იურიდიული აზროვნების წესთან. საუბარია ხანდაზმულობის სოციოლოგიური გაგებისაგან გათავისუფლებასა და ხანდაზმულობის იურიდიული ცნების გააზრებაზე.

ხანდაზმულობის საკითხის პრობლემურობას ადასტურებს ისიც, რომ, მიუხედავად ხანდაზმულობის არსებობის საფუძვლების მრავალმხრივი კვლევისა, დღემდე არ შექმნილა დამაჯერებელი, ლოგიკურად მწყობრი და მეცნიერულად მყარი თეორია, რომელიც პასუხს გასცემდა კითხვებს: რატომ არსებობს ხანდაზმულობის ცნება სისხლის სამართალში? რა მიზანი აქვს მას? რატომ არის იგი აუცილებელი? აღნიშნული ვითარება ხანდაზმულობის საფუძვლების პოვნას აყენებს დღის წესრიგში.

ხანდაზმულობის შესახებ ზოგადსამართლებრივი გამოკვლევების სიმცირის გამო ხშირად რთულია სისხლის სამართალსა და სამოქალაქო სამართალში მოქმედი ხანდაზმულობის საერთო და განმასხვავებელი ნიშნების დადგენა. ამის საფუძველზე, ხშირად სისხლის სამართალში ხანდაზმულობა სამოქალაქოსამართლებრივი ხანდაზმულობის ანალოგიურად გაიგება მაშინ, როცა ეს, თვით დარგებს შორის არსებული პრინციპული განსხვავებებიდან გამომდინარე, დაუშვებელია.

აუცილებელია ხანდაზმულობის ვადების აგების კანონზომიერების დადგენა, რაც აქამდე მეცნიერულ ნაშრომებში ფუნდამენტური კვლევის საგანი ნაკლებად იყო, რადგან მას პოლიტიკის სფეროს მიაკუთვნებდნენ და თვითნებურ ხასიათს მიაწერდნენ.

ბოლოს, უნდა ითქვას, რომ ქართველ მეცნიერთა მხრიდან ინტერესს უნდა იწვევდეს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის, მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსისა და ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისი მუხლები, რომლებიც ხანდაზმულობას ეხება და რომლებიც არ არის მწყობრი მეცნიერული თეორიის შედეგად ჩამოყალიბებული, რის გამოც მათ მიერ არ არის აღნიშნული საკითხი ხარვეზებისა და ურთიერთინააღმდეგობების გარეშე მოწესრიგებული. ეს, თავის მხრივ, იწვევს პრაქტიკაში მრავალი პრობლემის წამოჭრას, რომელთა გადაწყვეტაც ამ საკითხებისადმი სპეციალური სამეცნიერო ნაშრომის მიძღვნას ითხოვს.

მოცემული ნაშრომის მიზანია ხანდაზმულობის შესახებ არსებული თეორიების კრიტიკული განხილვა; მათში არსებული პროგრესული მარცვლის მიგნება-განვითარება და ხანდაზმულობის საკითხის ირგვლივ თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი ლოგიკურად მწყობრი თეორიის შექმნა; ხანდაზმულობასთან დაკავშირებულ პრობლემურ საკითხებზე ყურადღების გამახვილება; ხანდაზმულობის ადგილის პოვნა ცნებათა სისტემაში; მიღებული დასკვნების შედეგად საკანონმდებლო ნორმების სრულყოფის შესახებ წინადადებების შეთავაზება; პრაქტიკაში წამოჭრილი პრობლემების გადაჭრის გზების ჩვენება.

ხანდაზმულობის საკითხის დამუშავებისას გამოყენებულია აქსიოლოგიური, დიალექტიკური, მეტაფიზიკური, ფორმალურ-დოგმატური, მათემატიკური, სოციოლოგიური, ისტორიული, სისტემური, შედარებითი, ჰიპოთეზის წამოყენების, დამუშავებისა და შემოწმების, აღწერისა და გაგების, ფიქციის, ახსნის, პროგნოზირების, დედუქციისა და ინდუქციის, ფორმალიზაციის, ანალიზის, სინთეზის მეთოდები.

თავი 1. ხანდაზმულობის თეორიული გააზრება

§ 1.1 ხანდაზმულობის შესახებ მოძღვრების განვითარება

1.1.1. ხანდაზმულობის უგულებელმყოფელი თეორიები

ხანდაზმულობის საკითხის დამუშავებას გარკვეული პერიოდი დასჭირდა. ხანდაზმულობის შესახებ თეორიები საზრდოობს დანაშაულის, მისი სისტემის, სასჯელის, პასუხისმგებლობის შესახებ თეორიებით, ამიტომაც მათში მიმდინარე ცვლილებები ნელ-ნელა აისახა ხანდაზმულობის შესახებ მოძღვრებაზე.

სისხლის სამართლის მეცნიერების განვითარების საწყის ეტაპზე მეცნიერთა და სისხლისსამართლებრივი საკითხებით დაინტერესებულ ფილოსოფოსთა ყურადღება მიპყრობილი იყო უფრო გლობალურ საკითხებზე, როგორცაა დანაშაულისა და სასჯელის ბუნება. ამიტომ ხანდაზმულობა ყურადღების მიღმა დარჩა. მაგალითად, სასჯელის აბსოლუტური თეორია არ ეხება ხანდაზმულობის საკითხს და ზოგად დასკვნას აკეთებს, რომლის მიხედვითაც სასჯელი დანაშაულის გარდუვალი შედეგია. ამ თეორიის ერთ-ერთი უდიდესი წარმომადგენელი, ფილოსოფოსი იმანუელ კანტი სასჯელს განიხილავს, როგორც კატეგორიული იმპერატივის მოთხოვნის გარდუვალ განხორციელებას. ასეთ ვითარებაში ხანდაზმულობა, როგორც პასუხისმგებლობისა და სასჯელის გამომრიცხველი გარემოება, ლოგიკურად ვერ იარსებებს. ამ გადასახედიდან უცნაურად ჩანს ი. კანტის პოზიცია შეწყალელებასთან დაკავშირებით, რომელსაც ის არ ეწინააღმდეგე-

ბა.² როგორც ჩანს, სასჯელის შესახებ თვით ყველაზე კატეგორიული თეორიის ფარგლებშიც გაუჩნდა სასჯელის იმპერატიულობას ბზარი.

სასჯელის აბსოლუტური თეორიის კიდევ ერთი დიდი წარმომადგენლისთვის - ფილოსოფოს ფრიდრიხ შეგელისთვის სასჯელი არის დანაშაულის უარყოფა და ამ საფუძვლით არის იგი აუცილებელი. აღნიშნული თეორიის მიხედვით, დანაშაული არის სამართლის უარყოფა. თავის მხრივ, დანაშაული უნდა იქნეს უარყოფილი და ამ ფუნქციას სასჯელი ასრულებს. ვერც ფ. შეგელის ნაშრომებში ვხვდებით სისხლისსამართლებრივი ხანდაზმულობის შესახებ მსჯელობას, თუმცა იგი სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობას ამართლებს. ამიტომ ისევე, როგორც ი. კანტის მოძღვრების შემთხვევაში, აქაც ლოგიკური აზროვნების გზით გვინევს დასკვნების გაკეთება. კერძოდ, ფ. შეგელის სისხლისსამართლებრივი შეხედულებებიდან გამოდის, რომ მისთვის ხანდაზმულობა, როგორც პასუხისმგებლობისა და სასჯელის გამომრიცხველი გარემოება, მიუღებელია. ი. კანტისა და ფ. შეგელის ნაშრომებში ხანდაზმულობის კრიტიკაზე პირდაპირ მითითებას, რამდენადაც შეგვიძლია განვსაჯოთ, ვერ ვხვდებით. ამიტომ ისინი უფრო უგულებელყოფენ ხანდაზმულობას, ვიდრე ეწინააღმდეგებიან მას. სასჯელის აბსოლუტური თეორიის აღიარება ხანდაზმულობის უარყოფას ავტომატურად რომ არ ნიშნავს, აღნიშნული დებულების სისწორეზე მიუთითებს ისიც, რომ ხანდაზმულობის აღიარება და მისი გამართლება მოუწიათ სასჯელის აბსოლუტური თეორიის წარმომადგენელ ე.წ. შეგელიანელ კრიმინალისტებს: აბეგს, კიოსტლინს, ბერნერს.

სისხლის სამართალში გამოჩნდნენ შეგელის შეხედულებათა მიმდევრები, რომლებიც შეეცადნენ, მისი მოძღვრების მიხედვით დაემუშავებინათ სისხლისსამართლებრივი საკითხები. შეგელიანელ გერმანელ კრიმინალისტებს ა. პიონტკოვ-

² იხ. Галанза П. Н., *Учение Иммануила Канта о государстве и праве*, Москва, 1960, 35-37

სკი მიაკუთვნებს ჰ. აბეგს, რ. კიოსტლინს, ა. ბერნერს.³ ჰ. აბეგი ემხრობა სასჯელის აბსოლუტურ თეორიას და სასჯელს განსაზღვრავს, როგორც სამართლიან სამაგიეროს მიზლვას, თუმცა სასჯელის უტილიტარულ მიზნებს მიიჩნევს სასჯელის შინაგან გამოვლინებად.⁴ რ. კიოსტლინს შემოაქვს სასჯელის მიზნებში ადამიანზე ზემოქმედების აუცილებლობა: დაშინება და გამოსწორება.⁵ უკვე ა. ბერნერთან სასჯელის მიზნები დამოუკიდებელ მნიშვნელობას იძენს.⁶

როგორც სასჯელის შესახებ ჰეგელის შეხედულებები განიცდიდა ცვლილებებს თვით ჰეგელიანელთა თეორიებში, ასევე შემოდოდა ჰეგელის ფილოსოფიისთვის უცხო ელემენტები მათ ნაშრომებში. ერთ-ერთი ასეთი არის ხანდაზმულობის საკითხი. აღმოჩნდა, რომ დანაშაული და სასჯელი არსებობს არა დროისგან და გარესამყაროსგან იზოლირებულად, არამედ მათთან მჭიდრო კავშირში. ამიტომ სასჯელის საკითხის განხილვა დანაშაულის ჩადენის დროის უგულვებელყოფით წინააღმდეგობრივი აღმოჩნდა თვითონ სასჯელის ბუნებასთან, რომელიც სამართლიანობის გამოვლინებად მიიჩნეოდა. მოცემული უხერხულობისგან თავის დაღწევის მცდელობად უნდა მივიჩნიოთ ზემოთ აღნიშნული ავტორების მიერ ხანდაზმულობის გამართლება. როგორც ჩანს, ზოგადად სასჯელისაგან გათავისუფლების, კერძოდ კი - ხანდაზმულობის უგულვებელყოფა თვით სასჯელის აბსოლუტური თეორიის ფარგლებშიც ვერ მოხერხდა, წინააღმდეგობრივი აღმოჩნდა, რადგან მის გარეშე სასჯელს უსამართლო აქტად, უმიზნო შურისძიებად ქცევის საშიშროება დაემუქრა.

სისხლის სამართლის მეცნიერების განვითარებასთან ერთად ავტორები დაინტერესდნენ ხანდაზმულობის საკით-

³ იხ. Пионтковский А. А., *Учение Гегеля о праве и государстве и его уголовноправовая теория*, М., 1963, 177-179

⁴ იქვე, 211

⁵ იქვე, 213

⁶ იქვე, 217

ხით. ამასთან, პოზიციები გაიყო: ერთნი ფიქრობენ, რომ სასჯელი, დროის სვლის მიუხედავად, უნდა აღსრულდეს და ამ საფუძვლით უარყოფენ ხანდაზმულობის არსებობის აუცილებლობას, მეორენი კი პირიქით: სასჯელის აღსრულებას დროის სვლას უკავშირებენ და მიიჩნევენ, რომ ხანგრძლივი ვადის გასვლის შემდეგ სასჯელი არ უნდა აღსრულდეს (ან პასუხისმგებლობა არ უნდა დაეკისროს პირს).

1.1.2. ხანდაზმულობის აუცილებლობის უარმყოფი თეორიები

სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის ცნების დამკვიდრებიდანვე ორი პოზიცია გაემიჯნა ერთმანეთს. ერთი ხანდაზმულობას უარყოფს, მეორე კი მის არსებობას აუცილებლად მიიჩნევს. ამჯერად ხანდაზმულობის უარმყოფი თეორიების განხილვაზე შევჩერდებით.

აბსოლუტური თეორიის მიხედვით, სასჯელი მხოლოდ წარსულზეა ორიენტირებული და არა მომავალზე, მას მიზანი არა აქვს, ის თვითმიზანია. აღნიშნული დებულება მიუღებელი აღმოჩნდა იმ მეცნიერებისთვის, რომლებმაც შექმნეს სასჯელის შეფარდებითი თეორია. ამ მიმართულების შიგნით ერთ-ერთი გავლენიანი თეორია შეიმუშავა ანსელმ ფოიერბახმა და მას ეწოდა ფსიქოლოგიური იძულების თეორია, რომლის მიხედვითაც სასჯელი, როგორც გრძნობადი ბოროტება, დანაშაულის პრევენციისთვის აუცილებელია. მართალია, აქ უკვე სასჯელი მომავალზეა ორიენტირებული, მას მიზანი გაუჩნდა - დანაშაულის პრევენცია, მაგრამ ა. ფოიერბახმა ამ მიზნის მიღწევა აუცილებლობით სასჯელის აღსრულებას დაუკავშირა. აღნიშნული პოზიციის შედეგად ავტორი ხანდაზმულობის არსებობას ეწინააღმდეგება.⁷

⁷ იქვე, 209-211

სასჯელის ერთ-ერთი თეორია, რომელიც ხანდაზმულობის მიუღებლობას ამტკიცებს, არის უტილიტარისტული თეორია, რომლის ფუძემდებელია იერემია ბენტამი. მისთვისაც სასჯელის მიზანი დანაშაულის პრევენციაა, თუმცა ეს შესაძლებელია მხოლოდ იმაზე მეტი გრძნობადი ტანჯვის მიყენებით, ვიდრე დამნაშავემ დანაშაულისგან სარგებელი მიიღო. საკითხის ასე დაყენების გამო ხანდაზმულობა მისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა. თუმცა, ამ მხრივ ი. ბენტამი ბოლომდე კატეგორიული არაა, რადგან ის ხანდაზმულობას უშვებს გაუფრთხილებელი და დაუმთავრებელი დანაშაულების შემთხვევებში. ის ფაქტი, რომ ზოგადად ხანდაზმულობის უარყოფის მიუხედავად, მას მოუხდა გამონაკლისების დაშვება, იმაზე მეტყველებს, რომ ხანდაზმულობის არსებობას გარკვეული საფუძველი აქვს.⁸

სისხლის სამართლის მეცნიერების სათავეებთან მდგარი დიდი კრიმინალისტიკის, ჩეზარე ბეკარიასათვის სასჯელის გარდუვალობა არის ძირითადი პრინციპი, რომელსაც სასჯელის სიმკაცრეს უპირისპირებს, თუმცა ის ვერ გაექცა ხანდაზმულობის აღიარებას „მცირე“ დანაშაულების შემთხვევებში.⁹

ჩეზარე ბეკარიას მოცემული მოსაზრება არის სასჯელის გარდაუვალობაზე განსაზღვრულ ფარგლებში უარის თქმა, რაც იმ პერიოდში მომძლავრებული ჰუმანისტური იდეების გამარჯვებად და მათი სისხლის სამართალში დამკვიდრების მცდელობად უნდა მივიჩნიოთ. სწორედ სასჯელისათვის მიზნის განსაზღვრამ და სასჯელის მიზნის სასჯელის გარეშე მიღწევის შესაძლებლობის აღიარებამ დაუდო საფუძველი ხანდაზმულობის შესახებ მოძღვრების წარმოშობასა და განვითარებას.

აქვე მოკლედ უნდა შევეხოთ ხანდაზმულობის არსებობის გამართლებისათვის მნიშვნელოვან საკითხს: დანაშაული

⁸ ხანდაზმულობაზე ი. ბენტამის შეხედულება განხილული აქვს ვ. საბლერს ნაშრომში *О Значении давности в уголовном праве*, М, 1872, 147-149

⁹ იხ. ხუცყურაული ი., *ჩეზარე ბეკარია დანაშაულისა და სასჯელისათვის*, თბ., 1999, 152

და სასჯელი დროის გარეშე არსებობს თუ ისინი დროის სვლას ემორჩილება? დანაშაული არის მნიშვნელოვანი სუბიექტური და ობიექტური ცვლილებების შედეგი. იგულისხმება დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის სუბიექტური და ობიექტური პირობები. ამასთან, დანაშაული თვითონ იწვევს ობიექტურ ცვლილებებს, რომლებიც ობიექტურ სამყაროში ვლინდება. მეორე მხრივ, სასჯელი, რომელიც ქმედების სუბიექტს მიემართება, მოწოდებულია სწორედ სუბიექტური ცვლილებებისაკენ. კანონის მიხედვით, სასჯელი უკავშირდება დროის განსაზღვრულ პერიოდს, რომლის განმავლობაშიც უნდა მოხდეს აღნიშნული ცვლილებები. ცვლილებები და დრო განუყოფელია ერთმანეთისგან, ვინაიდან დრო სწორედ ცვლილებების აბსტრაქტირების შედეგია. ეს ყველაფერი იმას ნიშნავს, რომ დანაშაული და სასჯელი დროში არსებობს და დროის ყოვლისმომცველი ძალა მათზეც ვრცელდება. ამდენად, ცვლილებების აღმნიშვნელი დროის გარეშე დანაშაული და სასჯელი ვერ გაიგება, მის გარეშე მათი არსებობა შეუძლებელია. ამიტომ ნაკლულია ყველა თეორია, რომელიც დანაშაულსა და სასჯელს დროსთან მიმართების გარეშე განიხილავს.

აქვე უნდა იქნეს ნახსენები გერმანელი კრიმინალისტის, კილის აზრი, რომ სასჯელი დანაშაულის აუცილებელი ლოგიკური შედეგია. ამის გამო ხანდაზმულობა თავისთავად არის რაღაც უსამართლო, თუმცა აუცილებელი, როგორც ნაკლები ბოროტება მეტი ბოროტების თავიდან ასაცილებლად.¹⁰ აღნიშნული თეორია ყურადსაღებ დებულებებს შეიცავს. კერძოდ, ხანდაზმულობა მართლაც ნაკლები ბოროტებაა, რაც, ჩვენი აზრით, შემდეგნაირად უნდა განიმარტოს:

¹⁰ სამწუხაროდ, კილის ნაშრომი Kill, *Über die Gründe und den Rechtsgrund der Criminalverjährung*, "Der Gerichtssaal", 1868, 360ff ჩვენთვის მიუწვდომელი აღმოჩნდა, მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ მოცემულ აზრს პირდაპირ პირველწყაროდან არ გავცნობივართ, ის იმდენად საინტერესოდ გვეჩვენება, რომ ვფიქრობთ, მისი ყურადღების გარეშე დატოვება აღნიშნული საკითხის კვლევისას შეცდომა იქნებოდა. ამიტომაც ამ აზრს ვიშველიებთ არაპირდაპირ წყაროზე: ვ. საბლერის დასახელებულ ნაშრომზე, მითითებით, გვ. 140.

იდეალური შემთხვევაა ყოველი დანაშაულებრივი ქმედების თავის დროზე გამოვლენა და დასჯა. ხოლო დიდი ხნის განმავლობაში ქმედების შესახებ ინფორმაციის არქონა მეტ და ნაკლებ ბოროტებას: უსამართლო სასჯელსა და ხანდაზმულობას შორის არჩევანს ხდის აუცილებელს. მიუხედავად აღნიშნული მნიშვნელოვანი დებულების განმარტებისა, ეს თეორია მწყობრი მაინც არ არის. კერძოდ, ამ პოზიციის მიხედვით, ხანდაზმულობის გამართლების საფუძველია დანაშაულის ნიშნების შესახებ მტკიცებულებების არარსებობა. სინამდვილეში ეს სისხლის სამართლის პროცესის განვითარების იმ ეტაპზე შეიძლება იყოს გამართლებული, როცა ბრალდებულს ევალებოდა თავის მართლება. დღეს მსგავს ვითარებაში მტკიცებულებების არარსებობის გამო ბრალდებული მართლდება და ხანდაზმულობის აუცილებლობა ამ საფუძველით ქრება. მიუხედავად ამისა, ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ავტორის შეხედულებაზე, რომ, მართალია, ხანდაზმულობა უსამართლოა, თუმცა აუცილებელი.

საინტერესო შეხედულებას ავითარებს პულფერმახერი, რომლის მიხედვითაც პოზიტიური სამართალი და ხანდაზმულობის სამართალი (*das Recht der Verjährung*) ურთიერთსაწინააღმდეგო საწყისებს ეფუძნება. მეორე უფრო და უფრო ავინროებს პირველს, ამიტომ ხანდაზმულობას ვერასდროს დავაფუძნებთ იმ საწყისებზე, რაზეც პოზიტიურ სამართალს, არამედ, უფრო ამ უკანასკნელის სისუსტეზე.¹¹ ეს შეხედულება საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ პოზიტიური სამართლის მიხედვით, სახელმწიფო ორგანოებს ეკისრებათ დანაშაულის გამოვლენის მოვალეობა, ხოლო ხანდაზ-

¹¹ მიუხედავად იმისა, რომ მოცემული ავტორის ნაშრომი: Pulvermacher, *Die Gruende der Verjährung im Strafrecht*, in: "Goldtamer's archiv", Band XVIII, 1870. Maerz, Mai und Juni Hefte, 303, 390 ჩვენთვის მიუწვდომელი აღმოჩნდა, მიგვაჩნია, რომ აქ გამოთქმული აზრი იმდენად მნიშვნელოვანია ხანდაზმულობის საკითხის კვლევისას, რომ თუნდაც არაპირდაპირი წყაროს მეშვეობით, მაგრამ მასზე მითითება, აუცილებელია. პულფერმახერის მითითებული შეხედულება ჩვენთვის ცნობილი გახდა ვ. საბლერის ზემოთ დასახელებული ნაშრომიდან, გვ. 142.

მულობა დანაშაულის არსებობის დადგენას ეწინააღმდეგება. ამასთან, ის სწორედ შესაბამისი ორგანოების მუშაობის არაეფექტურობის შედეგია. ამ მოსაზრებაში ჩანს ჯერ კიდევ ხანდაზმულობის უარყოფის ქვეცნობიერი თუ ინერციული მუხტი, რომელიც მას პოზიტიური სამართლის საწინააღმდეგო მხარეზე განიხილავს, თუმცა აღნიშნული დებულებით აშკარა გახდა, რომ ხანდაზმულობამ, მიუხედავად ყველაფრისა, თავისი კუთვნილი ადგილი დაიმკვიდრა მეცნიერების ნაშრომებში და აზრი მისი შესწავლის აუცილებლობის შესახებ უფრო და უფრო ძლიერდება. იგივე ავტორთან კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მოსაზრება იკვეთება. საუბარია ავტორის სიტყვებზე: გამოძიების უშედეგოდ წარმართვის შემთხვევაში გამოდის, რომ საზოგადოების სამართლებრივი ცნობიერება არ შელახულა, რადგან დანაშაული არ ჩადენილა. აქ საქმე გვაქვს არაბრალეულობის პრეზუმფციასთან, იურიდიული და სოციოლოგიური აზროვნების წესს შორის განსხვავებასთან. მართლაც, თუ დანაშაული დადგენილი არ არის, იურიდიულად ეს დანაშაული ჩადენილი არც ყოფილა. ამასთან, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, მიუხედავად ამ სწორი აზრისა, დაზუსტებას მოითხოვს ხანდაზმულობისა და პოზიტიური სამართლის მიმართება, ვინაიდან ის ამ უკანასკნელის წიაღში არსებობს, და, შესაბამისად, მის საპირისპირო საწყისებზე ვერ იქნება დაფუძნებული.

ამ მოკლე მიმოხილვიდანაც ჩანს, რომ, მიუხედავად ხანდაზმულობის ცნობიერი უარყოფისა, დროის გავლენა დანაშაულსა და სასჯელზე მაინც იჩენს თავს და მისთვის გვერდის ავლა შეუძლებელია. ამიტომ უხდებათ მეცნიერებს მისთვის ანგარიშის გაწევა. სასჯელის გარდუვალობას თავიდან ხანდაზმულობის სასარგებლოდ დათმობა მოუწია გაუფრთხილებელ და დაუმთავრებელ დანაშაულებთან დაკავშირებით, შემდეგ ეს წრე გაფართოვდა და ბოლოს, აშკარა გახდა რა ხანდაზმულობის არსებობის აუცილებლობა, მეცნიერებმა უკვე იმაზე დაიწყეს დავა, თუ რა საფუძველს ემყარება ხანდაზმულობა.

1.1.3. ხანდაზმულობის არსებობის გამამართლებელი თეორიები

1.1.3.1. ხანდაზმულობის სისხლისსამართლებრივი თეორიები

1.1.3.1.1. დანაშაულის ნიშნებთან დაკავშირებული თეორიები

ხანდაზმულობის აუცილებლობის უარმყოფელი თეორიების შემდეგ უნდა გადავიდეთ იმ თეორიათა განხილვაზე, რომლებიც ხანდაზმულობას სისხლის სამართლისთვის აუცილებელ ცნებად მიიჩნევენ. აღნიშნული თეორიები ხანდაზმულობის გათვალისწინებას სისხლის სამართლის კოდექსში სხვადასხვა საფუძვლით ხსნიან. ამის მიხედვით განასხვავებენ სისხლისსამართლებრივ, პროცესუალურ და შერეულ თეორიებს. თავდაპირველად შევხვით სისხლისსამართლებრივ თეორიებს, რომლებიც, თავის მხრივ, მრავალფეროვანია. ზოგი მათგანი ხანდაზმულობას დანაშაულებრივ ქმედებასთან, ზოგი – სუბიექტის პიროვნებასთან, ზოგიც - საზოგადოებასთან მიმართებაში აფუძნებს.

შეხედულებათა ერთი ნაწილი „ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების დაკარგვის თეორიის“ სათაურში შეიძლება გავაერთიანოთ. აღნიშნული თეორიის წარმომადგენლები არიან ა. ტრაინინი, ნ. დურმანოვი, ი. სლუცკი, ა. გერცენზონი, პ. ფეფლოვი.¹² ავტორებს ხანდაზმულობა საზოგადოებრივი საშიშროების, როგორც დანაშაულისთვის დამახასია-

¹² იხ. Траинин А. Н., *Уголовное право, Часть Общая*, М., 1929, 468, 482; Дурманов Н. Д., *Давность и погашение судимости*, М., 1939, 3; იგივეს იმეორებს ავტორი ნაშრომში: *Освобождение от наказания по советскому праву*, М., 1957, 25; Слущкий И. И., *Обстоятельства, исключают уголовную ответственность*, изд. ЛГУ, 1956, 11; Герцензон А. А., *Уголовное право, часть общая*, М., 1948, 265; Фефлов П. А., *Критерии установления уголовной наказуемости деяний*, - «Советское государство и право», 1970, №11, 105

თებელი ნიშნის, გამომრიცხველ გარემოებად აქვთ წარმოდგენილი. გამოდის, რომ ქმედება მისი ჩადენის დროს წარმოადგენდა დანაშაულს, რადგან ის იყო საზოგადოებრივად საშიში, ხოლო დროის გასვლის შემდეგ უკვე აღარ არის დანაშაული, რადგან დანაშაულის ერთ-ერთი ნიშანი – საზოგადოებრივი საშიშროება¹⁴ დაკარგა.

აღნიშნული თეორია არ შეიძლება მართებულად მივიჩნიოთ. პ. მშენიერაძე მართალია, როცა ამბობს, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლისას ქმედების დაუსჯელობა ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების გაქრობით არ გამომდინარეობს. მისი აზრით, პირიქით, „ქმედება ზოგადად რჩება დანაშაულებრივი და დასჯადი, თუმცა გარკვეული გარემოებების გამო პირი თავისუფლდება სასჯელისგან.“¹³ „ამისგან განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების გაქრობას, რომელიც ნიშნავს მისი დანაშაულებრივი ხასიათის გაქრობასაც. [ასეთ ვითარებაში] ქმედება არა მარტო კონკრეტულ შემთხვევაში რჩება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გარეშე, არამედ, ამასთან ერთად, ქრება ზოგადად ამ ტიპის ქმედებების დანაშაულებრობისთვის დამახასიათებელი თვისება – მისი საზოგადოებრივი საშიშროება.“¹⁴

მართებულად უნდა მივიჩნიოთ პ. მშენიერაძის პოზიცია, რომ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების გაქრობა ნიშნავს იმას, რომ იგივე ქმედება დღეს მისი ხელახლა ჩადენის შემთხვევაში უკვე დანაშაულად არ ჩაითვლება. ხოლო თუ იგივე ქმედება ხელახლა ჩადენის შემთხვევაშიც დანაშა-

* აქვე უნდა განემარტოთ, რომ 1960 წელს მიღებული და 1961 წელს ამოქმედებული საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსში დანაშაული განიმარტება, როგორც საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა. იხ. საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს უწყებები, 1961, 1, მუხ. 10. ამასთან, უნდა დაეძინოთ, რომ დანაშაულის ცნება ასევეა გაგებული უფრო ადრეულ საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსებშიც.

¹³ მშენიერაძე პ., *Институт давности в советском уголовном праве*, Тбилиси: изд-во «Сабчота сакартველო», 1970, 68

¹⁴ იქვე

ული იქნება, მაგრამ უკვე მისი დასჯა მიუღებელია, ეს მიუთითებს არა კონკრეტული ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების გაქრობაზე, არამედ სრულიად სხვა საფუძველზე. ჩვენს შემთხვევაში ქმედება დანაშაულებრივად რჩება, თუმცა არ ისჯება. აღნიშნულ პოზიციას აზიარებენ ს. კელინა¹⁵ და ი. ტკაჩევსკიც.¹⁶

ხანდაზმულობის გამართლების ობიექტური საფუძველის მოსაკვლევად უნდა განვიხილოთ ქმედებების როლი საზოგადოებრივი ურთიერთობების შექმნაში. ადამიანთა ქმედებები ჩართულია საზოგადოებრივ ურთიერთობებში, ინვესტს გარკვეულ შედეგებს, ხდება სხვა მოვლენების მიზეზები. ამასთან, ისინი მიზნების ფორმირებაზეც ახდენს გავლენას. საზოგადოებრივი ურთიერთობები სუბიექტების ქმედებების გარეშე წარმოუდგენელია. ა. დროზდოვი ამბობს, რომ ისეთი საზოგადოებრივი ურთიერთობის არსი, როგორცაა პოლიტიკური ურთიერთობა, ადამიანთა პრაქტიკულ საქმიანობაში გამოიხატება.¹⁷ როგორც ვხედავთ, საზოგადოებრივ ურთიერთობებს სწორედ ქმედებები ქმნის. თუ ეს ასეა, მაშინ დროთა განმავლობაში საზოგადოებრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბებას ახალი ქმედებები უწყობს ხელს. საზოგადოებრივი ურთიერთობების ცვალებადობას სწორედ ძველი ქმედებების ახალი ქმედებებით შეცვლა განაპირობებს. აღნიშნული საფუძველს იძლევა, დავასკვნათ, რომ დროთა განმავლობაში ძველი ქმედებები კარგავს აქტუალობას, ისინი უკვე არ მონაწილეობს საზოგადოებრივი ურთიერთობის ჩამოყალიბებაში, მათი ისტორიზაცია მოხდა.

მართლსაწინააღმდეგო ქმედებები შეიძლება შეცვალოს ისევე მართლსაწინააღმდეგო ქმედებებმა ან ისინი შეიძლება მართლზომიერი ქმედებებით შეიცვალოს. ამ უკანასკნელ

¹⁵ იხ. Келина С. Г., *Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности*, М., 1974, 200

¹⁶ იხ. Ткачевский Ю. М., *Давность в советском уголовном праве*, 1978, 7

¹⁷ იხ. Дроздов А. В., В. И. Ленин о проблеме общественных отношении, Л., 1969, 11; Дроздов А. В., *Человек и общественные отношения*, Л., 1966, 21

შემთხვევაში საზოგადოებრივი ურთიერთობების ჩამოყალიბებაში ძველი ქმედების გავლენა საპირისპირო მიმართულებით იცვლება. ამიტომ წინა ქმედება კარგავს ძალას, ის უკვე გარშემომყოფებზე გავლენას აღარ ახდენს. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ითქმის სწორედ ლატენტურ დანაშაულებთან მიმართებაში, რომლებიც თავის დროზე საზოგადოებისათვის, სამართალდამცავი ორგანოებისათვის უცნობი იყო. ფარული ხასიათის გამო მათ ჩადენის მომენტშიც არ შეეძლოთ საზოგადოების წევრების ქმედებებზე გავლენა მოეხდინათ. თუმცა, მიუხედავად ამისა, ლატენტური დანაშაულები და მათი შედეგები ქმედების ჩამდენ პირზე ახდენს გავლენას. ამიტომაც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების მართლზომიერი ქმედებებით ჩანაცვლება, ობიექტური მხრივ, იმის ითქმის საფუძველს იძლევა, რომ დანაშაულებრივმა ქმედებამ თავისი ძალა დაკარგა ქმედების სუბიექტზეც ან მან მასზე უარყოფითი გავლენა არ მოახდინა. ეს ყველაფერი კი იძლევა საფუძველს, ქმედება სამართლებრივი რეაგირების გარეშე დარჩეს.

რაც შეეხება იმ შემთხვევებს, როცა მართლსაწინააღმდეგო ქმედებებს მოსდევს ისევ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებები, აღნიშნული განსხვავებულ მიდგომას მოითხოვს. კერძოდ, მართალია, ძველი ქმედებები იცვლება ახლით, რომელიც ახალ ურთიერთობებს აყალიბებს, თუმცა არ შეიძლება უგულვებლყოფა იმისა, რომ ახალი მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, დიდი ალბათობით, წინა ქმედებაზე სწორი სამართლებრივი რეაგირების არარსებობის შედეგია. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ახალი ქმედება ჩადენილია წინა ქმედების და მისი შედეგის გავლენით. აღნიშნული მიუთითებს ამ შემთხვევაში ძველი ქმედების აქტუალობაზე, იმაზე, რომ დროთა განმავლობაში მისი ისტორიზაცია კი არ მოხდა, არამედ ის ახალ საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე გავლენის მოხდენას აგრძელებს. ასეთ ვითარებაში, რასაკვირველია, ძველი ქმედება სამართლებრივი რეაგირების გარეშე არ უნდა დარჩეს.

ქმედების მიერ საზოგადოებრივი ურთიერთობების შემქმნელი ძალის დაკარგვა უნდა დაედოს ობიექტურ საფუძვლად ხანდაზმულობის გამართლებას. ამიტომაც, ზემოთ მოცემული მსჯელობის გათვალისწინებით, გერმანელი იურისტები სწორად ასახელებენ ხანდაზმულობის გამართლების ობიექტურ საფუძვლად ქმედების ისტორიზაციას და მისი აქტუალობის დაკარგვას.¹⁸

დანაშაულებრივი ქმედება სწორედ იმიტომ ისჯება, რომ ხელყო რა სამართლებრივი ღირებულება და გამოიწვია გარკვეული შედეგი, ის როგორც ქმედების სუბიექტზე, ასევე საზოგადოების სხვა წევრებზე ახდენს უარყოფით ზეგავლენას. ერთი მხრივ, ქმედებასა და სუბიექტს შორის, მეორე მხრივ, საზოგადოების წევრებს შორის გარკვეული კავშირი იქმნება. ქმედების დასჯა კი აქარწყლებს ამ უარყოფით ზეგავლენას, რის შედეგადაც ადამიანთა მართლზომიერი ქცევის ნახალისება ხდება. დროთა განმავლობაში ახალი დანაშაულებრივი ქმედების არარსებობის ვითარებაში ეს კავშირი სუსტდება. ამიტომ ხანდაზმულობის დაფუძნების საკითხში ქმედების უგულებელყოფა შეცდომა იქნებოდა. ამდენად, ჩადენილი ქმედების არააქტუალობა ხანდაზმულობის გამამართლებელ ერთ-ერთ, კერძოდ, ობიექტურ საფუძვლად უნდა მივიჩნიოთ. მის გარდა ხანდაზმულობის არსებობას სხვა ასპექტიც ამართლებს. ამიტომ აუცილებელია ხანდაზმულობის გამამართლებელი სუბიექტური ფაქტორების კვლევა, რაც პიროვნებაში მიმდინარე პროცესებისადმი ხანდაზმულობის დამოკიდებულებას წარმოაჩენს.

¹⁸ ქმედების სოციალური როლის დაკარგვისა და ისტორიზაციის იდეა უდევს საფუძვლად ხანდაზმულობის შესახებ ზოგიერთ სუბიექტზე ორიენტირებულ თეორიას. მოცემულ იდეას ეყრდნობა ასევე შტეფან ციმერმანის შეხედულება, რომელიც შეიძლება შერეულ თეორიათა რიცხვს მივაკუთვნოთ. აღნიშნულის შესახებ იხ. Zimmerman S., *Strafrechtliche Vergangenheitesaufarbeitung und Verjährung*, Freiburg im Breisgau. 1997, 56

1.1.3.1.2. ქმედების სუბიექტის პიროვნებასთან დაკავშირებული თეორიები

მას შემდეგ, რაც ხანდაზმულობის დაფუძნებამ დანაშაულის საზოგადოებრივ საშიშროებაზე სამართლიანი კრიტიკა დაიმსახურა, მეცნიერებმა ხანდაზმულობის საფუძვლის ძიება ქმედების სუბიექტის პიროვნებაში დაიწყეს. ამასთან, აღნიშნული მიმართულების შიგნით არის მრავალფეროვნება. ერთ-ერთ ამ მიმდინარეობათაგანს შეიძლება „დამნაშავის გამოსწორების თეორია“ ვუწოდოთ. მოცემული თეორიის მიხედვით, დროის სვლასთან ერთად სუბიექტის მიერ ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენისგან თავის შეკავება არის დასტური იმისა, რომ იგი გამოსწორდა. პირის გამოსწორების თეორია დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების გაქრობის თეორიასთან ერთად საბჭოთა სამართალში გაბატონებულად შეიძლება ჩავთვალოთ.¹⁹

აღნიშნული თეორია უარყო მრავალმა მეცნიერმა, რომელთა აზრით, დროის სვლა არ არის იმის გარანტი, რომ პირის ცნობიერებაში დადებითი ძვრები მიმდინარეობს. ამას არ ადასტურებს ისიც, რომ პირმა გარკვეული დროის მანძილზე დანაშაულებრივი ქმედება არ ჩაიდინა. ეს არა მარტო მისი გამოსწორებით, არამედ სხვა მიზეზებითაც შეიძლება იყოს გამოწვეული. ამ პოზიციას იზიარებენ მიტერმაიერი, კარლ აუგუსტ გრიუნდლერი, ვ. საბლერი.²⁰ მართლაც, ახალი

¹⁹ იხ. კელინა ს., *დასახ. ნაშრ.*, 22-23, Скибицкий В. В., *Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания*, Киев, 1987, 90; Шаргородский М. Д., *Наказание по советскому уголовному праву*, М., 1958, 179; Соловьев А., *Вопросы применения наказания по советскому уголовному праву*, М., 1958, 184; Смольников В. Е., *Давность в уголовном праве*, М., 1973, 20; Зельдов С., *Соотношение сроков давности привлечения к уголовной ответственности и погашение судимости*, «Советская Юстиция», 1967, №12, 8; Познышев С. В., *Учебник уголовного права*, М. 1923, 276; ნ. ღურმანოვი დანაშაულის საზოგადოებრივად საშიში ხასიათის დაკარგვასთან ერთად ხანდაზმულობის საფუძვლად პირის გამოსწორებას ასახელებს Дурманов Н. Д., *Давность и погашение судимости*, М, 1939, 3.

²⁰ იხ. Саблер В., *О значении давности в уголовном праве*, М, 1872, 102

დანაშაულის არარსებობიდან კატეგორიული ლოგიკური დასკვნა იმის თაობაზე, რომ ეს პირის გამოსწორების შედეგია, შეუძლებელია. აღნიშნული დაიშვება მხოლოდ ვარაუდის დონეზე, ინდუქციური დასკვნის გამოყენებით. ასეთ ვითარებაში დანაშაულის არარსებობა პირის გამოსწორებაზე პირდაპირ არ მიუთითებს. ამასთან, რეალურად გამოსწორება პიროვნებაზე დამოკიდებული და არა დანაშაულის კატეგორიაზე. ხანდაზმულობის ვადები კი სწორედ დანაშაულის კატეგორიზაციის მიხედვითაა აგებული და არა პიროვნული ნიშნების მიხედვით. ამდენად, პირის გამოსწორება ხანდაზმულობის არსებობის გამამართლებელ საფუძველად არ მოდგება.

სამწუხაროდ, ხანდაზმულობის საკითხის კვლევისას საჭირო ყურადღება არ დაეთმო იმას, რომ დამნაშავის გამოსწორებისგან უნდა განვასხვავოთ გამოსწორების პრეზუმფცია, რომლის მიხედვითაც დროის გასვლა, მართალია, პირდაპირ არ ადასტურებს პირის გამოსწორებას, თუმცა იძლევა საშუალებას, აღნიშნული ვივარაუდოთ. ვფიქრობთ, ეს იდეა წინანდელთან შედარებით წინგადადგმული ნაბიჯია, ვინაიდან ფორმიდან შინაარსზე დედუქციური გადასვლის შეუძლებლობას აღიარებს. ეს დებულება სწორია იმ მხრივ, რომ ასეთი გადასვლა მხოლოდ ინდუქციური შეიძლება იყოს, რაც მხოლოდ ვარაუდის საფუძველს იძლევა. ამასთან, რაც მეტი საფუძველი არსებობს ვარაუდისა (ჩვენს შემთხვევაში ასეთად აღებულია დროის ხანგრძლივობა), მით უფრო სარწმუნო ხასიათს იღებს ეს ვარაუდი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ის კატეგორიულ მტკიცებაში ვერ გადაიზრდება. აქვე ყურადღება უნდა გავამახვილოთ იმაზე, რომ ტერმინი „გამოსწორება“ არაერთგვაროვნად გაიგება. მას ხშირად იმაზე მეტ მნიშვნელობას ანიჭებენ, რაც მას სისხლის სამართალში შეიძლება ჰქონდეს. ვფიქრობთ, არა ზოგადად გამოსწორების, არამედ სისხლისსამართლებრივად მნიშვნელოვანი ელემენტის: ნორმის მოთხოვნისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების ვარაუდი უნდა აფუძნებდეს ხანდაზმულობას.

გამოსწორების იდეა, მართალია, საკმარისად დასაბუთებული ვერ იქნა, თუმცა არც ხელაღებით უარსაყოფი დებულებაა, რადგან ის გამოხატავს პირისა და ქმედების ურთიერთდამოკიდებულებას, ასევე სწორედ აქ იმალება ხანდაზმულობის პროცესუალური ბუნების ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი. კერძოდ, გამოსწორების დაუსაბუთებლობასთან ერთად სანინაალმდეგოს მტკიცების შეუძლებლობაც ხომ ხანდაზმულობის დაფუძნების ერთ-ერთი მიზეზი შეიძლება იყოს? სუბიექტის კეთილსინდისიერების ვარაუდი არის სწორედ ის მარცვალი, რომელიც ხანდაზმულობის თანამედროვე თეორიამ უნდა გამოიყვანოს „გამოსწორების თეორიიდან“. კეთილსინდისიერების ვარაუდი განსაზღვრული დროის განმავლობაში ახალი დანაშაულებრივი ქმედების არარსებობის შემთხვევაში მისაღებია, თუმცა ამისთვის აუცილებელია ასევე აღნიშნული ვარაუდის ჩამოყალიბებისთვის ხელისშემშლელი გარემოებების არარსებობის დასაბუთება. წინააღმდეგ შემთხვევაში კეთილსინდისიერების ვარაუდი დამაჯერებლობას მოკლებულია.

გამოსწორების თეორიასთან ახლოსაა ბრალის გამოსყიდვის, იგივე სასჯელის ეკვივალენტურობის თეორია, რომლის წარმომადგენლები არიან კუტურიე და ვან პორებეკე, რომელთა მიხედვითაც ხანდაზმულობის საფუძველია დამნაშავის სინდისის ქენჯნა, რაც კრიტიკას ვერ უძლებს იმავე მოტივით, რა მოტივითაც გამოსწორების თეორია. კერძოდ, დროის სვლა ვერ იქნება იმის მტკიცების საფუძველი, რომ პირი ჩადენილს ნანობს. ამ თეორიის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი დებულებაა, რომ დამნაშავის მიერ სასჯელის შიშში გატარებული დრო რეალური სასჯელის ეკვივალენტურია, რაც ასევე არ არის დასაბუთებული.

მიუხედავად აღნიშნული თეორიის ხანდაზმულობის ერთადერთ საფუძვლად აღიარების უარყოფისა, ის მნიშვნელოვან პროგრესულ მარცვალს შეიცავს. კერძოდ, მისი მემკვიდრებით ირკვევა, რომ შეიძლება დროის გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ სასჯელი ზედმეტი აღმოჩნდეს, ვინაიდან მისი მიზნები მის გარეშე უკვე მიღწეულია. აღნიშნული

პროგრესული მარცვალი კი გამოყენებულ უნდა იქნეს ხანდაზმულობის თანამედროვე თეორიის შემუშავების პროცესში.

ჩეზარე ბეკარია ხანდაზმულობას დამნაშავეში ზედმეტი გაურკვევლობისგან წარმოშობილ სასტიკ ტანჯვას უკავშირებს.²¹ ხანდაზმულობამ მოქალაქის გაურკვეველ მდგომარეობას ბოლო უნდა მოუღოს. აღნიშნული მიზეზით არის მისაღები ავტორის აზრი, რომ ხანდაზმულობა არის ოქროს ხიდი ხელისუფლების დესპოტიზმსა და ანარქიას შორის.²²

კიდევ ერთი თეორია, რომელსაც შეიძლება ფსიქიკის ცვლილების თეორია ვუნოდოთ, გულისხმობს, რომ დროთა განმავლობაში ადამიანის ფსიქიკაში მიმდინარეობს ცვლილებები, რის გამოც დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის მომენტში დამნაშავის პიროვნება და გარკვეული დროის შემდეგ იგივე ადამიანის პიროვნება განსხვავდება ერთმანეთისაგან, რის გამოც დანაშაულისთვის დანიშნული სასჯელი მიემართება დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენის პიროვნებას და არა დროის გასვლის შემდეგ დასჯილი პირის პიროვნებას.²³ ავითარებს რა აღნიშნულ აზრს, მეცნიერთა ერთი ნაწილი აღნიშნავს, რომ დანაშაულსა და სუბიექტს შორის დროთა განმავლობაში ხდება ურთიერთდაცვილება, სუბიექტი თავისი შინაგანი დამოკიდებულებით სცილდება მის მიერვე ჩადენილ ქმედებას და, საბოლოოდ, ურთიერთზეგავლენა ქრება, რის გამოც დანაშაული უკვე არაა სუბიექტის პიროვნების გამომხატველი და პირიქით, სუბიექტი აღნიშნული დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენ პირად არ განიხი-

²¹ იხ. ხუცურაული ი., *ჩეზარე ბეკარია დანაშაულისა და სასჯელისათვის*, თბ., 1999, 101-104

²² იქვე, 151-155

²³ აღნიშნულის შესახებ იხილეთ შტეფან ციმერმანის *დასახ. ნაშრ.*, 32-33. ავტორი აღნიშნულ იდეას პოულობს მე-XIX საუკუნის ბოლოსა და მე-XX საუკუნის დასაწყისის ავტორებთან: Lammasch, *Gutachten ueber die Frage: Soll zur Verjährung der Strafverfolgung der blosse Ablauf einer gesetzlich bestimmten Zeit seit Verübung der Straftat genügen oder soll diese Verjährung auch noch an andere Bedingungen geknüpft werden?* in: Verhandlungen des 24. Deutschen Juristentages, Zweiter Band, Berlin, 1897, 119; Lourie S., *Die Kriminalverjährung*, Breslau, 1914, 46

ლება. ამას ლოური განასხვავებს გამოსწორებისგან და ღირებულებითი შეფასებისგან თავისუფალ ფსიქიკურ ემანსიპაციას უწოდებს.²⁴ აღნიშნული თეორია ჰგავს გამოსწორების თეორიას კატეგორიული მტკიცების თვალსაზრისით, რის გამოც, მისი უარყოფის საფუძველიც მსგავსი იქნება. ამ თეორიის მიხედვით, დრო ადამიანზე მოქმედებს, რაც სწორია, მაგრამ, ვერ დავეთანხმებით მტკიცებას, რომ ის მოქმედებს ადამიანის ფსიქიკაში მიმდინარე სწორედ იმ მოვლენებზე, რომლებმაც ქმედების ჩადენას შეუწყო ხელი. ადამიანის შინაგან სამყაროში მიმდინარე პროცესები უცხო თვალისთვის მიუწვდომელია. ქმედებებიდან ან ქმედებისგან თავის შეკავებიდან შინაგან სამყაროში კონკრეტული მიმართულებით მიმდინარე ცვლილებებზე კატეგორიული უკუდასკვნა შეუძლებელია. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ეს თეორიაც, წინამორბედებთან შედარებით, თუმცა პროგრესული, მაგრამ მაინც არასრულყოფილი და ხარვეზების შემცველია. ამასთან, ქმედებისა და სუბიექტის ურთიერთკავშირის გაქრობა საყურადღებო მომენტი.

როგორც უკვე დავრწმუნდით, მიუხედავად ზემოთ ჩამოთვლილი თეორიების ნაკლისა, მათში არის რაციონალური მარცვალი. კერძოდ, ისინი სწორად შენიშნავენ, რომ დროთა განმავლობაში პირი შეიძლება გამოსწორდეს, შეიძლება ამ ხნის განმავლობაში განცდილი ტანჯვა სასჯელზე უფრო მძიმეც იყოს, სუბიექტის პიროვნება ქმედებას დასცილდეს. აღნიშნული აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული ხანდაზმულობის თანამედროვე თეორიაში იმ დათქმით, რომ აქ საქმე არა გვაქვს სუბიექტში მიმდინარე პროცესების კატეგორიულ მტკიცებასთან, როგორც ამას ზემოთ მოყვანილი ავტორები ასკვნიან. ასევე აუცილებლად გასათვალისწინ-

²⁴ აღნიშნულის შესახებ იხილეთ ციმერმანი შ., დასახ. ნაშრ., 33

* ცნობილია, რომ დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენას განაპირობებს გარეშე და შინაგანი პროცესები. ამიტომ თუ ადამიანმა დანაშაულებრივი ქმედება არ ჩაიდინა, ვერ ვიტყვით, რომ ეს მხოლოდ შინაგანი ცვლილებების გამოა. სავსებით შესაძლებელია, აღნიშნულის მიზეზი იყოს გარეშე პირობების არარსებობა და შინაგანი პროცესები არ იყოს შეცვლილი.

ნებელია პასუხისმგებლობის ხარისხის დადგენის შეუძლებლობის კონცეპცია, თუმცა ქმედებისა და მისი ჩამდენის დამოკიდებულებაში მიმდინარე ცვლილებები ხანდაზმულობის ასახსნელად არ არის საკმარისი.

1.1.3.1.3. ქმედებისადმი საზოგადოების დამოკიდებულებასთან დაკავშირებული თეორიები

გერმანიაში ჩამოყალიბდა ქმედების სუბიექტისა და საზოგადოების ურთიერთმიმართების თეორია, რომელსაც „განონასწორების თეორია“ შეიძლება ვუწოდოთ. აღნიშნული თეორიის მიხედვით, დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენით პირი არღვევს მის და საზოგადოების სხვა წევრების უფლებებს შორის ნონასწორობას, რომლის აღდგენის საშუალებაც არის სასჯელი. მაგრამ იგივე ფუნქციის შესრულება შეუძლია დროს, ვინაიდან ქმედების სუბიექტის მომავალი ქცევები იკავებს დანაშაულის ადგილს და ნონასწორობის საკითხს ახლებურად წყვეტს. ამრიგად, მისი მართლზომიერი ქმედებების შედეგად დანაშაული აქტუალობას კარგავს, ვერ გამოხატავს ამჟამად არსებულ ნონასწორობას, რის გამოც სასჯელი განონასწორებისთვის უკვე აუცილებელი არაა. მსგავს პოზიციას იცავს მერკელი,²⁵ რომლის მიხედვითაც დანაშაული დროთა განმავლობაში კარგავს ფსიქიკურ გავლენას დამნაშავეზე და საზოგადოებაზე, რის გამოც დანაშაული უკვე ისტორიის კუთვნილება ხდება. ამის გამო სასჯელი ობიექტს კარგავს. მიუხედავად იმისა, რომ „განონასწორების თეორიას“ სრულად არ ვეთანხმებით, ვფიქრობთ, ის, „დანაშაულის დაძლევის თეორიასთან“ ერთად, მნიშვნელოვან დადებით მომენტებს შეიცავს იმ გაგებით, რომ ქმედება დროთა განმავლობაში არ გვევლინება საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე გავლენის მომხდენ მოვლენად. აღნიშნული

²⁵ აღნიშნული თეორიის მიმოხილვა იხილეთ შ. ციმერმანის დასახელებულ ნაშრომში, 34. ორიგინალში აღნიშნულ აზრს შეგიძლიათ გაეცნოთ ნაშრომში: Merkel A., *Lehrbuch des deutschen Strafrecht*, Stuttgart, 1889, 243f

დებულება, ჩვენი აზრით, ხანდაზმულობის არსებობის გამართლების ობიექტურ საფუძველს წარმოადგენს.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ საზოგადოების დანაშაულისადმი თუ დამნაშავისადმი დამოკიდებულება მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ქმედების დასჯადობაზე, სასჯელის ზომის განსაზღვრაზე და ასევე სასჯელისგან გათავისუფლებაზე, მათ შორის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო. ამიტომ, ვფიქრობთ, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს საზოგადოების დამოკიდებულებას ქმედებისა და მისი ჩამდენისადმი ხანდაზმულობის ვადების განსაზღვრისას. როგორც ცნობილია, საზოგადოების დამოკიდებულება ქმედებისადმი დანაშაულთა კატეგორიზაციაში უნდა გამოვლინდეს. ამიტომ დანაშაულთა კატეგორიზაციის და პასუხისმგებლობის ზომის გათვალისწინებას ხანდაზმულობის ვადის გასაზღვრისას შესაბამისი როლი უნდა მიენიჭოს. სწორედ ამაში ვლინდება საზოგადოების მნიშვნელობა ხანდაზმულობის დაფუძნების საქმეში. ამდენად, არა ტრადიციული მიმართულებით, თუმცა საზოგადოების, როგორც ხანდაზმულობის ცნების დამფუძნებელი და მისი ვადების განმსაზღვრელი ელემენტის მნიშვნელობა განსაზღვრული დოზით ხანდაზმულობის თანამედროვე თეორიაში უნდა გავითვალისწინოთ.

1.1.3.1.4. სხვა თეორიები

ზემოთ უკვე ნახსენების გარდა არსებობს კიდევ რამდენიმე შეხედულება, რომლებიც ასევე უნდა განვიხილოთ. მაგალითად, აბეგი სამართლიანად მიუთითებს ხანდაზმულობის დანიშნულებაზე, ქმედების სუბიექტი წაახალისოს, ახალი დანაშაულებრივი ქმედება არ ჩაიდინოს. მაგრამ მხოლოდ აღნიშნული ვერ იქნება მიჩნეული ხანდაზმულობის არსებობის გამამართლებელ საფუძველად, რის გამოც აღნიშნული დებულება კრიტიკის საგანი გახდა შვარცეს, საბლერის

მხრიდან,²⁶ რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ქმედების სუბიექტის დაუსჯელობამ ასევე ახალი დანაშაულის წახალისება შეიძლება გამოიწვიოს. ამიტომ მხოლოდ აბეგის მიერ მითითებულ საფუძველზე ხანდაზმულობის დაფუძნება არასწორი იქნება, თუმცა ვერ უარვყოფთ, რომ ხანდაზმულობას კერძო პრევენციის ფუნქცია მართლაც აქვს.

არის თეორიები, რომლებიც ხანდაზმულობას სისხლის სამართალში კერძო სამართლის ანალოგიურად ხსნიან.²⁷ სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობას წესრიგის შენარჩუნებისა და კერძო პირთა უფლებების დაცვის ფუნქცია აქვს. მის საფუძველზე, გარკვეული დროის მანძილზე თავისი უფლების განუხორციელებლობა პირს ამ უფლებას ართმევს. ეს მოსაზრება სისხლის სამართალში არ შეიძლება გამოვიყენოთ, რადგან სახელმწიფოს სასჯელის უფლება საზოგადოების მიერ აქვს მინიჭებული გარკვეული მიზნის მისაღწევად, შესაბამისი ორგანოები ვალდებულნი არიან, შეასრულონ დაკისრებული მოვალეობები, რის გამოც ისინი, კერძო პირებისაგან განსხვავებით, უარს სასჯელის გამოყენებაზე თვითნებურად ვერ იტყვიან. ამიტომ საკუთარი ნებით რაიმე უფლებაზე უარის თქმა სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის არსებობის გამართლებების საფუძველი ვერ გახდება.

ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული თეორია გერმანელ მეცნიერებში არის ე.წ. დროის დაუძლეველი ძალის თეორია, რომლის მიხედვითაც დროის სვლა არაფერს ინდობს, ყველაფერი ემორჩილება მის ძალას, მათ შორის პირისადმი პასუხისმგებლობის დაკისრება და სასჯელის აღსრულება.²⁸ ეს თეორია ცდილობს ხანდაზმულობა დააფუძნოს დროის ბუნდოვან ძალაზე, რომელიც გაურკვეველია, საიდან მოდის,

²⁶ აბეგის, შვარცესა და XIX საუკუნუს სხვა გერმანელი კრიმინალისტების მოსაზრებები ისევე, როგორც მათი კრიტიკა იხილეთ ნაშრომში: საბლერი ვ., დასახ. ნაშრ., 111

²⁷ იქვე, 117;

²⁸ ამ თეორიას იზიარებენ კოსტლინი, აბეგი, შვარცე, დამბახი და სხვები. აღნიშნული თეორიის ანალიზი იხილეთ ვ. საბლერის ნაშრომში, 122-126

რის საფუძველზე ჩნდება, რა შედეგების გამოწვევა შეუძლია... მისი მიმზიდველობა იმაში მდგომარეობს, რომ ყველაფერი შეიძლება მარტივად დროის სვლას მიენეროს, თუმცა ამის გამო ეს თეორია მეცნიერულ ღირებულებას კარგავს. სასჯელისგან გათავისუფლებას, ისევე, როგორც ნებისმიერ სხვა მოვლენას, აქვს კონკრეტული მიზეზი, რისი დადგენისგან თავის შეკავება უპატიებელი მეცნიერული შეცდომაა. დროის სვლის მიღმა სინამდვილეში მოვლენებში მიმდინარე ცვლილებები იმალება, რასაც აღნიშნავს კიდევ ვ. საბლერი.²⁹ აღნიშნულიდან გამომდინარე, სიმარტივის გამო მიმზიდველობის მიუხედავად, აღნიშნული შეხედულებაც უნდა უარყოფთ.

ცალკე გამოყოფას იმსახურებს პ. მშვენიერაძის შეხედულება. ავტორი ხანდაზმულობის დამაფუძნებელ ძალად სასჯელის მიზანშეუნონლობას ასახელებს.³⁰ ჩვენ აღნიშნულ დებულებას ვეთანხმებით, თუმცა მივიჩნევთ, რომ სასჯელის მიზანშეუნონლობის საფუძველები არ არის ისე აშკარა, რომ სპეციალურ განხილვას არ მოითხოვდეს. აუცილებელია მითითება იმაზე, თუ რატომაა სასჯელის გამოყენება მიზანშეუნონელი. აღნიშნულში ჩაღრმავებას კი მივყავართ ისევ იმ თეორიებამდე, რომლებიც ზემოთ უკვე განვიხილეთ.

ყურადღებას იმსახურებს ვ. საბლერის მეტად მნიშვნელოვანი ნაშრომი,³¹ რომლის მიხედვითაც გრძელვადიანი ხანდაზმულობის საფუძველია სამართლიანობა, ხოლო მოკლევადიანისა - სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკა. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული მოსაზრება არ შეიძლება მიუღებლად ჩაითვალოს, ის ვერ გასცდა ზედაპირულობის იმ თვისებას, რომელსაც თვითონ ავტორი სხვა თეორიებში აკრიტიკებდა. ზოგადად სამართლიანობის მიღწევისათვის არის შექმნილი სამართლის ყველა აუცილებელი ინსტიტუტი თუ ცნება, მაგრამ ეს მათი არსებობის კონკრეტულ საფუძ-

²⁹ იქვე

³⁰ იხ. პ. მშვენიერაძის ნაშრომი, 74

³¹ იხ. ვ. საბლერი, დასახ. ნაშრ., 150-175

ვლებს არ ხსნის. იგივე შეიძლება ითქვას სისხლის სამართლის პოლიტიკაზე. სისხლის სამართლის პოლიტიკა რაღაცას ეყრდნობა, თვითნებური არ არის. ის სწორედ სამართლიანობის პრინციპს უნდა ეფუძნებოდეს. ამ ლოგიკით, მოკლევადიანი ხანდაზმულობაც სამართლიანობის მოთხოვნა უნდა იყოს და ეს არც იქნება გასაკვირი, ვინაიდან, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სისხლის სამართალში სასჯელთან და პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული ყველა ცნება სამართლიანობის ზოგად პრინციპს უნდა ემორჩილებოდეს. აღნიშნულის გამო, უნდა ითქვას, რომ ვ. საბლერის თეორია ხანდაზმულობის აუცილებლობას სათანადოდ ვერ ხსნის.

საინტერესოა აზრი, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობა ახსნილია იმ ფაქტით, რომ სასჯელის მიზნები უკვე მიღწეულია, ან მათი მიღწევა შეუძლებელია. ეს შეხედულება, ერთი შეხედვით, თითქოს ელემენტარულ ჭეშმარიტებას შეიცავს, თუმცა, ისევე ზოგადი და ბუნდოვანია, როგორც იყო სამართლიანობის ან დროის ყოვლისმომცველი ძალის თეორია. ამიტომ ის დაზუსტებას და შესწორებას მოითხოვს. კერძოდ, უნდა გაირკვეს, რატომ არის მიზნები უკვე მიღწეული ან მათი მიღწევა შეუძლებელი, რა ცვლილებები მოხდა დროის განმავლობაში და რას მიემართება ეს ცვლილებები, არის თუ არა ისინი ისეთი მნიშვნელობის, რომ შეუძლია შეცვალოს პირის სტატუსი, მიანიჭოს მას ხელშეუხებლობის გარანტია დროის გასვლის შემდეგ. აღნიშნული საკითხების დაზუსტების გარეშე ხანდაზმულობის პრობლემა გადაჭრილად ვერ ჩაითვლება.

ცალკე მსჯელობას იმსახურებს ი. ლისტოკინის თეორია. ის სასჯელის მიზნის მიღწევის ეფექტურობის ხარისხისა და სასჯელის ეკონომიკური დანახარჯების შედარების საფუძველზე ხანდაზმულობის, როგორც არაეფექტური და ზარალიანი სასჯელის გამომრიცხველი საშუალების გამართლებას ეყრდნობა. ეს თეორია შეიძლება მოინათლოს, როგორც „მაქსიმალური სარგებლის ეკონომიკური თეორია“. მის საფუძველში დევს დანაშაულებრივი ქმედების სუბიექტის მიერ, საზოგადოებასთან შედარებით, წინასწარ მომავლის უფ-

რო მცირე მონაკვეთის გათვალისწინება, რის გამოც დროის ამ მონაკვეთის გასვლის შემდგომ დანაშაულის პრევენციის მიზნის მიღწევისთვის სასჯელის ძვირადღირებული ღონისძიების გამოყენება არაეფექტურია. ავტორის აზრით, საზოგადოება სასჯელის ზომას სასჯელის მიზნისა და სასჯელის ეკონომიკური დანახარჯების ოპტიმალური ბალანსის მიხედვით განსაზღვრავს. ამიტომ, თუ, მაგალითად, ქმედების სუბიექტი მომავალს გათვლის 5 წლის მასშტაბით, ანუ, მისთვის მთავარია, ამ 5 წლის განმავლობაში ისარგებლოს დანაშაულის შედეგებით და ამ დროის განმავლობაში არ მოჰყვეს მის ქმედებას უარყოფითი შედეგები, მაშინ 5 წლის მერე მისი დასჯა ზოგადი და კერძო პრევენციის მიზანს ვერ მიაღწევს, რადგან მან თავისი დანაშაულებრივი მოთხოვნილება უკვე დაიკმაყოფილა. ამასთან, საზოგადოებას გამოთვლილი აქვს 5 წლის განმავლობაში სასჯელის ეკონომიკური დანახარჯების ოპტიმალური ოდენობა, რაც გათვლილია ქმედების ჩადენიდან მოკლე დროში მის გამოყენებაზე, ხოლო ხანგრძლივი დროის შემდეგ ეს სასჯელი არაეფექტური ხდება და მხოლოდ ზედმეტ დანახარჯებს წარმოადგენს.³²

აღნიშნული თეორია მეტად მნიშვნელოვან მომენტებს უსვამს ხაზს, რაც სასჯელის მიზანშეუნონლობას თავისებურად ხსნის, თუმცა საკითხავია, რამდენად არის შესაძლებელი იმის გამოთვლა, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში კონკრეტულ სუბიექტს რამდენად უღირს დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენა, რა სარგებელი მოაქვს მისთვის მას. ამასთან, აღნიშნული კრიტერიუმის გამოყენება რთული იქნება გაუფრთხილებელ დანაშაულებზე, სპონტანურად წარმოშობილი განზრახვით ჩადენილ ქმედებებზე, სადაც სუბიექტს წინასწარ არ უწარმოებია გათვლა, თუ რა შედეგს მიიღებდა ქმედებისაგან და რამდენად უღირდა მას მისი ჩადენა. ამიტომ, ვფიქრობთ, აღნიშნული შეხედულება მიესადაგება დანაშა-

³² იხ. Listokin Y. and Princeton University, *Efficient Time Bars: A New Rationale for the Existence of Statutes of Limitations in Criminal Law*, The Journal of Legal Studies, The University of Chicago, January, 2002, №31, 99-102

ულთა მხოლოდ ცალკეულ სახეებს და არა ყველა მათგანს. ხანდაზმულობა კი ყველა დანაშაულზე ვრცელდება (არსებული გამონაკლისები ამ შემთხვევაში სურათს არ ცვლის). ასევე, კრიმინოლოგიური მონაცემები, რომელსაც ეს თეორია ეყრდნობა, არის ინდუქციური დასკვნების შედეგად მიღებული, რის გამოც ისინი სააღბათო დასკვნებია და ყველა კონკრეტულ შემთხვევას ვერ მოიცავს. ესეც რომ არ იყოს, ძნელი დასაჯერებელია, რომ სასამართლოს ან კანონმდებელს აქვს რაიმე ბერკეტი იმის ზუსტად განსაზღვრისათვის, თუ რომელი კატეგორიის დანაშაულებრივი ქმედების სუბიექტი ანარმოებს მომავლის გათვლას 5 წელზე, რომელი 4 წელზე და ა. შ. და, საერთოდ, არის კი მომავლის გათვლა დამოკიდებული დანაშაულის კატეგორიაზე თუ ადამიანის ინდივიდუალურ თვისებებზე?

ამასთან, მოცემულ ნაშრომში აქტუალურია სასჯელის მიზნისა და მისი მიღწევისთვის გაღებული დანახარჯების თანაფარდობის პრობლემა. ამ მხრივ უნდა ითქვას, რომ სასჯელის ეფექტიანობა ქმედებისგან მიღებული სარგებლის ეკონომიკური კრიტერიუმებით ყოველთვის ვერ გაიზომება. მაგალითად, გაუგებარია, რომელიმე კატეგორიის დანაშაულის შემთხვევაში სუბიექტის მიერ სასჯელისგან მიღებული დანაკლისი რატომ უნდა იყოს, ვთქვათ, 10000, 12000 ან 15000 დოლარი³³ მაშინ, როცა ეს თანხა ინდივიდუალურია ყველასთვის იმის მიხედვით, რა სტატუსი უჭირავს საზოგადოებაში, რა შემოსავალი აქვს, რა პერსპექტივა და ა. შ. ამასთან, საეჭვოა ყველა დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის წინ ანარმოებდეს სუბიექტი იმ რთულ მათემატიკურ გამოთვლებს, რასაც ავტორი საფუძვლად უდებს დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელებას.

ი. ლისტოკინის თეორიაში საზოგადოების მიერ მომავლის გათვალისწინების ზუსტი რიცხვის გამოთვლაც არადასაჯერებელია. ასევე გაუმართლებლად გვეჩვენება ამა თუ იმ

³³ იქვე, 101-103, 107

კატეგორიის დანაშაულთა მიერ მიყენებული ზიანის ზუსტად კონკრეტული თანხით განსაზღვრა კონკრეტული დანაშაულის სპეციფიკის გათვალისწინების გარეშე. მაგალითად, რატომ უნდა ვალიაროთ, რომ ყველა ნაკლებად მძიმე დანაშაული იწვევს 2000 დოლარის ზიანს ან ყველა მძიმე დანაშაული იწვევს 10000 დოლარის ზიანს ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული 1000000 დოლარის ზიანს იწვევს?³⁴ ეს ხომ აბსურდული დაშვებაა, რომელსაც მეცნიერული საფუძველი არა აქვს? აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ მეტად საინტერესო ფაქტთან გვაქვს საქმე. აქამდე ქართული სისხლის სამართლისათვის ცნობილი იყო ფსიქოლოგიზმი, სოციოლოგიზმი. ანუ ისეთი მდგომარეობა, როცა სოციოლოგია და ფსიქოლოგია ზედმეტად იჭრება სისხლის სამართალში, ცდილობს მოაწესრიგოს ის სისხლისსამართლებრივი პრობლემები, რომელთა მონესრიგება მის ფარგლებს სცილდება. ამ შემთხვევას კი შეიძლება ვუწოდოთ „ეკონომიზმი“ სისხლის სამართალში, როცა გაუმართლებელი ეკონომიკური მეთოდებით ცდილობენ ახსნან სისხლისსამართლებრივი ცნებები. სისხლის სამართლის სპეციფიკა ისაა, რომ ამ დარგში ყველაფერს მატერიალური ეკვივალენტი არ აქვს, რის გამოც არის ცნებები, რომლებსაც ეკონომიკურ გამოთვლებს ვერ დავუკავშირებთ. ერთ-ერთი ასეთი ცნებაა ხანდაზმულობა. ამასთან, ავტორის მიერ მიღებული ხანდაზმულობის ოპტიმალური ვადები ერთი კატეგორიის შეგნით დანაშაულთა დამატებით კლასიფიკაციას მოითხოვს. ეს ასეა, რადგან ერთი კატეგორიის დანაშაულთათვის სხვადასხვა შემთხვევაში ავტორი გვთავაზობს ხანდაზმულობის 7 ვადას.³⁵ ყოველივე ამის გამო მოცემული თეორია ხანდაზმულობის დამაფუძნებელ ერთადერთ საფუძვლად არ გამოდგება.

მიუხედავად აღნიშნული თეორიის ნაკლოვანებებისა, უნდა აღინიშნოს, რომ მასში სწორი პოზიციებიც არის განვი-

³⁴ იქვე. 107-108

³⁵ იქვე. 108-113

თარებული. კერძოდ, რომ დანაშაულებრივი ქმედების სუბიექტის მიერ მომავლის განსხვავებულად გათვლა მიანიშნებს იმაზე, რომ ოპტიმალური სასჯელი ყოველთვის არ არის მაქსიმალური სასჯელი, რის გამოც ხანდაზმულობის ვადების აგება სასჯელის მაქსიმუმის მიხედვით მცდარია.³⁶ ასევე აღსანიშნავია ავტორის დასკვნა, რომ ხანდაზმულობის ვადები მიყენებული ზიანის ოდენობისა და სასჯელის ზომის მიხედვით უნდა აიგოს. მართალია, ჩვენ ვეთანხმებით ხანდაზმულობის ვადის ზრდას ამა თუ იმ დანაშაულის მიერ გამოწვეული ზიანის მიხედვით, თუმცა ეს დებულება ხანდაზმულობის გამართლების ეკონომიკური საფუძვლებიდან არ გამომდინარეობს. კერძოდ, თუ ხანდაზმულობას ამართლებს სუბიექტის მიერ მომავლის გათვლისა და საზოგადოების მიერ განეული ხარჯების თანაფარდობა, მაშინ რა შუაშია აქ დანაშაულისაგან მიყენებული ზიანი და მან ხანდაზმულობის ვადა რატომ უნდა განსაზღვროს? ეს დებულება ავტორის კონცეფციიდან ამოვარდნილი ჩანს.³⁷ აღნიშნულის საპირისპიროდ, ავტორის პოზიცია ლოგიკურად გამომდინარეობს მის მიერ შემოთავაზებული წანამძღვრებიდან, როცა ის ამბობს, რომ ხანდაზმულობის ვადა მით უფრო ნაკლები უნდა იყოს, მომავლის რაც უფრო ნაკლებ მონაკვეთზე აკეთებს სუბიექტი გათვლას და მით უფრო მეტი, რაც უფრო მეტი ზიანი ადგება მსჯავრდებულს სასჯელით.³⁸ ამასთან, ავტორი ეხება ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერებასა და ვადის გაგრძელებას და ამბობს, რომ დაუშვებელია ვადის თვითნებურად, შესაბამისი გათვლების გარეშე შეჩერება ან გაგრძელება. ასეთ თვითნებურ აქტად მიაჩნია მცირენლოვანთა წინააღმდეგ სექსუალური დანაშაულების შემთხვევაში დაზარალებულის სრულწლოვანების მიღწევამდე ხანდაზმულობის შეჩერება. რაც შეეხება განგრძობად დანაშაულებს, ამ შემთხვევებში შემდგომი ქმედება ხანდაზმულობის ვადას

³⁶ იქვე

³⁷ იქვე, 106-107

³⁸ იქვე

წყვეტს და ამ გზით ხდება დანაშაულის გაგრძელებაზე ხელის აღების ნახალისება.³⁹ ეს უკანასკნელი დებულებები აღნიშნული თეორიის პროგრესულ მარცვლებად მიგვაჩნია, რის გამოც მათი განვითარება აუცილებელია, თუმცა პრინციპულად მიუღებელია დებულება, რომ დასჯა მხოლოდ ოპტიმალური დანახარჯებისას არის ეფექტური, ვინაიდან პასუხისმგებლობის დაკისრება და მისი მოხდა სახელმწიფოს შეიძლება იმაზე ძვირი დაუჯდეს, ვიდრე ოპტიმალურ შემთხვევაში იქნებოდა, თუმცა ის ახალი დანაშაულის თავიდან აცილების საქმეში თავის როლს მაინც შეასრულებს.

ხანდაზმულობის სისხლისსამართლებრივი თეორიების განხილვის დასასრულ უნდა შევეხოთ ფ. კალველი-ადორნოს შეხედულებას, რომელიც სავსებით სამართლიანად შენიშნავს, რომ ხანდაზმულობის დაფუძნების საკითხი სახელმწიფოსა და ქმედების ჩამდენის ინტერესების დაბალანსებაზე გადის.⁴⁰ მოცემული დებულება საჯარო და კერძო ინტერესების ბალანსზე მიგვიითიებს და ხანდაზმულობას წარმოადგენს, როგორც აღნიშნული ბალანსის შედეგს.⁴¹ მოცემული დებულება გასაზიარებელია და შემდგომ გაღრმავებას საჭიროებს.

1.1.3.2. პროცესუალური თეორიები

მეცნიერთა ერთმა ნაწილმა ვერ მიიღო დამაკმაყოფილებელი პასუხი ხანდაზმულობის სისხლისსამართლებრივად დაფუძნების მცდელობებიდან და მისი ლეგიტიმაციის ძიება პროცესუალურ მიზეზებში დაიწყო. კერძოდ, დროთა განმავლობაში მტკიცებულებები იკარგება, რის გამოც რეალური

³⁹ იქვე, 115-116

⁴⁰ იხ. Calvelli-Adorno F., *Die Verlaengerung der Verjaehrungsfrist fuer die Strafverfolgung von Verbrechen, die mit lebenslangem zuchthaus bedroht sind*; NJW, 18. Jahrgang – I. Halbband, 1965, 273-276

⁴¹ აღნიშნულ ბალანსზე საუბრობს ი. ლისტოკინიც დასახელებულ ნაშრომში, გვ. 99-101, 103-105

სურათის სრულად აღდგენა შეუძლებელი ხდება.⁴² უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული თეორია არ არის უსაფუძვლო იმ ნაწილში, რომ ის ხანდაზმულობის საფუძვლებს მტკიცებულებებს უკავშირებს, თუმცა ცდებიან მოცემული ავტორები, როცა დანაშაულის დამადასტურებელ მტკიცებულებებზე მიაწინებენ. უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული მიზეზი სისხლის სამართალში სამოქალაქო სამართლიდან პირდაპირაა ნასესხები, რაც დაუშვებელია. სისხლის სამართლის პროცესის თანამედროვე ეტაპზე მხოლოდ ეს მიზეზი არ შეიძლება ხანდაზმულობას დაედოს საფუძვლად, ვინაიდან დანაშაულის დამადასტურებელი მტკიცებულებების არარსებობას ან არასაკმარისობას უნდა მოჰყვეს პირის გამართლება, რადროსაც ხანდაზმულობის არსებობას აზრი ეკარგება. რაც შეეხება პირის მიერ დანაშაულებრივი ქმედების არჩადენის დამადასტურებელი მტკიცებულებების დაკარგვას, მართალია, საქართველოს სისხლის სამართლის მოქმედი საპროცესო კოდექსით და, უფრო მეტად, ახალი საპროცესო კოდექსით დაცვის მხარე აღჭურვილია მისი სასარგებლო მტკიცებულებების მოპოვების შესაძლებლობით, თუმცა აღნიშნული საკითხი დღეს თეორიულად ნაკლებად აქტუალურია, ვინაიდან ბრალდების მიერ ყოველგვარი ეჭვის გამომრიცხავი საკმარისი მტკიცებულებების წარმოუდგენლობის შემთხვევაში პირი მაინც უნდა გამართლდეს. ეს ასეც რომ არ იყოს, ხანდაზმულობის დაფუძნებას მტკიცებულებების დაკარგვაზე ეწინააღმდეგება ხანდაზმულობის ვადების გათვალისწინება დანაშაულთა კატეგორიების და არა მტკიცებულებათა ხასიათის მიხედვით. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მოცემული თეორია სრულად მისაღებად ვერ ჩაითვლება.

ახლოსმდგომი მოსაზრების მიხედვით, ხანდაზმულობა გამართლებულია საპროცესო მოქმედებების ეკონომიის

⁴² იხ. Jescheck H-H, *Lehrbuch des Strafrechts, Allg. Teil*, 4. Aufl., Berlin, 1988, 812f; Maurach / Gössel / Zipf, *Strafrecht AT 2*, §75/13; Roxin, *Strafrecht AT I*, 4. Aufl., 2006, §23/57; Blei H., *Starafrecht I, AT*, 18. Aufl., München, verlag C. H. Beck, 1983, 420; Baumann J., Weber U., *Strafrecht, AT*, 9. Aufl., verlag Ernst und Werner Giesing Bielefeld, 1985, §12 I 2, 12 II 2

პრინციპით.⁴³ მართალია, აღნიშნული შეხედულებაც მისაღებად, თუმცა გასათვალისწინებელია მისი უარყოფითი მხარეები, რომლებიც მოცემულია შვარცესთან, საბლერთან რამდენიმე საფუძვლით: 1. მტკიცებულებების არარსებობა დაცვის მხარის პოზიციას არ აუარესებს, 2. ეს თეორია მოკლევადიან ხანდაზმულობას ვერ ხსნის, 3. ვერ ხსნის ასევე ვადების დიფერენციაციის კრიტერიუმს.⁴⁴ ამასთან, ეს მოსაზრება სასჯელის მიზნებისადმი ხანდაზმულობის, როგორც სასჯელისაგან გამათავისუფლებელი და პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოების მიმართებას უგულებელყოფს. აღნიშნულის გამო პროცესის ეკონომია გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ხანდაზმულობის შესახებ მოძღვრებაში, თუმცა ის არ არის ძირითადი საფუძველი ხანდაზმულობის არსებობისა, არამედ უფრო შედეგი მისი მოქმედების.

მიუხედავად ყველაფრისა, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ პროცესუალურ თეორიებს თავისი დადებითი მხარე აქვს: მტკიცებულებების არარსებობაზე ყურადღების გადატანა. აღნიშნული დებულება გასაზიარებელია და ხანდაზმულობის შესახებ თეორიაში გამოსაყენებელი, თუმცა, სამწუხაროდ, მეცნიერები ამ აზრს სრულიად სხვა მიმართულებით ავითარებდნენ, კერძოდ მას უკავშირებდნენ დანაშაულის დადასტურებას, რაც სწორი არ არის. სინამდვილეში საუბარი შეიძლება იყოს ქმედებისადმი ქმედების ჩამდენის ღირებულებითი დამოკიდებულების დამადასტურებელ მტკიცებულებაზე, რის გარეშეც სამართლიანი სასჯელის დანიშნვა შეუძლებელია.

⁴³ იხ. Bemmman G., *Zur Frage der nachträglichen Verlängerung der Strafverfolgungsverjährung*, JuS 1965, 333 (338); Klug U., *Die Verpflichtung des Rechtsstaats zur Verjährungsverlängerung*, JZ 1965, 149 (152)

⁴⁴ იხ. საბლერი ვ., დასახ. ნაშრ. 112-115

1.1.3.3. შერეული თეორიები

ხანდაზმულობის არსებობის გამართლების სისხლისსამართლებრივი და პროცესუალური თეორიების ნაკლოვანებაში დარწმუნების შემდეგ მეცნიერებმა სცადეს ორივე მართულებისთვის დამახასიათებელი მისაღები დებულებების შეხამება. ამ თეორიებს შერეული თეორიები ეწოდებათ. ერთ-ერთი ასეთი თეორია ჩამოაყალიბა ა. ლოხვიციკიმ,⁴⁵ რომელმაც მანამდე არსებული რამდენიმე თეორია შეკრიბა და ხანდაზმულობის საფუძვლად აღიარა პროცესის ჩატარების სირთულე, საზოგადოების მიერ დანაშაულის დავინყება, დამნაშავის მიერ განცდილი ტანჯვისა და სასჯელის ეკვივალენტობა, სახელმწიფოს მიერ სასჯელის გამოყენების უფლებამოსილებაზე უარის თქმა მის მიერ დიდი ხნის განმავლობაში მისი გამოუყენებლობის გამო, სასჯელის მიზანშეუწონლობა.

სანამ ა. ლოხვიციკის თეორიას კრიტიკულად განვიხილავდეთ, უნდა ითქვას, რომ მას სწორი პოზიცია უჭირავს, როცა ცდილობს, შეახამოს ხანდაზმულობის შესახებ მოძღვრების წიაღში შექმნილი თეორიები, გააერთიანოს პროცესუალური და მატერიალური ბუნება, მაგრამ ეს შედეგიანია მხოლოდ მაშინ, როცა საბოლოოდ ერთიანი სტრუქტურის მქონე, ლოგიკურად შეთანხმებულ თეორიას ვღებულობთ. თუ ამის მაგივრად ეკლექტიკურად შეკონინებული მოსაზრებები შეგვრჩა, უნდა ჩავთვალოთ, რომ მიზანი მიღწეული არ არის. რაც შეეხება მითითებული ავტორის შეხედულებას, ის თავშივე არასწორ საფუძველზე დგას, კერძოდ, უთითებს რა პროცესის გამართვის სირთულეზე, როგორც ხანდაზმულობის დამაფუძნებელ ერთ-ერთ გარემოებაზე, მას ავინყდება, რომ სხვადასხვა სახის დანაშაულების დამადასტურებელი მტკიცებულებები განსაზღვრული დროის გასვლით დანაშა-

⁴⁵ აღნიშნული ავტორის შეხედულება განხილულია პ. მშვენიერაძის დასახელებულ ნაშრომში, გვ. 54. ორიგინალში შეგიძლიათ იხილოთ *Лохвицкий А., Курс русского уголовного права*, С.-П., 1867, 269

ულის კატეგორიების მიხედვით ერთდროულად არ ქრება. ა. ლოხვიცკის თეორიით შეუძლებელია იმის ახსნა, თუ რატომ უნდა ვთქვათ მტკიცებულებათა გაქრობის შიშით უარი გამოძიებაზე თავიდანვე. ჯერ ერთი, ხომ შეიძლება, მტკიცებულება არ აღმოჩნდეს გამქრალი? მეორეც, თუ აღმოჩნდება, რომ დანაშაული არ დასტურდება, პირი გამართლდება. რა საჭიროა აქ ხანდაზმულობის არსებობა?

რაც შეეხება საზოგადოების მიერ დანაშაულის დავინწყებას, არც ეს დებულებაა გასაზიარებელი, ვინაიდან არის ისეთი დანაშაულები, რომლის შესახებ ცნობილი ხდება დიდი ხნის შემდეგ, რის გამოც მათ დავინწყებას ამ ხნის მანძილზე საზოგადოება ვერც ასწრებს.

სუბიექტის მიერ განცდილი ტანჯვის შესახებ მოსაზრება არ არის დასაბუთებული.

არ შეიძლება, სახელმწიფოს მიერ დიდი ხნის მანძილზე სასჯელის გამოუყენებლობა მის მიერ უფლებაზე უარის თქმად მივიჩნიოთ. ამიტომ სასჯელის უფლებაზე უარის დებულებას ვერ გავიზიარებთ.

ა. ლოხვიცკის თეორია იმიტომაცაა უარსაყოფი, რომ მასში დებულებების ლოგიკური მწყობრი შეხამება არ არის. ისინი თანმიმდევრულად კი არ მისდევს ერთმანეთს და ერთურთისგან კი არ გამომდინარეობს, არამედ უბრალოდ უსისტემოდ არის ერთმანეთს მიწყობილი, რაც ეკლექტიზმის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

კიდევ ერთი შერეული თეორია შემოგვთავაზებს ვ. სპასოვიჩმა, ე. ნემიროვსკიმ,⁴⁶ რომელთა მიხედვით, დანაშაულით გამოწვეული საზოგადოებრივი აღშფოთება უკვე მიწყნარდა, დამნაშავე გამოსწორდა და არ წარმოადგენს საზოგადოებისთვის საშიშროებას, ამასთან, შეცდომის დაშვებას სჯო-

⁴⁶ აღნიშნული ავტორის შეხედულება განხილულია პ. მშენიერაძის ნაშრომში, გვ. 54, 65; ორიგინალში იხილეთ Спасович В., *Учебник уголовного права*, т. 1, С-П., 1863, 309; Немировский Э. Я., *Советское уголовное право*, Одеса, 1924, 219

ბია გასამართლებაზე უარის თქმა. აღნიშნულ საფუძვლებზე ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ, რის გამოც არ განვმეორდებით.

შერეული თეორიის წარმომადგენელია ნ. ტაგანცევიც, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის საფუძველია ის, რომ დროთა განმავლობაში ფაქტობრივი გარემოებების და პირის ბრალეულობის დამადასტურებელი მტკიცებულებები იკარგება და ისიც, რომ სასჯელი არაა აუცილებელი.⁴⁷ აღნიშნული საფუძვლებიც ზემოთ უკვე განვიხილეთ კრიტიკულად.

შერეული თეორიის კიდევ ერთი წარმომადგენელია ი. ფონინციკი, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის საფუძველია პირის სულიერი და ღირებულებითი ცვლილებების შედეგად სასჯელის არააუცილებლობა;⁴⁸ მტკიცებულებათა გაქრობა; სახელმწიფოს მიერ ქმედების შეფასების ცვლილება. აღნიშნული საფუძვლები ზემოთ განხილულია და გამეორებით თავს არ შეგანწყენთ.

ნ. დურმანოვი ამტკიცებს, რომ ხანდაზმულობის საფუძველია დანაშაულის მიერ საზოგადოებრივად საშიში ხასიათის დაკარგვა, დამნაშავის უკეთესობისკენ შეცვლა და მის მიერ საზოგადოებრივად საშიში ხასიათის დაკარგვა, სასჯელის მიზნების მიღწევის შეუძლებლობა.⁴⁹

მართალია, ამ თეორიაში შემავალი დებულებები ერთმანეთთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული და ლოგიკური ერთობა არსებობს მათ შორის, თუმცა თვითონ ნანამძღვრები დებულებების მიუღებლობის გამო საბოლოოდ ეს თეორიაც მიუღებელი ხდება.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ მიუხედავად მასში შემავალი დებულებების კრიტიკისა, თანამედროვე რუსეთშიც მძლავრია ეს თეორია, რასაც ნ. ალიკპეროვის შეხედულებაც

⁴⁷ ნ. ტაგანცევის აზრი მოყვანილია პ. მშვენერაძის ნაშრომიდან, გვ. 57. მოცემული თეორიის კრიტიკა იხილეთ იქვე; ორიგინალში იხ. Таганцев Н. С., *Русское уголовное право, лекции*, т. 2, 1902, 1424

⁴⁸ ი. ფონინციკის აზრი მოყვანილია პ. მშვენერაძის ნაშრომიდან, 57. ორიგინალში იხ. Фойницкий, *Учение о наказании*, С-П, 1889, 114-115

⁴⁹ იხ. Дурманов Н. Д., *Давность и погашение судимости*, М. 1939, 3; იმავე ავტორის *Освобождение от наказания по советскому праву*, М. 1957, 25

მონაწილეს: ის ხანდაზმულობის საფუძვლად მიიჩნევს დანაშაულის დამადასტურებელი მტკიცებულებების მოპოვების გაძნელებას და, ამასთან, პირის გამოსწორების შემთხვევაში, დასჯის მიზანშეუწონლობას.⁵⁰

შერეული თეორიის წარმომადგენლებს უნდა მივაკუთვნოთ დ. ორლოვიც, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის საფუძვლებია დროითი წყვეტა დანაშაულსა და სასჯელს შორის, რის გამოც სასჯელის მიზნების განხორციელება შეუძლებელია; პირის საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობა; სისხლისსამართლებრივი რეპრესიის ზომების ეკონომია; მტკიცებულებების არარსებობა; სამართალდამცავ ორგანოთა საქმიანობის რეგლამენტაციის არასრულყოფილება და შეცდომის დაშვების შესაძლებლობა.⁵¹ სამწუხაროდ დ. ორლოვიც თავის ნაშრომში ეყრდნობა საბჭოთა პერიოდის მეცნიერთა ნააზრევს, რაც ზემოთ უკვე განვიხილეთ, და სწორედ აქიდან გამოჰყავს თავისი კონცეფცია. აღნიშნულის კრიტიკა კი ზემოთ უკვე მოცემულია, რის გამოც მას არ ვავიშორებთ. მხოლოდ იმას აღვნიშნავთ, რომ თვითონ დებულება სასჯელის მიზნის მიუღწევლობის შესახებ საინტერესოა და შემდგომ განვრცობას საჭიროებს, თუმცა არა იმ იმართულებით, როგორც ეს საბჭოთა და თანამედროვე რუს მეცნიერთა ნაშრომებში გვხვდება.

შ. ციმერმანის აზრით, გადამწყვეტია ის, რომ დანაშაული დროთა განმავლობაში სულ უფრო კარგავს მართლწესრიგის ფარგლებში სამართლებრივი ურთიერთობების და სოციალური კავშირების შექმნის ძალას ისე, რომ ის, როგორც სამართლებრივი ღირებულებისათვის საფრთხის შემქმნელი მდგომარეობის სიმპტომი, უკვე ვერ განიხილება.⁵² აღნიშნულ მოსაზრებას უახლოვდება ი. ბაუმანი, როცა დროის მი-

⁵⁰ იხ. Аликперов Х., *Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности*, "Законность", 1999, №8, 13

⁵¹ იხ. Орлов Д., *Теоретико-практические проблемы уголовно-правовой давности*, Владимир, 2007, 180

⁵² იხ. შ. ციმერმანის დასახ. ნაშრ., 168

ერ ზიანის ანაზღაურებაზე საუბრობს. აქ უნდა იგულისხმებოდეს პირის შემდგომი მართლზომიერი ქმედებებით დანაშაულის მიერ დარღვეული სამართლებრივი ნორმის ძალისა და ავტორიტეტის აღდგენა. აღნიშნულ პირობებში უნდა დავეთანხმოთ ავტორს, რომ კერძო პრევენცია პირის დასჯას არ მოითხოვს. რაც შეეხება დანაშაული-სუბიექტი-საზოგადოების ურთიერთმიმართებაში დროის გასვლით გამონვეულ დაძაბულობის კლებას, აღნიშნული დებულება საინტიერესოა იმ პირობის გათვალისწინებით, რომ ახალი დანაშაულებრივი ქმედება არ ჩადენილა. ამასთან, ქმედებისა და სუბიექტის მიმართ თვით საზოგადოების დამოკიდებულებაც იცვლება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, დანაშაული-სუბიექტი-საზოგადოების კავშირი ხანდაზმულობის კუთხით აქტუალურია.

ტ. ოჩოასა და ა. ვისტრიჩის შეხედულებით ხანდაზმულობას აფუძნებს სამი პირობა: ხანგრძლივი დროის შემდეგ დასჯის ნაკლები ეფექტურობა დანაშაულის პრევენციის თვალსაზრისით; ხანგრძლივი დროის განმავლობაში პირის დაუსჯელობის შემთხვევაში სხვა უმართლობების ჩადენის მოსწრება; ახალი შემადგენლობების არარსებობის პირობებში პირის გამოსწორება, ხოლო ახალი დანაშაულის პირობებში უფრო იოლად და ნაკლები დანახარჯებით პირის დასჯის შესაძლებლობა.⁵³ ჩვენ ვეთანხმებით პირველ ორ დებულებას, თუმცა მივიჩნევთ, რომ მათზე, როგორც ხანდაზმულობის დამაფუძნებელ გარემოებებზე მითითება არ იქნება სწორი, ვინაიდან სასჯელის მიზნების მიღწევის თვალსაზრისით, ნაკლებეფექტური დასჯა ჯობია საერთოდ დაუსჯელობას. მესამე დებულებას ვერ დავეთანხმებით, რადგან ის დანაშაულის დაუსჯელად დატოვებას ითვალისწინებს, ქმედებას სამართლებრივი რეაგირების გარეშე ტოვებს მიუხედავად იმისა, რომ არც ქმედების სოციალური როლი შემცირებულა

⁵³ იხ. Ochoa T. T., Wistrich A. J., *The Puzzling Purposes of Statutes of Limitation*, Pacific Law Journal, McGeorge School of Law, University of the Pacific, Spring, 1997. №28, 493

და არც სუბიექტში მომხდარა წინა ქმედებების ღირებულებითი გადაფასება. იმ შემთხვევაში, როცა წინა ქმედებამ საფუძველი დაუდო შემდგომ დანაშაულებრივ ქმედებებს, პირველი ქმედების დავინყება არ იქნება მართებული. ეს ხანდაზმულობის შემაკავებელ ფუნქციასაც უგულებელყოფს.

ა. ეიდლშტაინი ასახელებს ხანდაზმულობის გამართლების 5 საფუძველს: 1. მტკიცებულებათა სარწმუნოობის შესუსტება, 2. სუბიექტის გარდაქმნის შესაძლებლობა (ან შესაძლებლობა, პირი დაისაჯოს ახალი დანაშაულისთვის), 3. ხანგრძლივი დროის განმავლობაში „საზოგადოების დამსჯელი იმპულსის“ გაქრობა, 4. შანტაჟის შესაძლებლობის შემცირება იმ პირების მხრიდან, ვინც იცის ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედების შესახებ, 5. სუბიექტის დამშვიდება მისი დასჯის შეუძლებლობის გამო, მისი შემდგომი ქმედებების უსაფრთხოების და სტაბილურობის უზრუნველყოფა.⁵⁴ აქ ჩამოთვლილ ნიშნებს უნდა დავეთანხმოთ. ხანდაზმულობა მართლაც არის მითითებული უარყოფითი მოვლენების თავიდან აცილების მექანიზმი, თუმცა განვიხილოთ აღნიშნული ნიშნები ცალ-ცალკე.

პირველ ორ ნიშანზე ზემოთ არაერთხელ ვისაუბრეთ, რის გამოც აქ არ განვმეორდებით. რაც შეეხება საზოგადოების დამოკიდებულების ცვლილებას, აღნიშნული გარემოება საყურადღებოა, თუმცა ის სხვა ობიექტურ და სუბიექტურ ნიშნებს უნდა ეფუძნებოდეს. მეოთხე და მეხუთე ნიშნები ერთმანეთთან არის დაკავშირებული და კერძო სამართლის ანალოგიითაა სისხლის სამართალში გადმოტანილი. განსაკუთრებით ბოლო დებულება, თუმცა ისინი სისხლის სამართალშიც მნიშვნელობს, ვინაიდან ახალი დანაშაულის თავიდან აცილების (თუნდაც შანტაჟის საფუძველზე ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის), უკვე ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედების გამოვლენის (არა დასჯის, არამედ კრიმინალისტიკური და კრიმინოლოგიური მიზნებით) ფუნქცია

⁵⁴ იხ. Adlestein A. L., *Conflict of the Criminal Statute of Limitations With Lesser Offenses At Trial*, 37 *Wm. & Mary L. Rev.*, 1995, 265-266

აკისრია. ამიტომაც ბოლო სამი დებულება ხანდაზმულობის დაფუძნების, მისი ფუნქციონალური დატვირთვის და შედეგის გამომხატველად მიგვაჩნია, რა თქმა უნდა იმ პირობით, რომ ისინი ხანდაზმულობის არსის სრულყოფილად გააზრებისთვის საკმარისი არ არის.

ბ. რობინზონი ამ საფუძვლებს ეჭვქვეშ აყენებს, ვინაიდან განსასჯელის მიერ ხანდაზმულობის გამოყენებაზე უარის თქმის შემთხვევებში გამოვა, რომ მტკიცებულებათა სარწმუნოების შესუსტების მიუხედავად განსასჯელის სასარგებლოდ სასჯელზე უარის თქმა კი არ მოხდება, არამედ პირიქით; საზოგადოების „დამსჯელი მუხტი“ ყველა დანაშაულზე არ ქრება; ამასთან, ავტორი ყურადღებას ამახვილებს იმაზეც, რომ სისხლისსამართლებრივი ხანდაზმულობის აგება სამოქალაქო სამართლის ანალოგიურად მიუღებელია. ამის საფუძველზე მას შემოაქვს გაუმართლებელი დანახარჯების კონცეფცია, რომელიც პროცესის ეკონომიის პრინციპს მოგვაგონებს, ვინაიდან გულისხმობს, რომ ხანდაზმულობის პირობებში პროცესის გამართვის ხარჯების გაღება გაუმართლებელია.⁵⁵ ავტორის მიერ შემოთავაზებული კრიტიკა დამაჯერებელია, თუმცა ხანდაზმულობის გამართლება პროცესის გამართვის ხარჯების თავიდან აცილებით საკითხის მართებული გადაჭრად არ გვესახება.

მართალია, არსებული შერეული თეორიები ვერ გამოხატავს ხანდაზმულობის რეალურ სახეს, თუმცა, მათში მინიმუმებულია საკითხის კვლევის სწორი მიმართულება. აქ ის იგულისხმება, რომ, როგორც კარლ ლაკნერი მიმოიხილავს, ხანდაზმულობის ცნებაში გაერთიანებულია მატერიალური და პროცესუალური ელემენტები.⁵⁶

ამდენად, ხანდაზმულობის გამართლება მისი არსებობის ისტორიაში მრავალი კუთხით სცადეს, რის საფუძველზეც

⁵⁵ იხ. Robinson P. H., *Criminal Law Defenses*, 1995, § 2.02 (b)

⁵⁶ იხ. Lackner K., *StGB mit Erleuterungen*, 22. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1997, 543; Lackner/Kühl, *StGB Kommentar*, 26. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 2007, 524

შეიქმნა შესაბამისი თეორიები, თუმცა, არც ერთი მათგანი არ გამოხატავს ხანდაზმულობის არსს სრულად, რის გამოც ხანდაზმულობის დაფუძნების პრობლემა დგას. მართალია, აღნიშნული კუთხით წარსულში ბევრი მნიშვნელოვანი მოსაზრება გამოითქვა, რომლებიც განვითარებას საჭიროებს, თუმცა, სამწუხაროდ, მეცნიერებმა ვერ მოახერხეს, სწორი მიმართულებით წაეყვანათ მსჯელობა. ამიტომაც ხანდაზმულობის პრობლემა მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით სათანადოდ გამოკვლეული არაა. ჩვენი მიზანია აღნიშნული ნაკლის შეძლებისდაგვარად შევსება. შემდგომ თავში ნაჩვენები იქნება ის ძირითადი მეთოდოლოგიური საფუძვლები, რომლებზე დაყრდნობითაც უნდა შეიქმნას ხანდაზმულობის თანამედროვე თეორია.

§ 1.2. ხანდაზმულობის არსი და ადგილი სისხლისსამართლებრივ ცნებათა სისტემაში

1.2.1. ხანდაზმულობა კერძო და საჯარო სამართალში

სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის ცნების გასააზრებლად აუცილებელია, დადგინდეს ხანდაზმულობის ცნება, ადგილი, როლი კერძო სამართალში, სადაც იგი წარმოიშვა.⁵⁷

თანამედროვე ხანდაზმულობის ცნების ჩანასახები რომის სამართალში გაჩნდა. რომის სამართალი არ იცნობდა ხანდაზმულობის ცნებას იმ სახით, როგორც არის დღეს, თუმცა დროის გაშვების გამო საჩივრის განხილვაზე უარის თქმა მისთვის უცხო არ იყო. სავინის მიხედვით, პირველად ხანდაზმულობა, როგორც ზოგადი ტერმინი, გამოიყენეს „გლოსატორებმა“ იმ გავლენის აღსანიშნავად, რასაც ახდენდა დრო უფლებაზე. აქედან ხანდაზმულობა კანონიკურ სამართალში გადმოიღეს. ამ მოკლე ისტორიული მიმოხილვიდანაც ნათელია, რომ ხანდაზმულობის ცნება პოზიტიური სამართლის ნორმების განზოგადების შედეგად არის შექმნილი.⁵⁸ აღნიშნულის გაცნობიერების შემდეგ კერძო სამართლის თეორეტიკოსთა შორის ხანდაზმულობის საჭიროების საკითხზე წარმოიშვა დავა. უნტერჰონცლერი მას აუცილებლად მიიჩნევდა, პუხტა კი ზედმეტად თვლიდა. ვინდშაიდი, თუმცა აღიარებდა, რომ ზოგადი ხანდაზმულობის ცნება არაიურიდიულია, თუმცა ის მის არსებობას არ უარყოფდა.⁵⁹

⁵⁷ ამავე აზრს ადასტურებს Amy Dunn, სტატიაში *Statutes of Limitation on Sexual Assault Crimes: Has the Availability of DNA Evidence Rendered Them Obsolete?*, 23 U. Ark. Little Rock L. Rev. (2001) 839, 842-43

⁵⁸ სამოქალაქო ხანდაზმულობის ცნების მოკლე ისტორიული ექსკურსი იხილეთ Энгельман И. Е., *О давности по русскому гражданскому праву*, изд. 3, С.-П., 1901, 2-4

⁵⁹ იქვე, 5-8

ხანდაზმულობა დიდი ხნის მანძილზე მხოლოდ ერთ-ერთი მტკიცებულებათაგანი იყო და არ ჰქონდა ის კატეგორიული მნიშვნელობა, რომლის პირობებშიც მოსამართლე ვალდებულია განსაზღვრული შინაარსის გადაწყვეტილება მიიღოს.⁶⁰ აღნიშნული საკითხი დღესაც აქტუალურია სისხლის სამართალში იმ დანაშაულებთან დაკავშირებით, რომელთათვისაც სასჯელის სახით უვადო თავისუფლების აღკვეთაა გათვალისწინებული.

ვადა არის დროის განსაზღვრული მონაკვეთები ან მომენტები, რომლებთანაც კანონი რაიმე სამართლებრივ შედეგებს აკავშირებს.⁶¹ თავისი დანიშნულების მიხედვით განასხვავებენ სამოქალაქო უფლების წარმომშობ, სამოქალაქო უფლების განხორციელების, ვალდებულების შესრულების და უფლების დაცვის ანუ ხანდაზმულობის ვადას. სხვა ვადა არის პერიოდი, რომელიც პირს ანიჭებს უფლებას ჩვეულებრივ მდგომარეობაში მაშინაც, როცა ის დარღვეული არ არის. ხანდაზმულობის ვადა კი არის პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც პირს უფლება აქვს, იძულების წესით მოითხოვოს მისი დარღვეული ინტერესის აღდგენა ან ასეთი დარღვევის აღკვეთა.⁶²

სასარჩელო ხანდაზმულობის მიზანია სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა სტიმულირება თავიანთი უფლებების სწრაფი განხორციელებისკენ და ამით ის სამეურნეო, ხელშეკრულებით, ფინანსურ დისციპლინას ამტკიცებს.⁶³

ზ. ახვლედიანი ამბობს: „ხანდაზმულობის ვადის დადგენა იმითაა გამოწვეული, რომ ხანგრძლივი დროის გასვლის შემდეგ ზოგჯერ შეუძლებელიც კი ხდება სადაო გარემოებების

⁶⁰ იქვე, 49

⁶¹ იხ. კობახიძე ა., *სამოქალაქო სამართალი, I, ზოგადი ნაწილი*, თბ., 2001, 351. დავა იმის თაობაზე, ვადა ხდომილებაა, მოქმედება თუ ორივეს ნიშნების შემცველი რალაც მესამე, ასახულია დ. სუხიტაშვილის ნაშრომში „*დრო და სამართალი*“, 2004, 26-35

⁶² იხ. კობახიძე ა., *დასახ. ნაშრ.*, 353-377

⁶³ იხ. *Комментарий к гражданскому кодексу РСФСР*, изд. 3, отв. ред. Братусь С. Н., Садиков О. Н., М., 1982, 100-106

უტყუარად აღდგენა და პირები, რომლებსაც უსაფუძვლოდ წაეყენათ მოთხოვნა, აღარ ფლობენ თავის დასაცავად აუცილებელ მტკიცებულებებს. ამავე დროს, ხანდაზმულობის ვადის არსებობა აიძულებს სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეებს, დროულად იზრუნონ თავიანთი უფლებების განხორციელებასა და დაცვაზე“.⁶⁴

მოყვანილ ციტატაში იკვეთება ავტორის პროცესუალური მიდგომა ხანდაზმულობის საფუძვლებისდმი. ის ხანდაზმულობას სამოქალაქო სამართალში მტკიცებულებების ცვლადი (ან გაქრობადი) ხასიათიდან ამართლებს და ეს სამოქალაქო სამართლის სპეციალისტებში მიღებული მოსაზრებაა. ამასთან, ავტორი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ ხანდაზმულობის ვადის გაშვებას მოჰყვება პირისათვის უარყოფითი შედეგები, რის თავიდან ასაცილებლადაც პირი იძულებულია დაიცვას აღნიშნული ვადები. ამაში ავტორი ხანდაზმულობის მასტიმულირებელ ფუნქციას ხედავს. აღნიშნული დებულება მნიშვნელოვანია არა მარტო კერძო სამართლისთვის, არამედ საჯარო სამართლისთვისაც, თუმცა, უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული დებულებების ავტომატურად გადატანა სისხლის სამართალში ამ ორ დარგს შორის არსებული ფუნდამენტური განსხვავებების გამო დაუშვებელია. კერძოდ, თუ სამოქალაქო სამართალში მისაღებია ხანდაზმულობის დაფუძნება მოპასუხის თავის მართლებისათვის აუცილებელი მტკიცებულებების არარსებობაზე, სისხლის სამართალში მოპასუხე, ანუ ბრალდებული (განსასჯელი) არ არის მოვალე, ამტკიცოს თავისი უდანაშაულობა და თუ ბრალი არ დადასტურდება, ის მართლდება. ამიტომაც ამ ორ სფეროს შორის განსხვავების დადგენას უფრო მეტი ყურადღების დათმობა სჭირდება.

მ. კირილოვა და ჰ. ხიანვეი სწორად მიანიშნებენ, რომ ხანდაზმულობა სამოქალაქო სამართალში სამოქალაქო სა-

⁶⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, მთ. რედ. ლ. ჭანტურია, სარედაქციო კოლეგია: ზ. ახვლედიანი, ბ. ზოიძე, ს. ჯორბენაძე, თბ., გამომც. „სამართალი“, 2002, 316

მართლის მიზნებიდან გამომდინარე უნდა განვსაზღვროთ. თუ პირი დიდი ხნის განმავლობაში არ ითხოვს უფლების დაცვას, ე.ი. მისი დაცვის ინტერესი პირს არა აქვს. ამან შეიძლება გამოიწვიოს გაურკვევლობები სამართლებრივ ურთიერთობებში, სოციალური და ეკონომიკური წესრიგის არასტაბილურობა, რისი თავიდან აცილების საშუალებაც არის ხანდაზმულობა.⁶⁵

მ. კირილოვას აზრით, ხანდაზმულობის ვადის გასვლა იმ უფლებას არ აუქმებს, რომელიც დაირღვა და ამას ადასტურებს ის, რომ მოვალეს ვადის გასვლის შემდეგ შეუძლია ვალდებულების შესრულება, თუმცა ეს ვალდებულებები მეცნიერთა ერთი ნაწილის აზრით, წესრიგდება სოციალური თანაცხოვრების წესით,⁶⁶ მორალური ნორმებით,⁶⁷ ზოგის აზრით კი აღნიშნული ვალდებულება საერთოდ უქმდება.⁶⁸ მეცნიერთა სხვა ჯგუფი თვლის, რომ ის ვალდებულებები, რომლებიც არ უქმდება, სამართლებრივ ხასიათს ინარჩუნებს.⁶⁹

აქვე უნდა ითქვას, რომ ხანდაზმულობის მასტიმულირებელი როლი როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართალშიც ვლინდება. ამიტომაც ეს ნიშანი ხანდაზმულობის ზოგადი ცნებისათვისაა დამახასიათებელი და მის ყველა სახეს აერთიანებს. კერძოდ, თუ სამოქალაქო სამართალში ის ქონებრივ ურთიერთობებთან დაკავშირებით სიმწყობრის შემტანია, სისხლის სამართალში მართლწესრიგის დაცვის მიზნით სახელმწიფო ორგანოთა დროული საქმიანობის და თვით ქმედების სუბიექტის მხრიდან ახალი დანაშაულისაგან თავ-

⁶⁵ იხ. Кириллова М. Я. *Исковая давность*, М., 1966, 15; Xianwei H. Z., *Comment on the Legal Regime of Limitation of Actions Regarding Carriage of Cargo by Sea in China*, Journal of Maritime Law & Commerce, Jefferson Law Book Company, April, 2006, 261-263

⁶⁶ იხ. Болотников И. М., *Проблемы исковой давности в советском гражданском праве*, Л., 1964, 7-8

⁶⁷ იხ. *Советское гражданское право*, т. 1, 1965, 245

⁶⁸ იხ. Ринг М. П., *Действие исковой давности в советском гражданском праве*, «Советское государство и право», 1953, №8, 84

⁶⁹ იხ. კირილოვას ნაშრომი, 26-29

ვის შეკავების წამახალისებელი გარემოებაა. ხანდაზმულობის არარსებობის შემთხვევაში გამოვიდოდა, რომ დანაშაულებრივი ქმედების ერთხელ ჩამდენი პირი უკვე ჩადენილ-სათვის სასჯელის გარდუვალობის გამო არ მოერიდება ახალი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებების ჩადენას.

ე. რიჩარდსონი ამერიკის შეერთებული შტატების სასამართლო პრაქტიკის განზოგადებით ასკვნის, რომ ხანდაზმულობის მიზანია მოპასუხეთა დაცვა მოსარჩელეთა ხანდაზმული მოთხოვნების უარყოფის სიძნელისგან. ამ მხრივ ხანდაზმულობა სამართლიანობის დამცველად განიხილება. ხანდაზმულობის დანიშნულებად ის ასახელებს სასამართლოს დაცვას შეცდომებისგან; ზედმეტი საქმეებისგან; მოსარჩელის მიერ თავისი უფლებების დროულად დაცვის ნახალისებას; მოპასუხის დაცვას პასუხისმგებლობის გაუთავებელი შიშისგან, რაც მის მომავალ წარმატებულ საქმიანობას აფერხებს.⁷⁰

სამოქალაქო სამართალში ასევე ახალი არ არის მოსაზრება, რომ ხანდაზმულობა მხარეთა ინტერესების ბალანსის მექანიზმია.⁷¹ აღნიშნული დებულება მნიშვნელოვანია არა მარტო სამოქალაქო სამართალში, არამედ სისხლის სამართალშიც. თუმცა, სისხლის სამართალში ის საჯარო (საზოგადოების, სახელმწიფოს) ინტერესებსა და კერძო (ქმედების სუბიექტის) ინტერესებს შორის ბალანსში ვლინდება. ამასთან, საზოგადოებისა და სუბიექტის ინტერესები სასჯელის მიზნებშია გამოხატული, ამდენად, ინტერესთა ბალანსი, როგორც ერთ-ერთი ნიშანი, დამახასიათებელია ხანდაზმულობის ზოგადი ცნებისთვის.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი, რომელიც ახასიათებს ხანდაზმულობას სამოქალაქო სამართალში და რომელიც სამწუხაროდ გაუაზრებლად გადმოიტანა მეცნიერთა ერთმა ნაწილმა სისხლის სამართალში, არის ხანდაზმულო-

⁷⁰ იხ. Richardson E. J., *Eliminating the Limitations of Limitations Law*, Arizona State Law Journal, №29, Winter 1997, 1021-1027

⁷¹ იქვე, 1021

ბის მიზანი: დაიცვას მოპასუხის უფლება, მოიპოვოს სარჩელის მოთხოვნის უარყოფი მტკიცებულებები.⁷² აღნიშნული დებულება მოქმედებს სამოქალაქო სამართალში, თუმცა ისევე უდაოდ არ გამოიყურება თანამედროვე სისხლის სამართალში, სადაც მტკიცების ტვირთი ბრალდების მხარეს აწევს. დაცვის მხარე უფლებამოსილია შეაგროვოს არაბრალეულობის დამადასტურებელი მტკიცებულებები და ამით დაადასტუროს არაბრალეულობა (თუმცა ამის ვალდებულება არ აქვს) ან ბრალდების მიერ შეკრებილი მტკიცებულებების არასაკმარისობის თუ არასარწმუნოების საფუძველით პირის გამართლება მოითხოვოს. ორივე შემთხვევაში სასამართლომ უნდა იმსჯელოს იმის შესახებ, ადასტურებს თუ არა ბრალდების მხარის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებები განსასჯელის ბრალს. ამიტომაც ქმედებიდან დიდი ხნის გასვლის შემდეგ ბრალის წარდგენა ბრალდების მხარეს უფრო ცუდ პოზიციაში აყენებს, ვიდრე დაცვის მხარეს. ესეც რომ არ იყოს, ბრალდებულის დაცვის უფლების უზრუნველყოფა რომ იყოს ხანდაზმულობის მიზანი, მაშინ ხანდაზმულობის ვადები უნდა აიგოს მტკიცებულებათა სახეების მიხედვით და არა დანაშაულთა კატეგორიების შესაბამისად. აღნიშნულის გამო მოპასუხის ინტერესების დაცვის უფლების უზრუნველყოფა სამოქალაქო სამართლებრივი ხანდაზმულობისათვის დამახასიათებელ დარგობრივ ნიშნად უნდა მივიჩნიოთ და არა ზოგადად ხანდაზმულობის ელემენტად.

აქვე უნდა ითქვას, რომ სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობას სამართლიანობის გამოვლენად ხშირად მიიჩნევენ.⁷³ ეს ზოგადი დებულება სისხლის სამართალშიც თავისებური ფორმით, ინტერესთა ბალანსის მეშვეობით მოქმედებს. ამასთან, სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის სამართლიანობა უკავშირდება პასუხისმგებლობის ზომის აუცილებლობას, ერთი მხრივ, და საკმარისობას - მეორე მხრივ. როცა უკვე პასუხისმგებლობის დაკისრება აუცილებელი სა-

⁷² იქვე, 1020-1022

⁷³ იქვე, 1025-1026; იხ. ასევე პ. ხიანეის დასახ. ნაშრ., 263-265

შუალება არაა მისი მიზნების მიღწევისთვის, მაშინ პასუხისმგებლობის დაკისრებაზე უარის თქმა სამართლიანი იქნება. სისხლის სამართალში ხანდაზმულობა სწორედ ამ დებულებას ეფუძნება.

სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობა არის დარღვეული უფლების იძულებით აღდგენის გამომრიცხველი გარემოება. მართალია, სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის როლი ახლოს დგას აღნიშნულთან, მაგრამ მათ შორის არის ძირეული განსხვავებები. სისხლის სამართალში ხანდაზმულობა არის პასუხისმგებლობის დკისრების გამომრიცხველი და სასჯელის მოხდისაგან გამათავისუფლებელი გარემოება. ორივე დარგში ხანდაზმულობა არის შესაბამისი ინსტანციისაგან განსაზღვრული სახის ზემოქმედების გამომრიცხველი გარემოება. ერთ შემთხვევაში ის გამორიცხავს სასამართლოს ძალით უფლების იძულებით აღდგენას, მეორე შემთხვევაში – სახელმწიფოს მიერ მართლწესრიგის აღდგენის მიზნით იძულებით გარკვეული ღონისძიებების გამოყენებას. ესეც კიდევ ერთი საერთო ნიშანი, რომელიც ხანდაზმულობის ზოგადი ცნების ჩამოყალიბების დროს უნდა იქნეს გათვალისწინებული.

განსხვავება ხანდაზმულობის ამ ორ სახეს შორის იმაში მდგომარეობს, რომ სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობა არ გამორიცხავს უფლების ნებაყოფლობით აღდგენას მაშინ, როცა სისხლის სამართალში დანაშაულის შეუქცევადი ბუნებიდან გამომდინარე, ეს შეუძლებელია. ამასთან, განსხვავებულია ასევე ხანდაზმულობის დაფუძნების გზები, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის სამართლებრივი შედეგები. ეს კი გათვალისწინებულ უნდა იქნეს სისხლისსამართლებრივი ხანდაზმულობის ცნების დადგენისას.

ყოველივე ზემოთ თქმულის შემდეგ უნდა შევეხოთ ხანდაზმულობის ბუნების შესახებ თეორიებსაც. მეცნიერთა ნაწილი მას განიხილავს, როგორც სამოქალაქოსამართლებრივს, რის გამოც ამ ვადის გასვლა სარჩელის წარდგენის უფლებას კი არ სძობს, არამედ უფლების დაცვის იძულების წე-

სით უზრუნველყოფას.⁷⁴ ზოგი კი ამბობს, რომ რადგან ის უკავშირდება „სარჩელის“ ცნებას, ის პროცესუალურიცაა.⁷⁵

მ. კირილოვა აკრიტიკებს რა ა. დობროვოლსკის, ამბობს, რომ მასთან ხანდაზმულობა მთლიანად პროცესუალურია, რაც ხანდაზმულობის არასწორი გაგების შედეგია. აღნიშნული მოტივით ის არ ეთანხმება მოსაზრებას, რომ ხანდაზმულობის გასვლის შემთხვევაში სასამართლომ უნდა შეწყვიტოს საქმის განხილვა და საქმე არსებითად არ განიხილოს. ამის სანაცვლოდ გვთავაზობს, სასამართლომ მიიღოს გადაწყვეტილება, სადაც აღინიშნება სარჩელის წარდგენის ფაქტი ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ, თუმცა თვითონ სამოქალაქო სასამართლებრივ მოთხოვნას საკმარისი საფუძველი აქვს.⁷⁶

ეს არის საკითხი, სადაც სისხლის სამართალი რადიკალურად განსხვავებულ პოზიციაზე დგას. კერძოდ, თუ სამოქალაქო სამართალში შესაძლებელია (ან ზოგი მეცნიერი მიიჩნევს შესაძლებლად) სასამართლომ საქმე განიხილოს და დაადგინოს, რომ მოთხოვნა სამართლიანია, თუმცა მისი იძულებით განხორციელება ვერ მოხდება, სისხლის სამართალში მსგავსი რამ დაუშვებელია. კერძოდ, დანაშაულის დადგენის შემთხვევაში პასუხისმგებლობა გარდუვალია. ამიტომ იმის თქმა, რომ მართალია, პირმა ჩაიდინა დანაშაულებრივი ქმედება, მაგრამ რა ვუყოთ, ხანდაზმულობის ვადა უკვე გაშვებულია და ამიტომ მას პასუხისმგებლობას ვერ დავაკისრებთ, მიუღებელია.

ჰ. ც. ხიანვეის მიხედვით, ხანდაზმულობის შესახებ ნორმების ობიექტია მოთხოვნის უფლება,⁷⁷ რამაც შეიძლება გვაფიქრებინოს, რომ ავტორი ხანდაზმულობის მატერიალურ ბუნებას აღიარებს, თუმცა შემდგომში ის წერს, რომ ხანდაზ-

⁷⁴ იხ. Ринг М., *Исковая давность в новом гражданском кодексе РСФСР*, №19, 20

⁷⁵ იხ. Добровольский А. А., *Исковая форма защиты права*, М., 1965, 91

⁷⁶ იხ. მ. კირილოვას დასახ. ნაშრ., 12

⁷⁷ იხ. პ. ხიანვეის დასახ. ნაშრ., 267-269

მულობის ვადის გასვლა არ აუქმებს უფლებას, არამედ მხოლოდ შესაძლებლობას, სარჩელით მიმართო სასამართლოს, რაც მის პროცესუალურ ბუნებას უსვამს ხაზს.⁷⁸ ს. ხინოი ამბობს, რომ „სასარჩელო ხანდაზმულობა არის კანონით დადგენილი დრო, რომლის გასვლით ქარწყლდება სარჩელის უფლება მატერიალური გაგებით.“⁷⁹ ბ. პოპოვის მიხედვით, ხანდაზმულობის პირობებშიც კი სასამართლომ უნდა მიიღოს სარჩელი და უარი თქვას სარჩელის დაკმაყოფილებაზე, რადგან მატერიალური უფლება გაქარწყლდა.⁸⁰ სასარჩელო ხანდაზმულობის სამოქალაქოსამართლებრივად აღიარებამ სასამართლოს მიერ ხანდაზმულობის მიუხედავად სარჩელის განხილვის მოთხოვნის ნამოყენება გამოიწვია.

ზოგი მეცნიერის აზრით, ხანდაზმულობა ორმაგი ბუნებისაა.⁸¹ ამიტომაც ხანდაზმულობის გასვლისას საქმე არსებითად არ უნდა იქნეს განხილული, არამედ უნდა შეწყდეს. აღნიშნული დასკვნა მისაღებია სისხლის სამართალშიც პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის შემთხვევაში, რადგან საქმის შეწყვეტის დადგენილება (განჩინება) არ არის დანაშაულის დამდგენი აქტი, რაც იმას ნიშნავს, რომ ნეგატიურ პასუხისმგებლობაზე საუბარი შეუძლებელია.

ამ მოკლე მიმოხილვის შემდეგ ყურადღება უნდა გავამახვილოთ იმ ფაქტზე, რომ მეცნიერები ხანდაზმულობას განმარტავენ, როგორც ვადას, რომლის განმავლობაშიც პირს გარკვეული მოქმედებების შესრულება შეუძლია. აღნიშნული მიდგომა არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს, ვინაიდან ხანდაზმულობის ვადა არის დროის მონაკვეთი, რომელიც გამოხატავს განსაზღვრული მოვლენის ცვლილებების აუცილებელ დროს, ანუ რაოდენობრიობის თვისობრიობაში გადასვლისათვის აუცილებელ დროს. აღნიშნულისათვის გადამწყვეტ როლს თამაშობს ვადის ბოლო თარიღი,

⁷⁸ იქვე, 274-276

⁷⁹ Хинуй С. Г., *Исковая давность*, М., 1959, 4

⁸⁰ იხ. Попов Б., *Исковая давность*, М., 1926, 4

⁸¹ იხ. ა. დობროვოლსკის დასახ. ნაშრ., 97

რომლის მერეც საქმე სხვა მოვლენასთან გვაქვს, მანამდე კი თვისობრიობა ჯერაც სრულყოფილად შეცვლილად არ არის. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ხანდაზმულობა არა გარკვეულ ვადას, არამედ ვადის გასვლის შედეგად დამდგარ მოვლენას უნდა აღნიშნავდეს. ამასვე ადასტურებს ტერმინ „ხანდაზმულობის“ მნიშვნელობა ქართულ ლექსიკაში, სადაც ის დროის განსაზღვრული პერიოდის გასვლის შედეგს გამოხატავს, ხოლო ხანდაზმული - დროის ხანგრძლივი პერიოდის გასვლის შედეგად განსხვავებული თვისებრიობის მატარებელ მოვლენას მიემართება. ამიტომაც ვერ დავეთანხმებით ავტორებს, რომლებიც ხანდაზმულობას ვადის მსვლელობასთან ან ზოგადად გარკვეულ ვადასთან აიგივებენ. ეს ვადა, მართალია, მას ენოდება „ხანდაზმულობის ვადა“, მაგრამ არის არა ხანდაზმულობის არსის ან შინაარსის მომცველი, არამედ ხანდაზმულობის დადგომისთვის აუცილებელი ნაწიშიძღვარი. ამიტომაც ის განასახიერებს ხანდაზმულობის დადგომის ვადას – იმ დროს, რა პერიოდშიც ხანდაზმულობა, როგორც ამ ვადის გასვლის შედეგი, დგება.

აუცილებლად უნდა შევხვით ასევე ხანდაზმულობის ვადის დინებას სამოქალაქო სამართალში. ხანდაზმულობის ვადის დინება მოთხოვნის წარმოშობის მომენტიდან იწყება (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 130-ე მუხლი). ასევეა გაგებული აღნიშნული საკითხი ამერიკელი იურისტების მიერ, თუმცა ზოგი მოთხოვნის წარმოშობის მომენტს უკავშირებს ზიანის მიმყენებლის ქმედებას, ზოგი – შედეგს, ზოგიც – ქმედების ან შედეგის შეტყობას მოსარჩელის მიერ.⁸² სამწუხაროდ, სისხლის სამართალში მოხდა აღნიშნული დებულების ანალოგიით გადმოტანა, რის გამოც ხანდაზმულობის ვადის დენის დასაწყისად დანაშაულის ჩადენა დასახელდა,

⁸² იხ. ე. რიჩარდსონის დასახ. ნაშრ., 1036-1040; ჰ. ხიანეის დასახ. ნაშრ., 266-268; ამერიკის შეერთებული შტატებში სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობის დასაწყისთან დაკავშირებული გაუგებრობების შესახებ ვრცელი ანალიზი იხ. Jeb Wait C. F., *The Statute of Limitations Governing Medical Malpractice Claims: Rules, Problems, and Solutions*, South Texas Law Review, Spring, 2000, 377-446

როგორც პასუხისმგებლობის საფუძველი. აღნიშნული დებულება არ არის სწორი, რადგან თუ სამოქალაქო სამართალში მოთხოვნის წარმოშობა პირის მიერ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ქმედების არჩადენის შედეგადაა შესაძლებელი, მაგალითად, პროცენტუიანი სესხის პირობებში თანხის დროულად გადაუხდელობა ავტომატურად იწვევს პროცენტის დარიცხვას, სისხლის სამართალში ქმედება დანაშაულებრივია თუ არა, იმთავითვე კატეგორიულად ვერ ვიტყვი.

სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერდება, თუ სარჩელის წარმოდგენას განსაკუთრებული და მოცემულ პირობებში აუცდენელი დაუძლეველი ძალა აბრკოლებს (132-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი). ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერებას მოთხოვნის უფლების გამოყენების შეუძლებლობას უკავშირებს ჰ. ც. ხიანვეი.⁸³ აღნიშნული დებულება სისხლის სამართალში ასე შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ: ვადის დენა შეჩერდება, თუ პირისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრებას სახელმწიფო ორგანოებისათვის დაუძლეველი ძალა, მაგალითად, იმუნიტეტი აბრკოლებს. როგორც ვხედავთ, ხანდაზმულობის ვადის შეჩერების საკითხში სისხლის სამართალში მოქმედებს სამოქალაქო სამართლის მიერ აღიარებული წესი, მხოლოდ მცირეოდენი სახეცვლილებით.

სამოქალაქო კოდექსით ხანდაზმულობის ვადის დენა წყდება, თუ უფლებამოსილი პირი შეიტანს სარჩელს მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად ან მის დასადგენად, ანდა შეეცდება, დაიკმაყოფილოს მოთხოვნა სხვა საშუალებით, როგორცაა სახელმწიფო ორგანოსთვის ან სასამართლოში განცხადებით მიმართვა მოთხოვნის არსებობის შესახებ, ანდა აღმასრულებელი მოქმედების განხორციელება (138-ე მუხლი). ამასთან, თუ უფლება რაიმე ფორმით განხორციელ-

⁸³ იხ. ჰ. ხიანვეის დასახ. ნაშრ., 283-285

და, ხანდაზმულობის დინება მაშინაც წყდება.⁸⁴ აღნიშნული დებულებაც სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის მოქმედების მექანიზმის გასაგებად მეტად მნიშვნელოვანია. კერძოდ, თუ სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტას იწვევს უფლების განხორციელება, ეს იმიტომ, რომ ხანდაზმულობა უფლების იძულებით განხორციელების გამომრიცხველი გარემოებაა. სისხლის სამართალში ხანდაზმულობა ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრების გამომრიცხველი გარემოებაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ პოზიტიური პასუხისმგებლობის არსებობის შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის დენა უკვე არააქტუალური ხდება და ვადის დენა უნდა დასრულდეს. თუმცა, ამასთან, ხანდაზმულობის ვადის დენა პოზიტიური პასუხისმგებლობის არარსებობის დადგენის შემთხვევაში უნდა შეწყდეს.

რამდენადაც სისხლის სამართალში ხანდაზმულობა სამოქალაქო სამართლიდან შევიდა, მოცემული საკითხები უნდა ვიკვლიოთ იმ კუთხით, რამდენად არის შესაძლებელი მათი მისადაგება სისხლის სამართლისათვის. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ორ დარგს შორის განსხვავება ბევრ საკითხში ვლინდება, თუმცა მსგავსება სისხლისსამართლებრივ ხანდაზმულობასა და სამოქალაქოსამართლებრივ ხანდაზმულობას შორის უდაოა. მიუხედავად ამისა, აუცილებელია იმ განსხვავებების შემდგომი განვითარება, რაც სისხლის სამართლის სპეციფიკას განაპირობებს, რათა დაიძლიოს სამოქალაქო სამართლის ზოგჯერ მანკიერი გავლენა, ასევე მოხდეს რაციონალური, ორივე დარგისათვის დამახასიათებელი ნიშნების სწორად გამოყენება.

აქვე მოკლედ უნდა შევეხოთ საჯარო სამართალში ხანდაზმულობის გამოვლენის კიდევ ერთ სახეს. ვგულისხმობთ ადმინისტრაციულ სამართალს, რომელიც შეიძლება ჩაითვა-

⁸⁴ იხ. ენგელმანის დასახ. ნაშრ., 15. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ აღნიშნული საკითხები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მსგავსად არის გადწყვეტილი ჩინეთის სამოქალაქო სამართალშიც. აღნიშნულის შესახებ იხ. ვ. ხიანვეის დასახ. ნაშრ., 267-269

ლოს სამოქალაქო და სისხლისსამართლებრივ ხანდაზმულობას შორის მაკავშირებელ რგოლად ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ადმინისტრაციულ სამართალში თითქმის უცვლელად ან მცირეოდენი ინტერპრეტაციით არის გადატანილი სამოქალაქოსამართლებრივი ხანდაზმულობის ნორმები, მეორე მხრივ - ადმინისტრაციულსამართლებრივი ხანდაზმულობა უფრო ახლოსაა სისხლისსამართლებრივ ხანდაზმულობასთან, რადგან ორივე საჯარო სამართლის სპეციფიკაზე უნდა აიგოს.⁸⁵

ადმინისტრაციული სამართლის ნორმებთან დაკავშირებით საქართველოში არსებულ მდგომარეობას გამოხატავს პროფ. მ-ე. გაისის სიტყვები, რომ ადმინისტრაციული სამართლით ხანდაზმულობის საკითხები არ არის მოწესრიგებული, თუმცა იქ მაინც მოქმედებს ხანდაზმულობა და მას იგი სამოქალაქო სამართლიდან სესხულობს.⁸⁶

ამასთან, მისასალმებელია, რომ მეცნიერების მიერ ხდება ყურადღების გამახვილება იმ განსხვავებებზე, რაც კერძო და საჯარო სფეროებს შორის არსებობს. ადმინისტრაციულ სამართალში მოქმედი ხანდაზმულობის განსხვავებას სამოქალაქოსამართლებრივი ხანდაზმულობისგან ვ. ჰაენიკე ხედავს იმაში, რომ თუ სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობა მოთხოვნის შესრულებაზე უარის თქმის საშუალებაა, რომელსაც მხარე თავისი შეხედულებით გამოიყენებს, ადმი-

⁸⁵ ადმინისტრაციულ სამართალში ხანდაზმულობასთან დაკავშირებულ ცალკეულ საკითხებზე იხ. Ossenbühl F., *Verzicht, Verwirkung und Verjährung als Korrektive einer polizeilichen Ewigkeitshaftung*, NVwZ, 1995, Heft 6, 547-550; Martensen J., *Die Verjährung als Grenze polizeilicher Verantwortlichkeit*, NVwZ 1997 Heft 5, 442-446; Gübner R., *Die Unterbrechung der Verfolgungsverjährung in Bußgeldsachen*, NZV 1998, Heft 6, 230-236; Dannecker G., *Die Verfolgungsverjährung bei Submissionsabsprachen und Aufsichtspflichtverletzungen in Betrieben und Unternehmen - - Zugleich eine Anmerkung zu BGH, NJW 1984, = NSiZ 1985, 77, NSiZ 1985 Heft 2, 49-56; Stumpf C. A., Die Verjährung öffentlich-rechtlicher Ansprüche nach der Schuldrechtsreform*, NVwZ 2003 Heft 10, 1198-1202

⁸⁶ იხ. Geis M-E., *Die Schuldrechtsreform und das Verwaltungsrecht*, NVwZ 2002 Heft 4, 385

ნისტრაციულ სამართალში ხანდაზმულობის არსებობა მოთხოვნის შესრულების გამომრიცხველი გარემოებაა.⁸⁷

ამდენად, ეჭვს არ იწვევს, რომ ხანდაზმულობა მოქმედებს როგორც კერძო, ასევე საჯარო სამართლის სფეროში, სადაც განსხვავებული თვისებების გვერდით მათ საერთო ნიშნებიც ახასიათებთ. ეს გვაიძულებს, ყოველ კონკრეტულ დარგში ხანდაზმულობის სპეციფიკური ცნების არსებობა ვალიაროთ, თუმცა ამასთან, გარდუვალი ხდება ხანდაზმულობის ზოგადი ცნების არსებობის აღიარებაც. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ აუცილებელია იმ ზოგადი ნიშნების დადგენა, რაც ხანდაზმულობას ყველა დარგში ახასიათებს.

აღნიშნულის საფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს ხანდაზმულობის ზოგადი ცნების მონახაზი: ხანდაზმულობა ზოგადად სამართალში არის დროის გამოვლენის ერთ-ერთი ფორმა, კანონით დადგენილი ვადის გასვლის შედეგად დამდგარი მოვლენა, რომელიც გამორიცხავს ინსტანციის მხრიდან სუბიექტის მიმართ ამ უკანასკნელის მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გამო იძულებითი ღონისძიებების გამოყენების შესაძლებლობას.

1.2.2. სისხლისსამართლებრივი ხანდაზმულობა, როგორც დროის გამოვლენა სამართალში

1.2.2.1. დროის კატეგორია

ხანდაზმულობის არსის პრობლემა გადის დროის კატეგორიაზე, ვინაიდან, როგორც სისხლის სამართლისა თუ სამოქალაქო კოდექსებიდან ჩანს, ხანდაზმულობა სწორედ დროის განსაზღვრული პერიოდის გასვლასთანაა დაკავშირებული. ამიტომ აუცილებელია დროის კატეგორიის გააზ-

⁸⁷ იხ. Haenicke V., Zur „Einrede“ der Verjährung im Öffentlichen Recht, NVwZ 1995 Heft 4, 348-349

რება და შემდეგ სამართალში, კონკრეტულად კი სისხლის სამართალში, დროის გამოვლინების ფორმების გაცნობიერება. ამასთან, დრო ჩვენთვის საინტერესოა უშუალოდ სისხლისსამართლებრივ ხანდაზმულობასთან დაკავშირებით, რის გამოც, შევეცდებით, დროის კატეგორია ამ კუთხით წარმოვაჩინოთ.

დროს სხვადასხვა კუთხით სხვადასხვა მეცნიერება იკვლევს. ყველაზე დიდი გავლენა დროის კვლევაში ერთი მხრივ, ფიზიკამ, და მეორე მხრივ, ფილოსოფიამ იქონია.^{*} უნდა ითქვას, რომ კერძო მეცნიერების ფარგლებში დროის გამოკვლევა მთელი თავისი სისრულით შეუძლებელია. დროის კვლევას უფრო ფართო მასშტაბი სჭირდება, რისი მოცვატ მხოლოდ ფილოსოფიას შეუძლია.

ზუსტი მეცნიერების წარმომადგენლებისაგან განსხვავებით, რომლებიც კერძო მეცნიერული ინტერესებითა და მეთოდებით უდგებოდნენ დროის საკითხს, ფილოსოფია დროის პრობლემას სხვაგვარად წარმოაჩენდა. ფილოსოფიაში დღეს მეტ-ნაკლებად მიღებულად შეიძლება ჩავთვალოთ დებულება, რომ დრო აღნიშნავს განგრძობადობას, დენადობას და მიმდევრობას მოვლენებისა, რაც გამოხატულებას პოულობს გაზომვის დროით ერთეულებში (წამი, საათი, საუკუნე...) და დროით მიმართებებში, რომლებიც განისაზღვრება სიტყვებით „მოგვიანებით“, „ადრე“.⁸⁸

თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ დროსთან დაკავშირებით ფილოსოფიაში ორი მიმართულება გაიმიჯნა: ერთის მიხედვით, დრო ობიექტური კატეგორიაა, მეორე კი მას სუბიექტურ კატეგორიად მიიჩნევს.^{*} მეორე ბანაკს მიეკუთვნებიან

^{*} ამასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ ფილოსოფია ამ საკითხში ხშირად ფიზიკის მიღწევებს იყენებს, თუმცა კვლევის მეთოდებს შორის არსებულმა განსხვავებებმა და განსხვავებულმა ინტერესთა სფერომ განაპირობა მათ შორის რადიკალური განსხვავების წარმოშობა.

⁸⁸ იხ. Аскин Я. Ф., *Проблема времени, ее философское истолкование*, М., 1966, 11, 37

^{*} თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ დროის სუბიექტურად გაგება მხოლოდ ფილოსოფიური კვლევისათვის არ არის დამახასიათებელი, მას ზუსტი

პოზიტივისტები, მათ შორის პირსონი, ასევე მახი, კანტი, მათემატიკოსი ანრი პუანკარე.⁸⁹ როგორც რ. ლაზარიაშვილი აღნიშნავს, ფილოსოფოს მახის აზრით, „დრო შეგრძნებათა რიგების მოწესრიგებული სისტემაა.“⁹⁰ ა. პუანკარე ამბობს, რომ „დროის ცნებას ბუნება კი არ გვაძლევს, ჩვენ ვაძლევთ მას ბუნებას.“⁹¹ კ. პირსონის მიხედვით, დრო არის „არა საგნებში, არამედ ჩვენს მიერ საგანთა აღქმის წესში.“⁹² ის საგანთა აღქმის საშუალებაა. აღნიშნულ მოსაზრებებში დრო თითქოს მოწყვეტილია ობიექტურ საწყისს და მთლიანად სუბიექტურ საწყისზეა აგებული. დროის ასეთი გაგება არ არის სწორი, ვინაიდან დროისათვის დამახასიათებელ ყოვლისმომცველ ბუნებას ვერ ასახავს.

ზემოთ მოყვანილ შეხედულებათაგან განსხვავებით, სუბსტანციური თეორია დროს განიხილავს ობიექტურად, როგორც დამოუკიდებელ სუბსტანციას, რასაც ვერ დავეთანხმებით, ვინაიდან ძნელია დაასაბუთო, თუ როგორ მოქმედებს დრო, როგორც დამოუკიდებელი სუბსტანცია, ყველაფერზე, რაც ობიექტურ და სუბიექტურ სამყაროში ხდება. ამიტომაც უფრო სწორი მიმართულება უჭირავს რელაციონურ თეორიას, რომელიც დროს აღიქვამს, როგორც მიმართებას ან მიმართებათა სისტემას ფიზიკურ მოვლენათა შორის.⁹³ აღნიშნული დებულების გაგრძელებად შეიძლება მივიჩნიოთ შეხედულება, რომლის მიხედვითაც „დრო არის ყოფიერების დენადობა, სივრცე ყოფიერებაში, არსებობის თან-

მეცნიერების ზოგიერთი წარმომადგენელიც აღიარებდა, მაგალითად, ანრი პუანკარე.

⁸⁹ იხ. Кант И., *Сочинения* в 6 томах, т. 3, М., 1964, 139; К. Пирсон, *Грамматика науки*, С-П, 1911, 220

⁹⁰ ლაზარიაშვილი რ., *დროის პრობლემა ვ. ლენინის ფილოსოფიურ მემკვიდრეობაში*, წიგნში - ახალგაზრდა ფილოსოფოსთა პრობლემური საკითხების სესიის მასალები, თბ., 1984, 9

⁹¹ იქვე, 9

⁹² იქვე, 10.

⁹³ იხ. Сучкова Г. Г., *Время как проблема гносеологии*, изд. ростовского ун., 1988, 11

მიმდევრულობა, მოვლენების განგრძობადობა...“⁹⁴ დროის ობიექტური და სუბიექტური მომენტების ერთიანობას ვხვდებით მოსაზრებაში, რომ დრო, როგორც მატერიის არსებობის ფორმა, არის აბსტრაქცია და მას მისი კონკრეტული ფორმების გარეშე არსებობა არ შეუძლია.⁹⁵ იგივე აზრი შეიძლება ამოვიკითხოთ ო. ბაზალუკის შეხედულებაში, რომ დრო არის კატეგორია, რომელიც აფიქსირებს და ფეხდაფეხ მიჰყვება ნივთიერების (მატერიის) განვითარებას სივრცეში. დროს სისტემაში მოჰყავს მიზეზ-შედეგობრივი მოვლენები, სივრცეში ნივთიერებების ფორმირებისა და განვითარების ეტაპებს ასახავს.⁹⁶ ე. ვლასოვისა და ა. სუტორმინის აზრით, დრო არის მატერიის არსებობის ერთ-ერთი ყველაზე ზოგადი ფორმა, ის არის „მოვლენათა ცვლილების საყოველთაო ფორმა“.⁹⁷

აღნიშნულ მოსაზრებებთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ დროის გაგების ობიექტივისტური პოზიცია სწორია იმაში, რომ დრო ასახავს რეალობაში მიმდინარე პროცესებს და ის, ამდენად, არაა წმინდა სუბიექტური, დროის დენას ყოველი ობიექტური მოვლენა ემორჩილება. თავის მხრივ, დროის სუბიექტივისტური მიდგომა სწორია, როცა ამბობს, რომ დრო არ არის ცალკე ობიექტურად არსებული სუბსტანცია, ის ადამიანის გონებაში მიმდინარე ოპერაციების შედეგია. აქ ობიექტურად მიმდინარე პროცესების აბსტრაქტირება იგულისხმება. ამდენად, დრო სუბიექტის გარეშე არ არსებობს. სუბიექტის გარეშე მხოლოდ დროის ობიექტური წანამძღვარი: ობიექტურ სამყაროში მიმდინარე ცვლილებები არსებობს. ამასთან, დრო არ არსებობს არც ობიექ-

⁹⁴ Даль В., *Толковой словарь*: ВИТ, - М, 1989, т.1, 261

⁹⁵ იბ. Жаров А. М., *Проблема времени и неопределенность*, изд. ростовского ун., 1987, 21

⁹⁶ იბ. Базалук О. А., *Время в свете новой космологической концепции*, днепропетровск, 2003, 27, 30

⁹⁷ Власов Е. Л., Сутормин А. И., *Социальное время, как онтологическая проблема*, в книге: *Философские аспекты проблемы времени*, Ленинград, 1980, 100

ტური ცვლილებების გარეშე, ვინაიდან დრო სწორედ ამ ცვლილებების აბსტრაქცირებაა. დროის ობიექტური და სუბიექტური ელემენტების კავშირი სწორედ ამაში ვლინდება.

ამიტომაც სწორი პოზიცია უჭირავს ი. ასკინს: „დრო არ არის ცალკე სუბსტანცია, ის მატერიის არსებობის ფორმაა,“⁹⁸ რომელიც წარმოებულია შინაარსისგან. ავტორის თქმით, დრო არის არამართო პროცესების დენადობა და მოვლენათა თანმიმდევრობის რიგი, არამედ უფრო მეტი, კერძოდ, ქმნადობა.⁹⁹ აღნიშნული თეორია სამართალში დროის გამოვლენის კვლევისათვის მნიშვნელოვან დებულებას შეიცავს. საქმე ისაა, რომ სამყაროში მუდმივად მიმდინარეობს ცვლილებები, რადგან მოვლენათა განვითარება არა სტატიკურ, არამედ დინამიკურ კანონზომიერებას ემყარება. მაგრამ ყველა ცვლილება ერთნაირად მნიშვნელოვანი როდია. არის ისეთი ცვლილებები, რომელთაც მეტი მნიშვნელობა ენიჭება სხვებთან შედარებით, რომლებიც თვისობრივად ახალ მოვლენას იწყებს. შეიძლება ითქვას, ამ დროს რაოდენობა თვისობრიობაში გადადის და სრულიად ახალი რამ წარმოიქმნება. ამდენად, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ის, რაც ამ მოვლენამდე იყო, თვისობრივად განსხვავებულია იმისაგან, რაც ამ მოვლენის შემდეგ არის. ე.ი. ახლის ქმნადობასთან, ანუ განვითარების უმაღლეს საფეხურთან გვაქვს საქმე.

სამართლისათვის დამახასიათებელია დროის, სწორედ როგორც ქმნადობის გაგება. თუ არა ქმნადობას, მამ სხვას რას ნიშნავს სრულწლოვანების ან საპენსიო ასაკი? კანონის ძალაში შესვლა? ხანდაზმულობა?..

დროის პრობლემას აქვს მრავალი მიმართულება: სოციალ-ეკონომიკური, ისტორიული, ეთიკური, სამეცნიერო-შემეცნებითი (თეორიული, ემპირიული, ლოგიკური) და სხვა. შესაბამისად, განასხვავებენ საბუნებისმეტყველო ანუ ფიზიკურ დროსა და სოციალურ დროს – კაცობრიობის ისტორიი-

⁹⁸ ი. ასკინის დასახ. ნაშრ., 58

⁹⁹ იქვე, 91

სა და ადამიანის ყოველდღიური ყოფიერების რეალურ დროს.

ჩვენთვის ნაკლებად არის საინტერესო ის დრო, რომელსაც ზუსტი მეცნიერებები იყენებს. უფრო მეტად ჩვენს ყურადღებას სოციალური დრო, ისტორიული დრო უნდა იპყრობდეს. „სოციალური დრო არის ადამიანური ყოფის დრო, ადამიანური საქმიანობის დრო.“¹⁰⁰ ისტორიული დრო არის სოციალური დროის უმნიშვნელოვანესი მხარე. ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ დრო არის ცვლილებების განსაზღვრული ხარისხით აბსტრაქცირება. სწორედ ეს უნდა იყოს კრიტერიუმში ისტორიული დროისა და ყოველდღიური ყოფითი დროის გამოიჯენისა. ამასთან, ასევე უკვე აღინიშნა, რომ დროის შინაარსში უნდა ვიგულისხმოთ ქმნადობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ სუბიექტს, რომელიც გარკვეულ მოვლენებს სწავლობს, ამ მოვლენების სწორად აღქმისათვის აბსტრაქცირების სხვადასხვა ხარისხი ესაჭიროება. ამიტომაც ქმნადობა, როგორც თვისობრივად ახალი მოვლენის წარმოშობა ერთ შემთხვევაში უფრო გლობალური იქნება, მეორე შემთხვევაში – ნაკლები მასშტაბის. მაგალითად, ისტორიული დროისათვის დამახასიათებელია დროის მონაკვეთების განსხვავება ეკონომიკური ფორმაციების მიხედვით მაშინ, როცა ყოველდღიური ყოფითი დროისათვის მნიშვნელოვანი შეიძლება იყოს დროის დაყოფა წლების მიხედვით. სწორედ სოციალური დრო არის სამართალში დროის გამოვლენის მეთოდოლოგიური წინამძღარი.

უკვე ვნახეთ, რომ სამართალში დროის გამოვლენების სრულყოფილად კვლევისათვის (განსაკუთრებით სისხლის-სამართლებრივი ხანდაზმულობის თვალსაზრისით) აუცილებელია სოციალური დროის, როგორც ქმნადობის აღიარება, მაგრამ ეს საკმარისი არ არის. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რასაც უნდა შევხვით, არის ფუნქციონალური დრო, როგორც თვითმყოფადი, ობიექტის შიგნით არსებული დრო.

¹⁰⁰ Яковлев В. П., *Социальное время*, изд. ростовского ун., 1980, 3

ტ. ლოლაევი საუბრობს ფუნქციონალურ დროზე და ამბობს, რომ ის არის „...კონკრეტული მატერიალური ნივთების, მოვლენების და მათი მდგომარეობის საკუთარი დრო, რომელიც ფარდობითობის თეორიის საკუთარი დროისაგან განსხვავებით, რომელიც იზომება ე.წ. „კარგი საათებით“, კონკრეტული მატერიალური ობიექტების მდგომარეობის და თვით ამ ობიექტების თანმიმდევრული შეცვლის შედეგად იქმნება.

მას ჰქვია ფუნქციონალური, რადგან მისი არსებობა და თვისებები მთლიანად დამოკიდებულია მატერიალურ ნივთებსა და მოვლენებში მიმდინარე ცვლილებებზე, როგორც მათში არსებული პოტენციური შესაძლებლობების, ასევე მათი გარემო პირობებთან ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით.¹⁰¹ „...მათემატიზირებული დროისაგან განსხვავებით ფუნქციონალური დრო კონკრეტული მატერიალური ობიექტების მდგომარეობის და სხვა ობიექტებისგან დამოუკიდებლად თვით ობიექტების თანმიმდევრული ცვლის შედეგად იქმნება...“¹⁰²

აქვე უნდა ითქვას, რომ სამართლისთვის საინტერესოა სწორედ ფუნქციონალური დრო, როგორც სისტემის დრო, რომელიც სისტემის შიგნით მიმდინარე ცვლილებებზეა ორიენტირებული. ამდენად, შეიკრიბა ყველა საჭირო ელემენტი, რათა სისხლისსამართლებრივ ხანდაზმულობასთან მიმართებაში უშუალოდ სამართლის დროის კვლევა დაიწყოთ. კერძოდ, სამართალში დრო ფუნქციონალურ სოციალურ დროსთან, როგორც ქმნადობასთან მჭიდრო კავშირში უნდა იქნეს გამოკვლეული. აღნიშნული მეთოდოლოგიური საფუძვლის გათვალისწინების გარეშე ხანდაზმულობის არსის დადგენა სისხლის სამართალში შეუძლებელია.

101 Лоласв Т. П., *Время, новые подходы к старой проблеме*, Орджоникидзе, 1989, 3

102 იქვე. 4

1.2.2.2. დრო სამართალში

ერთ-ერთი იმ კვლევათაგანი, რომლებიც ზოგადად სამართალში დროის გამოვლენას ეძღვნება, არის დ. სუხიტაშვილის ნაშრომი: „დრო და სამართალი“. ავტორი სავსებით სწორად ასხვავებს სამართალში მოქმედ დროსა და ფიზიკურ, ზოგად, ობიექტურ დროს, რადგან სამართალში დროს, მისი აზრით არ ახასიათებს ყველა ის ნიშანი, რაც ფიზიკურ დროს. კერძოდ სამართლისთვის დროის შეუქცევადობა, განუმეორებლობა, უწყვეტობა უცხობა.¹⁰³

მართლაც, სამართალში მოვლენების უკუძალით გავრცელება, ანუ მათი ზეგავლენის აღიარება მანამდე არსებული ურთიერთობების მოწესრიგებაში შესაძლებელია. ასევე სამართალში დროის შეჩერება ან შეწყვეტა და ხელახლა გაგრძელება შესაძლებელია. ეს ყველაფერი ფიქციას, როგორც სამართლისათვის გარკვეული მოვლენის მოწესრიგების სპეციფიკურ ხერხს უკავშირდება. ამის შედეგად, შეიძლება ითქვას, სამართალში დრო ხშირად ფიქტიურია. ამასთან, დროის მიერ სამართალში შექმნილ ამ ახალ თვისებებს თავისი მიზეზები აქვს, რასაც მოვლენების სამართლებრივი მოწესრიგების სპეციფიკა განსაზღვრავს.

იმდენად, რამდენადაც სამართალში არც ერთი ცნება თუ ინსტიტუტი არ არსებობს თავისი თავისთვის, არამედ ფუნქციონალური დატვირთვა აქვს, ამიტომ დროც სამართალში ფუნქციონალურია. აქ ვგულისხმობთ არა მხოლოდ სისტემის შიგნით მიმდინარე ცვლილებების ამსახველ დროს, როგორც ეს მიღებულია სოციალურ ფილოსოფიაში, არამედ ფუნქციურად დატვირთულ, მიზნით განსაზღვრულ დროს. საქმე ისაა, რომ სამართალი, როგორც ჯერარსი, იდეალურ ნორმათა ერთობლიობა, არა ობიექტურ მოვლენათა პირდაპირ გადმოტანას სამართლის ნორმებში, არამედ მათ ფუნქციურად დატვირთვას საჭიროებს. მხოლოდ ეს არის საფუძ-

¹⁰³ იხ. სუხიტაშვილი დ., *დრო და სამართალი*, თბ. 2004, 34

ველი იმისა, რომ სამართალში ზედმეტი ცნებები და ინსტიტუტები არ არსებობდეს. დრო სამართალში ზოგან პასუხისმგებლობის გრძნობის გამომუშავებას გულისხმობს (სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტობის ასაკის მიღწევას), სხვა შემთხვევაში – ქმედუნარიანობის დასაწყისს (სრულწლოვანება სამოქალაქო სამართალში)...

დრო სამართალში უფუნქციოდ რომ არ არსებობს, ამას ისიც ადასტურებს, რომ დროის გამოვლინებებს სამართალში (თარიღი, ვადები) იურიდიული ფაქტის მნიშვნელობა აქვს: ის სამართლებრივ ურთიერთობებს წარმოშობს, ცვლის ან წყვეტს. ამასთან, დროის დამახასიათებელ თვისებებს, ნიშნებს სწორედ მისი ფუნქციონალური დატვირთვა განსაზღვრავს. მაგალითად, როცა შეუძლებელია რაიმე უფლების, მოვალეობისა თუ უფლებამოსილების განხორციელება, დრო ჩერდება. ფაქტობრივი შესაძლებლობის აღდგენის შემდეგ კი დენას განაგრძობს. ასევეა დროის დენის შეწყვეტის შემთხვევაში: როცა იმ ფუნქციის შესრულების შეუძლებლობა, რაც დროის გასვლას აკისრია, ამ ვადის გასვლამდე უკვე ნათელია, დროის სვლა წყდება. როგორც ჩანს, სამართლებრივ დროს სპეციფიკური ნიშან-თვისებები ახასიათებს, რომელთა შორისაც განმსაზღვრელია ფიქცია, როგორც სამართლებრივი დროის ნიშანი.

მაგალითისათვის დანაშაულის ჩადენის დროს მოვიყვანოთ. ქმედება ჩადენისთანავეა დანაშაულებრივი ან არადანაშაულებრივი, მიუხედავად იმისა, რომ სანამ აღნიშნული კატეგორიულად არ დადგინდება, დანაშაული იურიდიული გაგებით არა გვაქვს. ამასთან, აღნიშნული მუხლი დანაშაულებრივი ქმედების დროდ შედეგის დადგომის მიუხედავად სწორედ ქმედების ჩადენის დროს ასახელებს. არადა ხშირად ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაცია შედეგის დადგომაზეა დამოკიდებული. ამიტომაც დანაშაულის ჩადენის დროდ მოქმედების დროის მიჩნევა რეალური მოვლენების კანონში სახეშეცვლილად ასახვას შეიცავს. ეს ქმედების სუბიექტის ინტერესების დაცვის მიზნით ხდება. მეორე, თანამონაწილეობის შემთხვევებში თანამონაწილის მიერ დანაშაულებრივი

ქმედების ჩადენა დამოკიდებულია ამსრულებლის ქმედებაზე.¹⁰⁴ მიუხედავად ამისა, თანამონაწილის მიერ დანაშაულებრივი ქმედების დროდ, სსკ-ის მე-2 მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, არა ამსრულებლის მოქმედების დრო, არამედ თვითონ მისი (ნამქეზებელი, დამხმარე, ორგანიზატორი) მოქმედების დრო ითვლება. მესამე, უმოქმედობის შემთხვევებში დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის დრო უკავშირდება იმ დროს, როცა პირს უნდა ემოქმედა. მეოთხე - ქმედების დანაშაულებრიობა და დასჯადობა განისაზღვრება იმ კანონით, რომელიც მოქმედებდა მისი ჩადენის დროს, რაც ასევე ქმედების სუბიექტის ინტერესების დაცვას ემსახურება.

აღნიშნულს უკავშირდება კანონის უკუძალის საკითხი, ვინაიდან ქმედებაზე ვრცელდება ის კანონი, რომელიც ქმედების ჩადენის დროს არ არსებობდა. ამ მხრივ ყველაზე პრობლემურია შემთხვევები, როცა პრაქტიკაში გამოიყენება არა ერთი კანონი, არამედ ორივე - ის, რომელიც მოქმედებდა ქმედების ჩადენის მომენტში და ისიც, რომელიც მოქმედებს დღეს: ერთიდან გამოითვლება სასჯელის მინიმუმი, მეორიდან - მაქსიმუმი. ესეც საკითხის განსასჯელის სასარგებლოდ გადაწყვეტის მაგალითია.

დ. სუხიტაშვილი სწორად აღნიშნავს, რომ დროითი კატეგორიები სამართალშიც ფუნქციონირებს. მაგალითად, თარიღი, ხანგრძლივობა, განმეორება, ერთდროულობა, თანმიმდევრობა, თანადროულობა.¹⁰⁵ სამართალი დროს უმეტესწილად სწორედ თარიღების მეშვეობით ითვლის. თარიღს ხშირად აქვს იურიდიული ფაქტის მნიშვნელობა სამართლის სხვადასხვა დარგში: ქმედების შემადგენლობის განხორციელების თარიღიდან იწყება პასუხისმგებლობის მიცემის ხანდაზმულობის ვადის ათვლა, ხანდაზმულობის ვადის ამოწურვის დღიდან წყდება პირისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობა, განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის

¹⁰⁴ იხ. გამყრელიძე ო., საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, თბ., 2005, 51;

¹⁰⁵ იხ. სუხიტაშვილი დ., დასახ. ნაშრ., 38-67

დღიდან სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის ათ-
ვლა უნდა დაიწყოს. მისი ვადის გასვლის დღიდან სასჯელის
აღსრულების შესაძლებლობა ქრება...

ხანგრძლივობა არის თარიღებს შორის პერიოდი. სამარ-
თალში დრო სწორედ ხანგრძლივობის მეშვეობით ფუნქციო-
ნირებს. კერძოდ, მძიმე კატეგორიის დანაშაულის შემადგენ-
ლობის განხორციელებიდან 10 წლის გასვლის შემდეგ პირს
არ შეიძლება პასუხისმგებლობა დაეკისროს, ხანდაზმულო-
ბის ვადის დენა ჩერდება იმ პერიოდის ხანგრძლივობით, რა
ხნითაც პირს იმუნიტეტი იცავს... ხანდაზმულობასთან მი-
მართებით ყველაზე მნიშვნელოვანია თანადროულობა, რო-
მელიც ქმედებისა და პასუხისმგებლობის დროში უწყვეტო-
ბის მოთხოვნაში ვლინდება.

დრო მრავალ სამართლებრივ ინსტიტუტს უკავშირდება.
აღნიშნულზე ამახვილებს ყურადღებას პროფ. ინგო თავის
სტატიაში „დრო სამართალში“.¹⁰⁶ სამართლის ნორმაში გან-
ზოგადების მეთოდით არის ასახული იდეალური მოთხოვნა.
სამართალს აქვს ნორმატიული ბუნება, რაც იმას ნიშნავს,
რომ ის მოიცავს მრავალ განსხვავებულ შემთხვევასა და
პირს, მათ საერთო ნიშნების მიხედვით აერთიანებს. აქედან
გამომდინარე, სამართალში ყველა მოვლენა ასახულია გან-
ზოგადების გარკვეული ხარისხით, რათა მოვლენები ოპტი-
მალურად მონესრიგდეს.

სამართალში საქმე გვაქვს სწორედ სოციალურ, ფუნქცი-
ონალურ^{*} დროსთან, როგორც ქმნადობასთან. სწორედ ასე
შეიძლება გავიგოთ კანონის მოქმედების დრო, რომელიც ინ-
ყება კანონის იურიდიული ძალის შექმნიდან და მთავრდება
მისი ძალის დაკარგვით, რადგან ყოველი კონკრეტული კანო-
ნის ამოქმედებით განსაზღვრული საზოგადოებრივი ურთი-

¹⁰⁶ იხ. Ingo, *Zeit im Recht*, NJW 2000, Heft 1, 1-7

* ამ სიტყვის ქვეშ ვგულისხმობთ ორ რამეს: 1. იმ გაგებას, რაც სოცია-
ლურ ფილოსოფიაში მიღებულია, როგორც მოვლენის შიგნით მიმდინარე
ცვლილებების ამსახველი აბსტრაქცია, 2. ფუნქციურად დატვირთულ,
მიზნით განსაზღვრულ დროს.

ერთობა თვისობრივად ახლებურ სამართლებრივ მოწესრიგებას განიცდის, ანუ სისტემის შიგნით თვისობრივ ცვლილებასთან გვაქვს საქმე.

იგივე ითქმის სამართლის სუბიექტის ასაკზე. ამ შემთხვევაში კანონმდებელი ითვალისწინებს პიროვნების ჩამოყალიბების პროცესს, რომლის დროსაც სხვადასხვა ასაკის ადამიანებს განსხვავებული მოპყრობა ესაჭიროებათ. ადამიანის პიროვნებაში მიმდინარე ცვლილებები იმის მიხედვით უნდა აისახოს სამართალში, თუ რამდენად მნიშვნელოვან ცვლილებასთან გვაქვს საქმე. ამიტომაც სამართალი ასაკს ჰყოფს მხოლოდ რამდენიმე ნაწილად იმის მიხედვით, განსაზღვრულ დარგს ადამიანის განვითარების პროცესი თუ რომელი კუთხით აინტერესებს. ადამიანის პიროვნებაში ან სხვა რაიმე სისტემაში მიმდინარე სწორედ ასეთ ფუნდამენტურ ცვლილებებთან გვაქვს საქმე ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, როცა სამართლით განსხვავებული სამართლებრივი სტატუსია განსაზღვრული. აღნიშნული უდევს საფუძვლად ასევე ხანდაზმულობის არსებობას.

სამართალში დროს საფუძვლად უდევს რეალური ქმნადობით საფუძველდებული დრო, თუმცა სამართლის სპეციფიკის გამოყენებით სახეშეცვლილი. აღნიშნული შეეხება საპროცესო მოქმედებების ვადებსა და ხანდაზმულობის დროსაც.

ხანდაზმულობის, როგორც დროის სპეციფიკური გამოვლენის, უკეთ გასაგებად კანონის მოქმედების დროის ანალოგია შეიძლება გავიხსენოთ. კანონი მისი შექმნის დროს არსებულ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს აწესრიგებს. ამიტომაც საზოგადოებრივ ურთიერთობებში მიმდინარე ცვლილებები კანონმდებლობის ცვლილებებს იწვევს. ამასთან, დრო პირდაპირ არ გადადის სამართალში, არამედ „გარდატყდება“, როგორც სინათლე პრიზმაში. ამას თვითონ სამართლის კანონზომიერებები, მისი ინტერესები, მისი მოქმედების სფერო, მიზნები განაპირობებს.

ა. არნდტი ამბობს, რომ თუ დროს შევხედავთ ფიზიკომექანიკური კუთხით, როგორც არისტოტელე და ჰეგელი, ის

სამართლისთვის გამოსადეგი ვერ იქნება, მაგრამ თუ მას გავიგებთ, როგორც არსებობის ფორმას და მომავლიდან შეეხედავთ, ის არსისა და ჯერარსის დამაკავშირებელი გახდება. ამით დრო სამართალში მნიშვნელობას იძენს. დროის გავლენა სამართალში იმაშიც ვლინდება, რომ ფაქტობრივი გარემოებები და სამართლებრივი მოთხოვნები თანადროულად უნდა არსებობდეს. პასუხისმგებლობის გამართლება სწორედ ასეა შესაძლებელი.¹⁰⁷ ამდენად, რეალური დრო ხდება სამართლებრივი დრო, რაც იმაში გამოიხატება, რომ აბსტრაქციის განსაზღვრულ დონეს და მიზანს იძენს.

ხანდაზმულობა, როგორც სამართლის ცნება, გარკვეულ ობიექტურ რეალობას ასახავს. აქ ქმედების სუბიექტის პიროვნებაში და თვით საზოგადოებრივ ურთიერთობებში მიმდინარე ცვლილებები იგულისხმება. ისევე, როგორც სახეცვლილი საზოგადოებრივი ურთიერთობები მოითხოვს სახეცვლილ სამართლებრივ ნორმას, სახეცვლილი პიროვნება სახეცვლილ სამართლებრივ მიდგომას მოითხოვს.

პასუხისმგებლობა და სასჯელი, როგორც ზემოთ ვნახეთ, გარკვეული მიზნით წესდება. ადამიანის პიროვნების განსაზღვრული მდგომარეობა პასუხისმგებლობის (და სასჯელის) კონკრეტულ სახესა და ზომას მიესადაგება. თუ პიროვნება შეიცვალა, პირვანდელი მიზნის მისაღწევად უკვე შეცვლილი საშუალებაა აუცილებელი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ხანდაზმულობის ცნებაში საფუძვლისა და მიზნის, არსისა და ჯერარსის კავშირი ვლინდება. კონკრეტული პასუხისმგებლობისა და სასჯელის დამწესებელი განაჩენი შექმნილია განსაზღვრული მიზნით და თუ ამ მიზნის მიღწევის შესაძლებლობა ეჭვქვეშ დადგა, საჭიროა ცვლილებების შეტანა. ეს იმას ნიშნავს, რომ თუ დაირღვა ქმედებისა და პასუხისმგებლობის ან სასჯელის თანადროულობა, რაზეც ა. არნდტი საუბრობდა, შეცვლილი ობიექტური მდგომარეობის

¹⁰⁷ იხ. Arndt A., *Umwelt und recht: Die Zeit im Recht (zum Streit und die "Rückwirkung" von Gesetzen)*. 2. *Die Verfassungsrechtliche Bedeutung der strafrechtlichen Verjährung*, in: NJW 1961, Heft 1, 14-16

გამო სისხლის სამართლის კოდექსით განსაზღვრული პასუხისმგებლობისა თუ სასამართლოს განაჩენით დანიშნული სასჯელის სამართლიანობა ეჭვქვეშ დგება. სწორედ შეუსაბამო პასუხისმგებლობის თავიდან ასაცილებლად არის შემოღებული ხანდაზმულობა, რომელიც ქმედებისა და პასუხისმგებლობის (სასჯელის) თანადროულობის პრინციპის სადარაჯოზე დგას.

სამართლის სპეციფიკა ვლინდება იმაშიც, რომ ხანდაზმულობის ვადა ერთიანია და მთლიანი, ამიტომ ის სრულად უნდა გავიდეს და მას განსაზღვრული შედეგი მხოლოდ ამის შემდეგ მოჰყვება. მხოლოდ სამართალშია შესაძლებელი, ერთმა დღემ პირის სამართლებრივი სტატუსი რადიკალურად შეცვალოს. რა თქმა უნდა, ეს ცვლილებები ერთ დღეში კი არ ხდება, არამედ პერმანენტულად მიმდინარეობს, მაგრამ სამართალს, რომელმაც უნდა მოაწესრიგოს უამრავი განსხვავებული შემთხვევა, სჭირდება ერთიანი ვადა, რომელიც საკმარისად ზოგადი იქნება, რათა მიესადაგოს განსაზღვრულ შემთხვევებს და ამასთან, საკმარისად კონკრეტული, რათა სხვა შემთხვევებისაგან აღნიშნული ჯგუფის განსხვავება მოხდეს. სამართალი ამავე დროს მარტივი და მოქნილი უნდა იყოს. ამიტომაც მას ვადების სწორედ მოცემული სახით მონესრიგება შეუძლია. ის, რომ ხანდაზმულობის ვადა ერთიანია, იმაზე მიუთითებს, რომ კანონმდებლის პოზიციით, ამ ვადის გასვლა არის საჭირო თვისობრივად ახალი მოვლენის წარმოშობისათვის, რომლის ახლებური მონესრიგება მან ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგი მდგომარეობის განსხვავებული სამართლებრივი მონესრიგებით შეძლო.

ზოგი კრიმინალისტი, აცნობიერებდა რა, რომ ცვლილებები ერთბაშად არ ხდება და ის გრძელვადიანია, შემოდირდა წინადადებით, ვადის ნაწილის გასვლა შემამსუბუქებელ გარემოებად მიეჩნიათ, რაც სამართლიანად არის უარყოფილი. ამ შემთხვევაში ხელიდან გამოგვეცლებოდა ხანდაზმულობა, როგორც ქმნადობის სამართლებრივი გამოვლინება. ქმნადობა ხომ არ შეიძლება დავანანევროთ?

გ. ლოხვიციკი მომხრეა გარდამავალი საფეხურების დანესების და სასჯელის შესაბამისად შემსუბუქების,¹⁰⁸ რასაც ენინაალმდეგება ბევრი კრიმინალისტი ამბობს რა, რომ სასჯელის შემსუბუქება შეიძლება მხოლოდ ბრალის შემამსუბუქებელი გარემოებების არსებობისას, დროის ნახევრად გასვლას კი ამასთან საერთო არაფერი აქვს. ესეც რომ არ იყოს, თუ ხანდაზმულობას დავყოფთ და ყოველ ვადას განსხვავებულ სამართლებრივ შედეგს შევუხამებთ (სასჯელის შემსუბუქებას სხვადასხვა ზომით), მაშინ ხანდაზმულობამ შინაარსი უნდა შეიცვალოს და არა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი, არამედ პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება უნდა გახდეს. ასეთ სიტუაციაში სულ სხვა შინაარსის სამართლებრივ ცნებასთან გვექნებოდა საქმე და მისი კვლევაც სხვა მიმართულებით წარიმართებოდა. ამასთან, ხანდაზმულობა არ იქნებოდა ფუნქციონალური დროის, როგორც თვისობრივად ახლის ქმნადობის სამართლებრივი გამოვლინება, არამედ რაღაცა სხვა.

ხანდაზმულობის ვადები ზუსტად განსაზღვრულია, რაც იმას ნიშნავს, რომ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევას ერთი და იგივე ვადები მიესადაგება (იგულისხმება ერთი და იგივე კატეგორიის დანაშაული). ეს, ბუნებრივია, არ შეესაბამება ობიექტურ სამყაროში მოვლენათა განვითარების ბუნებრივ წესს, ვინაიდან ყოველი კონკრეტული შემთხვევა ინდივიდუალურია, თუმცა ეს ვითარება სამართლისათვის სრულიად მისაღებია. მეორე მომენტი არის ის, რომ ადამიანმა ცვლილება განიცადა. სრულიად შესაძლებელია, რომ ცვლილებას ადგილი არ ჰქონდეს, თუმცა ხანდაზმულობის ძალით ცვლილება ივარაუდება.

ხანდაზმულობის მეშვეობით ხდება იმ შემთხვევების მონესრიგება, როცა ობიექტურ სამყაროში მიმდინარე პროცესები შეუცნობადია, რის გამოც მათი სწორი სამართლებრივი მონესრიგება შეუძლებელია. თუ არ ვიცით პიროვნებაში მიმდინარე ცვლილებების არსი, მიმართულება, შედეგები, მაშინ

¹⁰⁸ იხ. *Курс советского уголовного права*, С-П, 1971, 287

შეუძლებელია პასუხისმგებლობისა და სასჯელის კონკრეტულ ღონისძიებაზე საუბარი, რის გამოც სამართალს აღნიშნული შემთხვევების მოსაწესრიგებლად სხვა ღონისძიების გამოყენება სჭირდება.

ამდენად, ნათელია, რომ ხანდაზმულობა პიროვნებასა და საზოგადოებაში მიმდინარე თვისებრივი ცვლილებების აბსტრაქტიზების გზით სამართალში ასახვას უკავშირდება.

1.2.3. ხანდაზმულობა და იურიდიული აზროვნების წესი

1.2.3.1. დანაშაულის სოციოლოგიური და იურიდიული გაგება, როგორც ხანდაზმულობის ერთ-ერთი მეთოდოლოგიური საფუძველი

ხანდაზმულობის პრობლემა უმნიშვნელოვანეს მეთოდოლოგიურ საკითხებს უკავშირდება. ერთ-ერთი ძირითადი მათ შორის არის სოციოლოგიური და იურიდიული აზროვნების წესის გავლენა ხანდაზმულობის შესახებ მოძღვრებაზე. ეს საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოსათვის, რომელიც სისხლის სამართალში სოციოლოგიური აზროვნების წესიდან იურიდიული აზროვნების წესზე გადასვლის გზას ადგას. აღნიშნული საკითხი ხანდაზმულობის საწყისი ეტაპის დადგენასთან მიმართებით არის აქტუალური.

ვინაიდან სისხლის სამართალში სოციოლოგიური აზროვნების წინაპირობა დანაშაულის სოციოლოგიური გაგება გახდა, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მსჯელობის დანყება დანაშაულის ცნებით. ამ მხრივ აქტუალურია დანაშაულისა და დანაშაულის შემადგენლობის მიმართების საკითხის გარკვევა, ვინაიდან ამაზეა დამოკიდებული ხანდაზმულობის ვადის ათვლის პრობლემის გადაჭრა ისევე, როგორც ხანდაზმულობის ბუნებისა და სამართლის სისტემაში მისი ადგილის დადგენა.

საბჭოთა და თანამედროვე რუსი იურისტების მიხედვით, დანაშაულის შემადგენლობა დანაშაულის სინონიმი. საზოგადოებრივი საშიშროება შემადგენლობის ელემენტი ისევე, როგორც ბრალი, რომელიც ფსიქოლოგიური თეორიის მიხედვით არის გაგებულ. ამიტომაც დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება პასუხისმგებლობის ერთადერთ, საკმარის საფუძვლად გამოცხადდა.

სწორედ სოციოლოგიური აზროვნების წესის გამომხატველ შემთხვევას წარმოადგენს ვ. სავიცკის აზრი, რომ ხანდაზმულობით საქმის შეწყვეტის შემთხვევაში არა არაბრალეულობის ვარაუდი, არამედ სწორედაც რომ ბრალეულობა იქნება.¹⁰⁹

სოციოლოგიური ცნებების სისხლისსამართლებრივ ცნებებთან არაორგანულმა შეერთებამ ბევრი წინააღმდეგობა გამოიწვია. კერძოდ, დანაშაული და დანაშაულის შემადგენლობა თუ ერთსა და იმავეს აღნიშნავს, მაშინ გაუგებარია, რა საჭიროა ერთი არსის აღმნიშვნელი ორი ცნების არსებობა? შეფასებითი ნიშნები თუ დანაშაულის შემადგენლობაში შედის და დანაშაულის შემადგენლობის არსებობას წინასწარი გამოძიება ადგენს, მაშინ რა როლს ასრულებს სასამართლო, რა საჭიროა სისხლის სამართლის პროცესი? არ არის აუცილებელი დანაშაულის ფაქტობრივი და შეფასებითი ნიშნების განსხვავება? რეალურად დანაშაულის ჩადენა როგორ ხდება?.. აღნიშნული წინააღმდეგობები შეამჩნია პროფ. თინათინ წერეთელმა და დანაშაულის შემადგენლობისა და დანაშაულის გაიგივების წინააღმდეგ გაილაშქრა.¹¹⁰ თუმცა, მიუხედავად ამისა, ტრადიციული კონცეფციის შეცვლა ათწლეულების განმავლობაში ვერ მოხერხდა.

¹⁰⁹ აღნიშნული აზრი მოყვანილია წიგნში: Смольников В. Е., *Давность в уголовном праве*, М., 1973, 9

¹¹⁰ იხ. Церетели Т. В., Макашвили В. Г., *Состав преступления как основание уголовной ответственности*, "Советское государство и право", 1954, №5, 71-73; Т. В. Церетели, *Основание уголовной ответственности и понятие преступления*, "Правоведение", 1980, №2, 85

იურიდიული აზროვნების წესის მიხედვით ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო დევნის შეწყვეტისას არაბრალეულობის პრეზუმფცია მოქმედებს და არა ბრალეულობის, რადგან ბრალი სასამართლოს მიერ ჯერ კატეგორიულად დადგენილი არ არის.

სოციოლოგიური აზროვნების წესის თანახმად, ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის მომენტში დანაშაულის და დამნაშავეც უკვე აღმოჩენილად ითვლება. ეს კი პასუხისმგებლობის დაკისრებასაც მოითხოვს. ამიტომაც პასუხისგებაში მიცემა პასუხისმგებლობის დასაწყისად აღიქმება. სწორედ ამ ლოგიკის გაგრძელებაა, რომ პასუხისგებაში მიცემული (ანუ პასუხისმგებლობადაკისრებული) სასამართლო ეტაპზე თუ აღმოაჩენს, რომ მის მიმართ ხანდაზმულობის ვადები გასული ყოფილა და ის არასწორად მიეცა პასუხისგებაში, მაშინ ერთადერთი, რაც მას შეუძლია მოითხოვოს, არის უკვე დაკისრებული პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება. ამ ლოგიკით არის გამოწვეული პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის განხილვა პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელ გარემოებად, რადგან სასამართლო პასუხისმგებლობას ვერ გამოორიცხავს. ის ხომ პირს უკვე დაეკისრა.

იურიდიული აზროვნების წესის მიხედვით, ხანდაზმულობა ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციას გამოორიცხავს, რის გამოც ის პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებაა.

დანაშაულის სამელემენტოანი მოდელი გერმანელი მეცნიერების მიერ უკვე დიდი ხანია ტრადიციულია. ე. ბელინგმა შემადგენლობა წმინდა აღწერილობით ფაქტად წარმოაჩინა და მისგან გამოაცალკევა მართლწინააღმდეგობა და ბრალი, როგორც დანაშაულის მომდევნო ელემენტები.

საქართველოში ტერმინი „დანაშაულის შემადგენლობა“ აღნიშნავს დანაშაულის ფაქტობრივი, აღწერილობითი ნიშნების ერთობლიობას, რომელიც შემდგომში შეფასებას მოითხოვს. აქ შემადგენლობა მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გარეშეა გაგებული. ამიტომაც შემადგენლობის გან-

ხორციელება ჯერ დანაშაულად არ მიიჩნევა, სანამ მართლწინააღმდეგობა და ბრალი არ დადგინდება.¹¹¹ დანაშაულის სამწევროვანი სისტემა შეესაბამება იურიდიული აზროვნების წესს, ვინაიდან აქ ქმედება იმთავითვე კი არ არის დანაშაულად აღიარებული, არამედ მხოლოდ სათანადო პროცედურების დაცვის შემდეგ შეიძლება დანაშაულად შეფასდეს. საკითხისადმი სწორედ ასეთი მიდგომა ამართლებს სისხლის სამართლის პროცესის არსებობას, მას დანაშაულის გამოვლენის საქმეში მნიშვნელოვან ფუნქციას ანიჭებს.

საქართველოში ბოლომდე მაინც ვერ მოხერხდა დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის მექანიზმის გარკვევა, რის გამოც ტერმინი „დანაშაულის ჩადენა“ როგორც მეცნიერებაში, ასევე კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში ჯერაც აქტიურად გამოიყენება. სინამდვილეში პირი არა უშუალოდ დანაშაულს, არამედ განსაზღვრულ ქმედებას ჩადის. განსაზღვრული შეფასების შემდეგ მისი უარყოფითი ბუნება – დანაშაულებრიობა დგინდება. „დანაშაულის შემადგენლობა... „ფაქტის“ მსჯელობა“,¹¹² საიდანაც შეფასებაზე პირდაპირი ლოგიკური გადასვლა შეუძლებელია.¹¹³

საბჭოთა სისხლის სამართალში მიიჩნეოდა, რომ დანაშაული არის ქცევა. ამიტომაც ტერმინი „დანაშაულის ჩადენა“ ლოგიკურად მიიჩნეოდა. ვფიქრობთ, სისხლის სამართალში სოციოლოგიური აზროვნების წესის კრიზისის დაწყება უკავშირდება ჯერ კიდევ ბეჟან ხარაზიშვილის მიერ ჩამოყალიბებულ დებულებას, რომ დანაშაული არ არის ფსიქოლოგიური ქცევა, არამედ ქცევის დასაგმობი ხერხია.

¹¹¹ დანაშაულის სამეღმენტიანი ცნების შესახებ იხილეთ მ. ტურავა, *სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა*, მეშვიდე გამოცემა, თბ., 2008, 62-63; ო. გამყრელიძე, *საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება*, თბ., 2005, 74-90. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ აღნიშნული ავტორები დანაშაულის პირველ ელემენტს უწოდებენ ქმედების შემადგენლობას, თუმცა მასში გულისხმობენ იგივეს, რა აზრითაც ჩვენ ვიყენებთ ტერმინ დანაშაულის შემადგენლობას.

¹¹² ნაჭყებია გ., *ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის ზოგადი თეორიის შესავალი*, თბ., 2000, 29

¹¹³ იქვე

ადამიანი ჩადის ფსიქოლოგიურ ქცევას და თუ დანაშაუ-
ლი ქცევაა, გამოდის, რომ ტერმინი „დანაშაულის ჩადენა“
გამართლებულია. მაგრამ ქცევას იკვლევს ფსიქოლოგია, სა-
დაც ის მოტივებისა და მიზნების მიხედვით განისაზღვრება.
ამიტომაც იმდენი ქცევა არსებობს, რამდენი მოტივი და მი-
ზანიც არის. ამასთან, მოტივები და მიზნები ფსიქოლოგიაში
შეფასებისაგან თავისუფალია, რის გამოც ცუდი და კარგი
მიზანი არ არსებობს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქმედების დანაშა-
ულებრიობას არა მოტივი და მიზანი, არამედ რაღაც სხვა
განსაზღვრავს. ამიტომაც მართებულია მოსაზრება, რომ
სხვადასხვა დანაშაული არა სხვადასხვა ქცევას, არამედ
ქცევის სხვადასხვა ხერხებს წარმოადგენს.¹¹⁴

დანაშაული ქცევის ანტისაზოგადოებრივი, სამართლებ-
რივად დასაგმობი ხერხია. აღნიშნული დებულება კიდევ ერ-
თხელ აყენებს ეჭვქვეშ დანაშაულის ჩადენის სოციალოგი-
ურ მექანიზმს, რომლის გაგებითაც დანაშაული სოციალური
სინამდვილის ფაქტია და არა შეფასებითი ცნება.

პროფ. გ. ტყეშელიაძე აღნიშნავს: „შეფასების საგანია
ქმედება, მაგრამ შეფასება, რასაკვირველია, თვითონ ქმედე-
ბა არაა.“¹¹⁵ პირის მიერ ჩადენილი ქმედება, როგორც მარ-
თლსაწინააღმდეგო ან მართლზომიერი, გარედან უნდა შე-
ფასდეს. ეს დებულება დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლის-
სამართლებრივი ურთიერთობის იდეას და ხანდაზმულობის
ვადის დასაწყისად დანაშაულის ჩადენის მიჩნევას თავისთა-
ვად ეჭვქვეშ აყენებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის ჩადენის მექანიზმის
მსოფლმხედველობრივი კვლევის თვალსაზრისით საყურად-
ღებოა პროფ. გ. ნაჭყებიას მიერ შემოთავაზებული გარესი-
ნამდვილისადმი ადამიანის დამოკიდებულების ფორმების
დანაშაულის ჩადენის მექანიზმთან დაკავშირება. ავტორის
აზრით, მეცნიერება, რომლის წიაღშიც არის შესაძლებელი
დანაშაულის ცნება, წარმოადგენს ადამიანის გარესინამდვი-

¹¹⁴ იხ. ხარაზიშვილი ბ., *სიცრუის ფსიქოლოგია*, თბ., 1975., 176

¹¹⁵ Ткешелиадзе Г. Т., *Судебная практика и уголовный закон*, Тб., 1975, 51

ლისადმი თეორიული დამოკიდებულების შედეგს, ხოლო ადამიანის ყოველდღიური პრაქტიკული საქმიანობა გარესინამდვილისადმი პრაქტიკულ-ღირებულებითი დამოკიდებულების შედეგია: „ცნების, როგორც აზრის ლოგიკური ფორმის უშუალო პრაქტიკული განხორციელება შეუძლებელია. ცხადია, იგივე ითქმის დანაშაულის ცნებაზეც“.¹¹⁶

დანაშაულის სოციოლოგიურ და იურიდიულ გაგებას შორის არსებული განსხვავების გააზრება არის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ცნების იურიდიული აზროვნების წესის შესაბამისად აგების სანინდარი, რამაც, თავის მხრივ, სამართლის სისტემაში ხანდაზმულობის ადგილს ნათელი უნდა მოჰფინოს. კერძოდ, ეს უკანასკნელი განეკუთვნება მატერიალურ თუ საპროცესო სამართალს, რა დამოკიდებულება არსებობს ერთი მხრივ ხანდაზმულობას, მეორე მხრივ სისხლისსამართლებრივ და საპროცესო ურთიერთობას შორის, როდღიდან იწყება ხანდაზმულობის ვადის ათვლა...

1.2.3.2. დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლის სამართლებრივ ურთიერთობაში გამოვლენილი სოციოლოგიური აზროვნების წესის კრიტიკა ხანდაზმულობის ვადის ათვლის სანყის მომენტთან მიმართებით

სოციოლოგიური აზროვნების წესი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ხანდაზმულობის ვადის ათვლის სანყისი მომენტის განსაზღვრაზე დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეის მეშვეობით ახდენს გავლენას. ხანდაზმულობა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით დანაშაულის ჩადენიდან იწყება. ამტკიცებდნენ, რომ ხანდაზმულობა სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში არსებობს. მას

¹¹⁶ ნაჭყებია გ., *ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის ზოგადი თეორიის შესავალი*, 79-80

უკავშირდება დებულება, რომ ხანდაზმულობის ვადის ათვლის საწყისი ეტაპი სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის დასაწყისზე მიანიშნებს.

საბჭოთა მეცნიერები, საუბრობენ რა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობაზე, მას უკავშირებენ დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობისა და ჩადენილის გამო პასუხისგების მოვალეობის არსებობის იდეას, რაც ეყრდნობა საბჭოთა კავშირში გავრცელებულ მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, ისევე, როგორც დანაშაულისათვის პასუხისგების მოვალეობა, დანაშაულის ჩადენიდან იწყება.¹¹⁷ სინამდვილეში ეს იდეა ლოგიკური წინააღმდეგობებით ხასიათდება, რაც დანაშაულის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის საკითხის გარკვევას აყენებს დღის წესრიგში. ამდენად, ერთი შეხედვით ხანდაზმულობის პრობლემატიკისაგან შორს მდგარი ისეთი მეთოდოლოგიური საკითხები, როგორიცაა სოციოლოგიურ და იურიდიულ აზროვნების წესებს შორის მიმართება, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, დანაშაულის ცნება, საპროცესო ურთიერთობა, დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენისა და დანაშაულის არსებობის დადგენის მექანიზმი, სინამდვილეში ხანდაზმულობასთან მჭიდრო კავშირში აღმოჩნდა, რის გამოც, იურიდიული აზროვნების წესის დაცვა ხანდაზმულობასთან მიმართებითაც აქტუალურია.

სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა დანაშაულის შემდეგ რომ არ არსებობს, ამას პირის სამართლებრივი მდგომარეობის გამომხატველი ნორმები ადასტურებს. თუ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა იწყება დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის შემდეგ (ამ დროს უკავშირდება ხანდაზმულობის ვადის ათვლა(ც)), მაშინ ხანდაზმულობის ვა-

¹¹⁷ იხ. Пионтковский А. А., *Правоотношение в уголовном праве*, «Правоведение», №2, 1962, 87; Огурцов Н. А., *Правоотношения и ответственность в советском уголовном праве*, Рязань, 30; Наумов А. В., *Применение уголовно-правовых норм*, Волгоград, 1973, 11

დის დენისას პირს სისხლისსამართლებრივი უფლება-მოვალეობები უნდა ჰქონდეს და ამის დადასტურება კოდექსის ნორმებში უნდა ვეძებოთ. ეს დასკვნა ლოგიკურია, მაგრამ რა ვუყოთ იმას, რომ დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელების შემდეგ სუბიექტის უფლებებს ანესრიგებს საპროცესო და სასჯელალსრულების სამართალი და რომ ერთსა და იმავე რეგულირების სფეროს სხვადასხვა დარგი ვერ მოიცავს?¹¹⁸

ერთი შეხედვით, თითქოს, ის ნორმები, რომლებიც დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის შემდეგ საპროცესო ურთიერთობის დაწყებამდე პირის ქცევის სტიმულირებისთვის არის შექმნილი, დანაშაულის შემდეგ, ხანდაზმულობის ვადის დენის პირობებში სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას ადასტურებს. სინამდვილეში ეს ასე არაა, ვინაიდან აღნიშნული ნორმები იურიდიული უფლების დამადასტურებელი ნორმები კი არ არის, არამედ წამახალისებელი ნორმებია. ისინი პირის მიერ ამა თუ იმ მოქმედების შესრულების მხოლოდ ფაქტობრივ შესაძლებლობაზე მიანიშნებს.¹¹⁹ ფაქტობრივი შესაძლებლობა კი იურიდიული უფლება არ არის, რადგან სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტის უფლებას ამავე ურთიერთობის მეორე სუბიექტის მოვალეობა შეესაბამება. როგორც ნ. მატუზოვი შენიშნავს, არავის ეკრძალება სასმელი დალიოს, მაგრამ ეს შესაძლებლობა უფლებას როდინიშნავს. ის იმიტომ არაა უფლება, რომ მათი უზრუნველყოფის მოვალეობა არავის ეკისრება.¹²⁰ უფლებას ყოველთვის უპირისპირდება განსაზღვრული მოვალეობა, რომლის მეშვეობით ის იურიდიულად უზრუნველყოფა. ეს არის ორმხრივი ურთიერთკავშირი უფლებისა და მოვალეობის მატარებლებს შორის, რაც სამართალურთიერთობას ქმნის.¹²¹

¹¹⁸ აღნიშნულის შესახებ იხ. ნაჭყებია გ., *სისხლის სამართლის საგანი*, თბ., 1997, 54-55

¹¹⁹ იქვე, 70-77

¹²⁰ იხ. Матузов Н.И. *Личность, права, демократия, теоретические проблемы субъективного права* 1972, 102

¹²¹ იქვე, 178

„უფლება არის ფიზიკური და იურიდიული პირისთვის კანონითა და სხვა ნორმატიული აქტით მინიჭებული და გარანტირებული გარკვეული ქცევის შესაძლებლობა, უფლებამოსილება, რომელსაც შეესაბამება სხვათა ქცევის მოვალეობა.“¹²²

პოსტდანაშაულებრივი ქმედებების მომწესრიგებელი სისხლისსამართლებრივი ნორმები რომ უფლების გამომხატველი იყოს, მაშინ სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს მოვალეობა ამ უფლების განხორციელების უზრუნველყოფისა, რასაც სინამდვილეში ადგილი არა აქვს.

მეცნიერები დანაშაულის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის დასასაბუთებლად იშველიებენ პირის სისხლისსამართლებრივ მოვალეობას, პასუხი აგოს დანაშაულისთვის. ეს იმას ნიშნავს, რომ დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის შემდეგ, საპროცესო ურთიერთობის დაწყებამდე ხანდაზმულობის ვადის დენის პირობებში, პირი ვალდებულია, შესაბამის ორგანოში გამოცხადდეს. სინამდვილეში ეს დებულება ყალბია, ვინაიდან საქართველოს სისხლის სამართლის და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსების მიხედვით სუბიექტი მოვალე კი არ არის პასუხი აგოს ქმედებისთვის, არამედ სახელმწიფოა მოვალე, პირს პასუხი აგებინოს.¹²³ სწორედ ამიტომაც შესაძლებელი პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის არსებობა. პასუხისგების მოვალეობა ქმედების სუბიექტს რომ ეკისრებოდეს, მაშინ ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობის გამორიცხვის საფუძველი კი არ იქნებოდა, არამედ – აღნიშნული მოვალეობის დარღვევის გამო დამატებითი პასუხისმგებლობის საფუძველი.

პასუხისგების მოვალეობას ფაქტობრივი და იურიდიული მიმალვის ცნებები უკავშირდება. ფაქტობრივი მიმალვა გულისხმობს საგამოძიებო ორგანოებში გამოუცხადებლობას იმ ეტაპზე, როცა აღნიშნულ პირს არანაირი საპროცესო სტატუსი არ აქვს მინიჭებული და მისი არსებობა გამოძიე-

¹²² შუშანაშვილი ა., *იურიდიული ლექსიკონი*, თბ., 2000

¹²³ იხ. ნაჭყებია გ., *დასახ. ნაშრ.*, 67-70

ბისტვის უცნობია. ამ შემთხვევაში პირი საგამოძიებო ორგანოში ბრალის აღიარებით არ ცხადდება.

საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილის, მე-18 მუხლის პირველი ნაწილის, 22-ე მუხლის, 24-ე მუხლის მე-5 ნაწილიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ბრალდების მტკიცების ტვირთი ბრალმდებელს ეკისრება და არა ქმედების სუბიექტს, რაც იმას ნიშნავს, რომ არ არსებობს ბრალის აღიარებით გამოცხადების მოვალეობა, ე.ი. ფაქტობრივი მიმალვა აკრძალული არ არის. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ამ მიმართებით ახალი საპროცესო კოდექსის მიღებით არაფერი იცვლება. კერძოდ, იგივე დასტურდება საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-5 მუხლის მე-2 ნაწილით, 33-ე მუხლის პირველი ნაწილით, მე-100 მუხლით, 166-ე მუხლით.¹²⁴ საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 73-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტით, 95-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ვ“ ქვეპუნქტით კი შეიძლება დავასკვნათ, რომ პირი არ არის ვალდებული, საგამოძიებო ორგანოში ბრალის აღიარებით გამოცხადდეს. არსებითად იგივე პოზიცია უჭირავს ამ მიმართებით საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-15 მუხლს, 38-ე მუხლის მე-4 ნაწილს. სახელმწიფო ორგანოების მოვალეობა, პასუხი აგებინონ პირს, ამასთანავე იმას ნიშნავს, რომ პირს არა აქვს ფაქტობრივი მიმალვის უფლება, ვინაიდან ამ შემთხვევაში ეს უფლება სახელმწიფო ორგანოების მოვალეობით უნდა იყოს გამყარებული, არ შეუშალონ უფლების განხორციელებას ხელი. ზემოთ ჩამოთვლილი ნორმებით კი დასტურდება, რომ შესაბამისმა ორგანოებმა უნდა გამოავლინონ დანაშაულებრივი შემთხვევები და დანაშაულებრივი ქმედების განმახორციელებელი პირი ამხილონ.

¹²⁴ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 2009 წლის 9 ოქტომბერი

რაც შეეხება მიმალვის მეორე სახეს, იურიდიული მიმალვის ქვეშ იგულისხმება პირის მიერ გამოძიების ორგანოების მხრიდან გამოძახების მიუხედავად საგამოძიებო ორგანოში გამოუცხადებლობა, რაც აღნიშნული პირისათვის ძებნილის სტატუსის მინიჭებაში გამოიხატება და იძულებითი ღონისძიების გამკაცრების ფაქტობრივი საფუძველია. იურიდიული მიმალვა პროცესულურ მოქმედებებს გულისხმობს: ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის დადგენილების, ბინაზე შემონმების ოქმების საფუძველზე ძებნის გამოცხადების შესახებ დადგენილების გამოტანას. პირისათვის ძებნილის სტატუსის მინიჭება იძულების ღონისძიების გამკაცრებასთან ერთად სუბიექტის უფლებრივ შეზღუდვასთანაა დაკავშირებული, რაც იმაში გამოიხატება, რომ იგი დაკავებამდე ვერ ღებულობს მონაწილეობას პროცესში, შეზღუდულია გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლებით... ამასთან, სსსკ-ის 74-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის, 77-ე მუხლის, 133-ე მუხლის, 134-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის, 141-ე მუხლის, 142-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტის, 151-ე მუხლის პირველი ნაწილის, 152-ე მუხლის მიხედვით, ეჭვიმტანილი, ბრალდებული ვალდებულნი არიან გამოცხადდნენ შესაბამის ორგანოში გამოძახებისთანავე, ხოლო სამართალდამცავი ორგანოები უფლებამოსილნი არიან, მიმალვის თავიდან ასაცილებლად, იძულების ღონისძიებანი გამოიყენონ. ეს კი იმაზე მიანიშნებს, რომ სუბიექტს იურიდიული მიმალვის უფლება კი არა აქვს, არამედ ეს მხოლოდ ფაქტობრივი შესაძლებლობაა.

ზემოთ მოყვანილი მსჯელობიდან გამომდინარე, ხანდაზმულობის ვადის დენის პირობებში ქმედების სუბიექტს არ ეკისრება მოვალეობა, ჩადენილისათვის პასუხი აგოს. მით უმეტეს არ ეკისრება ის ვადის გასვლის შემდეგ, რადგან ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ პასუხისმგებლობის დაკისრება გამორიცხულია. გამოდის, რომ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების შემდეგ პირს არანაირი სისხლისსამართლებრივი მოვალეობა არ ეკისრება. როგორც ვხედავთ, დანაშაულის ჩადენის შემდეგ არსებული სისხლის-

სამართლებრივი ურთიერთობის იდეა, ასევე ხანდაზმულობის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში არსებობის დებულება ყალბია, ვინაიდან სამართლებრივი ურთიერთობა უფლებებისა და მოვალეობების გარეშე შეუძლებელია, ხანდაზმულობის ვადის დენის პირობებში კი პირს სისხლისსამართლებრივი უფლება-მოვალეობები არ ეკისრება.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ დანაშაულის შემადგენლობის განმარტაციულ პირს შეუძლებელია ჰქონდეს მოვალეობა, პასუხი აგოს ქმედებისთვის, ვინაიდან მის მიერ ჩადენილი ქმედება შესაძლებელია დანაშაულებრივი არც აღმოჩნდეს.

ამდენად, გამოდის, რომ დანაშაულის შემდეგ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა არ არსებობს. ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, დგას სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის დასაბუთების პრობლემა, რის შემდეგაც პასუხი უნდა გაეცეს კითხვას: რა ადგილი უჭირავს ხანდაზმულობას სამართლის სისტემაში – ის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში არსებობს თუ მის გარეთ?

1.2.3.3. დანაშაულის თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც იურიდიული აზროვნების წესის გამოვლინება და ხანდაზმულობა

ამჯერად დგას საკითხი: არსებობს კი საერთოდ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად ზოგადად უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობს სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც ღირებულებითი, იდეოლოგიური ურთიერთობა. სწორედ აღნიშნულია სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის გაგების საფუძველი. სამართლებრივი ურთიერთობის აუცილებლობას არსისა და ჯერარსის მიმართების საკითხი განაპირობებს.

სამწუხაროდ, ზოგიერთ მეცნიერს არსი ჯერარსზე დაჰყავს (სოციოლოგიზმი) ან ჯერარსი არსისგან სრულიად მონყვეტიტ განიხილება (ნორმატივიზმი). სინამდვილეში ჯერარსს მაშინ აქვს აზრი, როცა ის არსში გადადის. თუ ასეა, მაშინ საჭიროა მათი დამაკავშირებელი ხიდი. სწორედ ასეთი ხიდია სამართლებრივი ურთიერთობა.¹²⁵ ამდენად, გასაგები უნდა იყოს, რომ სისხლის სამართლის ურთიერთობაც სისხლის სამართლის ნორმის¹²⁶ მოთხოვნის მართლწესრიგში გადასვლას ემსახურება.

შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა თუ დანაშაულის ჩადენით არა, დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი ქმედების განხორციელებით უნდა იწყებოდეს. თუ ასეა, მაშინ რა ვუყოთ იმას, რომ ქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებზე სისხლისსამართლებრივი დევნა უნდა დაიწყოს? ეს კი, როგორც პროფ. გ. ნაჭყებია აღნიშნავს, საპროცესო ურთიერთობაზე მიანიშნებს? სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა ხომ არც საპროცესო ურთიერთობაზე დაიყვანება? გამოდის, რომ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების შემდგომ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა შეუძლებელია.

ისმის კითხვა: რა სახის ურთიერთობა არსებობს დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებამდე? ვფიქრობთ, სწორია მოსაზრება, რომელიც სწორედ აქ ხედავს სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ადგილს. მართლაც, იური-

¹²⁵ აღნიშნული იდეა იხილეთ ნაშრომში: ნაჭყებია გ., *ბრალი, როგორც სოციოლოგიური ფილოსოფიის კატეგორია*, 224-236

¹²⁶ როცა სისხლის სამართლის ნორმაზე ვსაუბრობთ, იმის თქმა გვინდა, რომ სისხლის სამართლით აკრძალულია ქმედებების გარკვეული ჯგუფი. ამაში გამოიხატება სისხლის სამართლის ნორმის ღირებულებითი მნიშვნელობა. ამიტომაც ვერ გაეიზიარებთ პოზიციას, რომ სისხლის სამართლის ნორმა არაფერს კრძალავს, არამედ მხოლოდ სასჯელს ითვალისწინებს მანამდე აკრძალული ქმედებისთვის. ამასთან, მართალია, ეს ქმედებები სისხლის სამართლის ნორმამდეც შეიძლება აკრძალული იყოს, თუმცა ეს არ უშლის ხელს სისხლის სამართალს, როგორც სამართლის დამოუკიდებელ დარგს, ქმედებათა განსაზღვრული რაოდენობა საკუთარი გავლენის სფეროში მოაქციოს და ამით მათ განსაკუთრებული ბუნება შესძინოს - აქციოს ისინი სისხლისსამართლებრივ ნორმებად.

დიული აზროვნების წესის თანახმად, პასუხისმგებლობა მოვალეობის ბრალეულ დარღვევას უნდა მოჰყვეს. თუ ეს ასეა, მაშ რაღაა კონკრეტული დანაშაულისთვის დანიშნული სასჯელი, თუ არა პასუხისმგებლობა დანაშაულებრივი ქმედებისაგან თავის შეკავების მოვალეობის დარღვევისათვის? იმის მითითება სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში, თუ რომელი დანაშაული როგორ ისჯება, სხვა რაღაა თუ არა სასჯელით მუქარა დანაშაულებრივი ქმედებისაგან თავის შეკავების მოთხოვნის დარღვევის შემთხვევაში? არ გამოიხატება ამაში სისხლისსამართლებრივი ნორმის ღირებულებითი მნიშვნელობა, რომელიც მიმართულია მოქალაქეებზე? არ უნდა შეგვიყვანოს შეცდომაში კოდექსში ნორმის გადმოცემის ფორმამ, რაც საკანონმდებლო ტექნიკის საქმეა. ამ ნორმების ღირებულებითი მნიშვნელობის აღიარების გარეშე მივიღებდით პასუხისმგებლობას მოვალეობის დარღვევის გარეშე, რაც იურიდიული აზროვნების წესს არ შეესაბამება.

როგორც ზემოთ ვნახეთ, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა წინ უსწრებს დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენას, მოწოდებულია დანაშაულთა თავიდან აცილებისკენ და არის სამართლის ნორმისა და მართლწესრიგის კავშირის ფორმა. აღნიშნულს ადასტურებს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პირველი მუხლის მე-3 ნაწილი, რომლის მიხედვითაც „ამ კოდექსის მიზანია დანაშაულებრივი ხელყოფის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა“. დანაშაულის შემადგენლობის განმახოციელებელი პირი სახელმწიფოსთან სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის გარეთ გადის.

ამდენად, მიგვაჩნია, რომ გასაზიარებელია პროფ. გ. ნაჭყებიას თეორია: „სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა თავისი ბუნებით ზოგადრეგულატორი, ზოგადპრევენციულია, რომელიც მოწოდებულია სისხლის სამართლის სუბიექტში მართლზომიერი ქცევა გამოიწვიოს.“¹²⁷ სისხლის სამარ-

¹²⁷ ნაჭყებია გ., *სისხლის სამართლის საგანი*, 179

თლის სუბიექტში იგულისხმება შერაცხადი ადამიანი, რომელსაც მოვალეობისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება შეუძლია.

მოვალეობა დანაშაულამდე არსებობს. თუ ეს ასეა, მაშინ სხვა არაფერი დაგვრჩენია გარდა იმისა, ვალიაროთ დანაშაულის თავიდან აცილების გამო არსებული სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, სადაც პირს ეკისრება მოვალეობა, თავი შეიკავოს დანაშაულებრივი ქმედებისაგან, ხოლო სახელმწიფოს აქვს უფლება, პირს შესაბამისი ქმედებისგან თავის შეკავება მოსთხოვოს.

თუ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა დანაშაულამდე არსებობს, მაშინ გასარკვევია მისი შინაარსი. ასევე დასადგენია, რა დამოკიდებულება არსებობს სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობასა და ხანდაზმულობას შორის: ის ამ ურთიერთობის ფარგლებში არსებობს თუ მის გარეთ?

1.2.3.4. სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსი, როგორც ხანდაზმულობის ბუნების გაგების ერთ-ერთი მეთოდოლოგიური საფუძველი

დანაშაულის თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის აღიარებით აღნიშნული საკითხი ამონურულად ვერ ჩაითვლება, ვინაიდან დასადგენია ამ ურთიერთობის შინაარსი. ეს უნდა მოხდეს იმის დადგენით, რა ვითარებაში ხდება პირის მიერ ნორმის მოთხოვნის შესრულება. ამისათვის ნორმის მოთხოვნისადმი პირის დამოკიდებულების მოშველიება გვჭირდება.

დანაშაულის თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის იდეიდან გამოდის, რომ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში სუბიექტი დანაშაულებრივ ქმედებას არ ჩადის. ადამიანს ახასიათებს ნება, რომელიც წარმართავს მის ქცევას, ასევე თავისუფლება,

რომლის გარეშეც პასუხისმგებლობის დაკისრებას აზრი დაეკარგებოდა. იგულისხმება, რომ აღნიშნული ურთიერთობის ფარგლებში სუბიექტები თავისუფალი არჩევანის ვითარებაში ამბობენ უარს განსაზღვრული ქმედების ჩადენაზე, რაც პასუხისმგებლობის გრძნობაზე მიუთითებს. აღნიშნულიდან ერთი ნაბიჯია იმის აღიარებისაკენ, რომ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსი პასუხისმგებლობის გრძნობაა.

ეს იმას ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის კანონის ძალაში შესვლის მომენტიდან იწყება სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, რომელიც გამოიხატება მართლზომიერ ქმედებაში, რაც, თავის მხრივ, პასუხისმგებლობის გრძნობის ვითარებაში არსებობს. აქვე უნდა განიმარტოს, რომ პასუხისმგებლობის გრძნობა მოვალეობისადმი პირის პასუხისმგებლურ დამოკიდებულებას გულისხმობს. თუ ასეა, მაშინ გასაგებია, რომ სისხლისსამართლებრივი აკრძალვის დარღვევას სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა კი არ მოჰყვება, პირიქით - ამ ქმედების გამო და ფარგლებში ხსენებული ურთიერთობის შეწყვეტა, რაც, იმავე დროს, პოზიტიური პასუხისმგებლობის წყვეტაც არის.¹²⁸

აღნიშნული პრობლემატიკა პროფ. გ. ნაჭყებიას შეხედულებებში აისახა. ავტორი ამტკიცებს, რომ ნორმის მოთხოვნისადმი პასუხისმგებლური და უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება არსებობს. უფრო მეტიც, პასუხისმგებლობას ახასიათებს ორი ასპექტი - პოზიტიური და ნეგატიური, რომელთა კავშირის ფორმასაც უპასუხისმგებლობა წარმოადგენს.¹²⁹ ნეგატიურ პასუხისმგებლობას გამოხატავენ ტერმინით „პასუხისმგებლობის დაკისრება“ მაშინ, როცა პოზიტიური პასუხისმგებლობა ნორმის მოთხოვნის შეგნებას, მისი აუცილებლობის გაცნობიერებას და აღნიშნულის საფუძველზე მის შესრულებას ნიშნავს.

¹²⁸ იხ. ნაჭყებია გ., *ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია*, 32-33

¹²⁹ იქვე, 153-160

სანამ უშუალოდ პასუხისმგებლობის პოზიტიურ ასპექტზე გადავიდოდეთ, აუცილებელია ზოგადად პასუხისმგებლობის ცნებას მოკლედ მაინც შევხვით. პირველ რიგში უნდა შევთანხმდეთ იმაზე, თუ რა სახის ცნებასთან გვაქვს საქმე. განასხვავებენ ცნებებსა და კატეგორიებს. „ცნება არის აზრი საგნის არსების შესახებ“¹³⁰, ხოლო კატეგორიები უზოგადესი ცნებებია. „კატეგორია არის აზრი სინამდვილის უზოგადესი მხარის შესახებ.“¹³¹ „კატეგორიები სამყაროს შემეცნების კვანძობრივი წერტილებია, რომლებიც გვეხმარებიან მის შემეცნებაში. აქედან ცხადია, რომ კატეგორიები უნდა მივიჩნიოთ შემეცნების, სახელდობრ, ცნებით-ლოგიკური შემეცნების ფორმებად...“¹³² თუ ცნების განსაზღვრებად ითვლება უახლოესი გეარისა და სპეციფიკური ნიშნის დადგენა, კატეგორიის განსაზღვრება არის სხვა კატეგორიათა შორის მისი ადგილის პოვნა.¹³³

პასუხისმგებლობა მეტად რთული, მრავალმხრივი ცნებაა. ის მრავალი დარგის გამაერთიანებელ უზოგადეს ცნებასაც წარმოადგენს და ნორმატიული აზროვნების აუცილებელ კომპონენტსაც, იგი არც ერთი მასზე ზოგადი ცნების სახე არ არის, აზრის უზოგადესი ლოგიკური ფორმაცაა და განსაზღვრული შემეცნების წესის გამომხატველიც, რის გამოც ის უფრო მეტია, ვიდრე ჩვეულებრივი ცნება. ის არის კატეგორია. ამიტომაცაა, რომ პასუხისმგებლობა მრავალსფეროში ვლინდება, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ის მაინც ერთი – სოციალური ფილოსოფიის კატეგორიაა, რადგან ადამიანთა ურთიერთობებს აწესრიგებს.

„პასუხისმგებლობა არის სუბიექტის მიერ თავისი ქმედების გამო ინსტანციის წინაშე ანგარიშის მიცემისა და მისდამი დამოკიდებულების შედეგების თავის თავზე აღების გარ-

¹³⁰ წერეთელი ს., *დიალექტიკური ლოგიკა*, თბ., 1965, 385

¹³¹ იქვე, 391

¹³² ბაჩულაშვილი გ., *კატეგორიების დიალექტიკა, როგორც გნოსეოლოგიური ლოგიკა*, თბ., 1979, 76

¹³³ იხ. ს. წერეთლის დასახ. ნაშრ., 386-387

დაუვალობა.¹³⁴ იმისათვის, რომ ზოგადად პასუხისმგებლობა სწორად გავიგოთ, მისი ასპექტების შინაარსი უნდა განვმარტოთ.

პასუხისმგებლობის პერსპექტიულ და რეტროსპექტიულ, ანუ პოზიტიურ და ნეგატიურ, იგივე - მომავლისა და წარსულისკენ მიმართულ ასპექტებს გამოყოფენ. პასუხისმგებლობის პოზიტიური ასპექტი არის ვალდებულებისადმი შეგნებული, პოზიტიური დამოკიდებულება.¹³⁵ აქ პასუხისმგებლობა არის სუბიექტური ფაქტორი, შინაგანი სტიმული, აუცილებელი ქმედებისა და მისი შედეგის გაცნობიერება, სუბიექტის მიერ მათი შეფასება გარკვეული კრიტერიუმების მიხედვით. ამასთან, სწორად მიუთითებს პროფ. გ. ნაჭყებია, რომ პოზიტიური პასუხისმგებლობა სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში ვლინდება.¹³⁶

პოზიტიური პასუხისმგებლობა არის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსობრივი მხარე, ვინაიდან ის არის ნორმის მოთხოვნის განუხრელი დაცვის გარანტი. დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება უკვე არ შეიძლება განიხილებოდეს პოზიტიური პასუხისმგებლობის აქტად, რადგან წარმოიშვა უპასუხისმგებლობის ეჭვი, თუმცა რადგან დანაშაული ჯერ დადგენილი არ არის, ამიტომ ის არც უპასუხისმგებლო აქტია. ამიტომაც დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას პირი ამ კონკრეტული ქმედების ფარგლებში სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობიდან გაჰყავს. ფუნქციონალურად ამას უნდა მოჰყვეს საპროცესო ურთიერთობა, თუმცა სავსებით შესაძლებელია სისხლისსამართლებრივ და საპროცესო ურთიერთობას შორის პერიოდის არსებობა, რომელიც სამართლის არც ერთი დარგით არ წესრიგდება. სწორედ აქ არის სამართლებრივად თავისუფა-

¹³⁴ ნაჭყებია გ., *ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია*, 124

¹³⁵ იქვე, 117

¹³⁶ იქვე, 13-14

ლი სივრცე, ვინაიდან პირს ამ დროს უფლება-მოვალეობები არ ეკისრება.¹³⁷

პასუხისმგებლობის პოზიტიურ და ნეგატიურ ასპექტებს შორის კავშირის ფორმა არის უპასუხისმგებლობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მოვალეობისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების გამოვლენა არის ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრების საფუძველი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მართლზომიერი ქმედება პოზიტიური პასუხისმგებლობის გამოვლინებად ითვლება, დანაშაული – უპასუხისმგებლობის გამოვლინებად, დანაშაულის სამართლებრივი შედეგი: გაკიცხვა, სასჯელი, ნასამართლობა – ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამოვლინებად.

ამდენად, „[პოზიტიური პასუხისმგებლობის იდეა] საშუალებას იძლევა, სწორად იქნეს გაგებული თვით ნეგატიური პასუხისმგებლობის არსი და დანიშნულებაც. მეორეს მხრივ, ეს იდეა ლოგიკურად მოითხოვს ზოგადრეგულაციურ სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას, როგორც პოზიტიური პასუხისმგებლობის გამოვლენის იურიდიულ ფორმას. ეს კი დანაშაულთა თავიდან აცილების მნიშვნელოვანი ფაქტორია. კანონმდებლის საქმიანობის საზრისიც ამაში მდგომარეობს.“¹³⁸

ვინაიდან სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში მხოლოდ მართლზომიერი ქმედებაა შესაძლებელი, ე.ი. ხანდაზმულობის ვადის დენა სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში შეუძლებელია. აღნიშნულის შემდეგ აუცილებელია საპროცესო ურთიერთობის საკითხის მიმოხილვა, რადგან სხვაგვარად შეუძლებელია იმის დადგენა, ხანდაზმულობა მატერიალური სამართლის ცნებაა, თუ – პროცესუალური სამართლის.

¹³⁷ სამართლებრივად თავისუფალი სივრცის იდეის შესახებ იხ. ნაჭყებია გ., *სისხლის სამართლის საგანი*, თბ., 1997, 184

¹³⁸ ნაჭყებია გ., *ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია*, 46-47

1.2.3.5. სისხლის სამართლის საპროცესო ურთიერთობა და ხანდაზმულობა

სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა თუ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებამდე არსებობს, მაშინ უნდა გაირკვეს, რა ხდება დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების შემდეგ. ეს საკითხი უკავშირდება ხანდაზმულობის ვადის ათვლასაც და ხანდაზმულობის ადგილსაც სამართლის სისტემაში. დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას ფუნქციონალურად მოჰყვება საპროცესო ურთიერთობა. საპროცესო სამართალი არის ნორმათა ერთობლიობა, რომელიც აწესრიგებს საპროცესო სამართლის სუბიექტთა ურთიერთდამოკიდებულებას, ხოლო სისხლის სამართლის პროცესი არის შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოების მოქმედებათა სისტემა, მათი დამოკიდებულება ერთმანეთთან და მოქალაქეებთან, რაც სწორედ საპროცესო ნორმებით წესრიგდება.¹³⁹ აქ სიტყვა „დამოკიდებულების“ ქვეშ სუბიექტებს შორის ურთიერთობის სამართლებრივი ფორმები იგულისხმება და არა პირადული დამოკიდებულება. აქიდან კი ერთი ნაბიჯია დარჩენილი, რომ ვალიაროთ: საუბარია პროცესუალურსამართლებრივ ურთიერთობაზე. ამ აზრს აძლიერებს შემდეგი ციტატა: „სისხლის სამართლის პროცესი იწყება სათანადო უფლებამოსილი ორგანოს მიერ სისხლის სამართლის საქმის აღძვრით“.¹⁴⁰

¹³⁹ იხ. *საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესი*, რედაქტორები: ფალიაშვილი ა., თალაკვაძე ლ., თბ., თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1988, 14

¹⁴⁰ იქვე, 21. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ვინაიდან დღევანდელი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ იცნობს საქმის აღძვრის ცნებას, მისი შეცვლა უნდა მოხდეს შესაბამისი ცნებით. ალბათ, ყველაზე მეტად მას შესაბამება წინასწარი გამოძიების დაწყება, თუმცა ეს უკანასკნელიც შესაძლებელია მომავალში შეიცვალოს. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული გარემოება არ ცვლის საქმის არსს, რაც იმას ნიშნავს, რომ სისხლის სამართლის პროცესი ყოველთვის დაიწყება შესაბამისი ორგანოს მიერ სამართლებრივი, პროცესუალური მოქმედებების დაწყებით (რაც არ უნდა ენოდოს მას).

მართლაც, წინასწარი გამოძიების დაწყება არის ის პირველი ეტაპი, რომლის შემდეგაც არის შესაძლებელი საპროცესო ურთიერთობაში შესაბამისი სუბიექტების ჩართვა: გამომძიებლის, მოწმის, ეჭვმიტანილის, დაზარალებულის, დამსწრის... აღნიშნული სამართლებრივი სტატუსის მქონე პირებს შორის ურთიერთობას აწესრიგებს სისხლის საპროცესო სამართალი, რის გამოც მათ შორის პროცესის მიზნების მისაღწევად დამყარებული სამართლებრივი ურთიერთობა საპროცესო ურთიერთობას წარმოადგენს. ე.ი. პირი დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების შემდეგ ფუნქციონალურად გადადის საპროცესო ურთიერთობაში, სადაც მისი ქმედების სამართლებრივი შეფასება ხდება. ცნობილია, რომ საპროცესო ურთიერთობის ბოლო სტადიად განაჩენის აღსრულებას მიიჩნევენ (მხედველობაში არა გვაქვს ახლად აღმოჩენილ და ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო არსებული საპროცესო ურთიერთობები, რომლებიც გამონაკლისს წარმოადგენს).¹⁴¹ ვფიქრობთ, უმჯობესი იქნება, ვთქვათ: საპროცესო ურთიერთობა საბოლოო გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლით და აღსასრულებლად მიქცევით მთავრდება.*

ხანდაზმულობასთან მიმართებით ყველაზე მნიშვნელოვანია სწორედ სისხლისსამართლებრივი და საპროცესო ურთიერთობების ურთიერთმიმართების საკითხის გარკვევა, რადგან ამან ხანდაზმულობის ბუნების და მისი ადგილის გარკვევის საქმეში გადამწყვეტი როლი უნდა ითამაშოს. ამ საკითხის დადგენა უნდა დაგვეხმაროს, პასუხი გავცეთ კით-

¹⁴¹ იხ. ფალიაშვილი ა., *დამნაშავე დაუსჯელი არ დარჩება*, თბ., 1976, 21

* ჯერ ერთი, პირველი ინსტანციის სასამართლოს განაჩენი სასჯელის ნაწილში, მოქმედი სსსკ-ის 602-ე მუხლის თანახმად, აღსრულება დაუყოვნებლივ, ხოლო სააპელაციო და საკასაციო საქმისწარმოება ამის შემდეგ ხდება, მეორეც, სადაოა განაჩენის აღსრულების მთლიანად საპროცესო ურთიერთობისათვის მიკუთვნება, ვინაიდან, ჯერ ერთი, ამ ეტაპზე უკვე მიღწეულია საპროცესო კოდექსის პირველ მუხლში მითითებული პროცესის ამოცანები; მეორე – იგი ადგილს არ ტოვებს სასჯელაღსრულებითი ურთიერთობისათვის, რაშიც პირი იმყოფება სასჯელის მოხდის პერიოდში.

ხვას: ხანდაზმულობა მატერიალური სამართლის ცნებაა თუ პროცესუალური? ხანდაზმულობა საპროცესო ურთიერთობის ფარგლებში არსებობს თუ არა?

საპროცესო ურთიერთობა, რომელიც არსებობს დანაშაულის ან სხვა მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ფაქტობრივი გარემოებებისა და მისი ჩამდენი პირის დადგენის, კანონის სწორად გამოყენების, უდანაშაულო პირის მსჯავრდების თავიდან აცილების, საგამოძიებო და სასამართლო შეცდომების გამოსწორების, სისხლის სამართლის პროცესის ყველა მონაწილის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის, საზოგადოებაში კანონის, ჰუმანიზმისა და სამართლიანობის იდეების პატივისცემის დამკვიდრებისათვის, იწყება შესაბამისი ორგანოს მიერ დანაშაულის შესახებ ცნობების მიღებაზე სამართლებრივი რეაქციით და ამ მომენტამდე არ არსებობს. ეს იმას ნიშნავს, რომ აღნიშნული ცნობების საფუძველზე გამოძიების დაწყების შემდეგ საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე პროცესუალური ურთიერთობის სხვადასხვა სუბიექტი ერთვება ამ ურთიერთობაში სხვადასხვა ეტაპზე.

ამჟამად ჩვენთვის საინტერესოა ქმედების სუბიექტის პროცესუალური სტატუსი, ვინაიდან სწორედ ის არის პირი, რომელიც იმყოფებოდა სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში სახელმწიფოსთან და ეკისრებოდა მოვალეობა, თავიდან აეცილებინა დანაშაული, თუმცა წარმოიშვა ეჭვი, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება არის დანაშაულებრივი. საუბარია ეჭვიმტანილის სტატუსზე. ამ ეტაპზე საქმე გვაქვს მხოლოდ ვარაუდთან, რომ ქმედება დანაშაულებრივია. ეჭვი გამოძიების მასალების მიხედვით უნდა განმტკიცდეს, რის შემდეგაც პირი ბრალდებულის სტატუსს იძენს. მოცემული სტატუსი სრულდება საქმის სასამართლოსათვის საბრალდებო დასკვნით გადაცემით (ახალი საპროცესო კოდექსის მიხედვით ბრალდებულის სტატუსი განაჩენით მთავრდება. ამასთან, სასამართლოში მიდის არა გამოძიებული საქმე, არამედ სასამართლოში მხარეები ცალკეულ მტკიცებულებებს წარადგენენ), სადაც ვარაუდი უნდა იყოს საკმარისად დასაბუ-

თებული, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ უკვე კატეგორიული მტკიცება მივიღეთ. მხოლოდ სასამართლო ადგენს დანაშაულის არსებობა-არარსებობას, რითაც იწყება პირის ნეგატიური პასუხისმგებლობა და ის მსჯავრდებული ხდება.

აქვე უნდა განვმარტოთ, რომ ამჟამად მოქმედ საპროცესო კოდექსთან შედარებით პროგრესული ნაბიჯია გადადგმული ახალ საპროცესო კოდექსში, რომელიც ეჭვმიტანილისა და განსასჯელის ცნებებს არ იცნობს. ეს იმას ნიშნავს, რომ პირი საპროცესო ურთიერთობაში ერთვება ბრალდებულის სტატუსით და ამ სტატუსს განაჩენის გამოტანამდე ატარებს. აღნიშნული ცვლილება სრულ თანხმობაშია დებულებასთან, რომ სისხლისსამართლებრივი დევნა ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემით იწყება (ახალი კოდექსით – ბრალდებულად ცნობით ანუ ბრალდების შესახებ დადგენილების გამოტანით, ან პირის დაკავებით – დაკავების ოქმის შედგენით). სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მოქმედი რედაქცია ამ მიმართებით განსხვავებულ პოზიციაზე დგას. სსკ-ის 44-ე მუხლიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ სისხლისსამართლებრივი დევნა ეჭვმიტანილად ცნობის მომენტიდან იწყება.¹⁴² ეს საკითხი მნიშვნელოვანია ხანდაზმულობის ვადის ბოლო მომენტიდან დაკავშირებით, რომელიც სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილით ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემას უკავშირდება. მოქმედი საპროცესო კოდექსის მიხედვით გაუგებარია, ხანდაზმულობის ვადის ბოლო მომენტი პასუხისგებაში მიცემას რატომ უკავშირდება. საპროცესო ურთიერთობა და დევნის დაწყება ხომ ეჭვმიტანილად ცნობიდან იწყება?

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ახალი საპროცესო კოდექსის 103-ე მუხლის შინაარსიდან: „გამოძიება მიმდინარეობს გონივრულ ვადებში, მაგრამ არაუმეტეს შესაბამისი დანაშაუ-

¹⁴² აღნიშნულის შესახებ იხ. ფაფიაშვილი შ., თევზაძე ა., *მასალების შემოწმება და სისხლის სამართლის საქმისა და დევნის აღძვრა*, თბ., გამომც. „მერიდიანი“, 2002, 99-101

ლისათვის სისხლის სამართლის კოდექსით დადგენილი სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადისა,“ შეიძლება დავასკვნათ, რომ ხანდაზმულობის ვადის ბოლო მომენტი არა ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემას, არამედ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანას უკავშირდება.

ზემოთ გამოთქმულ აზრს აძლიერებს ისიც, რომ ახალი საპროცესო კოდექსის მიხედვით, სანამ მტკიცებულებათა შეგროვების შესაძლებლობა არსებობს, მანამ გამოძიება ჯერ დასრულებული არ არის. თუ გავიხსენებთ, რომ მტკიცებულებათა შეგროვება მხარეებს, მათ შორის ბრალდების მხარესაც შეუძლიათ საქმის სასამართლოში განხილვის ეტაპზეც, ე.ი. გამოძიება სასამართლო განხილვამდე და სასამართლო განხილვის პარალელურადაც მიმდინარეობს. ყოველ შემთხვევაში, გამოძიების მიმდინარეობა ბრალდებულად ცნობის შემდეგ ეჭვსგარეშეა. ამ აზრს ამტკიცებს კერძო გამოძიების ცნების შემოღებაც, რომელიც ბრალდებულად ცნობის შემდეგ იწყება.

ხანდაზმულობის ვადის გამამტყუნებელ განაჩენამდე დენის სასარგებლოდ შეტყვევებს ისიც, რომ ახალი სსსკ-ის 103-ე მუხლის ანალოგიური შინაარსის არის მოქმედი საპროცესო კოდექსის 271-ე მუხლიც, რომელმაც საბოლოო სახე მიიღო 2005 წლის 25 მარტის ცვლილებით და რომელიც პირველადი სახით აწესრიგებდა წინასწარი გამოძიების ვადას გამოძიების დაწყებიდან საბრალდებო დასკვნის შედგენამდე, რაც იმას ნიშნავს, რომ აღნიშნული მუხლის მოქმედება ბრალდებულის სახით პირის პასუხისგებაში მიცემის შემდეგ პერიოდზეც ვრცელდებოდა.

ამასთან, სისხლისსამართლებრივ დევნას ბრალდების მხარე სასამართლო წარმოების ეტაპზეც ახორციელებს. მიუხედავად განსხვავებული აზრის არსებობისა, ამ პოზიციის სისწორეზე მიუთითებს ბრალდებულის აღკვეთის ღონისძიების ქვეშ ყოფნა სასამართლო განხილვის სტადიაზე, ასევე მოქმედი და ახალი საპროცესო კოდექსების მიხედვით სასამართლოს მიერ დევნის შეწყვეტის შესაძლებლობა, რაც ნიშნავს, რომ განაჩენის გამოტანამდე მიმდინარეობს დევნა.

იგივეს ადასტურებს ახალი საპროცესო კოდექსის 108-ე მუხლის I ნაწილიც, რომლის მიხედვითაც შეწყვეტილი დევნის განახლება შესაძლებელია, თუ ხანდაზმულობის ვადა არ გასულა. ხანდაზმულობის ვადა ბრალდებულად ცნობამდე რომ მიედინებოდეს, მაშინ დევნის განახლება ამ სპეციალურ მითითებას არ მოითხოვდა, რადგან პირი ბრალდებულად ერთხელ უკვე ცნობილია.

ხანდაზმულობის ვადის განაჩენამდე დენის იდეის სასარგებლოდ მეტყველებს ასევე სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილიც, რომლის მიხედვითაც „ხანდაზმულობის ვადის დინება შეჩერდება, თუ დამნაშავე დაემალა გამოძიებას ან სასამართლოს.“

იმ შემთხვევაში, თუ ხანდაზმულობის ვადა აითვლება ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემამდე, ხანდაზმულობის ვადა გაივლის მანამდე, სანამ ქმედების სუბიექტი საპროცესო ურთიერთობაში ჩაერთვება. იურიდიული მიმალვა კი საპროცესო ურთიერთობის შიგნით არის შესაძლებელი. ამიტომაც, ნათელია, რომ სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის მიხედვითაც „ხანდაზმულობის ვადა გამოიანგარიშება ... პირის ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემამდე“, ეწინააღმდეგება ამავე მუხლის მე-3 ნაწილს: ერთ შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადა იანგარიშება პასუხისგებაში მიცემამდე, მეორე შემთხვევაში – საუბარია პასუხისგებაში მიცემის შემდეგ ხანდაზმულობის ვადის დენაზე.

აღნიშნული საკითხის გარკვევის გარეშე გაუგებარია, რა დამოკიდებულება არსებობს ხანდაზმულობასა და საპროცესო ურთიერთობას შორის, რა გავლენას ახდენს ხანდაზმულობის ვადის დენაზე სხვადასხვა პროცესუალური აქტები: სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყება, განაჩენის დადგენა, ძებნის გამოცხადება.

თავისი დანიშნულებით ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებასთან ერთად არის პასუხისგებაში მიცემის გამომრიცხველი გარემოება, რასაც ადასტურებს სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, სსსკ-ის 28-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტი, ასევე ის ფაქტიც, რომ აღ-

ნიშნული სახის ხანდაზმულობას პასუხისგებაში მიცემის ან სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობა ეწოდება (სწორედ ამ სახელითაა ის მოხსენიებული მოქმედი სსსკ-ის 28-ე, 271-ე მუხლებში, ახალი სსსკ-ის 103-ე, 108-ე, 269-ე მუხლებში). ამიტომ შეიძლება, ერთი შეხედვით, ლოგიკურად გამოიყურება ხანდაზმულობის ვადის დენის ათვლა პასუხისგებაში მიცემამდე, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ ხანდაზმულობის ვადის დენა გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენამდე უნდა გაგრძელდეს. თუ ხანდაზმულობა ქმედების სუბიექტის სასარგებლოდ ვარაუდს გულისხმობს, მაშინ ეს ვარაუდი რატომ უნდა შეწყდეს პასუხისგებაში მიცემით და გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენამდე არ გაგრძელდეს? მით უმეტეს, რომ პასუხისგებაში მიცემა არც დანაშაულის დადასტურებას ნიშნავს, არც არაბრალეულობის პრეზუმფციის უარყოფას, არც პასუხისმგებლობის დაკისრებას ან მის დასაწყისს. ამიტომაც ქმედების სუბიექტის სასარგებლოდ პრეზუმფცია გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენამდე გრძელდება. ამას არაბრალეულობის პრეზუმფციის მხოლოდ გამამტყუნებელი განაჩენით გაქარწყლების ფაქტიც ადასტურებს. ამასთან, პასუხისმგებლობის ხარისხის განსაზღვრა სწორედ განაჩენის დადგენის მომენტში ხდება. ამიტომაც მნიშვნელოვანია, განაჩენის დადგენის დროს იყოს შესაძლებელი სუბიექტის პასუხისმგებლობის ხარისხის განსაზღვრა. ეს კი შეუძლებელი იქნება, თუ ამ მომენტისათვის დროის ისეთი მონაკვეთი გავა, რომ ქმედების სუბიექტის პიროვნების და განსასჯელის პიროვნების იდენტიურობა სადაო გახდება.

ასეთ ვითარებაში უკვე გასარკვევი ხდება, ხანდაზმულობის ვადის დენისათვის პასუხისგებაში მიცემა (ბრალდებულად ცნობა) რა ფუნქციას ასრულებს. ამასთან, რამდენად არის ხანდაზმულობის გამამტყუნებელ განაჩენამდე დენის იდეა თავსებადი იმ ფაქტთან, რომ საპროცესო ურთიერთობის, სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყების გამორიცხვა ხანდაზმულობის ფუნქციაა? საქმე ისაა, რომ ხანდაზმულობა პასუხისგებაში მიცემამდე (ბრალდებულად ცნობამდე) მატერიალურ ხარისხით ამჟღავნებს, მაგრამ პასუხისგებაში

მიცემის (ბრალდებულად ცნობის) შემდეგ ის პროცესუალურ ბუნებას იძენს. ეს იმას ნიშნავს, რომ პასუხისგებაში მიცემით (ბრალდებულად ცნობით) ხანდაზმულობის ვადა კი არ წყდება, ან კი არ მთავრდება, არამედ განაგრძობს დენას განაჩენის დადგენამდე იმ პირობით, რომ ის უკვე საპროცესო ურთიერთობის ფარგლებში მიედინება. მართალია, ხანდაზმულობის დანიშნულებაა, გამოირიცხოს დევნის დაწყება და საპროცესო ურთიერთობაში პირის ჩაბმა, თუმცა ამ ზოგად წესთან ერთად კანონმდებლის მიერ გაკეთებულია სპეციალური დათქმაც. კერძოდ, იმ შემთხვევებში, როცა ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე პირი მიეცა პასუხისგებაში, ქმედების სუბიექტის ინტერესების უპირატესი დაცვის და ამით სამართლიანობის პრინციპის გატარების მოსაზრებით, კანონმდებელი ხანდაზმულობის ვადის დენას მის სრულ ამოწურვამდე ან გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენამდე აგრძელებს.

მართალია, ხანდაზმულობის ვადის დენა პასუხისგებაში მიცემამდეც შესაძლებელია პროცესუალურ მოქმედებებზე გავრცელდეს, მაგალითად, როცა გამოძიება მიდის ფაქტზე, მაგრამ ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობა ქმედების სუბიექტის ინტერესების გადმოსახედიდან ბუნებას არ იცვლის. კერძოდ, გამოძიების დაწყებამდე და დაწყების შემდეგაც ხანდაზმულობა პირის საპროცესო ურთიერთობაში ჩართვის გამომრიცხველ გარემოებად რჩება. მართალია, ფაქტზე გამოძიების მიმდინარეობის განმავლობაში ხანდაზმულობის ვადა მნიშვნელობას იძენს გამომძიებლისათვის, რომელმაც პირი ბრალდებულად უნდა ცნოს გარკვეულ ვადაში, მაგრამ ბრალდების წაყენების შემდეგ ხანდაზმულობის ვადა ხასიათს იცვლის და ბრალდებულის საპროცესო ურთიერთობაში ყოფნის პერიოდში აგრძელებს დენას. აქ უკვე ის სუბიექტის მიერ ბრალდებულის სტატუსის ტარების ხანგრძლივობის შემცირების ფუნქციას იძენს და სუბიექტის ინტერესების დაცვის სადარაჯოზე დგას. ამიტომ ბრალდებულისთვის სწორედ პასუხისგებაში მიცემა არის ის აქტი, რომელიც

ცვლის ხანდაზმულობის ხასიათს და მას უკვე საპროცესო ურთიერთობის შიგნით პროცესის გაჭიანურებისაგან იცავს.

სწორედ ამ სპეციალური დათქმის შედეგად გახდა შესაძლებელი, იურიდიული მიმალვა განიხილებოდეს, როგორც ხანდაზმულობის ვადის დენის შემაჩერებელი გარემოება. ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 29-ე მუხლში სისხლისსამართლებრივი დევნის შემაჩერებელ ერთერთ გარემოებად გათვალისწინებული იყო ბრალდებულის მიმალვა. მოქმედი რედაქციით ეს ქვეპუნქტი ამოღებულია, რაც იმას ნიშნავს, რომ ბრალდებულის მიმალვა სისხლისსამართლებრივ დევნას არ აჩერებს. აღნიშნულს ასევე განსასჯელის დაუსწრებლად განაჩენის დადგენის შესაძლებლობაც ადასტურებს. ამ ფონზე საინტერესოა, რამდენად აუცილებელია, მატერიალურ კოდექსში იურიდიული მიმალვა ხანდაზმულობის ვადის დენის შემაჩერებელი გარემოება იყოს.

იურიდიული მიმალვა ფაქტობრივი მიმალვისაგან თავისი სამართლებრივი შედეგებით განსხვავდება. კერძოდ, მიმალვის თავიდან ასაცილებლად გამოიყენება იძულების ღონისძიებები, ძებნაში მყოფს პროცესში მონაწილეობის, გადანყვებილების გასაჩივრების თვალსაზრისით შეზღუდული პროცესუალური უფლებები აქვს. აღნიშნულს ემატება ისიც, რომ პრაქტიკაში დამკვიდრებული პოზიციის მიხედვით, იურიდიული მიმალვა პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ გარემოებად განიხილება. ეს ყველაფერი იურიდიულ მიმალვას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს. ხოლო თუ ჩვენ სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილს (მატერიალური კოდექსის ერთადერთ მუხლს, სადაც საუბარია იურიდიული მიმალვის სამართლებრივ შედეგებზე) ამოვიღებთ, ამით იურიდიული მიმალვის ცნება კოდექსისთვის უცხო გახდება. ეს იმის საფრთხეს ქმნის, იურიდიული მიმალვა გაუთანაბრდეს ფაქტობრივ მიმალვას, რის შედეგადაც ის სამართლებრივ ძალას დაკარგავს.

ბრალდებულის მიმალვა არ უნდა იყოს გამოძიების ხელისშემშლელი გარემოება, მაგრამ არც იურიდიული მიმალ-

ვის ცნების სრული იგნორირება ივარგებს. მისი შენარჩუნება მატერიალურ კოდექსში აუცილებელია თუნდაც იმ მოტივით, რომ სასამართლოს ჰქონდეს ბერკეტი, ის პიროვნების მახასიათებელ პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ გარემოებად გამოიყენოს.

ამასთან, სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილი ახალი საპროცესო კოდექსის 103-ე მუხლის რედაქციასთან ერთად, ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანი სტიმული იქნება ბრალდებულისათვის, რათა არ მიიმალოს.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, სწორი იქნება ხანდაზმულობის ვადის გამოთვლის ბოლო მომენტად გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენის მიჩნევა. ამ გზით შეიძენს ის ქმედების შემადგენლობის განხორციელების შემდეგ საგამოძიებო მოქმედებების როგორც სწრაფად დაწყების, ასევე საქმის განხილვის სწრაფად დასრულების ნახალისების ფუნქციას, რითაც ხელს შეუწყობს სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელებას, ამასთან, საგამოძიებო და მართლმსაჯულების ორგანოების ეფექტური მუშაობის საწინდარიც იქნება.

როგორც ზემოთ ვნახეთ, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადების დენა საპროცესო ურთიერთობაში სავსებით შესაძლებელია. ამიტომ, მართალია, ხანდაზმულობის ვადის გასვლა თავისი ფუნქციით საპროცესო ურთიერთობაში პირის გადასვლას გამოორიცხავს, თუმცა შესაძლებელია ისეთი შემთხვევის არსებობა, როცა ის საპროცესო ურთიერთობას წყვეტს.

დანაშაულის დადგენა საპროცესო ურთიერთობის ფარგლებში ხდება, რის გამოც ამ პარაგრაფის ლოგიკური გარძელება იქნება დანაშაულის დადგენის მექანიზმის გარკვევა. მით უმეტეს, რომ აღნიშნული მჭიდრო კავშირშია ხანდაზმულობის ბუნების კვლევასთან, ხანდაზმულობის ვადის ათვლის საკითხის სწორ რეგულირებასთან. ამასთან, შემდეგი პარაგრაფი ხანდაზმულობის დენის პირობების გარკვევაში დაგვეხმარება.

1.2.3.6. დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენისა და დანაშაულის დადგენის მექანიზმი, როგორც ხანდაზმულობის ვადის ათვლის მეთოდოლოგიური საფუძველი

ამ პარაგრაფში შევეხებით იმას, თუ როგორ ხდება დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენა და დანაშაულის არსებობის დადგენა. ეს კიდევ ერთხელ ნათელყოფს, რომ, ჯერ ერთი, ხანდაზმულობის ვადის ათვლა დაკავშირებულია ქმედების შემადგენლობის განხორციელებასთან და არა დანაშაულის ჩადენასთან, მეორე – ხანდაზმულობა როგორც მატერიალურ, ასევე პროცესუალურ ბუნებას ავლენს.

აღნიშნული საკითხი რომ გავარკვიოთ, საჭიროა დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის გენეზისს თავიდან მივყვეთ. დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის მექანიზმზე საუბრობდა ვ. კუდრიავცევი, რომელიც ყურადღებას ამახვილებდა სუბიექტის ინტერესებზე, მოთხოვნილებებზე, მოტივებზე, მიზნებზე, მისწრაფებებზე, რომელთა დეფორმაციაც, ავტორის აზრით, იწვევს პიროვნების ანტისაზოგადოებრივ ორიენტაციას, რაც გარკვეულწილად დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენას განაპირობებს. უნდა აღინიშნოს, რომ ავტორს დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის მექანიზმი ესმის, როგორც იმ ობიექტური გარეგანი ფაქტორების, ასევე შინაგანი, ფსიქიკური პროცესებისა და მდგომარეობების კავშირი, რომლებიც იწვევს დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის გადანყვეტილების მიღებას, აძლევს მას მიმართულებას და მის შესრულებას აკონტროლებს. აღნიშნულის საფუძველზე ავტორი ასკვნის, რომ „აღამიანის დანაშაულებრივი ქცევა არის პროცესი, რომელიც არსებობს როგორც სივრცეში, ასევე დროში და შეიცავს არამარტო თვითონ გარეგან, ობიექტურ სფეროში ცვლილებების შემტან ქმედებებს, არამედ მათ წინამორბედ ფსიქოლოგიურ მოვლენებსა და პროცესებს, რომლებიც მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გენეზისს განსაზ-

ღვრავს.¹⁴³ მართალია, ავტორმა მოგვცა დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის ფსიქოლოგიური, სოციოლოგიური ანალიზი, თუმცა აღნიშნულ ნაშრომში დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის მექანიზმის ახსნა დანაშაულის სამეღეღმენტიან ცნებასთან მიმართებაში მოცემული არაა. ასევე მასში დანაშაულის დადგენის იურიდიული მექანიზმი არ არის მოცემული.

აღნიშნულ საკითხებს ეხება პროფ. გ. ნაჭყებიას მეთოდოლოგიური ნაშრომები, რომელთა ამოსავალი წერტილია დანაშაულის თავიდან აცილების გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ცნება. პირმა დანაშაულებრივი ქმედება რომ განახორციელოს, აუცილებელია, ის იყოს სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტი, მას უნდა ეკისრებოდეს მოვალეობა, დანაშაულებრივი ქმედებისგან თავი შეიკავოს. შემდეგი ეტაპი არის შერაცხად სუბიექტში აღნიშნული მოვალეობისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების ჩამოყალიბება. ეს ასეა, ვინაიდან მოვალეობისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება მართლზომიერ ქმედებაში ვლინდება. მოვალეობისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულება კი ნორმის მოთხოვნის დარღვევაში გამოიხატება. ეს უკანასკნელი სისხლის სამართლის კოდექსში აღწერილი ქმედების შემადგენლობის განხორციელების გზით არის შესაძლებელი.¹⁴⁴

დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების საფუძველზე გამოიძიება ინყება. არ უნდა დაგვავინწყდეს, რომ გამომძიებელი საქმის გარემოებების კვლევას ინყებს ბოლოდან - დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური ნიშნებიდან და ის სისხლის სამართლის ნორმით დაკისრებული მოვალეობის ბრალეული დარღვევის დადგენამდე სწორედ აქიდან უნდა მივიდეს. აქ უკვე საკითხი დგას ასე: აღნიშნული გზით კატეგორიული

¹⁴³ *Механизм преступного поведения*, редактор В. Н. Кудрявцев, М., 1981, 31

¹⁴⁴ იხ. ნაჭყებია გ., *სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლის პრობლემა*, წიგნში: „სისხლის სამართლის თანამედროვე პრობლემები“, თბ., 2006, 150

დასკვნის მიღება რამდენად არის შესაძლებელი? საქმის გამოძიების პროცესში ფორმიდან შინაარსზე მიმდინარეობს უკუსვლა. უნდა გავიხსენოთ, რომ შინაარსიდან ფორმაზე დასკვნა დედუქციურია - კატეგორიული, ხოლო ფორმიდან შინაარსზე უკუდასკვნა - ინდუქციური - სააღბათო, სავარაუდო.

საქმის განხილვისას სასამართლო ქმედების ჩადენის მექანიზმის მოდელს აღადგენს, რაც დედუქციური დასკვნების გამოტანის საშუალებას იძლევა. ეს შემდეგნაირად ხდება: წინასწარი გამოძიების ეტაპზე გამომძიებელი, პროკურორი ადგენენ ფაქტობრივ გარემოებებს, რის შემდეგაც ცალკეული დანაშაულის რომელიმე შემადგენლობიდან ამ დანაშაულის შემადგენლობის არსებობაზე, როგორც აბსტრაქტულიდან კონკრეტულზე ინდუქციურ დასკვნას აკეთებენ. სწორედ აღნიშნულით არის გამართლებული საგამომძიებო ვერსიის ცნება, ვინაიდან გამომძიებელმა რამდენიმე შესაძლებელი ვარიანტიდან, მტკიცებულებების მეშვეობით, გამორიცხვის მეთოდით, მხოლოდ ერთი ვერსია უნდა დატოვოს.

მას შემდეგ, რაც დანაშაულის შემადგენლობა სავარაუდოდ, მაგრამ მაინც დადგენილად ჩაითვლება, ხდება მართლწინააღმდეგობაზე გადასვლა. ამასთან, დანაშაულის შემადგენლობიდან მართლწინააღმდეგობაზე, როგორც ქმედების უარყოფით შეფასებაზე პირდაპირი ლოგიკური გადასვლაც შეუძლებელია. ამიტომაც გამოძიების ორგანოს აქვს ერთადერთი საშუალება, დაადგინოს მართლწინააღმდეგობა. ეს არის ნეგატიური გზით მართლწინააღმდეგობის დადგენა. კერძოდ; თუ არ არსებობს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებები, მაშინ ქმედების მართლწინააღმდეგობა ივარაუდება.¹⁴⁵ იგივე ითქმის ბრალზეც. აღნიშნული ადასტურებს, რომ დანაშაულის შემადგენლობიდან დანაშაულზე პირდაპირი ლოგიკური გადასვლა არ ხდება, არამედ

¹⁴⁵ იხ. ნაჭყებია გ., *ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის აქსიოლოგიური ბუნება*, „მართლმსაჯულება“, 2007, 1, 43

ინდუქციური დასკვნის საშუალებით დანაშაული მხოლოდ სავარაუდოა.

კატეგორიული დასკვნა დანაშაულის არსებობის შესახებ შეუძლია მხოლოდ სასამართლოს, რომელიც შინაარსიდან დედუქციის გამოყენებით ფორმაზე დასკვნას აკეთებს. კერძოდ, მას მერე, რაც წინასწარი გამოძიება აღადგენს შედეგიდან საფუძველზე ინდუქციური უკუდასკვნით ქმედების ჩადენის სრულ მოდელს, სასამართლოს ხელთ აქვს სრული სავარაუდო სურათი თავისი დასაწყისით, დასასრულით (აქ არ იგულისხმება მხოლოდ დამთავრებული დანაშაულები, არამედ მომზადება და მცდელობაც) და შუალედური რგოლებით. ეს აძლევს მას საშუალებას, გამოძიების მიერ შემოთავაზებული სრული სურათის ფარგლებში მოახდინოს კონკრეტული ქმედების ჩადენის მექანიზმის მოდელირება, დრო უკან დააბრუნოს და გამოიყენოს დედუქციური დასკვნები, მიმართული დასაწყისიდან დასასრულისაკენ, საფუძვლიდან შედეგისაკენ, შინაარსიდან ფორმისაკენ. ამისათვის ის ადგენს პირის სისხლისსამართალსუბიექტობას, რის საფუძველზეც არკვევს, მას მართლზომიერი ქმედების მოვალეობა ეკისრებოდა თუ არა. აღნიშნულის დადგენის შემდეგ ხდება გარკვევა, ამ მოვალეობისადმი პირის უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებას და დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების გზით ნორმის დარღვევას ხომ არ აქვს ადგილი. ყველა კითხვაზე დადებითი პასუხის გაცემის შემთხვევაში დანაშაული კატეგორიულად დადგენილია და სასამართლო სასჯელის კონკრეტული სახისა და ზომის შეფარდებაზე გადადის.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, დგას პრობლემა: ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის სპეციფიკის გათვალისწინებით, ხანდაზმულობის ვადის ათვლა როდიდან უნდა მოხდეს. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ერთი მხრივ აღიარებს, რომ დანაშაული შემადგენლობის, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის ერთობლიობაა, მეორე მხრივ, ხანდაზმულობის ვადის დენას დანაშაულის ჩადენიდან იწყებს. ამასთან, რაც მეტად საინტერესოა,

იმავე ვადის დენას სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილი პირის ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემამდე პერიოდს უკავშირებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ აქ სისხლის სამართლის პროცესის საწყის სტადიასთან გვაქვს საქმე. მაგრამ პირის ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემამდე ჯერაც ვერ ვიტყვივით კატეგორიულად, რომ ქმედება არის დანაშაული, რადგან ბრალდებული შეიძლება გამართლებულიც აღმოჩნდეს. ბრალის გარეშე დანაშაული იურიდიულად არ არსებობს, ბრალს კი სასამართლო გამამტყუნებელი განაჩენით ადგენს. ხანდაზმულობის ვადის ათვლის საწყისი მომენტის პრობლემა სწორედ აქ დგას.

გამამტყუნებელ განაჩენამდე არაბრალეულობის პრეზუმფცია მოქმედებს. რადგან დანაშაულის არსებობა დადასტურებული არ არის განაჩენამდე, ხოლო ხანდაზმულობა, როგორც პასუხისგებლობის გამომრიცხველი გარემოება ამ ეტაპამდე არსებობს, მისი საწყისი მომენტი უნდა დაზუსტდეს. ძნელი მისახვედრი არაა, რომ აქ არა დანაშაულის ჩადენა, არამედ ქმედების შემადგენლობის განხორციელება იგულისხმება.

თავიდან შერაცხადი პირი იმყოფება სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში სახელმწიფოსთან. დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებით პირი ვადის ამ ურთიერთობის გარეთ კონკრეტული შემადგენლობის ფარგლებში, რადგან შემადგენლობა არც პასუხისმგებლური ქმედებაა, არც უპასუხისმგებლო, სანამ არ მოხდება მისი შეფასება. ამასთან, სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობიდან გასვლას ფუნქციონალურად საპროცესო ურთიერთობა მოსდევს, რომლის ფარგლებშიც ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაცია (ან პირის გამართლება) და ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრება უნდა მოხდეს (ან მისი გამორიცხვა). აღნიშნული არის საფუძველი სასჯელადსრულებითი ურთიერთობისა (როცა ინიშნება სასჯელი), ხოლო პირის მიერ ნეგატიური პასუხისმგებლობის სრულად მოხდის შემდგომ აღსდგება პირის სამართლებრივი მდგომარეობა, რაც იყო დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებამდე და სუბიექ-

ტი უბრუნდება სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას, რადგან ივარაუდება, რომ პასუხისმგებლობის გრძნობა აღდგენილია.

აღნიშნული მოდელის ალტერნატიული ვარიანტის შემთხვევაში საქმეში ხანდაზმულობა ერთვება. კერძოდ, შერაცხადი პირი დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებით ვადის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობიდან, თუმცა ავტომატურად არ გადადის საპროცესო ურთიერთობაში, არამედ იმყოფება შუალედურ პერიოდში, სადაც ხანდაზმულობის ვადის დენა მიმდინარეობს. აღნიშნული ვადის ამოწურვის შემდეგ პირი საპროცესო ურთიერთობაში კი არ გადადის, არამედ კეთილსინდისიერების პრეზუმფციის ძალით სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას უბრუნდება. მაგრამ იმ შემთხვევაში, როცა ხანდაზმულობის ვადის ამოწურვამდე დაიწყო საპროცესო მოქმედებები პირის მიმართ, ხანდაზმულობა უკვე საპროცესო ურთიერთობის დაწყებას კი არ ამორიცხავს, არამედ ნყვეტს ამ ურთიერთობას და გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენის გამომრიცხველი გარემოება ხდება.

1.2.3.7. ხანდაზმულობის ვადის დენის პირობები

პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენა სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის არც საწყის ეტაპს შეესაბამება და არც რომელიმე სხვას. ის მთლიანად მის გარეთაა. ამასთან, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის დასაწყისი საპროცესო მოქმედებების საწყის ეტაპს არ ემთხვევა. ეს რომ ასე იყოს, მაშინ ხანდაზმულობის ვადის დენა საქმის გამოძიების დაწყებას უნდა დაუკავშირდეს. ქმედების შემადგენლობის განხორციელებისთანავე კი გამოძიება ყოველთვის არ იწყება. ხანდაზმულობის ადგილის დადგენის პრობლემურობა სწორედ აქ მდგომარეობს.

გარკვეული პერიოდის განმავლობაში პირი შესაძლებელია, სამართლებრივად ნეიტრალურ ვითარებაში იმყოფებო-

დეს. მატერიალურ და პროცესუალურ სამართალს შორის ფუნქციონალური კავშირის განყვეტა ნიშნავს, რომ შესაძლებელია, პირმა განახორციელოს დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი ქმედება და დიდი ხნის განმავლობაში დარჩეს სამართლებრივად ნეიტრალურ სივრცეში, რაც დაუშვებელია. ამიტომაც ამ საკითხის სამართლებრივი მოწესრიგება აუცილებელია. სწორედ აღნიშნული პრინციპის განხორციელების მექანიზმია პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა, რომელიც მატერიალურ და საპროცესო ურთიერთობათა შორის ფუნქციონალური კავშირის დროში წყვეტის შედეგად პირის სამართლებრივ ურთიერთობაში დაბრუნებას ემსახურება ისე, რომ ქმედების სუბიექტის კანონიერი ინტერესები მაქსიმალურად იქნეს გათვალისწინებული.

ხანდაზმულობის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ის წარმოიშობა ისეთ ვითარებაში, როცა გამოძიების ორგანოებმა კონკრეტული ქმედების შესახებ არაფერი იციან ან ქმედების სუბიექტი არ არის დადგენილი. ლატენტური დანაშაულების პრობლემა სწორედ აქ იჩენს თავს.

პროცესუალური ასპექტით ლატენტური დანაშაულობა განისაზღვრება „როგორც დანაშაულების ერთობლიობა, რომელთა ჩადენას თავის დროზე არ მოჰყოლია იურიდიული შედეგები“.¹⁴⁶ აქ მხოლოდ წამახალისებელი ნორმები მოქმედებს. ანუ პირის სამართლებრივი სტატუსი არც ერთი ნორმით დადგენილი არ არის, მას არანაირი მოვალეობა ამ დროს არ ეკისრება, მხოლოდ ფაქტობრივი შესაძლებლობის სფერო მოქმედებს. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა სწორედ ამ ვითარებაში მიედინება.

ამდენად, ირკვევა, რომ ხანდაზმულობის ვადის დენა ქმედების შემადგენლობის განხორციელებიდან იწყება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, პასუხისგებაში მიცემა (ბრალდებულად ცნობა) ხანდაზმულობის ვადის დენას კი არ ასრულებს, არამედ ვადა დენას განაგრძობს. ეს არის კანონმდებლის მიერ გათვალისწინებული დამატებითი გარანტია ქმედების სუბი-

¹⁴⁶ წულაია ზ., *კრიმინოლოგია*, თბ., 2003, 97

ექტის ინტერესების დაცვისა, რაც გულისხმობს სისხლის სამართლის პროცესის დაწყების შემთხვევაშიც კი ხანდაზმულობის ვადის დენის გაგრძელებას მის ამონურვამდე ან განაჩენის დადგენამდე. აღნიშნული ბერკეტი იძლევა საშუალებას, მაქსიმალურად იქნეს გათვალისწინებული ქმედების სუბიექტის ინტერესები და თავიდან იქნეს აცილებული სასამართლოს მიერ უსამართლო გადაწყვეტილების მიღება იმ პირობებში, როცა მსჯავრდებულის პიროვნება ქმედების სუბიექტის პიროვნებისაგან დროში საკმაოდ დაცილებული იქნება და ქმედების გავლენაც მის ჩამდენსა თუ გარესამყაროზე დროთა განმავლობაში საეჭვო გახდება.

ამიტომ აუცილებელია სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილში შესაბამისი მინიშნების გაკეთება იმის თაობაზე, რომ ხანდაზმულობის ვადის ამონურვამდე გამოძიების დაწყების შემთხვევაში ვადა განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლამდე განაგრძობს დენას.

ამდენად, ხანდაზმულობის ადგილი სამართლის სისტემაში შემდეგნაირად უნდა განისაზღვროს: როგორც წესი, ხანდაზმულობის ვადის დენა იწყება სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობიდან პირის გასვლისთანავე და საპროცესო ურთიერთობის დაწყებამდე გრძელდება. ანუ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა, რომელიც ხანდაზმულობის ვადის ამონურვისას დგება, ზემოთ დასახელებული ორივე ურთიერთობის გარეთ არსებობს, თუმცა ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ ის არ არის მატერიალური ან პროცესუალური ცნება, პირიქით, ხანდაზმულობა გავლენას ახდენს საპროცესო ურთიერთობაზე იმ გაგებით, რომ ის საპროცესო ურთიერთობის დაწყებას გამორიცხავს. ასევე იგი სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაზე ახდენს გავლენას. კერძოდ, არის პირის სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში დაბრუნების საფუძველი. აღნიშნული ადასტურებს იმას, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობას ორმაგი ბუნება აქვს. თუმცა ამის გარდა ხანდაზმულობის პროცესუალურ ბუნებას ასევე განსაზღვრავს ხანდაზმულობის ვადის დენის გავრცელება საპროცესო ურთიერთობის ფარგლებში განაჩენის კანონიერ

ძალაში შესვლამდე, როცა სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებით ხანდაზმულობა არსებობას პროცესუალურ ფორმაში განაგრძობს.

ამ მხრივაც საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მეშვეობით შედარებით მარტივად არის საქმე, ვინაიდან, სსსკ-ის 602-ე მუხლის მიხედვით, განაჩენი კანონიერ ძალაში შედის მიღებისთანავე. ამიტომაც პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენა მხოლოდ პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენის დღემდე გაგრძელდება. ამასთან, ხანდაზმულობის ვადის დენა განაჩენის დადგენამდე მატერიალურ ბუნებაზეც მიუთითებს, ვინაიდან ვადის ბოლო მომენტი ნეგატიური პასუხისმგებლობის მატერიალურ ცნებას დაუკავშირდა.

საბოლოოდ ხანდაზმულობის ვადის დენის სამი ვარიანტის არსებობა არის შესაძლებელი: 1. ხანდაზმულობის ვადა მიედინება მთლიანად სამართლებრივად ნეიტრალურ ვითარებაში, სადაც ის მატერიალურ ბუნებას ავლენს და ამასთან ის პროცესუალური ურთიერთობის გამომრიცხველიცაა, 2. ხანდაზმულობის ვადის დენა იწყება სამართლებრივად ნეიტრალურ ვითარებაში, თუმცა გრძელდება და სრულდება საპროცესო ურთიერთობაში, სადაც ხანდაზმულობის როგორც მატერიალური, ასევე პროცესუალური ბუნება ვლინდება, 3. ხანდაზმულობის ვადის დენა მიმდინარეობს მთლიანად საპროცესო ურთიერთობაში, რაც არ აკნინებს ხანდაზმულობის მატერიალურ ბუნებას, ვინაიდან ვადის დენის დასაწყისი და დასასრული კვლავ მატერიალური ცნებებია: დანაშაულის შემადგენლობა და ნეგატიური პასუხისმგებლობა. ყველა შემთხვევაში ხანდაზმულობის ორმაგი - მატერიალურ-პროცესუალური ბუნება უდაო უნდა იყოს.

1.2.4. ხანდაზმულობა მომიჯნავე კატეგორიებთან, ცნებებთან, პრინციპებთან მიმართებაში

1.2.4.1. პასუხისმგებაში მიცემის ხანდაზმულობა, როგორც ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოება

1.2.4.1.1. პასუხისმგებლობის ნეგატიური ასპექტი

პასუხისმგებლობის ნეგატიური ასპექტი ჩადენილი ქმედებისთვის საპასუხო ზომების მიღებას გულისხმობს. პასუხისმგებლობის ასპექტები (პოზიტიური და ნეგატიური) საერთო ნიშნის ქვეშ ერთიანდება. ესაა ადამიანთა ქცევის მონესრიგება. აღნიშნულ ასპექტებს შინაგანი ლოგიკური წყობა აქვთ. ერთი განამტკიცებს მეორეს, მის საფუძველს ქმნის. შინაგანი განსაზღვრულობა დარწმუნებით ან გარეგანი იძულებით იქმნება. აქ საქმე გვაქვს ადამიანთა ქცევის რეგულირების განსხვავებულ მეთოდებთან, რომლებსაც ერთ შედეგამდე მივყავართ.¹⁴⁷

ნეგატიური პასუხისმგებლობის გაგება ნეგატიური პასუხისმგებლობის მიზნის განსაზღვრის გარეშე შეუძლებელია. მიუხედავად იმისა, რომ პასუხისმგებლობის ამ ორი ასპექტის ერთმანეთთან დაკავშირება და ამ გზით მათი განსაზღვრება არ არის ტრადიციული, ნეგატიური პასუხისმგებლობის მიზნად იურისტები, როგორც წესი, სწორედ პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღდგენას ასახელებდნენ.¹⁴⁸

¹⁴⁷ იხ. Санталов А. И., *Теоретические вопросы уголовной ответственности*, Л., 1982, 6

¹⁴⁸ მაგალითად, ი. ბრაინინი ნეგატიური პასუხისმგებლობის მიზნად ასახელებს კანონისადმი პატივისცემას - იხ. Браинин Я. М., *Уголовная ответственность и ее основание в уголовном праве*, М. 1963, 11; ლ. ბაგრიშახმატოვი - მართლწესრიგის დაცვას, გამოსწორებას, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილებას...: იხ. Багрий-Шахматов Л. В., *Уголовная ответст-*

აღნიშნულთან ერთად არის შემთხვევებიც, როცა ჩადენილი ქმედებისა და პიროვნული ნიშნებიდან სასამართლო ასკენის, რომ აუცილებელია უვადო ან ხანგრძლივი დროით თავისუფლების აღკვეთა. ასეთ შემთხვევაში ნეგატიური პასუხისმგებლობა პოზიტიური პასუხისმგებლობის გაშუალებით კი არა, თვითონ აღწევს გარკვეული ინტერესებისა და უფლებების დაცვის მიზანს, ბრალეულის იზოლაციის გზით. ნეგატიური და პოზიტიური პასუხისმგებლობა ერთი მიზნისკენ მიმართულ ორ მეთოდს წარმოადგენს, მაგრამ ნეგატიური პასუხისმგებლობა ზოგჯერ (იშვიათად) უშუალოდ ასრულებს ამ მიზანს, ზოგჯერ (უმეტესად) ამას პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღდგენით ახერხებს.

ნეგატიური პასუხისმგებლობის მიზანი ხანდაზმულობის არსის დადგენის საქმეში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. შეიძლება ითქვას, რომ პასუხისმგებაში მიცემის ხანდაზმულობა ნეგატიური პასუხისმგებლობის მიზნის ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარეშე მიღწევას უნდა გულისხმობდეს.

ამასთან, უნდა გვახსოვდეს, რომ, როცა საქმე გვაქვს ადამიანის შინაგან სამყაროში მიმდინარე ცვლილებებთან, ეს მეტად ფაქიზი სფეროა. ჯერ ერთი, მასში ცვლილებები გამუდმებით მიმდინარეობს გარკვეული მიმართულებით, ვინაიდან პირი ვითარდება, იზრდება. ამასთან, მეორე მხრივ, ადამიანის შინაგან სამყაროში მიმდინარე ცვლილებები გარეგან სამყაროში ყოველთვის ერთნაირად არ ვლინდება. „გარეგნული ნიშნებით შეუძლებლად თვლიან ადამიანის შინაგანი სამყაროს გაგებას.“¹⁴⁹ ამიტომ ქმედებით, როგორც ფორმით ძნელია გააკეთო კატეგორიული უკუდასკვნა ცნობიერებაზე, ფსიქიკაზე, შინაგან სამყაროზე, ღირებულებებზე... აქ საჭიროა ვარაუდების დაშვება, ინდუქციური დასკვნების გამოყენება. ეს იმას ნიშნავს, რომ პოსტკრიმინალური ქცევა არის მხოლოდ ვარაუდის საფუძველი, რომ ნორმის

венность и наказание, Минск, 1976, 28; ვ. კუდრიავეცივი - გამოსწორებას: იხ. Кудрявцев В. Н., *Право и поведение*, М., 1978, 110

¹⁴⁹ ბ. ხარაზიშვილი, *სიცრუის ფსიქოლოგია*, თბ., 1975, 96

მოთხოვნისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულება აღდგენილია, რის გამოც ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრებას საფუძველი ეცლება.

ნეგატიური პასუხისმგებლობის ცნების დადგენა აუცილებელია ხანდაზმულობის ცნებისათვის, ვინაიდან პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა სწორედ ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებაა.

ა. სანტალოვს და ა. მარცევს პასუხისმგებლობა ესმით, როგორც იძულების ზომა.¹⁵⁰ აქ შეფასებითი მომენტი ცნების გარეთაა გატანილი. არადა პასუხისმგებლობის პოზიტიური ასპექტი თუ პირის მოვალეობისადმი დამოკიდებულებას გამოხატავს, ნეგატიური – სახელმწიფოს დამოკიდებულებას ქმედების ჩამდენი პირისადმი. ეს დამოკიდებულება უარყოფით შეფასებას შეიცავს. აღნიშნული მომენტის გარეშე ის სასჯელი იქნებოდა. ამის გამო, ეს განსაზღვრება სასჯელის ცნებად უფრო გამოდგება, ვიდრე პასუხისმგებლობის.

ზოგი მეცნიერის აზრით, ნეგატიური სამართლებრივი პასუხისმგებლობა არის სახელმწიფო იძულების ღონისძიებების თმენა ან თმენის ვალდებულება.¹⁵¹ ეს განსაზღვრება ახლოსაა პასუხისმგებლობის არსთან, თუმცა არასრულად გადმოსცემს მას, რადგან გამორჩენილია შეფასების მომენტი.

არის მოსაზრებები, რომ სამართლებრივი პასუხისმგებლობა სახელმწიფოსა და მოვალეობის დამრღვევს შორის

¹⁵⁰ იხ. Марцев А. И., *Уголовная ответственность и общее предупреждение преступлений*, Омск, 1973, 23; ა. სანტალოვის დასახ. ნაშრ., 9

¹⁵¹ იხ. ი. ბრაინინის დასახ. ნაშრ., 25-26, Лейкина Н. С. *Личность преступника и уголовная ответственность*, 28-30; Пионтковский А. А. *О понятии уголовной ответственности*, "Советское государство и право", 1967, №12, 40; Курляндский В. И. *Уголовная ответственность и меры общественного воздействия*, М., 1965, 20; Явич Л. С. *Общая теория права*, Л., 1976, 233; Карпушин М. П., Курляндский В. И. *Уголовная ответственность и состав преступления*, М., 1974, 21; Пионтковский А. А. *Общее учение о наказании* – в кн.: *Курс советского уголовного права*, т. 3, М., 1970, 9; Шаргородский М. Д. *Основание уголовной ответственности* – в кн.: *Курс советского уголовного права*, Л., 1968, т. 1, 31

კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობაა.¹⁵² სინამდვილეში სამართლებრივი ურთიერთობა პასუხისმგებლობის მხოლოდ ფორმა შეიძლება იყოს, მაგრამ ცნების განსაზღვრება შინაარსის გარეშე შეუძლებელია. აქვე უნდა გავიხსენოთ, რომ არ იყო იშვიათი მტკიცება, თითქოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არის სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ნაწილი ან მთლიანად სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა, რაც, რა თქმა უნდა, მიუღებელია, რადგან ემყარება დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას, რომლის შეუძლებლობაშიც ზემოთ დავრწმუნდით. სინამდვილეში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა (ნეგატიური ასპექტით) სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში შეუძლებელია, რადგან აქ პასუხისმგებლობის პოზიტიური ასპექტი მოქმედებს. ეს ორი ასპექტი კი ერთად წარმოუდგენელია.

სამეცნიერო ლიტერატურაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ესმოდათ ასევე როგორც დამნაშავეს ქმედების შეფასება, გაკიცხვა,¹⁵³ რის მიღმაც სასჯელი და ნასამართლობა რჩება. ნ. ზაგოროდნიკოვის და ნ. ოგურცოვის მიხედვით, პასუხისმგებლობის შინაარსში სასჯელის დანიშვნა და მისი აღსრულება შედის.¹⁵⁴ აღნიშნული შეხედულება უგულვებლყოფს ნასამართლობას, ასევე უგულვებლყოფილია ნეგატიური პასუხისმგებლობის სუბიექტური მომენტი.

¹⁵² იხ. ა. სანტალოვის დასახ. ნაშრ. გვ. 12; Стручков Н. А., *Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью*, Саратов, 1977, 50.

¹⁵³ იხ. Тихонов К. Ф. *О сущности уголовной ответственности*, - в кн.: Вопросы предупреждения преступности, Томск, 1967, 4-5; Ретюньских И. С., *Уголовная ответственность и ее реализация по советскому законодательству*, - в кн.: Уголовная ответственность: Проблема содержания, установления, реализации, Воронеж, 1989, 116.

¹⁵⁴ იხ. Загородников Н. И., *О пределах уголовной ответственности*, - «Советское государство и право», 1967, №7, 39-40; Огурцов Н. А. *Правоотношения и ответственность в советском уголовном праве*, Рязань, 1976, 171

ზოგი მეცნიერი სასჯელის დანიშვნის ეტაპამდე პასუხისმგებლობის არსებობის შესახებ საუბრობს.¹⁵⁵ პასუხისმგებლობის ცნების არასწორი გაგების შედეგი იყო, რომ ლ. ბაგრი-შახმატოვის მიხედვით, პასუხისმგებლობას ხუთი სტადია ჰქონდა: დამნაშავის დადგენა და დევნის რეალური მუქარა, პასუხისგებაში მიცემა, სასამართლო წარმოება, სასჯელის აღსრულება, ნასამართლობის პერიოდი.¹⁵⁶ მეცნიერთა ერთი ნაწილის აზრით, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენიდან იწყება. ზოგის აზრით, პასუხისგებაში მიცემიდან¹⁵⁷, სხვების მტკიცებით, განაჩენის დადგენიდან.¹⁵⁸

აღნიშნული შეხედულებები სწორად იქნა უარყოფილი, რადგან რეალურად ნეგატიური პასუხისმგებლობა განაჩენის დადგენას უკავშირდება და არა მანამდე არსებულ პროცესუალურ სტადიებს საქმის გამოძიებისა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ სწორედ ნეგატიური პასუხისმგებლობის საზღვრების, მოცულობის დადგენა ხანდაზმულობის ვადების განსაზღვრის წინაპირობაა. ასევე მასზეა დამოკიდებული ხანდაზმულობის სამართლებრივი შედეგები, მისი მიმართება ნასამართლობასთან. ნეგატიური პასუხისმგებლობა დანაშაულის იურიდიულად დადგენით იწყება, გულისხმობს ქმედების უარყოფით შეფასებას, სასჯელსა და ნასამართლობას, როგორც სახელმწიფოს უარყოფითი დამოკიდებულების გამოვლენას.

პასუხისმგებლობისა და პასუხისგებაში მიცემის გაიგივების შედეგად მიგვაჩნია სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის ვადა აითვლება პასუხისგებაში მიცემამდე და არა პასუხისმგებლობის განაჩენ-

¹⁵⁵ იხ. Ной И. С., *Вопросы теории наказания в советском уголовном праве*, Саратов, 1962, 121; ლ. ბაგრი-შახმატოვის დასახ. ნაშრ., 27

¹⁵⁶ იქვე, 84-85.

¹⁵⁷ იხ. მ. კარპუშინისა და ვ. კურლიანდსკის დასახ. ნაშრ., 30; ი. ბრაინინის დასახ. ნაშრ., 3, 26-28

¹⁵⁸ იხ. Карнеева Л. М. *Привлечение к уголовной ответственности*, М., 1971, 15; Братусь С. Н., *Юридическая ответственность и законность*, 113

ნით დაკისრებამდე. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა, როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოება, საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების შეუძლებლობას თავისთავად ნიშნავს. თუმცა ეს არ გვაძლევს უფლებას, პასუხისგებაში მიცემა და პასუხისმგებლობა (ნეგატიური ასპექტით) გავაიგივოთ.

ამდენად, პრობლემურია პასუხისმგებლობისა და პასუხისგებაში მიცემის მიმართება. ეს საკითხი ორმაგად საინტერესოა ხანდაზმულობასთან მიმართებაში, ვინაიდან აქ ეს ორი ცნება ერთმანეთს მჭიდროდ უკავშირდება. საუბარია პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობაზე, როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებაზე.

ამ პარაგრაფში განხილული განმარტებების შემდეგ, დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ პასუხისმგებლობის ნეგატიური ასპექტი გულისხმობს საკუთარ თავზე განცდას სახელმწიფოს მიერ გამოხატული უარყოფითი დამოკიდებულებისა, რომელიც გამოწვეულია დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენით და რომელიც თავისი ხარისხით სუბიექტში პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღდგენის მიზანს შეესაბამება.

იგი შესაძლებელი (და არა აუცილებელი) ელემენტების სახით სახელმწიფოს მხრიდან უარყოფითი შეფასებას (რაც პროცესუალურად გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენაში გამოიხატება, ხოლო მატერიალურად პირის ბრალეულობის დადგენას ნიშნავს), იძულების ზომებს (იგულისხმება სასჯელი) და იძულების ღონისძიების შემდგომ სამართლებრივ შეზღუდვას (იგულისხმება ნასამართლობა) აერთიანებს.

1.2.4.1.2. პასუხისგებაში მიცემის არსი

ამ პარაგრაფში უნდა გაირკვეს, როგორ არის შესაძლებელი პასუხისგებაში მიცემის გამორიცხვით ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამორიცხვა ისე, რომ ეს ორი ცნება ერთმანეთის იდენტურად არ განიხილებოდეს.

პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, არის პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოება, რაც ამავე დროს მიანიშნებს იმაზე, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ ქმედების სუბიექტის მიმართ პროცესუალური მოქმედებების ჩატარება და ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრება გამორიცხულია. ამდენად, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა, როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოება, საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების შეუძლებლობას ნიშნავს. პასუხისგებაში მიცემა პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობის ნინაპირობაა.¹⁵⁹ ამასთან, პასუხისგებაში მიცემა ჯერაც არ ნიშნავს, რომ პირს დაეკისრება ნეგატიური პასუხისმგებლობა, ვინაიდან ბრალდებული შეიძლება გამართლდეს.

ნ. სტრუჩკოვს პასუხისგებაში მიცემა ესმის, როგორც საპროცესო ურთიერთობის დასაწყისი.¹⁶⁰ მ. სტროგოვიჩის აზრით, ის წინასწარი გამოძიების სპეციალურ მომენტს, კერძოდ, სისხლისსამართლებრივი დევნის აღძვრას უკავშირდება.¹⁶¹

აღნიშნულ საკითხზე პროფ. შ. ფაფიაშვილი აღნიშნავს, რომ სისხლისსამართლებრივი დევნისათვის დამახასიათებელია საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება უშუალოდ კონკრეტულ პირთან და არა ფაქტთან დაკავშირებით.¹⁶² აღნიშნულის გამო დევნის დასაწყისად უნდა მივიჩნიოთ ის ეტაპი, როცა შესაბამისი ორგანოსათვის სავარაუდო დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენი პირის ვინაობა ცნობილი ხდება. ესე იგი დევნის დასაწყისისათვის გამოძიება ჯერ დასრულებუ-

¹⁵⁹ აქ ვგულისხმობთ ნეგატიურ პასუხისმგებლობას, რომელშიც პასუხისმგებლობის პოზიტიური ასპექტის საპირისპირო ასპექტი იგულისხმება. პასუხისმგებლობის ასპექტების შესახებ იხ. ნაჭყებია გ., ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, თბ., 2001, 88-124

¹⁶⁰ იხ. ნ. სტრუჩკოვის დასახ. ნაშრ., 51

¹⁶¹ იხ. Строгович М. С., *Уголовный процесс*, М., 1946, 253-254

¹⁶² იხ. ფაფიაშვილი შ., თევზაძე ა., *მასალების შემონახვა და სისხლის სამართლის საქმისა და დევნის აღძვრა*, თბ., გამომც. „მერიდიანი“, 2002, 94

ლი არ არის, თუმცა უკვე გამოძიება მტკიცებულებებს კონკრეტული პირის მიმართ იკვლევს. თუ იმასაც დაუმატებთ, რომ სისხლისსამართლებრივი დევნის დასაწყისს პასუხისგებაში მიცემის შესახებ დადგენილების გამოტანას (ახალი საპროცესო კოდექსით – ბრალდებლად ცნობას ან პირის დაკავებას) უკავშირებენ, ნათელი გახდება, რომ პასუხისგებაში მიცემა ჯერ კიდევ არ არის ნეგატიური პასუხისმგებლობა, არამედ აღნიშნავს სისხლის სამართლის პროცესის ცალკე ეტაპს, როცა კონკრეტული პირი ერთვება საპროცესო ურთიერთობაში, როგორც დანაშაულებრივი ქმედების სავარაუდო სუბიექტი. სწორედ აღნიშნული დადგენილების მიღების შემდეგ ფაქტით დაინტერესება სუბიექტით დაინტერესებით იცვლება.

ბრალდებულის სახით პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემა (ბრალდებულად ცნობა) არის სისხლის სამართლის პროცესის ერთ-ერთი სტადია, რომელიც საქმეზე შეკრებილი მტკიცებულებების საფუძველზე ეჭვმიტანილის მიერ სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ბრალეულად ჩადენის ვარაუდს გულისხმობს. სისხლის სამართლის პროცესის ამ ეტაპზე დადგენილია დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები. ამასთან, ვინაიდან უცნობია მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველი გარემოებები, მართლწინააღმდეგობა და ბრალიც ივარაუდება. ამდენად, მართალია, გარკვეული ხარისხის ვარაუდის სახით, მაგრამ დანაშაულის ყველა ნიშანი სწორედ ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის მომენტიდან (ბრალდებულად ცნობიდან) ჩნდება და შემდეგ მთელი გამოძიება ამ ნიშნების დაზუსტებას ემსახურება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბრალდების წარდგენის შემდეგ უკვე გამოძიება მიმდინარეობს კონკრეტული პირის მიმართ, თუმცა ეს არ გამოორიცხავს ისეთ შედეგს, როცა ბრალდებულის მიმართ დევნა წყდება და ბრალდება სრულიად განსხვავებულ სუბიექტს წარედგინება. როგორც ვხედავთ, დანაშაულის მოდელი უკვე ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემისთანავე ჩნდება, რაც ბრალდებულის სახით

პასუხისგებაში მიცემის (ბრალდებულად ცნობის) შესახებ დადგენილებაში აისახება. მიუხედავად აღნიშნულისა, ეს ჯერაც არაა დანაშაულის კატეგორიული დადგენა და პირი ჯერაც არაბრალეულად ითვლება. ამიტომაც ნეგატიური პასუხისმგებლობა ჯერ ვერ ამოქმედდება.

იქმნება ვითარება, როცა უპასუხისმგებლობა ივარაუდება, თუმცა ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრება ჯერ ვერ ხერხდება. ამიტომაც საჭიროა ისეთი ღონისძიება, რომელიც უპასუხისმგებლო ვითარების თავიდან აცილებაში დაგვეხმარება. პასუხისგებაში მიცემა სწორედ ასეთ პროცესულურ ხერხს წარმოადგენს. კერძოდ, პასუხისგებაში მიცემა არის რეაქცია სავარაუდო უპასუხისმგებლობის დადგენაზე. პასუხისგებაში მიცემა, როგორც სავარაუდო უპასუხისმგებლობაზე რეაქცია, ნეგატიურ პასუხისმგებლობას, როგორც ბრალის გარდუვალ შედეგს წინ უსწრებს. აღნიშნულ მომენტებზე ამახვილებს ყურადღებას პროფ. გ. ნაჭყეაბია, რომელიც ნეგატიურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის განმარტებას გვთავაზობს. კერძოდ, „ესაა სისხლისსამართლებრივი უმართლობის განხორციელების შედეგად შექმნილი ობიექტური უპასუხისმგებლობის აღკვეთის პროცესულური ხერხი, რომელიც ბრალდებულის პროცესულური მდგომარეობის გამომხატველია.“¹⁶³

როგორც ვხედავთ, პასუხისგებაში მიცემასა და ნეგატიურ პასუხისმგებლობას საერთო ნიშნები აქვს. კერძოდ, ორივე (თუმცა სხვადასხვა ფორმით) არის უპასუხისმგებლობის აღმოფხვრისა და პასუხისმგებლობის გარდუვალობის განხორციელების მექანიზმი. თუმცა ერთ შემთხვევაში არა ნეგატიურ პასუხისმგებლობასთან, არამედ მხოლოდ მის წინმსწრებ პროცესულურ ინსტიტუტთან გვაქვს საქმე.

¹⁶³ ნაჭყეაბია გ., *სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის ბუნებისა და დანიშნულების საკითხისთვის*, სახელმწიფოსა და სამართლის აქტუალური პრობლემები, საიუბილეო კრებული, მიძღვნილი თსუ იურიდიული ფაკულტეტის 80 წლისთავისადმი, თბ., 2003, 364

აქვე უნდა განვმარტოთ, რომ პასუხისგებაში მიცემის შეუძლებლობა ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრების შეუძლებლობას ავტომატურად გულისხმობს. ასეთ ვითარებაში კი სავსებით პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის, როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოების მოქმედება გასაგებია. ამასთან, გარდა აღნიშნულისა, პასუხისმგებლობის გამომრიცხვა შესაძლებელია პასუხისგებაში მიცემის შემდეგაც ნებისმიერ მომენტში უშუალოდ პასუხისმგებლობის დაკისრებამდე (მათ შორის სასამართლოს მიერ საქმის განხილვის სტადიაზეც). ამას ადასტურებს პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის მეორე სახელიც – სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობა (სწორედ ასე მოიხსენიება ის სსკ-ის შესაბამის მუხლებში), რაც იმას ნიშნავს, რომ ხანდაზმულობა ასევე უკვე დაწყებული დევნის შემწყვეტი გარემოებაა. ამიტომაც განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილი, რომლის მიხედვითაც ირკვევა, რომ ხანდაზმულობის ვადა პასუხისგებაში მიცემის შემდეგაც განაჩენის დადგენამდე განაგრძობს დენას.

1.2.4.1.3. ნეგატიური პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება და ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამომრიცხვა

ზემოთ მოყვანილი მსჯელობის შემდეგ აუცილებლად უნდა შევხებით ნეგატიური პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ცნებას და მის მიმართებას ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამომრიცხვასთან, ვინაიდან ის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის სამართლებრივ შედეგს უკავშირდება. ამდენად, აღნიშნულის გარეშე ხანდაზმულობის გაგება არასრული იქნება.

ს. ზელდოვის და ს. კელინას აზრით, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება დანაშაულის სისხლისსამართლებრივ მნიშვნელობას აქარ-

წყლებს,¹⁶⁴ რაც გამამტყუნებელ განაჩენში გამოხატული, სახელმწიფოს მიერ ქმედების უარყოფითი შეფასებისაგან პირის გათავისუფლებას გულისხმობს.¹⁶⁵ ს. ზელდოვის აზრით, ამ დროს არ ხდება ქმედების გამო პირის სისხლისსამართლებრივად გაკიცხვა მიუხედავად იმისა, რომ პასუხისმგებლობის საფუძველი არსებობს, ვინაიდან დასახული მიზნის მიღწევა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამოყენების გარეშე შესაძლებელია. ეს იმას ნიშნავს, რომ პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესახებ შესაბამისი ორგანოს გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლით სისხლის სამართლის საქმეზე გამოძიების წარმოება სრულდება და პროცესის მონაწილენი ამის შემდეგ პროცესუალურ სტატუსს კარგავენ. ავტორი გამამართლებელ გარემოებებსა და პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას შორის არსებულ განსხვავებას უსვამს ხაზს. კერძოდ, ერთ შემთხვევაში არა გვაქვს დანაშაული, მეორე შემთხვევაში – პირიქით.

ავტორი სწორად ასკვნის, რომ პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება შესაძლებელია მხოლოდ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანამდე, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ის მაინც ამტკიცებს, რომ პასუხისმგებლობის საფუძველი – დანაშაულის შემადგენლობა და საზოგადოებრივი საშიშროება ამ დროს დადგენილია.¹⁶⁶ მოცემული მსჯელობა სავსებით გასაგებია საბჭოთა კავშირში გავრცელებული სოციოლოგიური აზროვნების წესის მხედველობაში მიღებით, თუმცა მიუღებელია დღევანდელი გადასახედიდან, როცა მიიჩნევა, რომ პასუხისმგებლობის საფუძველი დანაშაულის შემადგენლობა კი არ არის, არამედ დანაშაული და მას წინასწარი გამოძიება კი არ ადგენს, არამედ სასამართლო.

ამდენად, იურიდიული აზროვნებისათვის პასუხისმგებლობის საფუძვლის არსებობის აღიარება დანაშაულის იური-

¹⁶⁴ იხ. Зельдов С. И., *Освобождение от наказания и от его отбывания*, М., 1982, 7; ს. კელინას დასახ. ნაშრ., 25

¹⁶⁵ იხ. ს. კელინას დასახ. ნაშრ., 28

¹⁶⁶ იხ. ს. ზელდოვი, დასახ. ნაშრ., 7-9

დიულად დადგენის გარეშე მიუღებელია. პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება შეიძლება მაშინ, როცა პასუხისმგებლობის დაკისრების საფუძველი არსებობს, მაგრამ გარკვეული მიზნებიდან გამომდინარე, პასუხისმგებლობის დაკისრება არ ხდება. იმ შემთხვევაში კი, როცა პასუხისმგებლობის საფუძველი არა გვაქვს, მაშინ არა პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებაზე, არამედ პასუხისმგებლობის გამორიცხვაზე უნდა ვისაუბროთ. ისევე, როგორც მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველი გარემოებები გამორიცხავენ პასუხისმგებლობას, ვინაიდან არ არსებობს პასუხისმგებლობის საფუძველი – დანაშაული, ასევე პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლა გამორიცხავს პასუხისმგებლობის დაკისრებას, ვინაიდან დანაშაული იურიდიულად არ დგინდება.

შესაძლოა პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ქვეშ იგულისხმოდეს ისეთი ვითარება, როცა მოსამართლე დარწმუნდება დანაშაულის არსებობაში, მაგრამ ამის მიუხედავად გამამტყუნებელი განაჩენი მას არ გამოაქვს. მაგალითად, დაზარალებულთან შერიგების ან ქმედითი მონანიების გამო პასუხისმგებლობისაგან გასათავისუფლებლად აუცილებელია იმის გარკვევა, ქმედება მართლწინააღმდეგო და ბრალეული არის თუ არა. წინააღმდეგ შემთხვევაში დევნა შეწყდება უფრო ადრეულ სტადიაზე მარეაბილიტირებელი საფუძველით და ქმედითი მონანიების თუ დაზარალებულთან შერიგების გარკვევამდე საქმე არ მივა. მიუხედავად იმისა, რომ მოსამართლე ქმედების დანაშაულებრიობაში დარწმუნდება, ვინაიდან ქმედითი მონანიება პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელი გარემოებაა, სასამართლო გამამტყუნებელ განაჩენს ვერ გამოიტანს. მართალია, ამ შემთხვევაშიც პირს არ ეკისრება ნეგატიური პასუხისმგებლობა, მაგრამ დასახელებული გარემოებები პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელი გარემოებებია და არა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებები, ვინაიდან დანაშაულს გულისხმობენ (მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლო საბო-

ლოოდ უარს ამბობს ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციაზე, რადგან ამ უარს თავისი გამართლება აქვს).

მათგან განსხვავებით, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლისას ქმედების დანაშაულებრიობის გარკვევის ყველანაირი პროცედურა წყდება, რის გამოც შეუძლებელი ხდება იმის დადგენა, ქმედება დანაშაულებრივია თუ არა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობის დაკისრების გამომრიცხველი გარემოებაა არა იმიტომ, რომ დანაშაულის არსებობას უარყოფს კატეგორიულად, როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი სხვა გარემოებები, არამედ იმიტომ, რომ პასუხისმგებლობის საფუძვლის – დანაშაულის დადგენას ხელს უშლის.

სხვა სიტუაციაა, როცა ბრალდებული ხანდაზმულობის გამო დევნის შეწყვეტაზე უარს ამბობს. ასეთ ვითარებაში ხანდაზმულობის წესი უკვე არ მოქმედებს და ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაცია შესაძლებელი ხდება, მაგრამ ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ ხანდაზმულობაზე უარის თქმის შემთხვევაში ქმედება ყოველთვის დანაშაულებრივი აღმოჩნდება. ეს ასე რომ იყოს, მაშინ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა მართლაც პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელი გარემოება იქნებოდა, მაგრამ სავსებით შესაძლებელია პირი გამართლდეს. თუ დავუშვებთ, რომ გამოძიების გაგრძელების შემთხვევაში პირის გამართლება შესაძლებელია, მაშინ როგორ შეიძლება ვთქვათ, რომ ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელი გარემოებაა რადგან ამ დროს პასუხისმგებლობის საფუძველი – დანაშაული უკვე მოცემულია? თუ გამოძიების გაგრძელებისას პირი გამართლდა, ეს იმას ნიშნავს, რომ დანაშაული არც არასოდეს ყოფილა. ამიტომაც ვერ დავეთანხმებით პოზიციას, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელი გარემოებაა.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით მსჯელობს ვ. სკიბიციკი: „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელისგან გათავისუფლება არის კანონით გათვალისწინ-

ნებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედების ჩამდენი პირისათვის პასუხისმგებლობის ან სასჯელის მოხდის გაუქმება, თუ სასჯელის მიზნები და სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ამოცანები სისხლისსამართლებრივი იძულების გამოყენების გარეშე შეიძლება მიღწეულ იქნეს (ან უკვე მიღწეულ იქნა) ".¹⁶⁷ ავტორი იზიარებს საბჭოთა სისხლის სამართალში მიღებულ პოზიციას, რომ პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება შეიძლება მხოლოდ მას მერე, რაც პასუხისმგებლობის ერთადერთი საფუძველი – დანაშაულის შემადგენლობა დადგინდება.

მართალია, საბჭოთა კავშირის წიაღშიც გაჩნდა არაბრალეულობისა და დანაშაულის არსებობის მხოლოდ სასამართლოს მიერ დადგენის პრინციპთან შეთანხმებული პროგრესული შეხედულებები იმასთან დაკავშირებით, რომ პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება შეიძლება იმ ქმედების ჩადენისას, რომელიც შეიცავს დანაშაულის ნიშნებს (და არა დანაშაულის ჩადენისას), თუმცა აღნიშნული პოზიცია ბევრი მეცნიერის მიერ ვერ იქნა სწორად აღქმული. ეს იდეა მხოლოდ პროცესუალურ ტერმინოლოგიურ საკითხად იქნა აღიარებული, მიიჩნიეს, რომ ქმედება, რომელიც შეიცავს დანაშაულის ნიშნებს, სასამართლოს მიერ აუცილებლად დანაშაულად იქნება ცნობილი და ეს მხოლოდ პროცედურული საკითხია.¹⁶⁸ სინამდვილეში მათ უნდა გაეცნობიერებინათ, რომ ქმედება, რომელიც შეიცავს დანაშაულის ნიშნებს, შესაძლოა დანაშაული არ აღმოჩნდეს. ასეთ შემთხვევაში ნათელი გახდებოდა, რომ პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი ვერ იქნებოდა, ვინაიდან ამ ეტაპზე პასუხისმგებლობის დაკისრება პასუხისმგებლობის საფუძვლის არარსებობის გამო შეუძლებელია.

ი. ბრაინინი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ჯგუფებს გამოყოფს. ერთ ჯგუფში შედის შემთხვევები, როცა დანაშაული არა გვაქვს. ესაა ქმედებაში დანაშაულის შე-

¹⁶⁷ ვ. სკიბიციკის დასახ. ნაშრ., 25

¹⁶⁸ იქვე, 15-19

მადგენლობის, მართლწინააღმდეგობის და ბრალის გამომრიცხველი გარემოებების არსებობა.¹⁶⁹ მეორე ჯგუფში შედის ისეთი შემთხვევები, რომელთა დროს დანაშაული არის, თუმცა პირი პასუხისმგებლობისგან მაინც თავისუფლდება.¹⁷⁰ ამასთან, ვინაიდან ეს ორი შემთხვევა განსხვავდება ერთმანეთისაგან, ავტორი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ პირველს უნდა ეწოდოს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებები, მეორეს – პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელი გარემოებები. სამწუხაროდ, ავტორმა პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობის შემთხვევა მეორე ჯგუფში მოაქცია, რაც სოციოლოგიური აზროვნების წესის შედეგია. ხანდაზმულობის შემთხვევაში სწორედაც რომ არა გვაქვს დანაშაული მიუხედავად იმისა, რომ დანაშაულის შემადგენლობა შეიძლება გვექონდეს. აქ თავს იჩენს ფიქცია,¹⁷¹ რომლის წყალობითაც ხანდაზმულობა არაბრალეულობის პრეზუმფციის პრინციპთან შეთანხმებული ხდება.

საიტერესოა მოსაზრება, რომ პასუხისმგებლობისაგან გაათავისუფლება შესაძლებელია მხოლოდ ბრალეული პირისა. ამასთან დაკავშირებით ტ. დუბინინი აღნიშნავს, რომ პირის ბრალეულად ცნობა ხდება მხოლოდ სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანით, ხოლო სისხლის სამართლის და სისხლის სამართლის საპროცესო ნორმები, რომლებიც არეგულირებენ პასუხისმგებლობისგან გაათავი-

¹⁶⁹ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ ჯგუფს ავტორი უწოდებს დანაშაულის შემადგენლობის არარსებობას. ეს გასაგებია დანაშაულის შემადგენლობის იმ გაგებიდან გამომდინარე, რაც სისხლის სამართლისათვის იყო დამახასიათებელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით. ის დღეს, რა თქმა უნდა, მიუღებელია.

¹⁷⁰ ავტორი მას უწოდებს საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობის ან სიმციროს შემთხვევებს და მასში შეჰყავს ხანდაზმულობის ორივე სახე, პირისა და ქმედების საშიშროების სიმცირე, საქმის გადაცემა ამხანაგური სასამართლოსთვის, ბრალდებულის თავდებად გადაცემა, ამნისტია, შეწყალება. იხ. ი. ბრაინინის დასახ. ნაშრ, 247-249

¹⁷¹ სისხლის სამართალში ბევრი ასეთი ფიქციაა: ნასამართლობის გაქარწყლება, არაერთგზისი დანაშაული 2007 წლის 4 ივლისის ცვლილებებამდე. აღნიშნულის შესახებ იხილეთ ჩვენი ნაშრომი „არაერთგზისი დანაშაული“ ჟურნალში „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2007 წ., 2/3, 173-180

სუფლებას, ითვალისწინებს პირის ბრალეულად ცნობას სასამართლოს მიერ განაჩენის გამოტანის გარეშე, ასევე გამოძიების ორგანოების მიერ. ამ ნორმებს შორის წინააღმდეგობას ხედავს მეცნიერთა ერთი ნაწილი და პრობლემის გადასაჭრელად შემოაქვს წინადადება, პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების უფლებამოსილება მხოლოდ სასამართლოს დაეკისროს.¹⁷² ამასთან დაკავშირებით საბჭოთა კავშირისათვის უცნაური და ამავე დროს მეტად პროგრესული შეხედულება ჩამოაყალიბა მ. სტროგოვიჩმა, რომლის მიხედვითაც სასამართლომდე დევნის შეწყვეტა არამარეაბილიტირებელი საფუძვლით არ ნიშნავს დანაშაულის არსებობას, რადგან ეს არაბრალეულობის კონსტიტუციურ პრინციპს ეწინააღმდეგება.¹⁷³

სამწუხაროდ, ვინაიდან მეცნიერთა უმრავლესობისათვის საბჭოთა კავშირში ბრალი პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება იყო და ქმედება დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებისთანავე დამთავრებულ დანაშაულად ითვლებოდა, ამიტომაც იძულებულნი გახდნენ, ელიარებინათ, რომ ბრალს არა მარტო სასამართლო, არამედ გამოძიების ორგანოებიც ადგენს. დღეს ბრალის ფსიქოლოგიური თეორიის უარყოფით ეს პრობლემა დაძლეულია და, მიუხედავად იმისა, რომ ბრალის უამრავი თეორია შეიქმნა, მათ შორის დავის საგანი არაა, რომ ბრალს გამამტყუნებელი განაჩენით მხოლოდ სასამართლო ადგენს.*

¹⁷² იხ. Колбая Г. Н., *Соотношение предварительного следствия и судебного разбирательства*, М., 1975, 146; Либуре И. А., *Презумпция невиновности и прекращение уголовного дела (оправдание)*, - «Советское государство и право», 1981, №7, 69; Дубинин Т. Т., *Проблема освобождения от уголовной ответственности*, в кн.: Проблемы правового статуса личности в уголовном процессе, изд. Саратовского университета, 1981, 8; Дубинин Т. Т., *Конституционный принцип презумпции невиновности и проблемы освобождения от уголовной ответственности*, в кн.: Уголовная ответственность и ее реализация, Межвузовский сборник, Куйбышев, 1985, 50

¹⁷³ იხ. Конституционные основы правосудия в СССР, М., 1971, 329

* აღნიშნული დებულება წამყვანია ნორმატივისტულ თეორიაში, სადაც ბრალი პირდაპირ გაკიცხვის სინონიმი გახდა ან გასაკიცხაობის. აქვე უნ-

სწორად აღნიშნავს ი. სოლოვიოვი, რომ პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლება უნდა გამოიხატოს ისეთ აქტში, რომელიც გამართლებას არ აღნიშნავს. ავტორს ასეთად მიაჩნია დადგენილება პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების შესახებ,¹⁷⁵ თუმცა, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსიდან გამომდინარე, ასეთი შეიძლება იყოს დადგენილება (განჩინება) დევნის შეწყვეტის შესახებ.¹⁷⁶ ამასთან, აღნიშნული დადგენილება (განჩინება) გამოტანილ უნდა იქნას როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი არამარეაბილიტირებელი გარემოების არსებობისას, ასევე პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელი გარემოების დადგენისას, რადგან როგორც ერთ, ისე მეორე შემთხვევაში პასუხისმგებლობის დაკისრება არ ხდება.

პასუხისმგებლობის ნეგატიური ასპექტი გულისხმობს საკუთარ თავზე განცდას სახელმწიფოს მიერ გამოხატული უარყოფითი დამოკიდებულებისა, რომელიც გამონეგულია დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენით და რომელიც თავისი ხარისხით სუბიექტში პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღდგენის მიზანს შეესაბამება. ამდენად, სისხლისსამართლებრივი ნეგატიური პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებაში უნდა მოვიაზროთ პირის გათავისუფლება სახელმწი-

და აღვნიშნოთ, რომ ნორმატივისტული თეორიის დებულებების თანმიმდევრული ანალიზით ფრიად საინტერესო მიგნება აღმოაჩინა პროფ. ო. გამყრელიძემ გაუფრთხილებლობის ბრალში შეტანასთან დაკავშირებით: გამყრელიძე ო., *შერაცხვის პრობლემა სისხლის სამართალში და ბრალის ნორმატიული ცნების დასაბუთების ცდა*, „ადამიანი და კონსტიტუცია“, 2002, 4, 78-89. ამასთან, უნდა აღინიშნოს ბრალზე ქართველი მეცნიერის – ლაშა-გიორგი კუტალიას ყოვლისმომცველი ნაშრომი, რომელშიც ნორმატივისტული თეორიის კრიტიკაა მოცემული. ლ-გ. კუტალია, *ბრალი სისხლის სამართალში*, თბ., 2000 წ. ვფიქრობთ, საინტერესოა პროფ. გ. ნაჭყეიას ნაშრომი, რომელშიც ბრალი ფსიქიკურ ელემენტებსაც ინარჩუნებს და შეფასებასაც იტევს. იხ. გ. ნაჭყეიბია, *ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია*, თბ., 2001.

¹⁷⁵ იხ. Соловьёв И. Ф., *Установление и реализация уголовной ответственности в приговоре суда*, в кн.: Уголовная ответственность: Основания и порядок реализации, Самара, 1991, 121

¹⁷⁶ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 28-ე მუხლი

ფოს უარყოფითი დამოკიდებულების საკუთარ თავზე განცდისაგან, ხოლო პასუხისმგებლობის გამორიცხვაში – სახელმწიფოს მიერ უარყოფითი დამოკიდებულების გამოხატვის შეუძლებლობა აღნიშნული დამოკიდებულების საფუძვლის იურიდიულად დაუდგენლობის გამო.

პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლა ფუნქციონალურად არის შემაფერხებელი ფაქტორი საპროცესო ურთიერთობისა, სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებისა, თუმცა, ამასთან ერთად, ის არის ასევე სასამართლოს მიერ ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის გამომრიცხველი გარემოება. ამდენად, აღნიშნულით ხდება აღიარება იმისა, რომ პირის მიერ ჩადენილი ქმედება არ განიხილება, როგორც დანაშაული. მართალია, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემთხვევაში არ ხდება პირის გამართლება, შესაბამისად, არ ხდება იმის დადგენა, რომ ჩადენილი ქმედება არ არის დანაშაული. მაგრამ არც ქმედების დანაშაულებრიობა დგინდება. სახელმწიფო ჩადენილ ქმედებას შეფასების გარეშე ტოვებს. აქ კიდევ ერთ სამართლებრივ ფიქციასთან გვაქვს საქმე. სახელმწიფო ჰუმანური მოსაზრებებით განსაზღვრული სიტუაციის მონესრიგებაზე ამბობს უარს. აღნიშნულ ფიქციას აქვს გამართლება: უსამართლო, ზედმეტად მკაცრი გადაწყვეტილებების თავიდან აცილება.

ამდენად, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი უპირობო და კატეგორიული გარემოებაა სანამ თვით ბრალდებული თავისი ინტერესების უკეთ დასაცავად აღნიშნული წესის გამოყენებაზე უარის თქმას არ მოითხოვს. ამიტომაც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-13 თავი და მასში მოთავსებული 71-ე მუხლის პირველი ნაწილი არ ასახავს ზუსტად ხანდაზმულობის არსს როცა მას პასუხისმგებლობისაგან გამათავისუფლებელ გარემოებად მოიხსენიებს.

1.2.4.2. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა, როგორც სასჯელის მოხდისაგან გამათავისუფლებელი გარემოება

ხანდაზმულობა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში როგორც პასუხისმგებლობის დაკისრების გამომრიცხველ, ასევე სასჯელის მოხდისაგან გამათავისუფლებელ გარემოებად გვევლინება. წინა პარაგრაფიდან როგორც ჩანს, პასუხისმგებლობის გამორიცხვა იმთავითვე სასჯელის დაკისრების გამორიცხვას ნიშნავს, მაგრამ კოდექსმა ცალკე გაითვალისწინა ხანდაზმულობა, როგორც სასჯელის მოხდისაგან გამათავისუფლებელი გარემოება, ვინაიდან ამ შემთხვევაში უკვე დაკისრებული სასჯელისაგან პირის გათავისუფლება ხდება.

სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის შემთხვევაში პირის ქმედება უკვე უარყოფითადაა შეფასებული, განსაზღვრულია პასუხისმგებლობის ხარისხი, დანიშნულია სასჯელი, თუმცა დანიშნული სასჯელის აღსრულება არ ხდება.

„სასჯელი არის იძულებითი ზემოქმედების ღონისძიებები, რომელთა მეშვეობით ხელისუფლება უზრუნველყოფს საზოგადოებრივი ურთიერთობის არსებულ წესრიგს დარღვევისგან.“¹⁷⁷ ზემოთ მოყვანილი ნიშნების ოპტიმალურად გამოყენებით მივიღებთ, რომ სასჯელი არის სახელმწიფოს იძულების ღონისძიება, გამოყენებული სასამართლო ორგანოების მიერ ბრალეული პირისადმი, რაც პრევენციული, სამართლიანობის აღდგენისა და რესოციალიზაციის მიზნებით მისთვის რაიმე სიკეთის ჩამორთმევაში, ტანჯვის მიყენებაში გამოიხატება.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დგება მაშინაც, როცა განაჩენის აღსრულება გადავადდება, პირობითი

¹⁷⁷ Шаргородский М. Д., *Наказание, его цели и эффективность*, Л., 1973, 7; დაახლოებით იგივეს ამტკიცებს ა. პიონტიკოვსკი, იხ. *Курс советского уголовного права*, М. 1970, т. 3 – Наказание, 30

მსჯავრი ინიშნება.¹⁷⁸ გამომდინარე იქიდან, რომ პასუხისმგებლობისა და სასჯელის მიმართების კვლევა ჩვენს მიზნებს სცილდება, აქ აღნიშნულთან დაკავშირებით მხოლოდ მოკლედ ვიტყვით: სისხლისსამართლებრივი ნეგატიური პასუხისმგებლობა შეიძლება გამოვლინდეს: 1. უარყოფით შეფასებას (ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციას), სასჯელსა და ნასამართლობაში; 2. უარყოფით შეფასებასა და ნასამართლობაში (სასჯელისგან გათავისუფლების შემთხვევაში); 3. მხოლოდ უარყოფით შეფასებაში (როცა ამნისტიით ან შეწყალებით პირი თავისუფლდება სასჯელისა და ნასამართლობისგან).

იმისათვის, რომ დასაბუთდეს სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა, აუცილებელია ზოგადად სასჯელისაგან გამათავისუფლებელი გარემოებების არსებობის გამართლება. ეს კი მხოლოდ მაშინაა შესაძლებელი, თუ სასჯელს გარკვეული მიზნის მისაღწევად გამოვიყენებთ. ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელი იქნება სასჯელზე უარის თქმა იმ დათქმით, თუ სასჯელი გარკვეული გარემოებების გამო უკვე მისი მიზნის მიღწევის აუცილებელ და საკმარის ღონისძიებად არ ჩაითვლება.

აქვე მოკლედ უნდა შევეხოთ განსხვავებას პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებასა და სასჯელისაგან გათავისუფლებას შორის. აღნიშნულთან დაკავშირებით გასათვალისწინებელია ი. ბრაინინის მოსაზრება, რომ სასჯელისგან გათავისუფლება უნდა მოხდეს პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანით სასჯელის დანიშვნის გარეშე, ხოლო ზემდგომი სასამართლოს მიერ - განაჩენში ცვლილებების შეტანით, მაგრამ არა განაჩენის გაუქმებით და საქმის შეწყვეტით, რადგან ეს იქნებოდა განაჩენის არასწორად აღიარება არა მარტო სასჯელის, არამედ ბრალის ნაწილშიც,¹⁷⁹ რაც პასუხისმგებლობისაგან

178 იხ. ნ. ზაგოროდნიკოვის დასახ. ნაშრ., 40

179 იხ. ი. ბრაინინის დასახ. ნაშრ., 264

გათავისუფლების შედეგია და არა სასჯელისაგან გათავისუფლების.

ამის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ, რომ სასჯელისგან გათავისუფლება პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებისაგან განსხვავებით არის დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენაში ბრალეული პირის მიერ სახელმწიფო იძულების უმკაცრესი ღონისძიების საკუთარ თავზე მიღებისგან გათავისუფლება იმ მიზეზით, რომ სასჯელი მისი მიზნების მიღწევის აუცილებელ და საკმარის ღონისძიებად უცილობლად უკვე არ განიხილება.

აღნიშნულის მერე ნათელი უნდა იყოს განსხვავება პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებასა და სასჯელისგან გათავისუფლებას შორის, კერძოდ, პირველ შემთხვევაში სახელმწიფო უარყოფით დამოკიდებულებას პირის მიმართ არ გამოხატავს, რადგან სუბიექტის კეთილსინდისიერების ვარაუდი არსებობს, ხოლო მეორე შემთხვევაში სახელმწიფო არ იყენებს იძულების ღონისძიების ყველაზე მკაცრ სახეს, რადგან ნეგატიური პასუხისმგებლობის მიზნის მიღწევა სასჯელის გამოყენებით საეჭვო ხდება. პროცესუალური თვალსაზრისით ეს ასე გამოიყურება: პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებისას განაჩენი კი არ დგება, არამედ სასამართლოს ან გამოძიების ორგანოს განჩინება ან დადგენილება საქმის შეწყვეტის შესახებ, ხოლო სასჯელისგან გათავისუფლებისას დგება გამამტყუნებელი განაჩენი სასჯელის დაუნიშნავად ან სასჯელის დანიშვნით და მისი მოხდისგან გათავისუფლებით.

ფუნქციონალურად გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენის შემდეგ საპროცესო ურთიერთობას სასჯელალსრულებითი ურთიერთობა უნდა მოჰყვეს, მაგრამ ყოველთვის ასე როდი ხდება. არის შემთხვევები, როცა სასჯელი დიდი ხნის განმავლობაში არ აღსრულდება.

სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენის შემდეგ, მოქმედი სსსკ-ის 602-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, განაჩენი კანონიერ ძალაში შედის და ექვემდებარება აღსრულებას მიღებისთანავე, ხოლო 604-ე მუხ-

ლის პირველი და მე-4 ნაწილების, ასევე ახალი საპროცესო კოდექსის 284-ე მუხლის პირველი ნაწილის, 285-ე მუხლის პირველი, მე-4 ნაწილების თანახმად, განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევა ევალემა განაჩენის გამომტან სასამართლოს, რომელიც განკარგულებას ან სააღსრულებო ფურცელს განაჩენის ასლებთან ერთად განაჩენის აღმასრულებელ ორგანოს უგზავნის.

უნდა განვასხვავოთ განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევა განაჩენის აღსრულებისაგან. პირველი გულისხმობს სასამართლოს მიერ შესაბამისი ორგანოსათვის ოფიციალურად იმ ინფორმაციის მიწოდებას, რომ განაჩენი შესულია კანონიერ ძალაში. ამასთან ერთად, იმავდროულად სასამართლო აღნიშნულ ორგანოს განაჩენის აღსრულებას ავალებს. სასამართლოს მიერ განაჩენის აღსრულების დავალების მიცემა შესაბამისი ორგანოსათვის არის განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევა, ხოლო აღნიშნული ორგანოს მიერ კანონით გათვალისწინებული ღონისძიებების გამოყენება განაჩენის აღსასრულებლად არის განაჩენის აღსრულება. განაჩენის აღსრულებას წინ უსწრებს მისი აღსასრულებლად მიქცევა, რომლის საფუძველზედაც ხდება აღსრულება.

ამასთან, პირობითი მსჯავრისა და ჯარიმის შემთხვევაში პრაქტიკაში განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევის მომენტთან დაკავშირებით არაერთგვაროვან დამოკიდებულებას შეხვდებით. ერთ შემთხვევაში აღნიშნული დოკუმენტების გაგზავნა ხდება განაჩენის გამოტანისთანავე, ხოლო მეორე შემთხვევაში - საბოლოო გადანყვებილების მიღების ან გასაჩივრების ვადის გასვლის შემდეგ. თუ ამ უკანასკნელ პრაქტიკას მივყვებით, მაშინ შესაძლებელია განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევა განაჩენის მიღებას ხანგრძლივი ვადით დაშორდეს (თუ გავითვალისწინებთ საქმის განხილვის ვადებსა და განაჩენის გასაჩივრების ვადებს ყველა ინსტანციაში). ეს კი, თუ ზუსტად არ განისაზღვრა ყოველ კონკრეტულ სასჯელზე განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის თარიღი, შეიძლება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გაშვების საფუძველი გახდეს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ განაჩენის აღსრულებას თავისი დადებითი მხარეები აქვს. კერძოდ, ზემდგომი ინსტანციის მიერ სასჯელის შემსუბუქების ან საერთოდ მოხსნის შემთხვევაში მის აღსრულებასთან დაკავშირებით დამატებითი პრობლემები არ წარმოიშობა, ვინაიდან განაჩენის აღსრულება ჯერ დაწყებული არ იქნება.

ამასთან, განაჩენის მიღებისთანავე მისი კანონიერ ძალაში შესვლა საშუალებას იძლევა, სასჯელი დანაშაულებრივ ქმედებას მაქსიმალურად სწრაფად მოჰყვეს. ამას კი მსჯავრდებულისა და საზოგადოების წევრების მიერ სასჯელის სწორად აღქმის საქმეში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ამდენად, დგას განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევის თარიღის პრობლემა, რომლის გადაჭრის გარეშე სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობაზე საუბარი შეუძლებელია.

აღნიშნულთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ პრაქტიკული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო საპროცესო კოდექსში ცვლილების შეტანა, რომლის მიხედვითაც განაჩენი კანონიერ ძალაში შედის მიღებისთანავე. აღნიშნულის საფუძველზე მეორე და მესამე ინსტანციებში უკვე არ არსებობს პატიმრობის ვადები, რაც აადვილებს სასამართლო საქმიანობას და ამცირებს საბედისწერო შეცდომების შესაძლებლობას უკანონო პატიმრობის თვალსაზრისით. მაგრამ არსებობს საკითხის მეორე მხარე: სრულიად შესაძლებელია სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილება დადგეს მას მერე, რაც სასჯელი აღსრულებული იქნება. ასეთ ვითარებაში პრობლემატურია სასჯელის შემსუბუქება ან მოხსნა ზემდგომი სასამართლოს მიერ, ვინაიდან ნაწილობრივი რეაბილიტაციის აუცილებლობა წარმოიშობა. მართალია, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი რეაბილიტაციის ცნებას არ იცნობს, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ სამოქალაქო სამართალწარმოების წესით სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან ზიანის ანაზღაურების მოვალეობა არ დადგება მაშინ, როცა აღსრულებული სასჯელი მეტი აღმოჩნდება, ვიდრე საბოლოოდ დანიშნული. ამდენად დგას საკით-

ხი: განაჩენი აღსასრულებლად უნდა მიექცეს მიღებისთანავე, თუ - საბოლოო გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ?

აქვე უნდა ითქვას, რომ განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის საკითხის გადაწყვეტა სასჯელის აღსრულების წესთან ერთად არაბრალეულობის პრეზუმფციას და პირის ბრალეულად ცნობის საკითხს უკავშირდება. კერძოდ, თუ განაჩენი კანონიერ ძალაში არ შევა საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე, მაშინ იგულისხმება, რომ ამ დრომდე არაბრალეულობის პრეზუმფცია მოქმედებს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ პირის ბრალეულობა ბრალდების მხარემ უნდა ამტკიცოს. იმ შემთხვევაში, თუ განაჩენი კანონიერ ძალაში შევა მიღებისთანავე, მაშინ პირი ბრალეულად უნდა ვცნოთ ამ მომენტიდან და ზემდგომ ინსტანციებში უკვე დაცვის მხარეს უნდა დაეკისროს მოვალეობა, არაბრალეულობა დაამტკიცოს. აღნიშნული საკითხი მხარეების მიერ მტკიცებულებების წარდგენის შესაძლებლობასა და ზემდგომი ინსტანციის სასამართლოს მიერ მტკიცებულებათა გამოკვლევის წესს უკავშირდება. კერძოდ, თუ პირი არაბრალეულად ითვლება საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე, მაშინ ყველა ინსტანციის სასამართლოს უნდა შეეძლოს ერთი და იგივე მტკიცებულების გამოკვლევა-გადამონშება, რათა იგივე მტკიცებულებები განაჩენის დასასაბუთებლად თავიდან გამოიყენოს. მეორე შემთხვევაში კი უკვე გამოკვლეული მტკიცებულებები ხელახლა არ უნდა იქნეს გამოკვლეული (თუ მხარე ამ მტკიცებულებებთან დაკავშირებით მნიშვნელოვან პროცესუალურ დარღვევებზე არ დაობს) და მხარეს უნდა დაეკისროს ახალი მტკიცებულებების წარდგენის მოვალეობა, ვინაიდან ერთხელ გამოკვლეული მტკიცებულებები ბრალის დასადგენად უკვე გამოყენებული ან უარყოფილი იქნა. ამდენად, განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევა მნიშვნელოვან პროცესუალურ პრინციპებს უკავშირდება. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა აირჩია გზა, რომლის მიხედვითაც განაჩენი კანონიერ ძალაში შედის მიღებისთანავე. ამიტომაც სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის საკითხის კვლევისას სწორედ ამ პოზიციით უნდა ვიხელმძღვანე-

ლოთ. აქვე ვიტყვით, რომ მეორე გზის არჩევის შემთხვევაში ეს გავლენას მოახდენდა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობაზეც, რომლიც ვადის დენა საბოლოო გადანაცვეტილების მიღებამდე გაგრძელდებოდა.

ამდენად, განაჩენი კანონიერ ძალაში შედის გამოცხადებისთანავე და აღსასრულებლად ამავე დროიდან მიექცევა. ეს იმას ნიშნავს, რომ განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლა და მისი აღსასრულებლად მიქცევა დროში ერთმანეთს უნდა დაემთხვეს. ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ეს ორი ცნება ერთსა და იმავეს ნიშნავს. სინამდვილეში ისინი სხვადასხვა მოქმედებებს გულისხმობს. კერძოდ, განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლა მის მიღებას ავტომატურად მოყვება მაშინ, როცა კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევა თვითონ სასამართლოს შემდგომ მოქმედებას გულისხმობს: განაჩენის ასლების, განკარგულების, შესაბამის ორგანოში სააღსრულებო ფურცლის გაგზავნას.

როგორც ჩანს, განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევა შესაბამის თანამდებობის პირთა მოქმედებებზეა დამოკიდებული ისევე, როგორც განაჩენის აღსრულება, იმ განსხვავებით, რომ პირველი უკავშირდება სასამართლოს საქმიანობას მაშინ, როცა მეორე დაკავშირებულია განაჩენის აღმასრულებელი ორგანოს საქმიანობასთან. აღნიშნულიდან გამომდინარე, განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევა ისევე, როგორც მისი აღსრულება, შესაძლებელია განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლას დროში არ დაემთხვეს. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა სწორედ აქ იწყებს მოქმედებას.

განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლიდან მის საბოლოო აღსრულებამდე იმდენი მოხელეა ჩართული საქმეში, რომ შესაძლებელია, განაჩენის მიმღებმა მოსამართლემ არ გამოწეროს განკარგულება; შესაძლებელია უკვე ხელმოწერილი განკარგულება არ გაიგზავნოს დროულად შესაბამის ორგანოში; ასევე შესაძლებელია სასამართლოდან დოკუმენტების გასვლის შემდეგ ის არ მიუვიდეს შესაბამის ორგანოს; შესაძლებელია აღნიშნული დოკუმენტები მიუვიდეს განაჩენის

აღმასრულებელ ორგანოს, თუმცა ამის შემდეგ მისი დროული აღსრულება არ მოხდეს.

ნათელია, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის არსებობის საფუძველია უფლებამოსილი თანამდებობის პირის მიერ დაკისრებული მოვალეობის ჯეროვნად შეუსრულებლობა ან აღნიშნული უფლებამოსილების განხორციელების შეუძლებლობა. ამ კუთხით ხანდაზმულობის ეს სახე პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობას ჰგავს.

ამდენად, დგას საკითხი: რამდენად მართებულია, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში სასჯელის აღუსრულებლობის შემთხვევაში მსჯავრდებულმა მოიხადოს დანიშნული სასჯელი? ხომ არ ეწინააღმდეგება ეს სასჯელის მიზნებს, სისხლის სამართლის მნიშვნელოვან პრინციპებს? რამდენად არის დამოკიდებული სასჯელის აღუსრულებლობა თვით მსჯავრდებულის ქმედებასთან და უნდა აგოს თუ არა პასუხი მან სასჯელის აღუსრულებლობისთვის?

ვინაიდან განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევა და მისი აღსრულება თვით მსჯავრდებულის კი არა, შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოების მოვალეობაა, ამდენად სასჯელის აღუსრულებლობა შეიძლება თუ არა ტვირთად მსჯავრდებულს დააწევს? ამისთვის აუცილებელია, ვიცოდეთ: ხანგრძლივი დროის შემდეგ განაჩენის აღსრულებით მსჯავრდებულის მდგომარეობა უარესდება თუ არა? ამ კითხვის პასუხი შემდეგში მდგომარეობს: არიან ადამიანები, რომლებიც ნორმის დარღვევის შემდეგ სინდისის ქენჯნას განიცდიან, ზოგი კი დანაშაულებრივი ქმედების შემდეგ სასჯელის შიშის მიერ გამოწვეული დისკომფორტით ცხოვრობს... ამასთან, ეს დისკომფორტი შესაძლებელია სასჯელის რეალური მოხდისგან გამოწვეულ დისკომფორტზე ძლიერიც იყოს. ამდენად, თუ ამ ადამიანებს ხანგრძლივი ტანჯვის შემდეგ სასჯელის მოხდასაც ვაიძულებთ, გამოვა, რომ მათ რეალურად იმაზე მეტი ტანჯვა ადგებათ, ვიდრე ეს განაჩენით იყო გათვალისწინებული.

მართალია, ჩვენ ვემიჯნებით იმ თეორიებს, რომლებიც კატეგორიულად ამტკიცებენ, რომ ქმედების სუბიექტი გა-

ნიცდის ტანჯვას სასჯელის რეალურად მოხდის გარეშეც ან სასჯელის შიშს ან კიდევ სინდისის ქენჯნას, რომელიც თვითონ სასჯელის ეკვივალენტურია, თუმცა ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ აღნიშნულის შესაძლებლობაც გამოორიცხებულია. ამდენად, ვინაიდან საპირისპიროს დამადასტურებელი გარემოებები არ არსებობს და ყოველგვარი ეჭვი ჰუმანური მოსაზრებებით უნდა იქნეს გადანყვეტილი, ივარაუდება ის, რაც მსჯავრდებულს უკეთეს პირობებში აყენებს. სწორედ ამ მოსაზრებით არის ხანდაზმულობა ჰუმანურობის გამოვლინება.

სასამართლო, როცა განსაზღვრულ სასჯელს ნიშნავს, სასჯელის მიზნების შესაბამისად მოქმედებს. ამიტომაც, „სასჯელის დანიშნვის ხელოვნების“ წესების გამოყენებით, სწორედ განსაზღვრული სახისა და ზომის ტანჯვას ირჩევს.* ამრიგად, უკვე დანიშნულზე მეტი ზომის ტანჯვის მიყენება ჩადენილი დანაშაულის, ბრალის ხარისხისა და სასჯელის მიზნების შესაბამისი არ იქნება. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ერთ-ერთი საფუძველი ამაში მდგომარეობს. ხანდაზმულობა გულისხმობს სასჯელის აღსრულების მიზანშეუწონლობას, რაც ეფუძნება იმას, რომ სასჯელის გამოყენება უკვე არ განიხილება სასჯელის მიზნების მიღწევისათვის გამოსადეგ საშუალებად, რადგან არის საშიშროება, მსჯავრდებულს უსამართლოდ ხანგრძლივი ტანჯვა მიადგეს.

* აქ ვგულისხმობთ იმას, რომ სასამართლომ ეს, ერთი შეხედვით, დაპირისპირებული მიზნები: ზოგადი და კერძო პრევენცია, რესოციალიზაცია და სამართლიანობის აღდგენა უნდა შეუხამოს ერთმანეთს ისე, რომ დანიშნული სასჯელი ყველაზე ოპტიმალური გამოსავალი აღმოჩნდეს ყველა ამ მიზნის მისაღწევად. აქ იგულისხმება ის, რომ, მართალია, სამართლიანობის აღდგენა და ზოგადი პრევენცია, შეიძლება საზოგადოების, დაზარალებულისა და სახელმწიფოს ინტერესებზე, სასჯელის სიმკაცრეზე უფრო იყოს ორიენტირებული, თუმცა, კერძო პრევენციამ და რესოციალიზაციამ, რომლებიც პიროვნების ინტერესებს აყენებს წინა პლანზე, თავიანთ მხარეს უნდა გადასწონონ სასწორის პინა. სწორედ ამ ინტერესთა ოპტიმალური შეხამებით მიიღება სამართლიანი და სასჯელის მიზნების განხორციელების შესაბამისი სასჯელი.

როცა მსჯავრდებული ხელს არ უშლის განაჩენის აღმასრულებელ ორგანოს, თუმცა, ამის მიუხედავად განაჩენის აღსრულება არ ხდება, ასეთ ვითარებაში მსჯავრდებულზე სხვისი ტვირთის აკიდება უსამართლობის, ზედმეტი სიმკაცრის გამოხატულება იქნებოდა და არა სასჯელის მიზნების განხორციელება.

ბოლოს უნდა ითქვას, რომ სასჯელი ზემოქმედებს ადამიანზე კოდექსში გათვალისწინებული მიზნების მისაღწევად, მაგრამ გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, როცა სასჯელი არ აღსრულებულა, მოქმედებს იგივე საწყისები, რაც პასუხისმგებლობის გამორიცხვის შემთხვევაში, კერძოდ, ამ ხნის განმავლობაში მსჯავრდებულის პიროვნება შესაძლებელია იმდენად შეიცვალოს, რომ არ შეესაბამებოდეს განაჩენის დადგენის მომენტში იგივე პირის პიროვნებას, რის გამოც მის მიმართ სასჯელის იმავე ზომის გამოყენება მიზანშეუწონელია. მართალია, ზოგადი პრევენცია მოითხოვს პირის დასჯას ნებისმიერ დროს, მაგრამ ამ შემთხვევაში საზოგადოების ინტერესები იხევს უკანა პლანზე და უპირატესობას პიროვნების ინტერესებს უთმობს. ამასთან, შესაძლებელია პირმა უკვე განიცადა სასჯელის ექვივალენტი დისკომფორტი, რის გამოც სასჯელის დამატებითი მოხდა იქნებოდა იმაზე მეტი ტანჯვის მიყენება, რაც სასამართლომ დაუდგინა. ეს კი დაუშვებელია.

1.2.4.3. სასჯელისა და პასუხისმგებლობის გარდუვალობა ხანდაზმულობასთან მიმართებით

1.2.4.3.1. ხანდაზმულობა და სასჯელის გარდუვალობა

საინტერესოა, როგორ ხდება, რომ სისხლის სამართალი სასჯელის გარდუვალობის პრინციპსაც აღიარებს და სასჯელისაგან გათავისუფლების ინსტიტუტსაც იცნობს (მათ შორის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო)? ნუთუ აქ არაერთი წინააღმდეგობა არ არის? რა თქმა უნდა, არის! მაშ როგორ უნდა გადაიჭრას იგი? ამ პრობლემიდან სხვა გამო-

სავალი არ არსებობს, თუ არა წესისა და გამონაკლისის მიმართების გამოყენება.

მართლაც, ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციას უნდა მოჰყვეს სასჯელის დანიშვნა და მისი მოხდა. ეს არის ზოგადი წესი, რომელსაც ყველა შემთხვევა უნდა ემორჩილებოდეს. მაგრამ რა ვქნათ იმ შემთხვევებში, როცა სასჯელის აღსრულება მისი მიზნების მიღწევისათვის შესაბამისი ღონისძიება უკვე არ არის? თუ ამოვალთ შეხედულებიდან, რომ სასჯელი კონკრეტულ შემთხვევაში გამოსაყენებელი აუცილებელი და საკმარისი ღონისძიება უნდა იყოს (და არავითარ შემთხვევაში სახელმწიფოს თვითნებობა), მაშინ უნდა დავუშვათ, რომ ამ შემთხვევაში ზოგადი წესისაგან გამონაკლისის დაშვება და პირის სასჯელისაგან გათავისუფლება აუცილებელია.

თუ გადავავლებთ თვალს პრაქტიკაში სასჯელის გამოყენებისა და მისგან გათავისუფლების შემთხვევებს, მიღებული სურათი კიდევ ერთხელ დაადასტურებს, რომ საქმე გამონაკლისთან გვაქვს: დანაშაულთა უდიდეს ნაწილს სასჯელის დანიშვნა და მისი აღსრულება მოსდევს. მხოლოდ უმნიშვნელო უმცირესობა არის შემთხვევებისა, სადაც დანიშნული სასჯელი თავის დროზე ვერ აღსრულდა და ამის გამო პირი სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლდა. ხანდაზმულობის გამო სასჯელისაგან გათავისუფლება იმიტომაც არის სასჯელის გარდუვალობის პრინციპიდან გამონაკლისი, რომ ამ შემთხვევაში სასჯელის გამოყენება მისი მიზნების მიღწევისათვის აუცილებელ და საკმარის ღონისძიებად არ განიხილება.

უნდა ითქვას, რომ საბჭოთა სამართალში სასჯელისაგან გათავისუფლებისა და სასჯელის გარდუვალობის მიმართების პრობლემა პროცესუალურ სფეროში გადაჰქონდათ. ამასთან, სასჯელის გარდუვალობას საქმის გამოძიების აუცილებლობასთან აიგივებდნენ. ამ კუთხიდან კი მათ შორის არსებული დაპირისპირება ქრებოდა. ამის მაგალითია ბ. ვიქ-

ტოროვის, ა. ბალაშოვის, კ. ნიკიენკოს ნაშრომები.¹⁸⁰ პ. ფე-
ფელოვი აღნიშნულთან დაკავშირებით წერს: „სასჯელის
გარდაუვალობა არის განუხრელი განხორციელება სისხლის
სამართლის კანონის მოთხოვნისა დანაშაულის თანადროუ-
ლი და სრული გახსნის შესახებ, სამართლიანი სასჯელის და-
ნიშვნა ახალი დანაშაულების თავიდან აცილების მიზნით“.¹⁸¹
სასჯელის გარდუვალობა არ შეიძლება საქმის გამოძიებას-
თან გავაიგივოთ. სხვა საკითხია, რომ ის ამ უკანასკნელს წა-
ნამძღვრად გულისხმობს. სასჯელის გარდუვალობა სწორე-
დაც რომ სასჯელის გარდუვალ დადგომაზე და არა გამოძიე-
ბის ჩატარების აუცილებლობაზე მიუთითებს.

ამ მხრივ საინტერესოა ჩეზარე ბეკარიას მოსაზრება,
რომლის მიხედვითაც სასჯელის არსი მდგომარეობს არა მის
სისასტიკეში, არამედ მის გარდუვალობაში,¹⁸² თუმცა, ამავე
დროს, როგორც ჰუმანისტი, ამბობს, რომ სასჯელის მიზანია
დანაშაულის თავიდან აცილება და სახელმწიფომ ამ მიზნის
მისაღწევად აუცილებელი და საკმარისი ზომა უნდა გამოი-
ყენოს.¹⁸³ როგორ მოვიქცეთ, როცა სასჯელი მისი მიზნის
მიღწევის აუცილებელი საშუალება არ არის? უარი ვთქვათ
გარდუვალობაზე, როგორც სასჯელის ნიშანზე?

ამ ფონზე საყურადღებოდ მიგვაჩნია ვ. სკიბიციკის მო-
საზრება, რომ სასჯელისგან გათავისუფლების შემთხვევებ-
ში კანონმდებლობა უარს ამბობს სასჯელის გარდაუვალო-
ბის პრინციპზე, თუმცა არა პასუხისმგებლობის გარდაუვა-
ლობაზე.¹⁸⁴ ავტორი აღიარებს იმას, რისი დანახვაც საბჭოთა
დოქტრინაში შეუძლებელი იყო (პასუხისმგებლობის იმდრო-

¹⁸⁰ იხ. Викторов Б., *Неотвратимость наказания*, М. 1972; Баляшов А. Н.,
Неотвратимость наказания за совершенное преступление, М. 1972; Никисенко
К. И., *Неотвратимость наказания*, Кишинев, 1987. აღნიშნულ ნაშრომებში
ვერ შეხვდებით სასჯელის გარდუვალობისა და სასჯელისგან გათავი-
სუფლების დაპირისპირების განხილვას.

¹⁸¹ Фефелов П. А., *Неотвратимость наказания – важнейший принцип совет-
ского уголовного права*, Свердловск, 1965, 6

¹⁸² იხ. ხუცურაული ი., დასახ. ნაშრ., 124

¹⁸³ იქვე, 32

¹⁸⁴ იხ. ვ. სკიბიციკის დასახ. ნაშრ., 34

ინდელი გაგებიდან გამომდინარე). მან სასჯელის გარდუვალობისა და სასჯელისგან გათავისუფლების დაპირისპირება აღიარა.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, სასჯელის გარდაუვალობა სასჯელისაგან გათავისუფლების ინსტიტუტის გარეთ მოქმედებს. ამასთან, ორივეს თავისი დანიშნულება აქვს და სისხლის სამართალში სრულიად შეუცვლელია.

აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ, სწორია პოზიცია, რომლის მიხედვითაც სასჯელისგან გათავისუფლების შემთხვევაში სახელმწიფო პასუხისმგებლობის გარდუვალობაზე უარს არ ამბობს. ანუ სასჯელის გარდუვალობისა და ზოგადად პასუხისმგებლობისა თუ ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობის მიმართების პრობლემა დგას.

ს. ნოი ამბობს: „სასჯელის გარდაუვალობის საბჭოთა სისხლის სამართლის ძირითად პრინციპად აღიარების მომხრეები... მის არსს ხედავენ იმაში, რომ „ყოველი ჩადენილი დანაშაული აუცილებლად უნდა ინვედეს უარყოფით შეფასებას სახელმწიფოსა და საზოგადოების მხრიდან სასჯელის ან სხვა ფორმით“¹⁸⁵, მაგრამ საუბრობს რა სხვა ფორმით ამ პრინციპის განხორციელებაზე, ამით ავტორი არა სასჯელის გარდუვალობას, არამედ პასუხისმგებლობის გარდუვალობას აღიარებს. როგორც გამოჩნდა, ეტაპობრივად მოხდა სასჯელის გარდუვალობის პრინციპის აბსოლუტურობის ეჭვქვეშ დაყენება, რის გამოც იგი შეიცვალა პასუხისმგებლობის გარდუვალობით, თუმცა ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ ამ ნაშრომებში ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობა იგულისხმება. ამის მაგალითად, თ. დონჯაშვილი ამბობს: „სისხლის სამართალში მოქმედებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გარდაუვალობის პრინციპი, რომელიც არ

¹⁸⁵ იხ. ი. ნოის დასახ. ნაშრ., გვ 177. ავტორს ციტირებული აქვს წიგნიდან: *Исправительно-трудовое право*, М., 1966, 75

უნდა ავუროთ სასჯელის გარდაუვალობაში, რადგან სასჯელი შეიძლება შეიცვალოს სხვა ღონისძიებით.“¹⁸⁶

ამდენად, სასჯელის გარდუვალობა არ არის აბსოლუტური პრინციპი და გამონაკლისებს შეიცავს. მათგან ერთ-ერთია სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის გამო სასჯელისაგან გათავისუფლება.

იმისათვის, რომ გავიგოთ, რატომ იგულისხმება პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებაში სწორედ ნეგატიური პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება, საჭიროა პასუხისმგებლობის ნიშნის - გარდაუვალობის განხილვა.

1.2.4.3.2. ხანდაზმულობა და პასუხისმგებლობის გარდუვალობა

პასუხისმგებლობას გარდუვალობა ბუნებრივად ახასიათებს. „თუ სუბიექტი თავის მოვალეობას პასუხისმგებლურად არ მოეკიდება, მაშინ ის უპასუხისმგებლობის ვითარებაში აღმოჩნდება, ხოლო ამგვარ უპასუხისმგებლობას გარდუვალად მოჰყვება ნეგატიური პასუხისმგებლობა, როგორც უპასუხისმგებლო ანუ ბრალეულ ქმედებაზე შესაბამისი ინსტანციის (მაგალითად, სახელმწიფოს მხრივ) უარყოფითი რეაქცია. მაშასადამე, ადამიანი პასუხისმგებლობას ვერ გაექცევა: ის ან პოზიტიური პასუხისმგებლობის სუბიექტია ან, პირიქით, ნეგატიური პასუხისმგებლობის სუბიექტი.“¹⁸⁷ ამასთან, პასუხისმგებლობის გარდუვალობა სასჯელის გარდუვალობას არ უნდა გაეუთანაბროთ. სისხლის სამართალში პასუხისმგებლობის გარდუვალობის პრინციპი მოქმედებს.¹⁸⁸

¹⁸⁶ დონჯაშვილი თ., *საქართველოს სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი*, თბ., 2002, 31

¹⁸⁷ ნაჭყებია გ., *პასუხისმგებლობის გარდუვალობის პრინციპი, ნიგნში: სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი*, 2007, 28

¹⁸⁸ იქვე, 29

მართალია, შესაძლებელია სასჯელის შიშით დანაშაულისგან თავის შეკავება, მაგრამ ამ შემთხვევაში კეთილსინდისიერების, და, აქედან გამომდინარე, პოზიტიური პასუხისმგებლობის პრეზუმფცია მოქმედებს. სანამ ადამიანი დანაშაულის შემადგენლობას არ განახორციელებს, რომელიც შემდეგ დანაშაულად დაკვალიფიცირდება, მანამ იგულისხმება, რომ ის კეთილსინდისიერად ასრულებს დაკისრებულ მოვალეობას, პოზიტიური პასუხისმგებლობით მოქმედებს. დანაშაულის დადგენით, როცა პოზიტიური პასუხისმგებლობის არარსებობა ვლინდება, ნეგატიური პასუხისმგებლობა გარდუვალად დგება. ხოლო სასჯელისა და ნასამართლობის ვადების გასვლის შემთხვევაში კეთილსინდისიერების ვარაუდი ისევ მოქმედებს. ხანდაზმულობა ზოგადად პასუხისმგებლობის გარდუვალობის პრინციპს არ ეწინააღმდეგება. პირიქით, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის გაგება სწორედ ამ პრინციპის საშუალებით არის შესაძლებელი. კერძოდ, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის შედეგად არა გვაქვს იურიდიულად დანაშაული, რის გამოც პირის კეთილსინდისიერება და, აქედან გამომდინარე, ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაუშვებლობა უნდა ვაღიაროთ.

თუ ნეგატიური პასუხისმგებლობა არის პოზიტიურის აღდგენის წინაპირობა, მაშინ პასუხისმგებლობის გამორიცხვის შემთხვევაში რა ხდება? ხომ არა გვაქვს აქ ისეთი ვითარება, როცა არც ნეგატიური პასუხისმგებლობა არის და არც პოზიტიური? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად პასუხისმგებლობისათვის დამახასიათებელი მნიშვნელოვანი ნიშანი – გარდაუვალობა უნდა გავიხსენოთ. ეს იმას ნიშნავს, რომ პასუხისმგებლობა რაიმე ფორმით მუდამ არსებობს. შეუძლებელია ერთდროულად ორივე მათგანის არსებობა ისევე, როგორც შეუძლებელია, არც ერთი მათგანი არ იყოს. მართალია, შესაძლებელია ისეთი შემთხვევა, როცა პირი დანაშაულს არ ჩადის სასჯელის შიში გამო და ამ შემთხვევაში არ არსებობს არც პოზიტიური, არც ნეგატიური პასუხისმგებლობა, თუმცა ამ ვითარებიდან ერთადერთ სწორ გამოსავლად პოზიტიური პასუხისმგებლობის ვარაუდი გვეჩვენება.

საკითხის სხვაგვარად გადანყვეტა პასუხისმგებლობის გარდუვალობის პრინციპს ეწინააღმდეგება.

როგორც ვხედავთ, ზოგადად პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება შეუძლებელია. ასევე შეუძლებელია პოზიტიური პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება, რადგან პოზიტიური პასუხისმგებლობის არსებობა ადამიანის თავისუფლებისათვის აუცილებელია. მის გარეშე არა თავისუფლება, არამედ თვითნებობა იქნებოდა. არადა თავისუფლება სწორედაც რომ ადამიანისათვის არის დამახასიათებელი. პოზიტიურ პასუხისმგებლობაზე უარის თქმა ნიშნავს ადამიანობაზე უარის თქმას, ცხოველის დონეზე დასვლას, თავისუფლებაზე უარის თქმას, რაც დაუშვებელია. ამიტომაც ერთადერთი ასპექტი, რომელზეც შეიძლება უარი ვთქვათ (ისიც განსაკუთრებულ შემთხვევებში), არის პასუხისმგებლობის ნეგატიური ასპექტი. ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამორიცხვას ამართლებს ისიც, რომ ნეგატიური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მხოლოდ დანაშაულს შეიძლება მოსდევდეს, ხოლო დანაშაული სასამართლოს განაჩენით მისი ყველა ნიშნის დადგენის გზით დგინდება. ამდენად, დანაშაულის გარეშე ნეგატიური პასუხისმგებლობა არ არსებობს. ხანდაზმულობის მოქმედების მექანიზმი სწორედ აქ ვლინდება. საქმე ისაა, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ სახელმწიფო უარს ამბობს ქმედების შეფასებაზე, რის გამოც დანაშაულის იურიდიული არსებობა შეუძლებელია. რჩება ქმედება, მაგრამ მისი სისხლისსამართლებრივი შეფასება არ ხდება. ეს კი ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობას თავისთავად გამორიცხავს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ხანდაზმულობა ქმედებას არ აუქმებს ფაქტობრივად, თუმცა აუქმებს მას სისხლისსამართლებრივად იმ გაგებით, რომ ქმედების შეფასება დანაშაულად შეუძლებელი ხდება.

ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობა ნიშნავს, რომ დანაშაულს ნეგატიური პასუხისმგებლობა გარდუვალად უნდა მოჰყვეს. ამ შემთხვევაში შემდეგი დილემის წინაშე ვდგებით: რა ვუყოთ იმას, რომ დანაშაული სასამართლოს

მიერ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენის გარეშე არ არსებობს, გამამტყუნებელი განაჩენი კი ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციას ნიშნავს; ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაცია, თავის მხრივ, ამ ქმედების უარყოფით შეფასებას მოიცავს; უარყოფითი შეფასება ისევ და ისევ ნეგატიური პასუხისმგებლობის ნიშანია? გამოდის, რომ დანაშაულის არსებობის დადგენით ნეგატიური პასუხისმგებლობა იწყება. ე.ი. დანაშაულს ნეგატიური პასუხისმგებლობა კი არ მოჰყვება, არამედ ქმედების დანაშაულებრიობის დადგენა უკვე ნეგატიური პასუხისმგებლობის დასაწყისზე მიუთითებს.

ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციასა და ნეგატიურ პასუხისმგებლობას ერთმანეთთან დამაკავშირებელი ლოგიკური საშუალება არ სჭირდება. პირველი მეორეში უშუალოდ გადადის, რადგან მათ საერთო ნიშანი — უარყოფითი შეფასება აკავშირებთ. თუ უარყოფითი შეფასება არის, ესე იგი ქმედება დანაშაულად დაკვალიფიცირდა. ამასთან, ამ შეფასების არსებობა უკვე ნეგატიური პასუხისმგებლობის არსებობაზეც მიუთითებს.

ამდენად, ამ გაგებით ნეგატიური პასუხისმგებლობა დანაშაულისაგან მოუცილებელია, რის გამოც ის გარდუვალია. ამასთან, ვინაიდან დანაშაულის დადგენა ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარეთ კი არ არსებობს, არამედ ეს უკანასკნელი მოიცავს მას (არა მთელ პროცესს, არამედ მის ბოლო სტადიას: ქმედების დანაშაულად შეფასებას), შეიძლება საკითხი დადგეს, ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობა ხომ არ ნიშნავს საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების აუცილებლობას, რათა საბოლოოდ მოხდეს ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაცია ან პირის გამართლება? ვფიქრობთ, ამაში არის ლოგიკის მარცვალი, რადგან, მართლაც, ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობა ვერ მოხერხდება, ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის პროცესუალური სტადიები თუ არ იქნა განვლილი. მართალია, აქ საუბარი საკითხის პროცესუალურ მხარეზეა, მაგრამ ეს ბუნებრივია, ვინაიდან ნეგატიური პასუხისმგებლობა პროცესუალურ ურთიერთობაშიც ვლინდება.

ამიტომაც გამოძიების აუცილებლობა ნეგატიური პასუხის-მგებლობის გარდუვალობის მოთხოვნად უნდა მივიჩნიოთ. ამდენად, გამოჩნდა, რომ ის, რასაც მეცნიერთა ერთი ნაწილი სასჯელის გარდუვალობას არქმევდა, სინამდვილეში ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობა ყოფილა. ასეთ ვითარებაში კი გასაკვირი არ არის მისი თავსებადობა სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობასთან, რადგან ამ უკანასკნელის პირობებში ნეგატიური პასუხისმგებლობა მაინც დგება.

აქ უკვე დგას საკითხი: რა ვუყოთ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობას? როგორ ეგუება ის ნეგატიური პასუხის-მგებლობის გარდუვალობას? თუ ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობაში ვიგულისხმებთ, რომ დანაშაულისა და ნეგატიური პასუხისმგებლობის შენაცვლება გარდუვალია, ეს გაგება სრულიად არ ეწინააღმდეგება პასუხისმგებლობის გამორიცხვის ცნებას ზოგადად და პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობას - კერძოდ, ვინაიდან ამ უკანასკნელ შემთხვევაში დანაშაული იურიდიულად არა გვაქვს. ხოლო რაც შეეხება პასუხისმგებლობის გარდუვალობის მეორე, პროცესუალურ გაგებას, აქ სწორედაც რომ შეუთავსებლობასთან გვაქვს საქმე. მართლაც, აღნიშნული პრინციპი ითხოვს, რომ დანაშაულის შემადგენლობის ყოველ განხორციელებას შესაბამისი სამართლებრივი რეაგირება მოჰყვეს, რათა დადგინდეს, არის თუ არა იგი დანაშაული. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდგომ კი პასუხისმგებლობის დაკისრება, ე.ი. ქმედების დანაშაულად შეფასება დაუშვებელია. ამდენად, ამ შემთხვევაში ისევ ზოგადი წესისა და გამონაკლისის მიმართებასთან გვაქვს საქმე.

დასკვნისთვის შეიძლება ითქვას: 1. სასჯელის გარდუვალობა არის ზოგადი პრინციპი, რომლისგან გამონაკლის წესს სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა ადგენს. 2. ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობის სისხლისსამართლებრივი გაგება, რომ ნეგატიური პასუხისმგებლობა დანაშაულისაგან მოუცილებადია, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობას არ ეწინააღმდეგება. 3. ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარდუვალობის პროცესუალური მხარე, როგორც ყოველი დანაშაულის

შემადგენლობის სათანადო გამოკვლევის მოთხოვნა, არის ზოგადი პრინციპი, რომლისგან გამონაკლის წესს პასუხისმგებლობის მიცემის ხანდაზმულობა ადგენს. 4. ზოგადად პასუხისმგებლობის გარდუვალობა არის ის პრინციპი, რომელიც კი არ ეწინააღმდეგება ხანდაზმულობას, პირიქით, ხანდაზმულობის ახსნის საშუალებას იძლევა.

დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების შემდეგ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის გარეშე პოზიტიური პასუხისმგებლობის არსებობა ეჭვქვეშ დგება, თუმცა ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე მისი შეცვლა ნეგატიური პასუხისმგებლობით არ ხდება. ასეთი გაურკვეველი მდგომარეობა პასუხისმგებლობის გარდუვალობას ხელს უშლის. ამიტომაც, სწორედ ხანდაზმულობის მეშვეობით ხდება აღნიშნული სისხლისსამართლებრივად „უსტატუსო“ მდგომარეობის დასრულება და პასუხისმგებლობის გარდუვალობის ამოქმედება, კერძოდ, პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღიარება.

1.2.4.4. ხანდაზმულობა, როგორც სამართლიანობის მოთხოვნა

სამართალი, როგორც ჯერარსული სამყარო, მონოდებულაა, იდეალური რეალურად აქციოს. ამისათვის ის ემყარება მთელ რიგ პრინციპებს, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანესია სამართლიანობის პრინციპი. სასამართლოები ხშირად სწორედ სამართლიანობის პრინციპს უკავშირებენ ხანდაზმულობას. ეს განსაკუთრებით იგრძნობა ამერიკის შეერთებულ შტატებში სამოქალაქო სამართალწარმოებისას იმის გარკვევის დროს, ხანდაზმულია თუ არა სარჩელი.¹⁸⁹ სამართლიანობისა და ხანდაზმულობის კავშირზე ი. ლისტოკინიც ამახვილებს ყურადღებას.¹⁹⁰

¹⁸⁹ იხ. ე. რიჩარდსონის დასახ. სტატია, 1055-1057

¹⁹⁰ იხ. ი. ლისტოკინის სტატია, გვ. 100-101

სწორად აღნიშნავს პროფ. ი. ნოი, რომ სამართლიანობა ყველას მიერ ერთმნიშვნელოვნად არ აღიქმება. „შურისძიება, სამაგიეროს მიზლვა შეიძლება აკმაყოფილებს ჩამორჩენილი ადამიანების გრძნობას, მაგრამ სამართლიანობის სოციალისტურ მორალისეულ გაგებას არ შეესაბამება.“¹⁹¹ სამართლიანობა ნაცვალგების პრინციპს ექვემდებარება, სამაგიეროს მიზლვად აღიქმება და აქედან გამომდინარე არის სასჯელი სამართლიან აქტად გამოყვანილი დრეერთან, მეცგერთან, ი. რენებერგთან, ოტო რეგელთან, ნ. ბელიაევთან.¹⁹²

თუ დანაშაულის პასუხად სასჯელის ან ზოგადად ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრება სამართლიანობის მოთხოვნაა, მაშინ პრობლემურია ხანდაზმულობის სამართლიანობა-უსამართლობის საკითხი. ცნობილია, რომ სამართალი ზოგადად და მისი ცალკეული დარგები, მათ შორის სისხლის სამართალიც სამართლიანობის პრინციპს ეყრდნობა. რაც იმას ნიშნავს, რომ სისხლის სამართალში უსამართლო ცნებებისა და ინსტიტუტების არსებობა დაუშვებელია.

ასეთ შემთხვევაში ხანდაზმულობა სამართლიანი უნდა იყოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მასზე უარის თქმა მოგვიწევს. მაგრამ როგორ არის ხანდაზმულობა სამართლიანი, თუ სამართლიანობა, როგორც ნაცვალგების მოთხოვნა, დანაშაულისთვის ნეგატიური პასუხისმგებლობისა და სასჯელის დაკისრებას მოითხოვს? ამის პასუხი შეიძლება ნაწილობრივ ჩეზარე ბეკარიას აზრში ამოვიკითხოთ: რაც უფრო სწრაფად მოსდევს სასჯელი დანაშაულს, „მით სამართლიანია და სასარგებლოა იგი. მეტად სამართლიანია, ვინაიდან ათავისუფლებს დამნაშავეს ზედმეტი ... ტანჯვისგან.“¹⁹³ სანამ ამ დებულების განხილვას შევუდგებოდეთ, ერთი დათქმა უნდა გავაკეთოთ. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის

¹⁹¹ Ной И. С., *Сушность и функции уголовного наказания в советском государстве*, изд. саратовского университета, 1973, 94

¹⁹² იქვე, 98-100; იხ. Беляев Н. А., *Цели наказания и средства их достижения*, изд-во ЛГУ, 1963, 27

¹⁹³ ხუცურაული, 101

შემთხვევაში დანაშაული არა გვაქვს, შესაბამისად, ვერ მოვითხოვთ მასზე რეაქციას, თუმცა ხანდაზმულობის მიმართება რომ გავარკვიოთ სამართლიანობის პრინციპთან, უნდა განვიხილოთ, რა მოხდებოდა, ხანდაზმულობა რომ არ არსებულყო, აღნიშნულის შედეგი სამართლიანი იქნებოდა თუ არა. აქ უნდა დავუშვათ, რომ ქმედება სასამართლოს მიერ ხანდაზმულობის არარსებობის ვითარებაში შეფასდებოდა დანაშაულად, შესაბამისად, ხანგრძლივი დროის გასვლის შემდეგ გარკვეული ხარისხის ნეგატიური პასუხისმგებლობა დადგებოდა. ანუ საქმე გვაქვს ქმედებისა და ნეგატიური პასუხისმგებლობისგან გამონვეული შეზღუდვების, შეწუხების, დისკომფორტის, ტანჯვის... ურთიერთშენაცვლებასთან (ნაცვალგებასთან), როგორც სამართლიანობის მოთხოვნასთან. აქვე უნდა გავიხსენოთ, რომ სამართლიანობა არსებობს გათანაბრებითი. ვგულისხმობთ იმას, რომ პასუხისმგებლობისა თუ სასჯელის ორი მსგავსი შემთხვევის შედარებისას მათ შორის არსებული განსხვავება იმდენად მასშტაბური არ უნდა იყოს, რომ უსამართლობის განცდას ბადებდეს.

წარმოვიდგინოთ, რომ ქურდობის შემადგენლობის განხორციელებიდან უმოკლეს დროში მოხდა მისი დანაშაულად კვალიფიკაცია და შესაძლებელი მინიმალური ხარისხის ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრება. პარალელურად, იმავე დანაშაულზე (სხვა პირის ქმედებაზე) ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში არ მომხდარა სამართლებრივი რეაგირება, რის გამოც გავიდა ხანდაზმულობის ვადა (მათ შორის ის ვადაც, რაც პირველ მაგალითში უნდა მოეხადა მსჯავრდებულს). ამ ხნის განმავლობაში დასჯილი პირი განიცდიდა ნეგატიური პასუხისმგებლობის შედეგებს: შეზღუდვებს, ტანჯვას... დაუსჯელი პირიც (მეორე მაგალითის სუბიექტი) განიცდიდა შინაგან დისკომფორტს, სინდისის ქენჯნას, ან, თუნდაც სასჯელის შიშის ქვეშ იმყოფებოდა... პირველი გარკვეული ვადის გასვლის შემდეგ ნეგატიური პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლდა. მეორე კი იმავე პერიოდის გასვლის შემდეგ დააკავეს სამართალდამცავებმა და პასუხისგებაში მისცეს. ეს იმას ნიშნავს, რომ მან კიდევ უნდა

განიცადოს, როგორც მინიმუმ იმ ზომის შეზღუდვები, რაც თავის დროზე პირველს დაეკისრა. სად არის აქ გათანაბრებითი თანასწორობა (მიუხედავად იმისა, რომ მსგავსი დანაშაულებრივი ქმედება, მსგავსი პიროვნება და თუნდაც მსგავსი სასჯელი ან პასუხისმგებლობა გვაქვს)? სამართლიანობა, როგორც ნაცვალგების პრინციპზე აგებული მოთხოვნა, გულისხმობს იმ ზომისა და ხარისხის უარყოფით შედეგებს, რა ზომითა და ხარისხითაც სასჯელის მიზნების მისაღწევად ჩადენილმა ქმედებამ და ჩამდენის ამჟამინდელმა პიროვნებამ დაიმსახურა. არც მეტი, არც ნაკლები.

ხანდაზმულობა სწორედ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ადამიანის მიერ განცდილ დისკომფორტს უღებს ბოლოს და სამართლიანობას ამით გამოხატავს. მართალია, სრულიად შესაძლებელია, რომ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში დისკომფორტს ჩადენილი ქმედების გამო პირი სრულებითაც არ განიცდიდეს. ამ შემთხვევაში, ხანდაზმულობით პასუხისმგებლობასა და სასჯელზე უარის თქმა უკვე უსამართლო აქტი ხდება. მაგრამ ის, განიცდიდა თუ არა პირი ხანდაზმულობის ვადის განმავლობაში სასჯელის ან ნეგატიური პასუხისმგებლობის თანაზომიერ ტანჯვას, სინდისის ქენჯნას თუ მსგავს არასასიამოვნო შეგრძნებებს, ცალკე მსჯელობას მოითხოვს. აქ მხოლოდ იმას დავადასტურებთ, რომ ხანდაზმულობა, როგორც ზედმეტი ტანჯვისაგან გათავისუფლების ბერკეტი, არის სამართლიანობის პრინციპის გამოვლინება სისხლის სამართალში იმდენად, რამდენადაც ის არის სამართლიანობისთვის დამახასიათებელი შემდეგი პრინციპის დაცვის საშუალება: არავის მიეზლოს იმაზე მეტი, ვიდრე იმსახურებს. იგივე შეიძლება ითქვას სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობაზე. ამ დროსაც პირის მიერ განცდილი დისკომფორტი, როგორც დანიშნული სასჯელის ეკვივალენტი, არის ხანდაზმულობის საფუძველი.

ზემოთ მოყვანილ დასკვნებს ასევე შემდეგი მოსაზრებები ამყარებს: ჯერ კიდევ არისტოტელე ამბობდა, რომ სამა-

გიეროს მიზღვა გათანაბრებითი სამართლიანობაა. მოსამართლე სასჯელთ თანასწორობას აღადგენს.¹⁹⁴ სამართლიანობა სამართლებრივ სიკეთეთა თანაბრობაში გამოიხატება. სამართლის დარღვევით ეს თანასწორობა ირღვევა, სამაგიეროს მიზღვა კი გათანაბრება იქნება, რომლის მიღწევისთვის ზიანის გვარსა და სახეს (ზომას) აქვს დიდი მნიშვნელობა, თუმცა, წმინდა ტალიონი სამართლიანობას ეწინააღმდეგება. სენეკას მიხედვით, სამართლიანობა არის მოთხოვნა: ყველას დამსახურებისამებრ, რაც გულისხმობს გამოსწორებას დაშინების გზით.¹⁹⁵

ხანდაზმულობის არარსებობის შემთხვევაში შეუძლებელი იქნებოდა დამნაშავეთა და სასჯელთა რაიმე თანაბრობაზე საუბარი: მსგავსი დანაშაულებრივი შემთხვევების და მსგავსი შემამსუბუქებელ-დამამძიმებელი გარემოებების პირობებში მსგავსი სასჯელის დანიშვნა სრულებითაც არ ნიშნავს სამართლიანი თანასწორობის არსებობას, რადგანაც ერთ შემთხვევაში შესაძლებელია, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში პირის ფსიქიკაში მიმდინარე პროცესებმა სასჯელის აუცილებლობა გადაწონოს, მისი მაგივრობა გასწიოს. მეორე შემთხვევაში – არა. ასეთ სიტუაციაში დანაშაულის სახესა და კატეგორიას უნდა შევუსაბამოთ, გავუთანაბროთ არა სასჯელი, არამედ ის ტანჯვა, შიში, გაურკვევლობის განცდა, სინდისის ქენჯნა და სხვა მსგავსი გრძნობები, რომლებიც ამ პირმა საერთო ჯამში დანაშაულის სანაცვლოდ უნდა განიცადოს. თუ საკითხს ასე დავაყენებთ, მაშინ ხანდაზმულობის ცნების აუცილებლობას დავინახავთ, რადგან მის გარეშე ზემოთ აღნიშნული თანაბრობა, როგორც სამართლიანობის მოთხოვნა, ვერ მიიღწევა.

თ. დონჯაშვილი სამართლიანობის შესახებ კლასიკური სკოლისა და უფრო ადრინდელ ფილოსოფოსებში მიღებულ თეორიებს ახმოვანებს: „დასჯა გამოიყენება იმისთვის და იმ

194 იხ. Шаргородски, *Никазание по уголовному праву эксплуататорских обществ*, 36-37

195 იქვე, 39

ზომით, რომ მსჯავრდებულს დანაშაულის ჩადენის შედეგად დაზარალებულისთვის იძულებით მიყენებული განცდების ადეკვატურად შეეზღუდოს უფლებები და თავისუფლებები, მიადგეს მორალური და ფიზიკური ტანჯვა და განცდები. სასჯელმა უნდა დაუბრუნოს როგორც საზოგადოებას, ისე დაზარალებულს სამართლიანობის ბატონობის გრძნობა და შეგნება.¹⁹⁶ კ. კვირკველიას მიხედვით კი სამართლიანობა გულისხმობს ყველა კონკრეტული გარემოების გათვალისწინებით სასჯელის დანიშვნას, რათა არ მოხდეს ისე, რომ რაიმე უგულვებელყოფილი იქნეს და პირი არ დაისაჯოს მაქსიმალური სიზუსტით მხოლოდ იმ დანაშაულისთვის, რაც მან ჩადინა.¹⁹⁷

სამართლიანობა, როგორც ჯერარსული მოთხოვნა, იდეალური, არის სამართლის საფუძველთა საფუძველი. ამიტომ მისი დარღვევა უსამართლო აქტია და იმსახურებს შესაბამის პასუხს, წინააღმდეგ შემთხვევაში სამართლიანობა დაუცველი დარჩება და მისი დარღვევა, ანუ უსამართლობა მისაღები ხდება. ამიტომ სასჯელი დარღვეული სამართლიანობის აღდგენაა, მაგრამ თუ ნეაგტიური პასუხისმგებლობის ან სასჯელის ეკვივალენტური შეზღუდვები და ტანჯვა პირს უკვე მიადგა, მაშინ გამოდის, რომ ნეაგტიური პასუხისმგებლობისა და სასჯელის გამოყენებით ჩვენ იმაზე გაცილებით მეტ შეზღუდვას და სულიერ ტანჯვას ვაყენებთ პირს, ვიდრე მან სარგებელი ან სიამოვნება განიცადა დანაშაულის ჩადენისაგან, ან კიდევ – იმაზე მეტად ვსჯით, ვიდრე მან დაიმსახურა. ე.ი. ვსჯით არა მისი დანაშაულისთვის თანაზომიერი სასჯელით, არამედ უსამართლოდ.

ზემოთ ხანდაზმულობის სამართლიანობაზე საუბრისას აქცენტი გაკეთებული იყო სუბიექტში მიმდინარე პროცესებზე და ამ პოზიციიდან იქნა ხანდაზმულობა სამართლიანობის გამოვლინებად მიჩნეული, თუმცა ხანდაზმულობის სამართლიანობის მტკიცებას ობიექტური საფუძველიც აქვს.

¹⁹⁶ დონჯაშვილი თ., *დასახ. ნაშრ.*, 371

¹⁹⁷ იხ. კვირკველია კ., *სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი*, თბ., 2004, 16

კერძოდ, ქმედება დროთა განმავლობაში აქტუალობას კარგავს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ადრე ჩადენილი ქმედება უკვე არ არის სამართლებრივი რეაგირების ღირსი, რადგან, ჯერ ერთი, ახალი დანაშაულის შემადგენლობის განუხორციელებლობის გამო ადრე ჩადენილი ქმედება შესაძლებელია არ ასახავდეს მისი სუბიექტის ამჟამინდელ პოზიციას, რის გამოც ის უკვე არ ასრულებს საზოგადოებაში პიროვნების როლის გამომხატველი მოვლენის ფუნქციას, ქმედება-სუბიექტის კავშირი იკარგება. ამასთან, ქმედება დიდი ხნის შემდეგ საზოგადოებისათვისაც ინტერესს კარგავს. ასეთ ვითარებაში ქმედებისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრება საზოგადოების მოთხოვნას არ წარმოადგენს. პირიქით, ის დასჯილი პირის შეცოდების გრძნობას წარმოშობს.

ამასთან, შემდეგ მსჯელობაში ხანდაზმულობის სამართლიანობის შესაბამის ცნებად განხილვის მნიშვნელოვანი საფუძველი იმალება: რადგან პირი კი არ არის ვალდებული, პასუხი აგოს ქმედებისთვის, არამედ სახელმწიფო ორგანოები არიან ვალდებული, პასუხი აგებინონ პირს, ამდენად დიდი ხნის განმავლობაში პასუხისმგებლობის დაუკისრებლობა არის არა ქმედების სუბიექტის, არამედ შესაბამისი ორგანოების ნაკლი. ამდენად, დიდი ხნის გასვლის შემდეგ ქმედების სუბიექტისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრება უარყოფით განცდას მართლაც იწვევს: გამოდის, რომ სახელმწიფო სათანადო ორგანოების მიერ მოვალეობის სათანადოდ შეუსრულებლობის მთელ სიმძიმეს აკისრებს ქმედების სუბიექტს და პირს ნეგატიურ პასუხისმგებლობას ისე უწესებს.

კიდევ ერთი საფუძველი, რომელიც ამტკიცებს ხანდაზმულობის შესაბამისობას სამართლიანობის მოთხოვნისადმი, არის ის, რომ დროთა განმავლობაში საფიქრებელია, ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაცია დაკარგული მტკიცებულებების გამო შეუძლებელი გახდეს. ასეთ ვითარებაში სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება (და ეს გადაწყვეტილება უნდა იყოს პირის გამართლება) არ იქნება საქმის რეალური ვითარების შესაბამისი, რაც, საბოლოოდ, სასამართლო გადაწყვეტილებაში ფაქტობრივად ჩადენილი ქმედე-

ბის ასახვის აუცილებლობის პრინციპის დარღვევას გამოიწვევს. ეს კი, თავის მხრივ, უსამართლო, რეალურად ქმედების შეუსაბამო გადაწყვეტილების გამოტანაში ვლინდება.

სუბიექტის პიროვნებაზე დროის ზემოქმედების შესაძლებლობასთან მიმართებით ხანდაზმულობა სამართლიანობის პრინციპის გამოვლინებად გვევლინება, თუმცა თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ შესაძლებელია პიროვნებაში დადებითი ცვლილებები არც მომხდარიყო, სურათი შეიცვლება და ხანდაზმულობა დანაშაულის ნამახალისებელ ცნებად იქცევა.

აქ ორ უკიდურესობასთან გვაქვს საქმე, თუმცა ორივე სავსებით შესაძლებელია. ასეთ სიტუაციებში სამართალში უკვე ტრადიციული გახდა შემდეგი პრინციპით ხელმძღვანელობა: ეჭვი ბრალდებულის სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს. ეს პრინციპი ემყარება შეხედულებას: სჯობს იმაზე ნაკლები პასუხისმგებლობა დაეკისროს პირს, ვიდრე იმსახურებს, ვიდრე მის მიმართ ზედმეტი სიმკაცრე გამოვიჩინოთ. ამიტომაც ვერ დავეთანხმებით იმ ავტორებს, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ხანდაზმულობა ქმედების ჩამდენისათვის დაწესებული შეღავათი კი არ არის, არამედ საზოგადოებისათვის გაღებული სიკეთე. სინამდვილეში საუკეთესო გამოსავალი მოცემულ სიტუაციაში არის საქმის ყოველმხრივი შესწავლის შედეგად დაკისრებული დაუყოვნებელი პასუხისმგებლობა. ამის შეუსრულებლობის შემთხვევაში კი ცუდსა და უარესს შორის არჩევანის პირობებში ხდება ხანდაზმულობის გამართლება, რაშიც ჰუმანურობის პრინციპი ვლინდება.

ბოლოს, ვფიქრობთ, ახსნას მოითხოვს შეხედულება იმის შესახებ, რომ დანაშაულის ჩადენამდე სუფევდა სამართლიანობა, ხოლო დანაშაულმა იგი დაარღვია, რის გამოც საჭიროა დარღვეული სამართლიანობის აღდგენა. ვფიქრობთ, რომ დანაშაულამდე არსებულ სამართლიანობაში ყოველდღიურ ცხოვრებაში განხორციელებული ფაქტობრივი სამართლიანობა არ უნდა გავიგოთ. სინამდვილეში ირღვევა სამართლიანობის იდეის მიერ შემუშავებული ჯერარსული წყობა, რომელიც მისი ფაქტობრივი განხორციელებისათვის უნდა შესრულდეს. ამიტომაც,

რომ სამართლიანობის იდეაზე დაფუძნებული სამართლის მოთხოვნის დარღვევა უსამართლო აქტია, მისი მოთხოვნის რეალიზება კი - სამართლიანობის აღდგენა.

როგორც ვხედავთ, ხანდაზმულობა არის სამართლიანობის გამოვლინება.

1.2.4.5. ხანდაზმულობა და სასჯელის დაუყოვნებლობა (მართლმსაჯულების სისწრაფე)

ამ თავის ფარგლებში აუცილებელია განვიხილოთ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი პრინციპი: სასჯელის დაუყოვნებლობა (სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით), იგივე მართლმსაჯულების სისწრაფე (პროცესუალური მნიშვნელობით). სწორია მოსაზრება, რომ სასჯელი მით უფრო სამართლიანია, რაც მალე მოსდევს ის დანაშაულს. რატომ არის მართლმსაჯულების სისწრაფე ასე მნიშვნელოვანი?

დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენა კონკრეტული ფაქტორების ურთიერთშეჯახების შედეგად ხდება. აქ ობიექტური და დამნაშავის ფსიქიკაში მიმდინარე სუბიექტური ფაქტორები გვაქვს მხედველობაში. აღნიშნულის შედეგად დანაშაული პირის შინაგანი სამყაროს გარკვეულ მდგომარეობას გამოხატავს. ჩვენ იმის თქმა არ გვინდა, რომ დანაშაული არის ანთროპოლოგიური სკოლის მიერ აღიარებული სიმპტომი პირის თვისებებისა, თუმცა დანაშაული ნამდვილად არის სიმპტომი პირის გარკვეული შინაგანი მდგომარეობისა, სამართლებრივი ღირებულებებისადმი მისი დამოკიდებულებისა, დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენისათვის მისი შინაგანი მზაობისა. დანაშაული მხოლოდ დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის მომენტში პირის შინაგან სამყაროში მიმდინარე პროცესების სიმპტომი შეიძლება იყოს.

დროის სელას მოაქვს ცვლილებები, რის გამოც გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ ქმედების სუბიექტის ამჟამინდელი პიროვნებისა და დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის მომენტში მისი პიროვნების იდენტიფიკაცია შეუძლებელი

ლი ხდება.¹⁹⁸ არ არსებობს მტკიცებულებები იმისა, რომ დროის სვლას გავლენა არ მოუხდენია მის პიროვნებაზე ისევე, როგორც დადასტურებით ვერ ვიტყვი, ადამიანის შინაგანმა სამყარომ კონკრეტულად რა ცვლილებები განიცადა. აღნიშნულის საფუძველზე, სამართლიანი, აუცილებელი და საკმარისი სასჯელის განსაზღვრა შეუძლებელია. ასეთ ვითარებაში შეცდომის დაშვება იქნებოდა უსამართლობისადმი შეგუება, ვერ მიაღწევდა სასჯელის მიზნებს და, აქედან გამომდინარე, სასჯელის დანიშვნას საფუძველი გამოეცლებოდა. სწორედ აღნიშნულია ხანდაზმულობის არსებობის ერთ-ერთი საფუძველიც. აქედან გამომდინარე, სასჯელის დაუყოვნებლობა სასჯელის დანიშვნის ერთადერთი შესაძლებელი ვარიანტია. აღნიშნული მოთხოვნის დაუცველობის შედეგია სასჯელის დანიშვნის შეუძლებლობა. ამდენად არის გამართლებული ხანდაზმულობა, როგორც პასუხისმგებლობის დაკისრების გამომრიცხველი და სასჯელის აღსრულებისაგან გამათავისუფლებელი გარემოება.

ნეგატიური პასუხისმგებლობისა და სასჯელის დანიშნულება არის პირზე გარკვეული ზემოქმედების მოხდენა. აღნიშნული ზემოქმედება დროის განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში განსაზღვრული ღონისძიებების გამოყენებით ხდება. ამასთან, იგივე პერიოდში დროის ცვლილებების მომტანი თვისების გამო ადამიანიც იცვლება. ახალი დანაშაულის არარსებობა იძლევა იმის ვარაუდის საფუძველს, რომ აღნიშნული ცვლილებები ნეგატიური არ არის. მართალია, ეს ჯერ კიდევ არ ამტკიცებს ზუსტად იმ თვისებებზე ზემოქმედებას, სწორედ მათ გამოსწორებას, რომლებიც დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების პირობათა შორის ერთ-ერთი იყო, მაგრამ არც საპირისპიროს მტკიცება შეგვიძლია. ამ შემთხვევაში სახელმწიფოს ეცლება საფუძველი, მოვლენათა განვითარებაში ჩაერიოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში გვექნებოდა ობიექტური შერაცხვა – პირის გაკიცხვა ამჟამად ნორმისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების

¹⁹⁸ იხ. შტეფან ციმერმანის დასახ. ნაშრ., 32-34.

არარსებობის ვითარებაში. ამიტომაც სახელმწიფო მოვლენათა განვითარების დინამიკაში არ ერევა და ხანდაზმულობით გამოხატავს საკუთარ პოზიციას – დროის გასვლის გამო ან-მყოფი პირის ნორმისადმი უპასუხისმგებლო დამოკიდებულების დადგენის შეუძლებლობის ან ქმედების ლატენცურობის პირობებში პასუხისმგებლობის დაკისრებაზე უარს ამბობს.

ყველაფერ აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ სასჯელის დაყოფნება მასზე უარის თქმის საფუძველია. ამიტომაც ქმედებაზე რეაგირების სამართლებრივად მიზანშეწონილი გზა მხოლოდ დაუყოვნებელი პასუხისმგებლობაა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სწრაფი მართლმსაჯულების პრინციპის ცხოვრებაში გატარების დამატებით გარანტიად გვევლინება პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის ათვლა გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანამდე, რაც სწრაფ სასამართლო განხილვას კიდევ ერთხელ შეუწყობს ხელს.

1.2.4.6. ხანდაზმულობა და სახელმწიფოს უფლება- მოხილება სასჯელის გამოყენებაზე

დასჯის უფლება (როგორც ღირებულებითი და არა ფიზიკური შესაძლებლობა) გამომდინარეობს სამართლიანობისგან, რომლის მიხედვითაც მართლსაწინააღმდეგო ქმედება შესაბამის რეაქციას იმსახურებს.¹⁹⁹ ყველაზე დამაჯერებელი ამ მიმართულებით არის ჰუმანისტ-განმანათლებლების მიერ განეული შრომა სასჯელის უფლების გამართლების თაობაზე. ისინი სახელმწიფოს უფლებას სასჯელზე საზოგადოებრივი ხელშეკრულებით ასაბუთებენ. მათი აზრით, ადამიანებმა თავისუფლების ნაწილი დათმეს დარჩენილი ნაწილით სარგებლობის უზრუნველსაყოფად. დათმობილი თავისუფლებიდან ხელისუფლება შედგა. რადგან ადამიანებმა ნებაყოფლობით დათმეს თავისუფლების ნაწილი და მას დამ-

¹⁹⁹ იხ. *О праве наказания, Речь, произнесенная въ торжественномъ собраніи Демидовскаго Лицея, 29 ноября, 1859 года*, Испр. д. пр. А Чебышевымъ-Дмитриевымъ, Ярославль, въ типографіи Германа Фалько, 1859, 29

ცველად სუვერენიც დაუნიშნეს, ეს იმას ნიშნავს, რომ სახელმწიფოს განსაზღვრულ შემთხვევებში დამრღვევის დასჯის უფლება მიანიჭეს. „დანაშაულისთვის დასჯის სუვერენული უფლება საერთო კეთილდღეობის საცავზე ცალკეულ ადამიანთა მხრიდან შემოტევებისაგან დაცვის აუცილებლობაზეა დაფუძნებული“.²⁰⁰ ამ საკითხში ჩ. ბეკარია ჰობსის გზის გამგრძელებელია, რომელმაც სასჯელის უფლება საზოგადოებრივ ხელშეკრულებაზე პირველმა დააფუძნა.²⁰¹ ამავე გზას ადგას უ. უ. რუსო,²⁰² ლოკი, სპინოზა, თუმცა ამ „უფლების“ თუ „შესაძლებლობის“ ან „ხელისუფლების“ ბუნება გაურკვეველია.

სწორად აღნიშნავს პროფ. გ. ნაჭყებია, რომ საბჭოთა კავშირში სასჯელზე უფლება დანაშაულის ჩადენის გამო სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის ელემენტი იყო, და ამ თეორიის წინააღმდეგობრივ ხასიათზე მიუთითებს. ის ასევე სწორად შენიშნავს, რომ ეს უფლება არაიურიდიულია და ფილოსოფიურ მიდგომას მოითხოვს.²⁰³ სახელმწიფოს, რა თქმა უნდა, საზოგადოებრივი ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად აქვს უფლებამოსილება, გამოიყენოს სასჯელი ან, ზოგადად, დააკისროს პირს ნეგატიური პასუხისმგებლობა, მაგრამ ამ შესაძლებლობის პარალელურად მეორე მხარეს, მოქალაქეს არა აქვს მოვალეობა, პასუხი აგოს თავის საქციელზე ან ინვნიოს სასჯელი, ამასთან, სახელმწიფოს უფლება სასჯელზე რომ არაიურიდიულია, ისიც მეტყველებს, რომ ის არ გამომდინარეობს პოზიტიური სამართლიდან, არამედ მანამდე არსებობს. ეს ორი დებულება, ვფიქრობთ, კმარა იმისთვის, რომ აღნიშნული „უფლება“ იურიდიული სუბიექტური უფლებისგან განვასხვავოთ. მიუხედავად ამისა, დავას არ ინვეცს, რომ სახელმწიფოს მინიჭებული აქვს ძალაუფლე-

²⁰⁰ ი. ხუცურაულის დასახ. ნაშრ., გვ. 32

²⁰¹ იხ. Шаргородский М. Д., *Наказание по уголовному праву эксплуататорского общества*, М. 1957, 76

²⁰² იხ. Руссо Ж. Ж., *Об общественном договоре*, М. 1938, 29

²⁰³ იხ. ნაჭყებია გ., *სისხლის სამართლის საგანი*, თბ., 1997, 78-83

ბა, დაადგინოს აკრძალულ ქმედებათა სახეები, მათი თავიდან აცილებისთვის აუცილებელი ზომები, მათ შორის სასჯელები და უზრუნველყოს მართლწესრიგის დაცვა, მათ შორის, სასჯელთა რეალიზაციით.

ასეთ ვითარებაში დგას საკითხი: რა ვუყოთ იმას, რომ სახელმწიფოს უფლებამოსილი ორგანო ვალდებულია დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენს პასუხი აგებინოს? ეს მოვალეობაც ხომ სასჯელზე სახელმწიფოს ძალაუფლებიდან გამომდინარეობს? სახელმწიფოს მხრიდან სასჯელის (ან პასუხისმგებლობის) გამოყენების ვალდებულებასთან ხომ არა გვაქვს საქმე? ანუ აღნიშნული საკითხი ჩვენ შემდეგი მიმართულებით გვიანტიერესებს: სასჯელზე სახელმწიფოს ძალაუფლების (თუ ხელისუფლების) საფუძვლებიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს, როგორც საზოგადოების წევრების ინტერესების დამცავს, შეუძლია თუ არა დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენს პასუხი არ აგებინოს? პასუხად უნდა ითქვას, რომ სასჯელის გამოყენება არ არის სახელმწიფოს, ისევე, როგორც მისი ორგანოების იურიდიული მოვალეობა, ვინაიდან მათ სასჯელის გამოყენების ძალაუფლება იმ დოზით აქვთ მინიჭებული, რა დოზითაც ამას კონკრეტული ვითარება მოითხოვს. ამასთან, სასჯელისაგან გათავისუფლების შემთხვევების საკანონმდებლო რეგულირება ადასტურებს, რომ სახელმწიფო არ არის მოვალე, ნებისმიერ შემთხვევაში სასჯელი გამოიყენოს. ამაზე ნაწილობრივ სასჯელის გარდუვალლობის პარაგრაფშიც იყო საუბარი.

სასჯელი მხოლოდ საზოგადოების მიერ სახელმწიფოსთვის დასახული მიზნის მიღწევის საშუალება უნდა იყოს და არა თვითმიზანი. აღნიშნული ზოგადად პასუხისმგებლობასაც ეხება. აქედან გამომდინარე, ყოველთვის, როცა სასჯელის (ან პასუხისმგებლობის) დაკისრება ზედმეტია და მისი მიზნები ისედაც მიღწეულია, სახელმწიფოს არა აქვს უფლებამოსილება, გამოიყენოს სასჯელი (ან პასუხისმგებლობა), ვინაიდან თვითნებობის უფლება მისთვის საზოგადოებას არ მიუცია. რადგან გარკვეული დროის გასვლის მერე სასჯელის გამოყენების აუცილებლობა ეჭვქვეშ დგება, ეს იმას

ნიშნავს, რომ ხანდაზმულობა არის ზღვარგადაცილებული სიმკაცრისგან ხელისუფლების შეზღუდვის ბერკეტი. სამართლებრივად სახელმწიფოს ძალაუფლების დროითი შეზღუდვა სწორედ ხანდაზმულობის ცნებით არის მონესრიგებული.

ხანდაზმულობა არის იმავდროულად სახელმწიფოს თვითშეზღუდვის გამომხატველი. ამდენად, ხანდაზმულობა პიროვნების ინტერესების სახელმწიფოს მიერ გათვალისწინების და ამის საფუძველზე საკუთარი უფლებამოსილების შეზღუდვის ჰუმანურ აქტს გამოხატავს.

ხანდაზმულობით სახელმწიფოს უფლებამოსილების შეზღუდვის საფუძველი ასევე ლატენტური დანაშაულების გამომწვევ მიზეზებში უნდა ვეძებოთ. აქ იგულისხმება როგორც ე.წ. „უდაოდ ლატენტური“ დანაშაულები, ასევე ე.წ. „ხელოვნურად ლატენტური“²⁰⁴ დანაშაულები, რასაც უკავშირდება სამართალდამცავი ორგანოების არაეფექტური საქმიანობა, კერძოდ დაუსაბუთებლად უარის თქმა დევნის აღძვრაზე, განცხადებებისა და შეტყობინებების დამალვა საქმის გამოძიებასთან დაკავშირებული სირთულეების თავიდან ასაცილებლად.²⁰⁵ ზ. ნულაია ე.წ. „ბუნებრივი ლატენტურობისაგან“ ასხვავებს „მოსაზღვრე სიტუაციებს“, როცა ქმედების შემადგენლობა ცნობილია, თუმცა ის არ აღიქმება, როგორც დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელება.²⁰⁶

ვინაიდან მართლწესრიგის დაცვა სახელმწიფო ორგანოების მოვალეობაა, ამდენად, ლატენტური დანაშაულობის არსებობის უარყოფით სამართლებრივ შედეგებზე პასუხისმგებლობა ქმედების სუბიექტს ვერ დაეკისრება. ამდენად, სწორია ის მიდგომა, რომელსაც ხანდაზმულობის არსებობა გამოხატავს და რომელიც სახელმწიფოს მხრიდან ხანდაზმუ-

²⁰⁴ იხ. Алексеев А. М., Роща А. Н., *Латентная преступность и эффективность деятельности правоохранительных органов*, "Вопросы борьбы с преступностью", М., 1973, вып. 19, 31

²⁰⁵ იხ. ნულაია ზ., *სოციალისტური ქონების დატაცებასთან ბრძოლის კრიმინოლოგიური საფუძველები მსუბუქ მრეწველობაში*, თბ., 1989, 135

²⁰⁶ იხ. ნულაია ზ., *კრიმინოლოგია*, 92-95

ლობის ვადის განმავლობაში დანაშაულის დადგენის მოვალეობის განუხორციელებლობის შემთხვევაში პასუხისმგებლობის გამორიცხვას გულისხმობს.

1.2.5. ხანდაზმულობის ფუნქციონალური დატვირთვა

ხანდაზმულობის ერთ-ერთი ფუნქციაა, არ დაუშვას უსამართლო პასუხისმგებლობის (სასჯელის) დაკისრება, რაზეც ზემოთ უკვე იყო მსჯელობა.

ტ. ტ. ოჩოა და ა. ჯ. ვისტრიჩი, განიხილავენ რა ხანდაზმულობის გამართლების შესახებ შეხედულებების განვითარებას კალიფორნიაში, ამტკიცებენ, რომ ერთი მოსაზრებით, „ხანდაზმულობა იწვევს შიშის განცდის თავიდან აცილებას ანიჭებს რა ადამიანის საქმიანობას უსაფრთხოების და სტაბილურობის ნიშანს... ის არის მოქმედების სტიმული...“²⁰⁷ ამასთან, ავტორები ამბობენ, რომ ხანდაზმულობას აქვს ქმედების სუბიექტის უკეთესისკენ შეცვლის ფუნქცია, რომლის მიხედვითაც ქმედების სუბიექტი, რომელიც მომავალში თავის საქმიანობას არ დაუკავშირებს დანაშაულს, ხელშეუხებელი რჩება.²⁰⁸ ეს მნიშვნელოვანი ფუნქციაა, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ხანდაზმულობის ვადები ძირითადად მოქმედებს იმ სფეროში, სადაც პირს რაიმე მოვალეობა არ ეკისრება. ასეთ ვითარებაში ადამიანზე ზემოქმედების ერთადერთი საშუალება არის წამახალისებელი ნორმები. ამასთან, ცნობილია რა, რომ დროის განმავლობაში შესაძლებელია პიროვნების შეცვლა როგორც უარყოფითი, ასევე დადებითი მიმართულებით, სახელმწიფომ უნდა დააწესოს ერთი პირობა, რომლის შესრულების შემთხვევაში ხანდაზმულობით პასუხისმგებლობის დაკისრების გამორიცხვა (ან სასჯელისა-

²⁰⁷ ტ. ოჩოასა და ა. ვისტრიჩის დასახ. ნაშრ., 457

²⁰⁸ იქვე, 462

გან გათავისუფლება) შესაძლებელი იქნება. ესაა ახალი დანაშაულებრივი ქმედებისგან თავის შეკავება.

კიდევ ერთი საკითხი, რომელიც აქ უნდა განვიხილოთ, არის ინტერესთა კონფლიქტი სისხლის სამართალში. იგულისხმება კერძო (ქმედების სუბიექტის) და საჯარო ინტერესთა დაპირისპირება. ხანდაზმულობის შემთხვევაში პიროვნების ინტერესების სასარგებლოდ საჯარო ინტერესი უკან იხევს. ამის დასტურია ის, რომ ხანდაზმულობის საფუძველია პირის პოზიტიური პასუხისმგებლობის შესაძლებელი აღდგენა. პოზიტიური პასუხისმგებლობა დადასტურებული არ არის, ე.ი. შესაძლებელია ის არც არსებობდეს. ასეთ ვითარებაში კერძო და საჯარო ინტერესს შორის ხდება არჩევანი. ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობის საშუალებით ვარაუდი ხდება იმის, რაც სუბიექტისთვის უკეთესია.

ასევე ხანდაზმულობის ფუნქციად სახელმწიფო ხელისუფლების შეზღუდვა უნდა მივიჩნიოთ. ხანდაზმულობის გარეშე სახელმწიფოს დამსჯელ ძალაუფლებას დროითი საზღვარი არ ექნებოდა. სახელმწიფოს დასჯის უფლება საზოგადოებამ იმისათვის მიანიჭა, რომ ის ისევ საზოგადოების კეთილდღეობისთვის იქნეს გამოყენებული. ამიტომ საჭიროა ზედმეტი სიმკაცრისაგან დამცავი მექანიზმის ამოქმედება. ხანდაზმულობა სწორედ ერთ-ერთი ასეთი მექანიზმია.

აღნიშნულთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ ხანდაზმულობას ასევე სახელმწიფო ორგანოების სწრაფი მუშაობის მასტიმულირებელი ფუნქცია აქვს. ეს იმაში გამოიხატება, რომ დროითი შეზღუდვის დაწესებით შესაბამისი ორგანოები იძულებულნი გახდნენ, თითოეულ საეჭვო ქმედებაზე დროული სამართლებრივი რეაგირება მოახდინონ. გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანამდე პასუხისმგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენის იდეას ამ მხრივ თავისი წვლილი შეაქვს. ამის საფუძველზე მოხდა სწრაფი საქმისწარმოების სტიმულირება. ცნობილია, რომ ერთხელ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების სამართლებრივი რეაგირების გარეშე დატოვება უბიძგებს პირს, შემდგომში გაიმეოროს აღნიშნული ან უფრო მძიმე მართლსაწინააღმდეგო

ქმედება ჩაიდინოს. „ამდენად, დანაშაულის მაღალი ლატენ-ტურობა და, ბუნებრივია, სასჯელის მოხდის ნაკლები მოსალოდნელობა საკმაოდ ძლიერი სტიმულია დანაშაულისათვის ახალ დანაშაულთა ჩასადენად.“²⁰⁹ ამიტომაც დანაშაულის შემადგენლობაზე დროული რეაგირება სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან დანაშაულის ზოგადი და კერძო პრევენციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საშუალებაა.

ხანდაზმულობას ასევე პროცესის ეკონომიურობის ფუნქცია აკისრია. ეს იმას ნიშნავს, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლისთანავე პროცესი წყდება და დაგვიანებული პროცესით გამოწვეული ზედმეტი ხარჯების თავიდან აცილება ხდება.

1.2.6. ხანდაზმულობის ლეგიტიმაცია სისხლის სამართალში

მოცემული ნაშრომის პირველ პარაგრაფებში დაერწმუნდით, რომ ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის პრობლემა სისხლის სამართალში საბოლოოდ გადაწყვეტილი არ არის.

პირველი, რაც უნდა ითქვას, არის ის, რომ დანაშაულის შესახებ ყოველმხრივი ინფორმაციის შეკრება არის საფუძველი, დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენისთვის პირის მზაობის ხარისხი გაირკვეს. ამასთან, დანაშაულიდან მის ჩამდენზე დასკვნა არ არის ზედროული, დროის გარეთ არსებული, ის მხოლოდ ანმყოში არსებულ მდგომარეობას გამოხატავს. დრო კი მიედინება და თავის კვალს ტოვებს მოვლენებზე, „რადგან დანაშაული დაკავშირებულია ადამიანის ცხოვრების მხოლოდ განსაზღვრულ ეტაპთან (მომენტთან, პერიოდთან)“.²¹⁰

ყოველთვის ადამიანის შინაგანი სამყაროს სრულყოფილი იდენტიფიკაცია შეუძლებელია, ვინაიდან აღნიშნულზე

²⁰⁹ ნულაია ზ., *კრიმინოლოგია*, 99

²¹⁰ Хорнабуджели Б., *Психологическая сторона вины*, Тб., 1981, 10

დასკვნა ხდება გარესამყაროში გამოვლენილი ნიშნების მიხედვით, ამასთან, ეს ნიშნები ყოველთვის ერთსა და იმავე შინაგან პროცესზე არ მიუთითებს.

მართალია, არსებობს გაგების მეთოდოლოგია, რომელიც ამ ასპექტით არის ინდივიდუალურის, პიროვნულის წვდომის საშუალება, მაგრამ გაგების მეთოდი პიროვნების სრულად, უშეცდომოდ წვდომის გარანტიას ვერ იძლევა.

როცა მოსამართლის მიერ ქმედების სუბიექტის პიროვნებაში მიმდინარე შინაგანი პროცესების წვდომაზეა საუბარი, გამოიყენება „ინტერპრეტაცია“, რადგან საქმე სხვის გაგებას ეხება, როცა გაგების პირობები არაა საკმარისი, როცა მოქმედებებში სრულ გამოსახვას გასაგები ვერ პოულობს. ამ დროს ადრე გაგებულ კავშირები განსაზღვრული ალბათობით მოცემულ შემთხვევებზე გადაიტანება. „მიუხედავად გასაგები კავშირების ყველა ევიდენტობისა, გაგებით ფსიქოლოგიაში მათ გამოყენებას ინდივიდური შემთხვევის მიმართ მიყვავართ მხოლოდ ალბათურ შედეგამდე.“²¹¹ გ. ცინცაძე მიუთითებს, რომ გაგებითი მეთოდი მიხვედრის, ანალოგიით დასკვნის, ინტუიციის მეთოდთა გამოყენებას გულისხმობს.²¹²

აღნიშნული მსჯელობები იმაზე მიუთითებს, რომ განსასჯელის პიროვნების შესახებ უშეცდომო, სრული წარმოდგენის შექმნა დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებიდან დიდი ხნის შემდეგ მოსამართლისაგან მოითხოვს განსასჯელის ცხოვრების სრულად შესწავლას, რაც, ჯერ ერთი, რა თქმა უნდა, სცილდება როგორც საგამომიებო ორგანოების, ისე სასამართლოს ფუნქციებს. მეორეც - აქედან პიროვნების შესახებ შეუცდომელი დასკვნის გაკეთება კატეგორიულად მაინც შეუძლებელი იქნება. აქ გასათვალისწინებელია

²¹¹ ცინცაძე გ., *გაგების მეთოდი ფილოსოფიაში და პიროვნების პრობლემა*, თბ., გამომც. „მეცნიერება“, 1975, 158. ავტორს აღნიშნული აზრი ციტირებული აქვს ნაშრომიდან: Jaspers K., *Allgemeine Psychopathologie*, 7 aufl., 541

²¹² იქვე, 291

გარკვეული მიზეზით თვალთმაქცობა, ინფორმაციის წყაროს არაობიექტურობა... ეს ყველაფერი კი ადასტურებს იმ დებულების სისწორეს, რომ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებიდან დიდი ხნის შემდეგ ქმედების სუბიექტის პიროვნებაში მიმდინარე პროცესების შესახებ სასამართლოს შეუცდომელი სურათის შექმნა არ შეუძლია, რის გამოც სამართლიანი პასუხისმგებლობის დაკისრება, სასჯელის ინდივიდუალიზაცია შეუძლებელი ხდება.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ქმედება ობიექტურ სამყაროზე ზოგადად ზეგავლენას ახდენს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქმედება მიზეზობრივი კავშირის ძალით ინვევს შედეგს. თუმცა ქმედების გავლენა ამით არ ამოიწურება და ის სუბიექტურ სფეროშიც ინაცვლებს. ეს ადამიანის ქცევის მიზნით დეტერმინაციაში ვლინდება. ვინაიდან სხვისი მაგალითი მოქმედებს ხშირ შემთხვევაში ადამიანის ქცევაზე, ამდენად, დაუსჯელი ქმედება ახალი დანაშაულის მასტიმულირებელია. ამასთან, ფაქტობრივად, საზოგადოებრივ ურთიერთობებს სწორედ ქმედებები ქმნის. ამდენად, ზემოთ მოყვანილი მსჯელობა იძლევა იმის მტკიცების საშუალებას, რომ ქმედება და მისი შედეგი ქმედების სუბიექტსა და საზოგადოების სხვა წევრებზე გავლენას ახდენს ქცევის ხერხების შერჩევის პროცესში. ქმედების დასჯა კი აქარწყლებს ამ უარყოფით ზეგავლენას, რის შედეგადაც ადამიანთა მართლზომიერი ქცევის წახალისება ხდება. ეს არის ზოგადი წესი, მაგრამ საინტერესოა, რა ხდება მაშინ, როცა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში აღნიშნული ქმედების გავლენა ობიექტურად არ ვლინდება? ბუნებრივია, თუ ქმედების შესახებ არაფერია ცნობილი გარემომყოფთათვის, ის ვერ მოახდენს საზოგადოებაზე ფსიქიკურ გავლენას და მხოლოდ მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების დამყარებით შემოიფარგლება. ასეთ ვითარებაში კონკრეტული დანაშაული არ შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც ზოგადი პრევენციის დამაბრკოლებელი გარემოება, რის გამოც ქმედების დასჯა არ არის აუცილებელი.

ამასთან, თუ ამ პერიოდში ახალი დანაშაული არ გვაქვს, მაშინ, სუბიექტური მხრივ, პასუხისმგებლობის ზომის ზუს-

ტად შერჩევის საფუძველი - ამჟამად სამართლის ნორმის მოთხოვნისადმი უპატივცემულო დამოკიდებულება არ არსებობს. ამავე დროს შეიძლება საუბარი ქმედების დადებით გავლენაზე, ვინაიდან, თუ პირმა არ ჩაიდინა ანალოგიური ქმედება, ეს შესაძლებელია მომხდარიყო იმ მიზეზით, რომ პირის ცნობიერებაში მოხდა ჩადენილის უარყოფითი შეფასება, სუბიექტმა ვერ მიიღო ის დადებითი შედეგი, რასაც მოელოდა, მასში სინდისმა, სინანულმა, შიშმა გაიღვიძა და ა. შ. ასეთ ვითარებაში ქმედება უკვე არ არის სუბიექტის პიროვნების სიმპტომი, ვინაიდან ქმედების ჩადენის შემდეგ სუბიექტში გარკვეული ცვლილებები მოხდა. ვინაიდან აღნიშნულის უარყოფისათვის საკმარისი ობიექტური მონაცემები არ არსებობს, ივარაუდება უკეთესი.

ყველაფერ ამასთან ერთად, ხანდაზმულობის ვადის გავლის გამო პირის გათავისუფლება დასჯისაგან ხანგრძლივი დროის შემდეგ ლატენტური დანაშაულების გამოვლენის წინაპირობა შეიძლება გახდეს. მართალია, ამ შემთხვევაში მასზე სამართლებრივი რეაგირება არ მოხდება, თუმცა ამას შეუძლია ლატენტური დანაშაულების გამოვლენის, მათ წინააღმდეგ ბრძოლის, მათი ჩადენის საშუალებების კვლევის საქმეში შესაბამისი დანერგვებებს დიდი დახმარება გაუწიოს.

გამოიკვეთა ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის პირველი მიზეზი: ქმედების სუბიექტის პიროვნების შესახებ მტკიცებულებების არარსებობა. აღნიშნულს მოსდევს მეორე მიზეზი: ყოველგვარი ეჭვი სუბიექტის სასარგებლოდ წყდება. შემდგომი არგუმენტი, რომელსაც ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის გამყარების პროცესში განსაზღვრული მნიშვნელობა ენიჭება, ესაა დროის ყოვლისმომცველი ძალა და პიროვნებაზე მისი მოქმედება. აღნიშნულთან ახლოს დგას, თუმცა მაინც ცალკე გამოყოფას იმსახურებს პიროვნებაში დადებითი ცვლილებების (გამოსწორება, პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღდგენა) შესაძლებლობა. ეს უკანასკნელი იმით განსხვავდება წინამორბედისაგან, რომ მასში შეფასებითი ელემენტია შესული.

აქვე უნდა აღინიშნოს ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის ობიექტური საფუძველიც. ესაა ქმედების მიერ ფსიქოლოგიური თუ სოციალური მნიშვნელობის არქონა, რის შედეგადაც ის არ განიხილება საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის აქტუალურ მოვლენად, წარსულს ჩაბარდა და სამართლებრივ რეაგირებას არ იმსახურებს. აღნიშნულის გამო საზოგადოება ტოლერანტობით ეკიდება მას, რათა ხანგრძლივი დროის შემდეგ ქმედების გამომჟღავნებით საკითხის კრიმინოლოგიურ-კრიმინალისტიკური შესწავლა-დამუშავება და ამ გზით ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება მოხდეს.

სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის შემთხვევაშიც იგივე სიტუაციაა. კერძოდ, კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის დიდი ხნის განმავლობაში აღსასრულებლად მიქცევის გარეშე დატოვების დროს დგება საკითხი განაჩენის „მოძველებისა“, თუმცა ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობის ობიექტური საფუძველია სასჯელის დანიშნით ქმედების უარყოფითი ძალის დაძლევა.

როგორც ჩანს, ხანდაზმულობის საწყისი არის მტკიცებულებების არარსებობასა და ეჭვის სუბიექტის სასარგებლოდ გადანყვეტის პრინციპზე დამყარებული პიროვნების პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღდგენის, სასჯელის მიზნების მიღწევის შესაძლებლობის ვარაუდი, ქმედების უარყოფითი გავლენის არარსებობა, საზოგადოებაში ქმედებისა და სუბიექტის დასჯის მუხტის გაქრობა.

ხანდაზმულობის გამამართლებელი ზემოთ ჩამოთვლილი საფუძველები ერთმანეთისაგან ლოგიკურად გამომდინარეობს. კერძოდ, ქმედებისადმი სუბიექტის ამჟამად არსებული დამოკიდებულების შესახებ მტკიცებულებების არარსებობა ეჭვის სუბიექტის სასარგებლოდ გადანყვეტას ლოგიკურად მოითხოვს. ეჭვი კი იმის თაობაზე არსებობს, ანმყოში სუბიექტი კანონით დაკისრებულ მოვალეობას კეთილსინდისიერად ასრულებს თუ არა. ვინაიდან დროს ცვლილებები მოაქვს, სავსებით შესაძლებელია დადებითი ცვლილებები პიროვნებაშიც. ასეთ ვითარებაში ეჭვის სუბიექტის სასარგებლოდ გადანყვეტა მოითხოვს, ვივარაუდოთ, რომ ახალი და-

ნაშაულის არარსებობის პირობებში პირი მოვალეობებს უკვე კეთილსინდისიერად ასრულებს. ასეთ ვითარებაში პასუხისმგებლობის მიზანი უკვე მიღწეულია, რის გამოც მის დაკისრებას აზრი ეკარგება. სწორედ აღნიშნული წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის რეალურ საფუძვლებს.

1.2.7. ხანდაზმულობის სამართლებრივი შედეგები

1.2.7.1. ხანდაზმულობა და ნასამართლობა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის მიხედვით, ხანდაზმულობის ვადის გასვლას პასუხისმგებლობის გამორიცხვა მოჰყვება, ხოლო 76-ე მუხლის თანახმად – სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლება. ამდენად, ამ ორი სახის ხანდაზმულობას განსხვავებული სამართლებრივი შედეგები ახლავს თან. პირველ შემთხვევაში მისი ქმედებით გამოწვეული უარყოფითი დამოკიდებულების ყოველგვარი გამოვლენა გამოირიცხება (უარყოფითი შეფასება, სასჯელის ზომა, ნასამართლობა). მეორე შემთხვევაში კი - მხოლოდ სასჯელის აღსრულება. პასუხისმგებლობის გამორიცხვით პირი არანაირ უარყოფით შედეგს არ განიცდის და ეს ლოგიკურიცაა, რადგან ამ შემთხვევაში დანაშაული იურიდიულად არ არსებობს, ხოლო სასჯელისაგან გათავისუფლების დროს დანაშაული იურიდიულად დგინდება, რის გამოც პირი იკიცხება, თუმცა სასჯელის მოხდისაგან თავისუფლდება. მიუხედავად ამისა, პირი მაინც განიცდის მის მიმართ სახელმწიფოს უარყოფით დამოკიდებულებას როგორც გაკიცხვით, ასევე ნასამართლობით. მეცნიერებს შორის იყო კამათი იმის შესახებ, ხანდაზმულობის სხვადასხვა სახის შემთხვევაში ნასამართლობის საკითხი როგორ უნდა გადაწყდეს.

ზოგი მეცნიერის მიერ „ნასამართლობა გაგებულია, როგორც ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედებისთვის პირის გასამართლების ოფიციალურად დადასტურებული ფაქტი.“²¹³ აღნიშნული მოსაზრება განვრცობილი აქვთ ვ. მალკოვს, ს. ზელდოვს და ა. სანტალოვს, რომლებიც ნასამართლობას უკავშირებენ პირის საზოგადოებრივ საშიშროებას, რის გამოც საჭიროა მსჯავრდებულის ქცევაზე სახელმწიფო კონტროლი პირის საბოლოოდ გამოსწორებამდე.²¹⁴ მ. შარგოროდსკის მიხედვით, ნასამართლობა არა გასამართლების, არამედ სასჯელის მოხდის ფაქტს გამოხატავს.²¹⁵ აღნიშნულ მოსაზრებებთან ახლოს დგას, თუმცა უფრო სრულად ასახავს ნასამართლობის არსს მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც ნასამართლობა არის პირის განსაზღვრული სამართლებრივი მდგომარეობა, როგორც გასამართლების შედეგი.²¹⁶

ვ. ერაკსინს და ლ. პომჩალოვს მიაჩნიათ, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა აქარწყლებს ნასამართლობას, რადგან პირი უკვე საზოგადოებრივად საშიში არ არის.²¹⁷ ამას ი. ტკაჩევსკი უპირისპირებს არგუმენტს, რომ პირი შეიძლება გამოსწორდეს და სასჯელის მოხდისგან პირობით ვადამდე გათავისუფლდეს, თუმცა ის ნასამართლევი რჩება. აქედან ავტორი აკეთებს დასკვნას, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის საფუძველი არის არა პირის საზოგა-

²¹³ ა. სანტალოვის დასახ. ნაშრ., 74; აღნიშნულ მოსაზრებას იზიარებს ა. იგნატოვიც: Игнатов А. Н. *Погашение и снятие судимости*, - в кн. Курс советского уголовного права, М, 1970, т.3, 310

²¹⁴ იხ. Малков В. П. *Повторность преступлений*. Казань, 1970, 54; ა. სანტალოვის დასახ. ნაშრ., 81-82; Зельдов С. И., *Если Человек судим*, в кн. Закон и мы, Орджоникидзе, 1975, 97

²¹⁵ იხ. Шаргородский М. Д. *Погашение судимости*, - в кн. Комментарий УК РСФСР, Л, 1962, 133

²¹⁶ იხ. Дурманов Н. Д. *Давность и погашение судимости*, М, 1939, 16-17; Ераксин В. В., Помчалов Л. Ф. *Погашение и снятие судимости в советском уголовном праве*, М, 1964, 6; Голина В. В. *Погашение и снятие судимости по советскому уголовному праву*, Харьков, 1979, 9

²¹⁷ იხ. ვ. ერაკსინისა და ლ. პომჩალოვის დასახ. ნაშრ., 25

დოებრივი საშიშროების არქონა, არამედ რაღაც სხვა. მას უსამართლოდ მიაჩნია, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო პირი შეიძლება ნასამართლობისგანაც გათავისუფლდეს, როცა სასჯელმოხდილი ნასამართლობისგან პირდაპირ არ თავისუფლდება.²¹⁸ ამახვილებს რა ყურადღებას ს. ზელდოვი ხანდაზმულობისა და ნასამართლობის ვადების შეუსაბამობაზე, ამბობს, რომ ხშირად პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა უფრო ნაკლებ ვადას ითვალისწინებს, ვიდრე სასჯელი და ნასამართლობა.²¹⁹ ი. ტკაჩევსკი გვთავაზობს, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა განისაზღვროს იმაზე მეტი დროით, ვიდრე ის სასჯელი, რომელიც პირს კონკრეტული ქმედების დანაშაულად მიჩნევისას ემუქრება. წინააღმდეგ შემთხვევაში საკითხის უსამართლოდ გადაწყვეტის საშიშროებას ხედავს.²²⁰ ეს დებულება საინტერესოა და მასზე ხანდაზმულობის ვადის განსაზღვრის შესახებ პარაგრაფში სპეციალურად შევჩერდებით.

პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობისა და პასუხისმგებლობის ვადების სწორად შეფარდების მიზნით დ. ხან-მაგამედოვი გვთავაზობს, ხანდაზმულობის გამო საქმის შეწყვეტისას პირი ნასამართლობის მქონედ ჩაეთვალოს.²²¹ აღნიშნულის საპირისპიროდ, ნ. დურმანოვის მიხედვით, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლისას ისევე, როგორც გამართლებისას, პირი ნასამართლესი არ არის.²²²

218 იხ. Ткачевский Ю. М., *Давность в советском уголовном праве*, М., 1978, 80-82; Ткачевский Ю. М., *Освобождение от отбывания наказания по действующим советским правом*, МГУ, 1965, т. 2, 583

219 იხ. Зельдов С., *Соотношение сроков давности привлечения к уголовной ответственности и погашения судимости*, в: «Советская юстиция», №12, 1967, 8

220 იხ. Ткачевский Ю. М., *Давность в советском уголовном праве*, изд. московского университета, 1978, 41

221 იხ. Хан-магамедов Д. О., *Освобождение от наказания по советскому праву*, М., 1964, 10

222 იხ. Дурманов Н. Д., *Освобождение от наказания по советскому праву*, М., 1957, 36

ეს უკანასკნელი პოზიცია ხანდაზმულობის, როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოების არსთან შესაბამისობაშია. სასჯელის დანიშნვის შემთხვევაში დანაშაული დადგენილია და შესაბამისი პასუხისმგებლობაა დაწესებული. ეს კი განსხვავდება პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის შემთხვევისგან იმით, რომ ამ დროს დანაშაული იურიდიული მნიშვნელობით არა გვაქვს და არც ნეგატიური პასუხისმგებლობაა შესაძლებელი რაიმე ფორმით, თუნდაც მხოლოდ ნასამართლობით.

ვინაიდან ნასამართლობა ნეგატიური პასუხისმგებლობის ბოლო სტადიად შეიძლება ჩაითვალოს, ამდენად, ნასამართლობის ვადის გასვლას უნდა მოჰყვეს პირის დაბრუნება იმ მდგომარეობაში, რომელშიც ის დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებამდე იმყოფებოდა. ამ კუთხით ნასამართლობა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობას ჰგავს. ამიტომაც საინტერესოა ნასამართლობისა და ხანდაზმულობის მიმართება.

პირველი მსგავსება იმაში გამოიხატება, რომ ორივე არის დროის გამოვლენის თავისებური ფორმა სამართალში. ამიტომ მათ ახასიათებს ის თვისებები, რაც ზოგადად სამართლებრივი დროისათვის არის დამახასიათებელი. ამ მსგავსებასთან ერთად მნიშვნელოვანი განსხვავება არსებობს: ნასამართლობა უშუალოდ განსაზღვრული ვადის გასვლამდე არსებულ მოვლენას ეწოდება მაშინ, როცა ხანდაზმულობა არის განსაზღვრული დროის გასვლის შედეგი. მართლაც, პირზე ნასამართლეთი ითქმის მანამ, სანამ ნასამართლობის ვადა არ გავა, ხოლო ქმედებაზე ან სასჯელზე ხანდაზმული ვადის გასვლის შემდეგ ითქმის. აღნიშნული განსხვავება ამ ორი ცნების არსობრივ განსხვავებაზე მეტყველებს. ნასამართლობა ითვლება სასჯელის მოხდის შემდეგ დაწესებულ დამატებით გამოსაცდელ ვადად, რომლის განმავლობაში პირის მიმართ ახალი დანაშაულის არარსებობის ვითარებაში ნდობა უნდა აღსდგეს. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა საპირისპირო მოვლენას ასახავს, ვინაიდან ამ დროს დანაშაული იურიდიულად არ არსებობს. აღნიშნულს სისხლის სამართლის ცნებათა სისტემაში ნასამართლობისა და

ხანდაზმულობის ადგილიც ადასტურებს. კერძოდ, ნასამართლობა ნეგატიური პასუხისმგებლობის სტრუქტურაში შემავალი, მისი ბოლო სტადიაა მაშინ, როცა ხანდაზმულობა ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებაა. ამდენად, ეს ორი ცნება, მსგავსებების მიუხედავად, ურთიერთსანიშნააღმდეგო არსს გამოხატავს.

ხანდაზმულობის შემთხვევაში ქმედება პირისათვის ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრების თვალსაზრისით კარგავს სისხლისსამართლებრივ მნიშვნელობას, ხოლო ნასამართლობის მოხსნით ან გაქარწყლებით მთავრდება ნეგატიური პასუხისმგებლობა. საბოლოოდ კი, ორივე შემთხვევაში ითვლება, რომ პირის მიერ ჩადენილი ქმედება სისხლისსამართლებრივ მნიშვნელობას კარგავს.

ნასამართლობის გაქარწყლების შემთხვევაში მართლზომიერი ქმედების ვალდებულების დამრღვევი პირი პირვანდელ მდგომარეობას უბრუნდება. ამიტომ აქ საჭიროა დანაშაულის „დავინყება“, „გაქრობა“, არარსებულად მიჩნევა. ხანდაზმულობის დროს საქმე სხვაგვარადაა. აქ უკვე ფიქციის ძალით სისხლისსამართლებრივად არა დანაშაული, არამედ ჯერაც შეუფასებელი ქმედება „ქრება“. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ერთ შემთხვევაში პოზიტიური პასუხისმგებლობის აღდგენის ვარაუდისათვის აუცილებელი ხდება სახელმწიფოს მხრივ ქმედების სუბიექტზე რალაცა ზომით ზემოქმედება, ხოლო მეორე შემთხვევაში ასეთი ზემოქმედება საჭირო არ არის. ამით აიხსნება სწორედ ის ვითარება, რომ ხანდაზმულობით ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამორიცხვა უფრო შემჭიდროებულ ვადებში ხდება, ვიდრე სასჯელისა და ნასამართლობის ვადების გასვლით ნეგატიური პასუხისმგებლობის მოხდა.

პასუხისმგებაში მიცემის ვადების შეუსაბამობა ნეგატიური პასუხისმგებლობის ვადებთან გამონვეულია იმით, რომ პასუხისმგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა სასჯელის მაქსიმუმის ტოლია ნასამართლობის ვადის დამატების გარეშე. მაგალითად, ორ წლამდე თავისუფლების აღკვეთით დასჯადი დანაშაულების შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადაა 2 წელი მაშინ, როცა ნასამართლობის ვადა იგივე დანაშაულის-

თვის სასჯელის მოხდის შემდგომ 1 ან 3 წელი შეიძლება იყოს. რაც იმას ნიშნავს, რომ ნეგატიური პასუხისმგებლობის ვადა მთლიანობაში 5 წლამდე გამოდის. ჩვენ ვეთანხმებით უარყოფით დამოკიდებულებას ამ ფაქტისადმი და საკითხის მოსაწესრიგებლად მიგვაჩნია, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ პირი ნასამართლევად კი არ უნდა მივიჩნიოთ, არამედ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა მაქსიმალურად მიახლოებული უნდა იყოს ნეგატიური პასუხისმგებლობის ვადასთან, რომელიც, თავის მხრივ, ნასამართლობის ვადასაც შეიცავს. აღნიშნული პოზიციის სისწორეს ადასტურებს ის, რომ ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამორიცხვა ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო პოზიტიური პასუხისმგებლობის ვითარებაში პირის ყოფნის აღიარებას ნიშნავს ისევე, როგორც ეს ნეგატიური პასუხისმგებლობის მთლიანად მოხდისას ხდება. ამიტომაც, თუ ნეგატიური პასუხისმგებლობის განსაზღვრული ვადა სახელმწიფომ აუცილებლად მიიჩნია ამ მიზნის მიღწევისთვის, ის ხანდაზმულობის შემთხვევაშიც აუცილებელი ხდება.

ამასთან, ვერ დავეთანხმებით ავტორს იმაში, რომ დაუშვებელია ხანდაზმულობის ვადა იყოს ნეგატიური პასუხისმგებლობის ვადაზე ნაკლები. ჩვენი პოზიცია ემყარება იმას, რომ ნეგატიური პასუხისმგებლობა შეიძლება გამოვლინდეს სასჯელის მაქსიმუმის განსაზღვრასა და შესაბამისი ნასამართლობის ვადაში მაშინ, როცა ხანდაზმულობა უნდა აიგოს სასჯელის მინიმუმისა და შესაბამისი ნასამართლობის ვადის მიხედვით, ვინაიდან ხანდაზმულობა პირის სასარგებლოდ ვარაუდს გულისხმობს. ასეთ შემთხვევაში კი ეჭვი უნდა გადაწყდეს პირის სასარგებლოდ და უნდა ვივარაუდოთ, რომ განაჩენის დადგენის შემთხვევაში ის სასჯელის მინიმუმს მიიღებდა. ამ დებულებას ხანდაზმულობის ვადების განსაზღვრის საფუძვლის განხილვისას განვაგრძობთ.

პ. მშვენიერაძის აზრით, ნასამართლობა და ხანდაზმულობა სხვადასხვა ამოცანას ემსახურება. ავტორის აზრით, პირის გამოსწორება ნასამართლობის გაქარწყლების საფუძველია, ხან-

დაზმულობისა – არა.²²³ ის მართალია, როცა ამბობს, რომ ხანდაზმულობის საფუძველი პირის გამოსწორება არ არის.

ვერ დავეთანხმებით პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ ნასამართლობის ვადის დენას, ვინაიდან ამით პასუხისმგებლობის ასპექტების შინაარსი ერთმანეთში ირევა. აქ ნასამართლობა ნეგატიური პასუხისმგებლობის გარეთ მოიაზრება, რაც საკითხისადმი არასწორი მიდგომაა. სულ სხვა საკითხია სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა, რომლის ვადის გასვლის შემდეგ ნასამართლობის ვადები განაგრძობს დენას, ვინაიდან ხანდაზმულობის ეს სახე მხოლოდ სასჯელისაგან (და არა პასუხისმგებლობისაგან) გამათავისუფლებელი გარემოებაა. ვინაიდან ნასამართლობა არ არის სასჯელი, ამდენად სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობას ნასამართლობის ვადის დენა უნდა მოჰყვეს.

ხანდაზმულობის ძალით ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამორიცხვა ძალიან ჰგავს ნასამართლობის გაქარწყლებას, ვინაიდან ორივე შემთხვევაში ნეგატიური პასუხისმგებლობის არარსებობასთან გვაქვს საქმე. ეს კი, თავის მხრივ, ნასამართლობის გაქარწყლებისა და პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის საერთო საწყისზე მიუთითებს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ პირი ნასამართლობის არმქონედ ითვლება. ამასთან, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ პირი ნასამართლევად ითვლება.

1.2.7.2. ხანდაზმულობის სხვა შედეგები

პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა პირის სისხლის-სამართლებრივ დევნას, (პროცესუალური მხარე) პასუხისმგებლობის დაკისრებას (მატერიალური მხარე) გამორიცხავს. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა არ აქარ-

²²³ იხ. პ. მშენიერაძის დასახ. ნაშრ., 177

წყლებს თვით დანაშაულის ფაქტს, ვინაიდან სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გრძელდება ნასამართლობით, რაც დანაშაულის ერთ-ერთი სამართლებრივი შედეგია. რაც შეეხება პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობას, ამ შემთხვევაში ჩვენ იურიდიული გაგებით დანაშაულთან ჯერაც არა გვაქვს საქმე. გვაქვს მხოლოდ გამოსაძიებელი ქმედება, ამიტომ საუბარი ამ შემთხვევაში დანაშაულის გაქარწყლებაზე ზედმეტია.

რაც შეეხება ქმედებას, ამ კუთხით უნდა ითქვას, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა მისი ჩადენის ფაქტს ვერ გააქრობს, მაგრამ მისი ჩამდენის მიმართ სამართლებრივი შედეგების თვალსაზრისით, სწორედ ქმედების იურიდიულ კვალიფიკაციაზე უარის თქმასთან გვაქვს საქმე, რადგან მას სისხლისსამართლებრივი შედეგი არ მოჰყვება.

გერმანიაში გავრცელებული შეხედულებით ხანდაზმულობა აქრობს მხოლოდ პირის პასუხისმგებლობას და ათავისუფლებს მას ყველა სახის შეზღუდვისგან, რაც განაჩინით უნდა დამდგარიყო.²²⁴ ხანდაზმულობის ასეთი გავლენა არ უნდა გავუთანაბროთ გამართლებას, რადგან გამართლება საქმის არსებითი განხილვის შედეგია, ხანდაზმულობა კი მხოლოდ შემდგომ დევნას გამორიცხავს, არ ეხება რა ბრალის საკითხს და არ აუქმებს იმ შედეგებს, რომელიც მოჰყვება ქმედებებს, ალებულს პასუხისმგებლობისაგან დამოუკიდებლად (იგულისხმება ქმედების მიერ გამოწვეული არასისხლისსამართლებრივი შედეგები). მაგალითად, მკვლელობის შემთხვევაში მემკვიდრეობის გასხვისების ნამდვილობას, დამყარებულს მამკვიდრებლის გარდაცვალების ფაქტსა და ნასყიდობის ხელშეკრულებაზე...

საპირისპიროდაა ეს საკითხი გადაწყვეტილი საფრანგეთში. მანყენის მიხედვით ხანდაზმულობა იწვევს ვარაუდს,

²²⁴ აღნიშნული პოზიცია ეჭირათ ჯერ კიდევ ენგაუს, გრიუნდლერს, დამბახს, უნტერშონცლერს, კიოსტლინს... აღნიშნული კრიმინალისტიკების აზრი განხილულია ვ. საბლერის დასახ. ნაშრ.-ში, გვ. 317-318

რომ დანაშაულებრივი ქმედება არასდროს მომხდარა.²²⁵ უკვე ჩადენილ ქმედებას ხანდაზმულობა ვერ გააქრობს, რადგან ხანდაზმულობა სისხლის სამართლის ფარგლებში პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ სისხლისსამართლებრივი ხანდაზმულობა სხვა დარგზე არ ვრცელდება. მართალია, ხანდაზმულობა არსებობს სამოქალაქო სამართალშიც, მაგრამ იქ მას განსხვავებული წინაპირობები, ვადები და შედეგები ახასიათებს, რის გამოც ის სამოქალაქო სამართლის ცნებაა და მოქმედების ცალკე სფერო აქვს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სისხლისსამართლებრივ ხანდაზმულობას არ შესწევს უნარი, კონკრეტული ქმედების სამოქალაქო, ადმინისტრაციულსამართლებრივი თუ სხვა დარგისთვის დამახასიათებელი შედეგები გააქარწყლოს. ამიტომაც მიუღებელია აზრი, რომ პასუხისმგებაში მიცემის ხანდაზმულობა ქმედების არსებობას აუქმებს, რის გამოც მას არანაირი სამართლებრივი შედეგი არ შეიძლება მოჰყვეს.

გერმანულ და ფრანგულ თეორიას შორის განსხვავება თავს იჩენს შემდეგი კითხვის პასუხში: ხანდაზმულობა სამოქალაქო სარჩელზე ვრცელდება თუ არა? გერმანელი მეცნიერების მიხედვით, ხანდაზმულობა პირს სამოქალაქო სარჩელისგან არ ათავისუფლებს. ფრანგი მეცნიერების მიხედვით კი ხანდაზმულობა სამოქალაქო სარჩელსაც ეხება, რადგან ის ქმედებას აუქმებს. რომის სამართალი ამ საკითხს გერმანული თეორიის ანალოგიურად წყვეტდა. საფრანგეთში სამოქალაქო სარჩელი ემორჩილება ხანდაზმულობას, თუ ის სისხლის სამართლის საქმეზე არის შეტანილი, ხოლო თუ ცალკეა წარდგენილი სამოქალაქო წესით, სხვა ხანდაზმულობა მოქმედებს.²²⁶

²²⁵ ხანდაზმულობის გასვლის შემდეგ ქმედების შედეგებთან დაკავშირებულ განსხვავებულ პოზიციებს გერმანულ და ფრანგ მეცნიერთა შორის განიხილავს ვ. საბლერი, დასახელებულ ნაშრომში, გვ. 319-322

²²⁶ იქვე-320-322

ამ საკითხის გადაწყვეტისას მხედველობაშია მისაღები, რომ ქმედების დანაშაულად სასამართლო კვალიფიკაციის გარეშე მიუღებელია იმაზე საუბარი, დაკმაყოფილდეს თუ არა სამოქალაქო სარჩელი სისხლის სამართლის საქმეზე, რადგან სისხლის სამართლის საქმეზე სამოქალაქო სარჩელის საფუძველია დანაშაულის არსებობა. ამას ადასტურებს საქართველოს სისხლის საპროცესო სამართლის კოდექსის 30-ე მუხლის პირველი ნაწილი, რომლის მიხედვითაც პირს, რომელსაც უშუალოდ დანაშაულის შედეგად მიაღდა ზიანი, უფლება აქვს, სამოქალაქო სარჩელი წარადგინოს.

ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაცია ხანდაზმულობის არსებობისას არ ხდება, რის გამოც სამოქალაქო სარჩელი ამ შემთხვევაში სისხლის სამართლის წესით არ შეიძლება დაკმაყოფილდეს. საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით ეს საკითხი მარტივად არის გადაწყვეტილი. კერძოდ, ის სამოქალაქო სარჩელის ცნებას არ იცნობს, რის გამოც აღნიშნული სარჩელები სისხლის სამართალწარმოების წესით კი არ განიხილება, არამედ სამოქალაქო სამართალწარმოების წესით, სადაც ხანდაზმულობის განსხვავებული ცნება არსებობს. ამდენად, ამ თვალსაზრისით სისხლისსამართლებრივი ხანდაზმულობის პრობლემაც გადაჭრილია.

ი. ტკაჩევსკის მიხედვით, ხანდაზმულობა სასჯელისგან გათავისუფლებას, პასუხისგებაში მიცემის, საგამოძიებო მოქმედებების წარმოების, საქმის აღძვრის გამორიცხვას ნიშნავს.²²⁷ აღნიშნული მოსაზრებები ადასტურებს, რომ ქმედებას მისი ჩამდენის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით იურიდიული ძალა ეკარგება.

არასწორია მტკიცება, რომ თუ წინასწარ გამოძიებაში დადგინდა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის არსებობა, საქმე შეწყდება, სასამართლოში დადგენისას – პირი გამამტყუნებელი განაჩენით გათავისუფლდება სასჯელისაგან, ხოლო თუ ზედგომი სასამართლო აღმოაჩენს ხანდაზმუ-

227 იხ. Ткачевский Ю. М. Давность в советском уголовном праве. 9

ლობის ვადის გასვლას, საქმე შეწყდება.²²⁸ ამ მტკიცებაში არასწორია სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენით სასჯელისაგან გათავისუფლება, ვინაიდან აღნიშნული არ არის პასუხისმგებლობის გამორიცხვა, არამედ სასჯელისაგან გათავისუფლებას წარმოადგენს. პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობა კი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ პირველი ინსტანციის სასამართლოში ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემთხვევაში დევნა უნდა შეწყდეს, ქმედება არ უნდა შეფასდეს, როგორც დანაშაულებრივი, სახელმწიფომ თავისი უარყოფითი დამოკიდებულება არ უნდა გამოხატოს.

დ. ბოკის სტატიის მიხედვით, რომელიც ეხება ხანდაზმულობას, პროფესიული დანაშაულების შემთხვევაში მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ხანდაზმული ქმედებებიც,²²⁹ რასაც ვერ დავეთანხმებით, ვინაიდან ხანდაზმული ქმედების სამართლებრივი შეფასება დაუშვებელია იმის მიუხედავად, დამოუკიდებლად მოხდება მისი შეფასება თუ სხვა დანაშაულის შემადგენლობაში ან დანაშაულთა ერთობლიობის პირობებში.

ფ. გილმაისტერის სტატიიდან ირკვევა, რომ ხანდაზმული ქმედების გამოკვლევა დასაშვებია სხვა ქმედების საფუძველზე წარმოებული გამოძიების დროს, თუ ეს გარემოებები კავშირშია გამოსაძიებელი ქმედების ნიშნებთან, მის შეფასებასთან ან სასჯელის განსაზღვრასთან. ეს არ ეწინააღმდეგება ხანდაზმულობის არსს, რომელიც ქმედების არსებობას კი არ უარყოფს, არამედ მისი განსაზღვრული მუხლით კვალიფიკაციის შესაძლებლობას აუქმებს. აღნიშნული გარემოებები შეიძლება კავშირში იყოს ქმედების მოტივთან, ბრალის შემამსუბუქებელ გარემოებებთან... მაგრამ ხანდაზმულ ქმედებასთან დაკავშირებული გარემოებები ახალი ქმედების მხოლოდ გარკვეულ ნიშნებზე უნდა მიუთითებდეს და არა

²²⁸ იხ. Дурманов Н. Д., *Освобождение от наказания по советскому праву*, М., 1957, 36

²²⁹ იხ. Bock D., *Die strafrechtliche Verfolgungsverjährung*, JuS 2006 Heft 1, 13

მთლიან ქმედებაზე. ამიტომაც სასამართლოს შეუძლია გამოიყენოს ხანდაზმული ყაჩაღობის შემადგენლობის ჩადენისას გამოყენებული ძალადობის სახე და ინტენსივობა სხეულის დაზიანების საქმის განხილვისას (იმ შემთხვევაში, თუ ამ უკანასკნელისათვის ხანდაზმულობის ვადა ჯერ გასული არ არის) როგორც სასჯელის ზომის განსაზღვრის საფუძველი.²³⁰ აღნიშნულ მოსაზრებას ვეთანხმებით, ვინაიდან ამ შემთხვევაში მოცემული ქმედების ნიშნები სხვა დანაშაულის ნიშნებიცაა, გვაქვს დანაშაულთა იდეალური ერთობლიობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ ქმედების ნიშნები შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს იმ დანაშაულთან დაკავშირებით, რომელზეც ხანდაზმულობის ვადა არ გასულა. აღნიშნულის მაგალითად შეიძლება მოყვანილ იქნეს ასევე შემდეგი: ხანდაზმული გარყვნილი ქმედების შემადგენლობის დადგენა შეიძლება აუცილებელი იქნეს მკვლელობის მოტივაციის დასადგენად ან ხანდაზმული ცემის შემადგენლობის განხორციელება შეიძლება დასადგენი გახდეს შურისძიებით ჩადენილი ჯანმრთელობის დაზიანების გამოძიებისას და ა.შ. მართალია, ამ დროს გარყვნილი ქმედებისათვის ან ცემისთვის პირი არ დაისჯება, თუმცა მისმა დადგენამ შეიძლება სხვა დანაშაულის რაიმე მნიშვნელოვანი ნიშანი ნათელყოს.

1.2.8. ხანდაზმულობის ბუნება

სანამ ხანდაზმულობის ცნებას განვსაზღვრავდეთ სისხლის სამართალში, აუცილებელია ხანდაზმულობის იურიდიული ბუნების დაზუსტება. საკითხი შეეხება მის მატერიალურ და პროცესუალურ ბუნებას შორის დავას. ეს პრობლემა უკავშირდება როგორც ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის საფუძველს, ისე მის დოგმატიკურ სახეს. ამ საკითხთან დაკავშირებით ორივე მიმართულებით განსხვავებული შეხედულებები არსებობს.

²³⁰ იხ. Gillmeister F., *Strafzumessung aus verjährten und eingestellten Straftaten*, NSIZ 2000 Heft 7, 344-348

ვ. სკიბიციკი და ი. ტკაჩევსკი აღიარებენ რა ხანდაზმულობის მატერიალურ ხასიათს, გეთავაზობენ კოდექსში გამოყენებული პროცესუალური ტერმინები მატერიალურით შეცვალოთ. მაგალითად, სიტყვები: „პირი არ შეიძლება პასუხისგებაში მიეცეს, თუ...“ შეიცვალოს სიტყვებით: „პირი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან, თუ...“²³¹ ამის საპირისპიროდ ვ. სმოლნიკოვი ამბობს, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ცნებას სისხლისსამართლებრივი მხოლოდ პირობითად შეიძლება ეწოდოს. სხვადასხვა ქვეყანაში აღნიშნული სახე ხანდაზმულობისა პროცესუალურ აქტებშია.²³² არც ერთ პოზიციას არ იზიარებს ნ. დურმანოვი, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობას ორმაგი ბუნება აქვს: სასჯელისგან გათავისუფლება მატერიალურსამართლებრივი ცნებაა, პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლება – პროცესუალური.²³³

იურიდიულ ლიტერატურაში გვხვდება აზრი ხანდაზმულობის კომპლექსური, კომბინირებული ბუნების შესახებ. ბ. გალკინის მიხედვით, ხანდაზმულობა ითავსებს საპროცესო და მატერიალურ ნიშნებს, რის გამოც ძნელია, ის რომელიმეს მიაკუთვნო.²³⁴

გერმანელი კრიმინალისტები ძირითადად ხანდაზმულობის პროცესუალურ ბუნებას აღიარებენ,²³⁵ თუმცა არიან

231 Ткачевский Ю. М., *Проблемы совершенствования института давности привлечения к уголовной ответственности*, - Актуальные проблемы уголовного права и криминологии: Сборник научных трудов. - М, 1981, 3-4; სკიბიციკის დასახ. ნაშრ., 93

232 იხ. სმოლნიკოვის დასახ. ნაშრ., 27

233 იხ. Дурманов Н. Д., *Советский уголовный закон*, 33

234 იხ. Галкин Б. А., *Единство основ уголовного судопроизводства союза ССР и союзных республик* - в сб.: Вопросы судопроизводства и судоустройства в новом законодательстве союза ССР, М. Госюриздат, 1959. 114-115

235 იხ. გ. კლუგის დასახ. ნაშრ., 333-338; ფ. კალველი-ადორნოს დასახ. ნაშრ., 273-275; უ. კლუგის დასახ. ნაშრ., 149-150; კ. როქსინის დასახ. ნაშრ., §23/51

მეცნიერები, რომლებიც ხანდაზმულობის ორმაგ ბუნებაზე საუბრობენ.²³⁶

პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ აღნიშნული ხანდაზმულობა პროცესუალური მოქმედებების ჩატარების ხელისშემშლელი ფაქტორია, რის გამოც იგი პროცესუალურ ბუნებას ავლენს, თუმცა ის ასევე მატერიალური ბუნების არის, ვინაიდან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მატერიალური ცნებაა.

მეორე მხრივ, პირის კეთილსინდისიერება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ პრეზუმფციის ძალით ივარაუდება, რაც არის კიდევ სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსობრივი მხარე.

პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ორმაგ ბუნებაზე მიუთითებს ხანდაზმულობის ვადის დასაწყისი, დასასრული და ვადის დენის პირობებიც. კერძოდ, ვადის დენის დაწყება უკავშირდება პირის გასვლას სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობიდან, დასასრული უკავშირდება პასუხისმგებლობის დაკისრების შეუძლებლობას, ხოლო დენის პირობები არის როგორც მატერიალური, ასევე პროცესუალური. მატერიალური ვლინდება საპროცესო ურთიერთობის დაწყებამდე, ხოლო პროცესუალური - ხანდაზმულობის ვადის დენის გაგრძელებაში საპროცესო ურთიერთობის ფორმით, როგორც გამოძიების ვადა.

ამდენად, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა ორმაგი ბუნებისაა. რაც შეეხება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობას, ხანდაზმულობის ეს სახეც ორმაგი ბუნებისაა, რადგან ვადის დასაწყისი დაკავშირებულია პროცესუალურ

²³⁶ იხ. Dreher E., Tröndle H., *StGB*, München, 1995, Rn. 4 vor §78; Fischer T., *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, 55. Aufl., München, 2008, 754; ჰ.-ჰ. იუშეკის დასახ. ნაშრ., 812f; Lackner K., *StGB*, München, 1997, Rn. 1 zu §78; Lackner/Kühl, *StGB*, 26. Aufl., 524; Pawlowski M., *Der Stand der rechtlichen Diskussion in der Frage der strafrechtlichen Verjaehrung*, NJW 1969, 594

აქტთან, ხოლო დასასრული - მატერიალური მნიშვნელობის მოვლენასთან.

ამდენად, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის სისხლისსამართლებრივი ბუნება მდგომარეობს იმაში, რომ მისი მეშვეობით პირი ვადის სასჯელაღსრულებითი ურთიერთობიდან და, მართალია, არასრულად, მაგრამ მაინც ბრუნდება სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში. რაც შეეხება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის პროცესულურ ბუნებას, ის ვადის დენის დასაწყისს უკავშირდება: განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლას, რაც პროცესუალური აქტია. ამასთან, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა ასევე უკავშირდება სასჯელის მოხდისაგან თავის არიდების შემთხვევაში მსჯავრდებულის ძებნის გამოცხადებას, რაც ასევე პროცესუალური აქტია.

ამდენად, ირკვევა, რომ ხანდაზმულობა ორმაგი ბუნებისაა და ეს როგორც ამ ცნებას ზოგადად, ისე მის თითოეულ სახეს შეეხება.

1.2.9. ხანდაზმულობის ცნება

პირველი გაუგებრობა, რაც უკავშირდება ხანდაზმულობას, არის ის, რომ მეცნიერები მას განსაზღვრავენ, როგორც გარკვეულ ვადას, დროის მონაკვეთს. აღნიშნული მიდგომა არასწორია. სინამდვილეში ხანდაზმულობა არის არა ვადა, არამედ ვადის გასვლის შედეგი.

მეორე საკითხი, რომელიც მჭიდროდ უკავშირდება ზემოთ თქმულს, არის ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის საფუძველი: გარემოებები, რომლებიც ხანდაზმულობის არსებობის აუცილებლობას განსაზღვრავენ.

ამასთან, ხანდაზმულობის ცნების დასადგენად მნიშვნელოვანია სისხლის სამართლის ცნებათა სისტემაში მისი ადგილის გათვალისწინება.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ხანდაზმულობის გვარეობითი ცნებაა არა პასუხისმგებლობისა და სასჯელისაგან გათავი-

სუფლების ცნება, როგორც საბჭოთა კავშირში იყო მიღებული, არამედ პასუხისმგებლობის დაკისრების გამორიცხვისა და სასჯელისაგან გათავისუფლების ცნებები, ხოლო სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის სახეებია პასუხისმგებლობაში მიცემისა და სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა.

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ხანდაზმულობა სისხლის სამართალსა და სისხლის საპროცესო სამართალში არის სისხლის სამართლის კოდექსით დადგენილი ვადის გასვლის შედეგი, რომელიც სამართლებრივი პრეზუმფციის ძალით, ქმედების შეფასებისაგან თავის შეკავების შედეგად აღიარებს პიროვნების კეთილსინდისიერებას ანუ ნდობას უცხადებს ქმედების სუბიექტს, რის გამოც გამოირიცხება სისხლისსამართლებრივი დევნა და ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრება, ხოლო მსჯავრდებული სასჯელის მოხდისაგან თავისუფლდება. ხანდაზმულობა უნდა მოვიზაროთ, როგორც სოციალური ფუნქციონალური დროის, როგორც ქმნადობის გამოვლინება სამართალში. ის ეფუძნება შესაბამისი ობიექტური გამოვლენის გარეშე ადამიანის შინაგან სამყაროში მიმდინარე პროცესების დადგენის შეუძლებლობას, ქმედების სოციალური მნიშვნელობის არარსებობას, ქმედების სუბიექტის მიმართ საზოგადოების ტოლერანტულ პოზიციას.

თავი 2. ხანდაზმულობის დოგმატიკურ-პრაქტიკული გააზრება

§ 2.1. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა

2.1.1. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადების დიფერენციაცია

ხანდაზმულობის თეორიული განხილვის შემდეგ იმის ანალიზი უნდა მოხდეს, თეორიული საფუძვლები რამდენად არის შეთანხმებული საკანონმდებლო კონსტრუქციასა და პრაქტიკასთან.

საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, პირი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან, თუ გავიდა 2 წელი იმ დანაშაულის ჩადენიდან, რომლისთვისაც კოდექსით მაქსიმალური სასჯელი არის 2 წელი; 6 წელი სხვა ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენიდან; 10 წელი მძიმე დანაშაულის ჩადენიდან; 15 წელი სამოხელეო დანაშაულის ჩადენიდან, თუ ის არ არის განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული; 25 წელი განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩადენიდან.²³⁷ შენიშვნის სახით აქვე შეიძლება ითქვას, რომ ხანდაზმულობის არსის უფრო ზუსტად გამოსახატავად უმჯობესი იქნებოდა, სიტყვები: „პირი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან, თუ...“ შეცვლილიყო სიტყვებით: „პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება, თუ...“ ამით ხაზი გაესმებოდა იმას, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობის დაკისრების გამომრიცხველი გარემოებაა.

²³⁷ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლი. აღნიშნული სახით მოცემული მუხლი არსებობს სისხლის სამართლის კოდექსში 2006 წლის 25 ივლისს შეტანილი ცვლილებების შემდეგ. შდრ. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 1999 წლის 22 ივლისი.

როგორც მოყვანილი მუხლიდან ჩანს, ვადების დიფერენციაცია დანაშაულის კატეგორიზაციის, სასჯელის მაქსიმუმისა და დანაშაულის გვარეობითი ობიექტის მიხედვით არის აგებული. ადვილი შესამჩნევია, რომ კანონმა ვადების დიფერენცირების რამდენიმე კრიტერიუმი აირჩია. ერთი შეხედვით გაურკვეველია, აღნიშნული კრიტერიუმები ხანდაზმულობის ვადების დიფერენციაციას საფუძვლად რატომ უდევს. ამიტომ ამ საკითხს უფრო ღრმა შესწავლა სჭირდება, რაშიც ხანდაზმულობის ვადების ისტორიული ექსკურსი დაგვეხმარება.

2.1.1.1. მოკლე ისტორიული ექსკურსი

ვადების დიფერენციაცია დანაშაულის კატეგორიზაციის მიხედვით სიახლე არ არის იმ გაგებით, რომ, როგორც პროფ. ბ. იენკე აღნიშნავს, დანაშაულთა სახისა და სიმძიმის მიხედვით ხანდაზმულობის ვადებს ჯერ კიდევ გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი განსაზღვრავდა.²³⁸

თავიდან ხანდაზმულობა განუსაზღვრელი ვადით არსებობდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ არ იყო დადგენილი კონკრეტული ვადები, არამედ არსებობდა მხოლოდ ზოგადი ნორმა, რომ ხანგრძლივი დროის მერე პასუხისმგებლობს დაკისრება დაუშვებელი იყო. აღნიშნული სახით ხანდაზმულობის არსებობა კატეგორიულ ხასიათს მოკლებული იყო და სისხლის სამართლის პროცესის მხოლოდ შესაძლებელ შედეგად მიიჩნეოდა. შემდგომში ხანდაზმულობის კატეგორიულობასთან ერთად კონკრეტული ვადებიც გაჩნდა. ძველი რომი იცნობდა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ხანდაზმულობის ოცნლიან ვადას, სისხლის სამართლის საქმეზე სამოქალაქო სარჩელის ხანდაზმულობის ოცდაათწლიან ვადას. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა რომის სამართალში არ არსებ-

²³⁸ იხ. StGB Leipziger Kommentar, 11. Aufl., herausgegeben von Jänke B., Laufhütte H. W., Odersky W., 3. Band, Berlin, De Gruyter Recht, 2006, Vor §78 (65)

ბობდა.²³⁹ ევროპის სისხლის სამართლის კოდექსებში ხანდაზმულობის ცნება სწორედ რომის სამართლის რეცეპციის შედეგად შევიდა. ის გერმანიაში უცვლელად მიიღეს, საფრანგეთში კი გარდაქმნეს, თუმცა ხანდაზმულობა მხოლოდ ფრანგულ ჩვეულებით სამართალში არსებობდა და ითვალისწინებდა ათწლიან ვადას ყველაზე მძიმე დანაშაულებისთვის, ასევე ერთწლიან ვადას პირადი შეურაცხყოფისთვის.²⁴⁰

გერმანიის 1871 წლის კოდექსი ითვალისწინებდა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ოცწლიან ვადას იმ დანაშაულებზე, რომელთათვისაც გათვალისწინებული იყო უვადო თავისუფლების აღკვეთა ან სიკვდილით დასჯა; თხუთმეცწლიან ხანდაზმულობის ვადას იმ დანაშაულებზე, რომელთათვისაც გათვალისწინებული იყო 10 წელზე მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთა; სხვა დანაშაულისთვის – ხუთწლიან ვადას; იმ გადაცდომისთვის, რომლისთვისაც გათვალისწინებულია სასჯელი 3 თვეზე მეტი ვადით, ხანდაზმულობა იყო 5 წელი, სხვა გადაცდომისთვის – 3 წელი; სხვა სახის დარღვევისას – 3 თვე.²⁴¹

რუსეთში XIX საუკუნის 70-იან წლებში ცალკეული დანაშაულების მიხედვით ათწლიანი, რვანწლიანი, ხუთწლიანი, ორწლიანი, ერთწლიანი, ექვსთვიანი ვადები არსებობდა.²⁴²

1924 წლის საბჭოთა კავშირის სსსრ და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის ძირითადმა საწყისებმა გაითვალისწინა შემდეგი ხანდაზმულობის ვადები: 10 წელი იმ დანაშაულებზე, რომელთათვისაც კანონში გათვალისწინებულია სასჯელის სახით ხუთზე მეტი წლით თავისუფლების აღკვეთა, 5 წელი იმ დანაშაულებზე, რომელთათვისაც კანონით გათვალისწინებულია ერთზე მეტი წლით თავისუფლების აღკვეთა, 3 წელი სხვა დანაშაუ-

²³⁹ იხ. საბლერის დასახ. ნაშრ., 12-14

²⁴⁰ იქვე, 18

²⁴¹ იხ. მშვენიერაძის დასახ. ნაშრ., 15-16

²⁴² იხ. საბლერის დასახ. ნაშრ., 249

ლისთვის. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა 10 წელი იყო.²⁴³ ხანდაზმულობის შეწყვეტის შემთხვევაში საბჭოთა კავშირი ხანდაზმულობის თხუთმეტწლიან საერთო ვადას იცნობდა. ზოგ სახელმწიფოში კი აღნიშნულ შემთხვევებში კანონით კონკრეტული კატეგორიის დანაშაულისთვის დადგენილი ხანდაზმულობის ვადა ორმაგდებოდა.

როგორც ვხედავთ, ხანდაზმულობის ვადები ისტორიულად დანაშაულის კატეგორიზაციას და მაქსიმალური შესაძლებელი სასჯელის ზომას უკავშირდებოდა. აღნიშნული მოვლენა საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც მასში უნდა გამოვლინდეს ის კანონზომიერება, რასაც ხანდაზმულობის ვადის განსაზღვრა ეყრდნობა.

2.1.1.2. ხანდაზმულობის ვადების აგების წესი დანაშაულთა კატეგორიზაციის ფარგლებში

ხანდაზმულობის ვადების აგების წესის აღმოჩენა ყოველთვის პრობლემური იყო. ძირითადი ამოსავალი პრინციპის დაუდგენლობის გამო ბევრი მეცნიერი ხანდაზმულობის ვადების აგების რაიმე კანონზომიერებაზე საუბარს თავს არიდებს. ა. ეიდლშტაინი ამბობს, რომ, სამოქალაქო სამართლისგან განსხვავებით, სისხლის სამართალში ხანდაზმულობასთან დაკავშირებული საკითხები საიდუმლოებითაა მოცული.²⁴⁴ ვ. საბლერის აზრით, ხანდაზმულობის ვადის განსაზღვრა რამდენადმე თვითნებური ყოველთვის იქნება. მისი თქმით, ზოგადი ამოსავალი წერტილი არის დანაშაულის სიმძიმე.²⁴⁵

აღნიშნულიდან გამომდინარე, უნდა გაირკვეს, ხანდაზმულობის კონკრეტულ ვადებს რაიმე მეცნიერული საფუძველი აქვს თუ ეს ვადები კანონმდებლის მიერ თვითნებურად

²⁴³ იხ. Основные начала уголовного законодательства СССР и союзных республик, 1924, статья 10; Ткачевский, *Давность в советском уголовном праве*, 24

²⁴⁴ იხ. ა. ეიდლშტაინის დასახ. ნაშრ., 253-354

²⁴⁵ იხ. საბლერი, დასახ. ნაშრ. 248

განსაზღვრება. ჩნდება შეკითხვა: რატომ იწვევს პასუხისმგებლობის გამორიცხვას ზუსტად კანონში დადგენილი ვადა და არა სხვა? ვინაიდან ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებაა, მისი ვადების თვითნებურად განსაზღვრა დაუშვებელია. ის აუცილებლად კონკრეტულ მეცნიერულად დასაბუთებულ კანონზომიერებას უნდა დაეყრდნოს. ხანდაზმულობის ვადების განსაზღვრის მეცნიერულად დასაბუთებული, მისაღები პრინციპი დღემდე არ არის შემუშავებული. აღნიშნულის გარეშე საგამოძიებო ორგანოებისა და სასამართლოს ეფექტური მუშაობა, სამართლიანი გადანყვეტილების მიღება ეჭვქვეშ დგება.

ხანდაზმულობის ვადის, ისევე, როგორც პასუხისმგებლობისა და სასჯელის ვადების განსაზღვრისას, სუბიექტისა და საზოგადოების ინტერესებს შორის ბალანსს ეხება საქმე.²⁴⁶

ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში ბერნერი, კრუგი, ოპენჰოფი ამტკიცებდნენ, რომ ხანდაზმულობის ვადის განსაზღვრისას დანაშაულთა კატეგორიისათვის გათვალისწინებული მაქსიმალური სასჯელი უნდა იქნეს სახელმძღვანელო პრინციპად აღებული.²⁴⁷ ამ მოსაზრების ძირითადი არგუმენტი გასაგებია: ავტორებს არ სურთ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შედეგად უფრო ადრე გამოირიცხოს პასუხისმგებლობა, ვიდრე პირის გასამართლების შემთხვევაში შეიძლებოდა მომხდარიყო.

მოცემული აზრი უარყოფილია ა. მ. პოლინსკისა და ს. შაველის მიერ,²⁴⁸ თუმცა ზემოაღნიშნული მოსაზრება გააკრი-

²⁴⁶ იხ. Dunn A., *Comment, Criminal Law - Statutes of Limitation on Sexual Assault Crimes: Has the Availability of DNA Evidence Rendered Them Obsolete?*, 23 U. Ark. Little Rock L. Rev., 2001, 839

²⁴⁷ აღნიშნული ავტორების აზრი მოყვანილი აქვს ვ. საბლერს დასახელებულ ნაშრომში, გვ. 253-259. ორიგინალში მათი გაცნობა შესაძლებელია ნაშრომებში: Berner, *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, 5-te Aufl., Leipzig, 1871, 300; Krug, *Kommentar zum Strafgesetzbuche für das Königreich Sachsen*, 1855, Leipzig, 194-202; Oppenhoff, *Das Strafgesetzbuch fuer die Preußischen Staaten*, Berlin, 1867, Theil I, Tit. IV §§ 46-49

²⁴⁸ იხ. Polinsky A. M. & Shavell S., *On the Disutility and Discounting of Imprisonment and the Theory of Deterrence*, 28 *J. Legal Stud.* 1, 1999

ტიკა ჯერ კიდევ ვ. საბლერმა, რომელიც ამბობს, რომ ზედმეტ სიმკაცრეს გამოვავლენთ, თუ ხანდაზმულობის ვადებს ავაგებთ მაქსიმალური სასჯელის მიხედვით, ვინაიდან შესაძლებელია, ქმედება მაქსიმალურ სასჯელს არ იმსახურებდეს. ავტორი ითხოვს, ხანდაზმულობის ვადა კონკრეტულად დანიშნული სასჯელის და არა დანაშაულთა კატეგორიების მიხედვით განისაზღვროს.²⁴⁹

ვ. საბლერს თუ დავეთანხმებით, მაშინ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის მიუხედავად სასამართლო გამოძიება უნდა ჩატარდეს და სასჯელი დაინიშნოს. თუ სასამართლოს მიერ დანიშნული სასჯელის ტოლი ვადა გასული იქნება ქმედების შემადგენლობიდან სასჯელის დანიშვნამდე, მაშინ ჩაითვლება, რომ ხანდაზმულობის ვადა გასულია და პირი პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლდება. ასეთი მიდგომა მიუღებელია, ვინაიდან სისხლის სამართლის პროცესის ეკონომიურობა ხანდაზმულობის ერთ-ერთი ფუნქციაა. აღნიშნული გულისხმობს, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ სისხლის სამართლის პროცესის წარმოება დაუშვებელია. ამასთან, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შედეგია სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტა განჩინებით ან დადგენილებით,²⁵⁰ რაც არაპრაქტიკულობის პრეზუმფციის მოქმედებას ნიშნავს. ამიტომაც ხანდაზმულობის ვადა კანონით ზუსტად დადგენილი უნდა იყოს და არა სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე დამოკიდებული. ამასთან, ვ. საბლერის თეორიით პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის განსაზღვრისას ქმედების როლი უგულებელყოფილია.

თუ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა უკავშირდება კონკრეტულად დანიშნულ სასჯელს, მისგან განსხვავებით, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა ჩადენილ ქმედებას უკავშირდება. ქმედების ხასიათი ვლინდება დანაშაულის კატეგორიზაციაში, რის გამოც ხანდაზმულობის ვადები

²⁴⁹ იხ. საბლერი, დასახ. ნაშრ. 254-259

²⁵⁰ იხ. დ. ორლოვის დასახ. ნაშრ., 114

სწორედ დანაშაულთა კატეგორიზაციის მიხედვით უნდა აიგოს.

პ. მშვენიერაძე ამბობს, რომ ხანდაზმულობის ვადის განსაზღვრა მთლიანად დამოკიდებულია კანონმდებლის ნებაზე.²⁵¹ იმის უარყოფა არ შეიძლება, რომ ხანდაზმულობის ვადები კანონმდებლობით განისაზღვრება, მაგრამ ეს თვითნებური პროცესი კი არ არის, არამედ ეყრდნობა გარკვეულ პრინციპს, რასაც კანონმდებელმა არ უნდა გადაუხვიოს. სწორედ ამ პრინციპის აღმოჩენა წარმოადგენს პრობლემას. ავტორი ასევე აღნიშნავს, რომ ხანდაზმულობის ვადა უნდა შეესაბამებოდეს სასჯელის ზომას, თუმცა დანაშაულის კატეგორიზაციის ფარგლებში სასჯელის მაქსიმუმს გულისხმობს.²⁵²

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მოსაზრება დაზუსტებას საჭიროებს. ჯერ ერთი, გაუგებარია, რატომ უნდა შეესაბამებოდეს ხანდაზმულობის ვადა სასჯელის და არა ზოგადად ნეგატიური პასუხისმგებლობის ზომას. ნეგატიური პასუხისმგებლობა და სასჯელი ხომ ერთმანეთის იდენტური არ არის? პასუხისმგებაში მიცემის ხანდაზმულობა კი პასუხისმგებლობის დაკისრების და არა სასჯელის გამომრიცხველი გარემოებაა. მეორეც, საინტერესოა, რატომ უნდა განისაზღვროს ხანდაზმულობის ვადა სასჯელის მაქსიმუმის და არა მინიმუმის მიხედვით.

ერთ-ერთი თანამედროვე, ორიგინალური კვლევა ხანდაზმულობის ვადების განსაზღვრის თვალსაზრისით არის ი. ლისტოკინის ნაშრომი. ის მინიმალური დანახარჯებით მაქსიმალური ეფექტის მიღების უტილიტარულ პრინციპზე დაყრდნობით ცალკეული ტიპის დანაშაულებზე ხანდაზმულობის „ოპტიმალურ ვადებს“ გვთავაზობს. მისი სქემის მიხედვით, ხანდაზმულობის ვადა მით უფრო ხანგრძლივია, რაც მეტია ქმედებით გამოწვეული ზიანი; რაც უფრო ადრე ხდება ზოგადად ამ დანაშაულებზე პასუხისმგებაში მიცემა;

²⁵¹ იხ. მშვენიერაძე, დასახ. ნაშრ., 81

²⁵² იქვე., 86

მომავლის რაც უფრო დიდ მონაკვეთს გეგმავს პირი; რაც უფრო მეტი ზიანი ადგება მას სასჯელის აღსრულებით. ერთი მხრივ, სასჯელის ეფექტურობის განმსაზღვრელი ეს გარემოებები და, მეორე მხრივ, სახელმწიფოს მიერ მსჯავრდებულის შენახვის ხარჯები განსაზღვრავს ხანდაზმულობის ზუსტ ვადებს.²⁵³

აღნიშნული თეორია მიუღებელია, ვინაიდან ემყარება პრინციპს: პირმა ქმედების გამო პასუხი უნდა აგოს მინიმალური დანახარჯებით ან პასუხი საერთოდ არ უნდა აგოს. მართალია, ოპტიმალურ ვადებში პირის დასჯა საუკეთესო შემთხვევაა, მაგრამ რამდენად გამართლებულია, თვით საზოგადოების ინტერესებიდან გამომდინარე, ახალი დანაშაულის პრევენციაზე ითქვას უარი იმიტომ, რომ ის უფრო ძვირი ჯდება, ვიდრე ოპტიმალურ შემთხვევაში იქნებოდა? ავტორი მართალია, როცა ამბობს, რომ აღნიშნულმა გარემოებებმა ხანდაზმულობის ვადაზე გავლენა უნდა იქონიოს. თუმცა ეს ყველაფერი ხანდაზმულობის ვადების განმსაზღვრელ ფაქტორს კი არა, არამედ ქმედებებისთვის სასჯელის კონკრეტული ზომების გათვალისწინების ერთ-ერთ საფუძველს უნდა წარმოადგენდეს.

მაგალითად, დანაშაულის შედეგად დამდგარი ზიანის ოდენობა გავლენას ახდენს დანაშაულთა კატეგორიზაციაზე; სასჯელისგან გამონვეული უარყოფითი შედეგების მიერ დანაშაულისაგან მიღებული სარგებლის გადანონვა სასჯელის ეფექტურობაზე მიუთითებს. ამასთან, რაც უფრო მეტად არის პირი მომავლისკენ ორიენტირებული, სასჯელის ეფექტურობა მით უფრო იზრდება. ამიტომაც ი. ლისტოკინის მიერ გათვალისწინებულ გარემოებათა ნაწილი არა ხანდაზმულობის ვადის განსაზღვრისას, არამედ პასუხისმგებლობის ზომის დაკისრებისას უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული.

როგორც უკვე ითქვა, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ პირისათვის უკეთესი ივარაუდება.

²⁵³ იხ. ი. ლისტოკინის დასახ. ნაშრ., 99-102

სუბიექტის სასარგებლოდ პრეზუმირება არა მარტო ხანდაზმულობის არსისათვის, არამედ მისი ვადის განსაზღვრის საკითხისათვისაც არის დამახასიათებელი. კერძოდ, ცნობილია, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ ქმედების სამართლებრივი შეფასება არ ხდება. თუ ასეა, მაშინ საიდან ვასკვნით, რომ პირის გასამართლების შემთხვევაში ქმედება სასჯელის-მაქსიმუმს დაიმსახურებდა? პირის პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული ყოველგვარი ვარაუდი სუბიექტის სასარგებლოდ უნდა გადანყდეს. ეს პრინციპი არა მარტო პროცესში, არამედ მატერიალურ სამართალშიც მოქმედებს როგორც ქმედებასთან, ასევე სუბიექტთან მიმართებაში. აღნიშნულის შედეგად კი შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ ხანდაზმულობის ვადების განსაზღვრისას სასჯელის არა მაქსიმალურმა, არამედ - მინიმალურმა ზომამ უნდა ითამაშოს მნიშვნელოვანი როლი.

მოცემული მსჯელობა ღირებულია იმ იდეაზე დაყრდნობით, რომ ხანდაზმულობის ვადა ნეგატიური პასუხისმგებლობის ვადის მიხედვით უნდა განისაზღვროს. ხანდაზმულობის ვადები პასუხისმგებლობის ვადების შესაბამისად იმიტომ უნდა განისაზღვროს, რომ ნეგატიური პასუხისმგებლობის ვადები კანონში ნორმის მოთხოვნისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების აღდგენის მიხედვით არის გათვალისწინებული.²⁵⁴ რადგან ხანდაზმულობის ვადის გასვლასაც ნორმის მოთხოვნისადმი პასუხისმგებლური დამოკიდებულების ვარაუდი მოჰყვება, ლოგიკურია დასკვნა, რომ ხანდაზმულობის ვადები პასუხისმგებლობის ვადების მიხედვით უნდა განისაზღვროს.

ვინაიდან ხანდაზმულობის არსებობის ობიექტური საფუძველი უკავშირდება სწორედ ქმედებას, მის ბუნებას, ამ-

²⁵⁴ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მე-2 ნაწილი. აღნიშნულ საკითხზე პასუხისმგებლობის ნეგატიური და პოზიტიური ასპექტების ჭრილში ყურადღება გამახვილებულია პროფ. გ. ნაჭყებინას ნაშრომში ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, თბ., 2001, 88-124

დენად, დანაშაულთა კატეგორიზაციის გავლენა ხანდაზმულობის ვადების განსაზღვრაზე გასაკვირი არ უნდა იყოს.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ერთ მეტად მნიშვნელოვან საკითხზე, რომელიც პრაქტიკაში ხშირად უსამართლო გადაწყვეტილებების მიზეზი ხდება. ეს არის დანაშაულთა კატეგორიზაციისას სასჯელის მინიმუმის უგულებელყოფა. მართლაც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლი დანაშაულის კატეგორიებს ქმნის სასჯელის მაქსიმუმის მიხედვით და სასჯელის მინიმუმზე არაფერს ამბობს. ამ წესის თანახმად, განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულია საქართველოს სსკ-ის 260-ე მუხლის პირველი ნაწილი (რომელიც შეიცავს ნარკოტიკული საშუალების უკანონო გასაღებას), ხოლო სსკ-ის 125-ე მუხლის მეორე ნაწილი (ცემა) ნაკლებად მძიმე დანაშაულია. სსკ-ის 260-ე მუხლის პირველი ნაწილით სასჯელის ზომად გათვალისწინებულია 6 თვიდან 11 წლამდე თავისუფლების აღკვეთა, სსკ-ის 125-ე მუხლის მეორე ნაწილით – ჯარიმა, გამასწორებელი სამუშაო ან თავისუფლების აღკვეთა 1 წლამდე. აღნიშნული იმას ნიშნავს, რომ თეორიულად შესაძლებელია სსკ-ის 260-ე მუხლის პირველი ნაწილით სასჯელის სახით 6 თვით თავისუფლების აღკვეთა დაინიშნოს, ხოლო სსკ-ის 125-ე მუხლის მეორე ნაწილით – 1 წლით თავისუფლების აღკვეთა. რა გამოვიდა? განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის პირი უფრო მსუბუქად დაისაჯა, ვიდრე ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის. მაშინ რა საჭიროა კატეგორიზაცია, თუ ის სასჯელზე ზემოქმედებას არ მოახდენს? ზემოთ უკვე ითქვა, რომ კატეგორიზაცია დანაშაულებრივი ქმედების ბუნებას, სახელმწიფოს მხრიდან მის შეფასებას ეფუძნება. ამ ლოგიკით განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული უფრო მკაცრ რეაქციას უნდა იწვევდეს, ვიდრე ნაკლებად მძიმე დანაშაული.

სამწუხაროდ, ქართველ იურისტთა შორის დანაშაულთა კატეგორიზაციას ნაკლები ყურადღება ეთმობა. ამიტომაც ნეგატიური პასუხისმგებლობისა და ხანდაზმულობის ვადებს შორის შეუსაბამობა იგრძნობა. მაგალითად, დღეს გან-

საკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადაა 25 წელი, მაშინ, როცა იგივე დანაშაულისთვის პირმა შეიძლება პასუხისმგებლობა მოიხადოს ბევრად უფრო ადრე. მაგალითად, თუ პირს განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისთვის სასჯელად განესაზღვრება თავისუფლების აღკვეთა 10 წელზე ნაკლები ვადით და სასჯელის მოხდის შემდეგ გავა რევანლიანი ნასამართლობის ვადა, შედეგად, გასამართლებიდან 18 წელზე ნაკლებ ვადაში პირი ნეგატიური პასუხისმგებლობისაგან სრულად გათავისუფლდება. კანონმდებელი საპირისპირო შემთხვევებსაც ითვალისწინებს: ზოგჯერ ხანდაზმულობის ვადა პასუხისმგებლობის ზომაზე მცირეა. მაგალითად, მძიმე დანაშაულისათვის გათვალისწინებულია ხანდაზმულობის ათწლიანი ვადა მაშინ, როცა პირი შეიძლება ნეგატიურ პასუხისმგებლობას იხდიდეს 16 წელი. აშკარაა, რომ ზემოთ მოყვანილ შემთხვევებში ხანდაზმულობის ვადები ნეგატიური პასუხისმგებლობის მიზნების მიღწევის შესახებ პირის სასარგებლოდ პრეზუმირების პრინციპს არ შეესაბამება.

მოცემული შეუსაბამობები, თავის მხრივ, განაპირობებს იმას, რომ ერთმანეთთან შეთანხმებული არ არის ხანდაზმულობის დამფუძნებელი ორი მნიშვნელოვანი პირობა: ობიექტური ნიშანი – ქმედების ბუნება და სუბიექტური ნიშანი – ჩადენილი ქმედებისადმი პირის ამჟამინდელი ღირებულებითი დამოკიდებულება. ვინაიდან ქმედებაში ვლინდება სუბიექტის პიროვნებაში მიმდინარე განსაზღვრული პროცესები, ამდენად სუბიექტზე ზემოქმედების ზომის შერჩევასაც სწორედ ქმედება უნდა იყოს განმსაზღვრელი. ამ ორი ნიშნის შეთანხმებულობა კი ხანდაზმულობის მისაღები ვადების არსებობას განაპირობებს.

სასჯელის მინიმუმის მიხედვით დანაშაულთა კატეგორიზაციის კუთხით საინტერესოა ის ფაქტი, რომ გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლი სამართალდარღვევათა კატეგორიზაციას ახდენს სასჯელის მინიმუმის მიხედვით, თუმცა იმავე კოდექსის 78-ე და 79-ე მუხლები პასუხისგებაში მიცემის და სასჯელის აღსრულების ხანდაზმუ-

ლობის ვადებს მაინც სასჯელის მაქსიმუმის მიხედვით განსაზღვრავს.²⁵⁵ ეს იმას ნიშნავს, რომ ხანდაზმულობის შესახებ ნორმამ მოითხოვა დანაშაულთა განსხვავებული კლასიფიცირება, ვიდრე ეს მე-12 მუხლით არის მოწესრიგებული. ისმის კითხვა: რატომ? პასუხი ერთია: მართალია, გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლში დევს პროგრესული მარცვალის სასჯელის მინიმუმის გათვალისწინების თვალსაზრისით, თუმცა მხოლოდ სასჯელის მინიმუმის მიხედვით დანაშაულთა კატეგორიზაცია სხვადასხვა სისხლის-სამართლებრივი საკითხის ზუსტად მოწესრიგებისათვის არ არის საკმარისი. ერთ-ერთი ასეთი საკითხი აღმოჩნდა ხანდაზმულობა, რომლის ვადების განსაზღვრისათვის კოდექსში სასჯელის მაქსიმუმის გათვალისწინებაც გახდა საჭირო. ეს კიდევ ერთხელ მიანიშნებს იმაზე, რომ დანაშაულთა კატეგორიზაცია პასუხისმგებლობის ზომებთან ისე უნდა იყოს შეთანხმებული, რომ ხანდაზმულობის შესახებ ნორმას დანაშაულთა ახალი კლასიფიკაცია არ დასჭირდეს.

აღნიშნული გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია, დანაშაულთა კატეგორიზაციით დადგინდეს როგორც ამა თუ იმ კატეგორიის სასჯელის მაქსიმუმი, ასევე მინიმუმი. ამასთან, ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის გათვალისწინებული სასჯელი ყოველთვის მძიმე დანაშაულისათვის გათვალისწინებულ სასჯელზე ნაკლები უნდა იყოს, ეს უკანასკნელი კი ყოველთვის განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის გათვალისწინებულ სასჯელზე მსუბუქი უნდა იყოს.

აღნიშნული ცვლილებები არის ერთადერთი გზა, თავიდან იქნეს აცილებული დანაშაულთა კატეგორიებსა და აღნიშნულ სასჯელებს შორის შეუსაბამობა, როცა უფრო მსუ-

²⁵⁵ იხ. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი. აღნიშნული დოკუმენტი მოპოვებულია გერმანიის იუსტიციის სამინისტროს ვებგვერდიდან: <http://bundesrecht.juris.de/stgb/> 0:12 12.03.2009; StGB Leipziger Kommentar, 11. Aufl., herausgegeben von Jänke B., Laufhütte H. W., Odersky W., 3. Band, Berlin, De Gruyter Recht, 2006, § 78 (84)

ბუქი კატეგორიის დანაშაული შედარებით მძიმე კატეგორიის დანაშაულზე მკაცრად ისჯება. ამ ხერხით დანაშაულის კატეგორია რეალურად სასჯელის ზღვარის განმსაზღვრელი და დანაშაულებს შორის როგორც არსობრივი, ისე შედეგის – კონკრეტული სასჯელის მიხედვით გამიჯვნის რეალური საფუძველი გახდება.

დავუშვათ, რომ ხანდაზმულობის ვადები მუხლით გათვალისწინებული სასჯელის მაქსიმუმის მიხედვით უნდა განისაზღვროს. მაშინ გამოვა, რომ მუხლით გათვალისწინებული სასჯელის მაქსიმალური ვადის გასვლის ბოლო წელს პირის ბრალეულობის დადგენის შემთხვევაში მას მუხლით გათვალისწინებული სასჯელის მინიმუმი მაინც დაეკისრება. ეს აუცილებლად უნდა მოხდეს იმ შემთხვევაშიც, თუ სასამართლოს შეფასებით, ამჟამად პასუხისმგებლობისა და სასჯელის მიზნებისთვის ამ ვადით სასჯელის დაკისრება არ არის აუცილებელი.

თუ ვივარაუდებთ, რომ ქმედების ჩადენის შემდეგ სუბიექტი იმდენად შეიცვალა, რომ ის უკვე არ ჩაიდენს ახალ დანაშაულებრივ ქმედებას, მაშინ გასარკვევი რჩება ერთი საკითხი: რა ვადა უნდა დაანესოს კანონმდებელმა იმისათვის, რომ კანონის მოთხოვნისადმი პატივისცემის აღდგენა ვივარაუდოთ? თუ ეს ვადა ანუ ხანდაზმულობის ვადა იქნება სასჯელის მაქსიმუმის ტოლი, მაშინ გამოვა, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე რამდენიმე თვით ადრე პირისათვის სასჯელის მინიმუმის დანიშვნისას დანიშნულ სასჯელზე მეტი დრო უკვე გასული იქნება. ამ ხნის განმავლობაში ახალი დანაშაულებრივი ქმედებისაგან თავის შეკავება კი აძლიერებს ვარაუდს, რომ პრევენციისა და რესოციალიზაციის მიზნები სასჯელის გამოყენების გარეშეც შეიძლება უკვე მიღწეული იყოს. ასეთ ვითარებაში გამოვა, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის თუნდაც ბოლო წელს სასჯელის თუნდაც მინიმუმის დანიშვნა მიზანს მოკლებული იქნება, რადგან ეს მიზანი სასჯელის გარეშეც მიღწეულია. თუ, სასამართლოს აზრით, სასჯელის მინიმალური ვადის გასვლა საკმარისია კანონის პატივისცემის აღსადგენად, მაშინ ამ ხნის

განმავლობაში ახალი დანაშაულისგან თავის შეკავება სასჯელის მიზნის მიღწევის ვარაუდის საფუძველია. სასჯელის მაქსიმუმის ტოლი ხანდაზმულობის ვადის გასვლის ბოლო წელს თუ მაინც დაინიშნება სასჯელი, ეს გაუმართლებელი სიმკაცრე იქნება.

სხვაგვარად არის საქმე, როცა ხანდაზმულობის ვადა პასუხისმგებლობის მინიმუმის მიხედვით განისაზღვრება. ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე რამდენიმე დღით ადრე სასჯელის დანიშვნის დროსაც კი ქმედების შემადგენლობიდან პასუხისმგებლობის მოხდამდე გასული ვადა პასუხისმგებლობის კანონით დადგენილ ფარგლებთან მაქსიმალურად მიახლოებული იქნება. ამის გამო ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე პირის დასჯა საზოგადოებაში უსამართლობის და მეტიმეტი სიმკაცრის განცდას არ გამოიწვევს. მეორე მხრივ, თუ კანონმდებელმა ერთ შემთხვევაში მიიჩნია, რომ კანონის მოთხოვნისადმი პატივისცემის აღდგენისთვის საჭიროა პასუხისმგებლობის კანონით დადგენილი ვადის გასვლა, მაშინ იგივე შედეგის მისაღწევად პასუხისმგებლობის მინიმუმზე ნაკლები არც ხანდაზმულობის ვადა უნდა იყოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ქმედების სუბიექტი გაუმართლებელ პრივილეგიას მიიღებდა და ხანდაზმულობა სასჯელისაგან თავის დაძვრენის კარგ საშუალებად იქცეოდა.

აღნიშნულის საფუძველზე, ვფიქრობთ, ხანდაზმულობის ვადები დანაშაულის კატეგორიის ფარგლებში შესაძლებელი სასჯელის მინიმუმის მიხედვით უნდა განისაზღვროს. ამასთან, ის მხოლოდ სასჯელის ვადებით არ უნდა ამოიწურებოდეს და პასუხისმგებლობის სხვა ელემენტის ვადებიც უნდა მოიცვას. იგულისხმება ნასამართლობა. წინააღმდეგ შემთხვევაში გამოვიდოდა, რომ სასამართლოს მიერ ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრების შემთხვევაში პირი უფრო დიდი ხნის განმავლობაში განიცდის შეზღუდვებს, ვიდრე ხანდაზმულობის ვადებია. ეს დანაშაულის შემადგენლობის განმახორციელებელი პირისათვის გაუმართლებელი პრივილეგია იქნებოდა. ამიტომაც პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა კანონის მუხლით გათვალისწინებული სას-

ჯელის მინიმუმისა და აღნიშნული დანაშაულისთვის ნასამართლობის ვადისაგან უნდა შედგეს. აქვე უნდა ითქვას, რომ იმ შემთხვევებში, როცა მუხლის ნაწილით მინიმალური სასჯელი არის ჯარიმა, ხანდაზმულობის ვადა მხოლოდ ნასამართლობის ვადების მიხედვით იანგარიშება.

პასუხისმგებლობის მინიმალური ზომის მიხედვით ხანდაზმულობის ვადის აგება ორი მიზეზით არის მისაღები: 1. ეს საშუალებას იძლევა, პირი არ გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისგან იმაზე ადრე, ვიდრე, სულ მცირე, პასუხისმგებლობის კანონით დადგენილი მინიმალური ვადა არ გავა. 2. ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე პირის გასამართლების შემთხვევაში ქმედების შემადგენლობიდან პასუხისმგებლობის მოხდამდე გასული დრო, ყველაზე ცუდ შემთხვევაში, იქნება პასუხისმგებლობის მაქსიმალური ვადისაგან მცირედით განსხვავებული; ხოლო ყველაზე კარგ შემთხვევაში ის პასუხისმგებლობის კანონით განსაზღვრულ ვადებში მოექცევა, რაც უსამართლობის შეგრძნებას თავიდან აგვაცილებს.

რაც შეეხება სამოხელეო დანაშაულთა მიმართ ცალკე თხუთმეტწლიანი ვადის განსაზღვრას, ვფიქრობთ, ეს გამონკვეთულია წლების განმავლობაში პირის მიერ გარკვეული თანამდებობის დაკავების გამო მისი შესაძლო გავლენით სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლებზე, რის გამოც დიდი ხნის განმავლობაში შესაძლებელია, მის მიერ ჩადენილ დანაშაულებრივ ქმედებაზე პროცესუალური რეაგირება ვერ მოხერხდეს. ეს გავლენა, რა თქმა უნდა ხელს უშლის პირისათვის ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრებას, თუმცა, ვფიქრობთ, ეს კონკრეტული შემთხვევა: მოხელეთა მიერ დანაშაულის შემადგენლობაზე პროცესუალური რეაგირებისათვის ხელის შეშლა უმჯობესია განვაზოგადოთ და მოვიცვათ მსგავსი ყველა შემთხვევა, რის გამოც მოხელეთა მიმართ განსაკუთრებული ვადის შემოღება კი არ არის მიზანშეწონილი, არამედ ზოგადად ხანდაზმულობის ვადის დენის პირობების ისე გათვალისწინება, რომ ის როგორც სამოხელეო, ასევე სხვა დანაშაულის შემადგენლობის ჩამდენი

პირისთვის არახელსაყრელი იყოს. ამისათვის შესაძლებელია ხანდაზმულობის შეჩერების ცნების გამოყენება.

აქვე უნდა შევნიშნოთ კანონმდებლის უზუსტობა. კერძოდ, სსკ-ის 71-ე მუხლის მეოთხე ნაწილში ტერმინი „მსჯავრდებული“ არასწორად არის მოხსენებული. აღნიშნულ მუხლში საუბარი უნდა იყოს ქმედების სუბიექტზე, ვინაიდან ეს მუხლი ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრების შეუძლებლობას ეხება. ხოლო მსჯავრდებულის არსებობის პირობებში ნეგატიური პასუხისმგებლობა უკვე დაკისრებულია.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ხანდაზმულობის ვადების აგება დანაშაულთა კატეგორიების აგებისა და ნასამართლობის ვადების განსაზღვრის წესზეა მთლიანად დამოკიდებული. ვინაიდან მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულთა კატეგორიზაციის ზუსტ სქემას არ გვთავაზობს, აღნიშნული სქემის დაზუსტებამდე ხანდაზმულობის ზუსტი ვადების ჩამოთვლა შეუძლებელია. ამიტომაც ამ პარაგრაფში მხოლოდ ზოგადი პრინციპის ჩამოყალიბებით შემოვიფარგლეთ.

2.1.2. ხანდაზმულობის ვადის დენის საწყისი მომენტი

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის მიხედვით, ხანდაზმულობის ვადის დენა იწყება დანაშაულის ჩადენიდან, თუმცა ეს მითითება სამართალში სოციოლოგიური აზროვნების შემოჭრის შედეგია. სინამდვილეში ხანდაზმულობის ვადის დენა დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი ქმედების შემადგენლობის განხორციელებიდან იწყება. დანაშაულთა უმრავლესობის შემთხვევაში ქმედების შემადგენლობის განხორციელებიდან ხანდაზმულობის ვადის ათვლა დამატებით პრობლემებს არ წარმოშობს, მაგრამ დენადი დანაშაულების შემთხვევები ცალკე განხილვას მოითხოვს. ამ შემთხვევაში ვადის ათვლა დენადი დანაშაულის დამთავრებიდან უნდა დაიწყოს. განგრძობადი დანაშაულის შემთხვევაშიც იგივე წესი მოქმედებს.

როგორც პ. პ. რობინზონის ნაშრომიდან ირკვევა, არიზონაში ხანდაზმულობის დენა იწყება კანონის დარღვევაზე სახელმწიფოს მიერ რეაგირების დაწყებიდან ან იმ დროიდან, როცა ის ვალდებული იყო, დაენყო გამოძიება. ნევადაში ხანდაზმულობის დენა იწყება დანაშაულის შემადგენლობის აღმოჩენიდან, თუ მისი აღმოჩენა მისი ჩადენისთანავე შეუძლებელი იყო. ეს ორი შემთხვევა არის გამონაკლისი ზოგადი ნესიდან, როცა ხანდაზმულობის დენა შემადგენლობის ყველა ნიშნის განხორციელებიდან იწყება. ასეა კალიფორნიაში, ნიუ იორკში.²⁵⁶ ხანდაზმულობისადმი არიზონასა და ნევადას კანონმდებლობის მიდგომა გაუგებარია, ვინაიდან ხანდაზმულობა სწორედ ლატენტური დანაშაულების გამო არსებობს, მაგრამ მიუხედავად ლატენტურობისა, სახელმწიფო ორგანოებს მაინც ეკისრებათ დანაშაულის გახსნის მოვალეობა, რომლის თავიდან მოცილებაც არ შეუძლიათ. ხანდაზმულობა სწორედ ლატენტური დანაშაულის აღმოჩენისა და ქმედების სუბიექტისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების ვადაა. ხანდაზმულობის ძირითადი არსი სწორედ იმაშია, რომ ის გამოძიებს დაწყებამდე მიედინება.

ს. ბიშოკი ბავშვების მიმართ განხორციელებული სექსუალური დანაშაულების შემთხვევაში დაზარალებულის სრულწლოვანებამდე ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტას ამართლებს იმით, რომ სახელმწიფომ უნდა შეუქმნას დაზარალებულს სათანადო პირობები, მან დაიცვას თავისი უფლებები, როცა სამართლებრივად მას ამ უფლებებით სარგებლობა შეეძლება.²⁵⁷ როგორც ჩანს, აქ იგულისხმება დაზარალებულის უფლება, მოითხოვოს თავისი სექსუალური ხელშეუხებლობის იძულების წესით დაცვა მომავალში მისი ხელყოფისაგან, დამნაშავეის დასჯის გზით. აქ სამოქალაქო სამართალთან ანალოგიის პოვნა ძნელი არ უნდა იყოს. აღნიშნულ პოზიციას ვერ დავეთანხმებით რამდენიმე სა-

²⁵⁶ იხ. პ. რობინზონის დასახ. ნაშრ., §2.02 (a)

²⁵⁷ იხ. Basham S. M., Note, *Forging the Causal Link: Reasonable Delay in Commencing Action for Childhood Sexual Abuse*, 27 *Suffolk U. L. Rev.*, 1993, 754

ფუძვლით: ჯერ ერთი, ეს ენინააღმდეგება სწრაფი მართლმსაჯულების პრინციპს, რაზეც აგებულია ხანდაზმულობის ცნება. მეორე – სისხლის სამართალში სამოქალაქოსამართლებრივი პრინციპების ავტომატური გადმოტანა დაუშვებელია (მათ შორის, დაზარალებულის მიერ საკუთარი ინტერესის დაცვის მოთხოვნის საკითხში). აღნიშნულს უკავშირდება ისიც, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით, ზემოთ აღნიშნული შემთხვევა საჯარო სიხლისსამართლებრივი დევნის შემთხვევებს განეკუთვნება. ამდენად, 18 წლამდე დაზარალებულის მიერ საჩივრის შეტანის გარეშეც პროკურორი დევნას დაიწყებს.

მართალია, არასრულწლოვნის ინტერესების დაცვა ევალება მშობელს, მეურვეს, მზრუნველს და ამ პირების მიერ არასრულწლოვანის მიმართ დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის შემთხვევაში ეს უკანასკნელი დაუცველი რჩება, ამასთან, იმატებს დანაშაულის ლატენტურობაც, თუმცა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი იძლევა საშუალებას, ასეთი ფაქტის გამოვლენის შემთხვევაში პროკურატურა ჩაერიოს საქმეში და მოახდინოს არასრულწლოვნის ინტერესების დაცვა მისივე მეურვისა თუ მზრინველისაგან ისე, რომ დაზარალებულის სრულწლოვანებას არ დაელოდოს. იმ შემთხვევაში კი, თუ აუცილებელი იქნება დაზარალებულის მიერ 18 წლის ასაკის მიღწევა დევნის დაწყებისთვის, გამოძიება ხელ-ფეხშეკრული გამოვა მიუხედავად იმისა, რომ მისთვის საეჭვო ფაქტის შესახებ ცნობილია. ეს კი დამატებითი ფორმალური შემაფერხებელი გარემოებაა, რომელიც სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელებას ხელს უშლის.

რაც შეეხება იმ შემთხვევებს, როცა სექსუალური ხასიათის ქმედება ერთჯერადი არაა ან აღნიშნული ქმედების შემდეგ გამუდმებით ხორციელდება დაზარალებულის დაშინება ან მუქარა, დაზარალებულის მიერ სრულწლოვანების მიღწევა მსგავსი შემთხვევების სწორი მონესრიგებისათვის არ არის აუცილებელი. აღნიშნულ სიტუაციაში ხანდაზმულობის ვადის დენა დაიწყება ბოლო ქმედების დასრულებიდან (გან-

გრძობადი დანაშაულის შემთხვევა) ან, მართალია, ხანდაზმულობის ვადის დენა დაიწყება პირველი დანაშაულებრივი ქმედების დასრულებიდან, თუმცა ყველა შემდგომი დანაშაულებრივი ქმედება ვადის დენას შეწყვეტს, რის გამოც, ფაქტობრივად გამოვა, რომ ხანდაზმულობა ბოლო დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელებიდან აითვლება. ამიტომაც, ვფიქრობთ, საზღვარგარეთის ზოგი სახელმწიფოს კანონმდებლობისაგან განსხვავებით საქართველოს სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსებს ამ მიმართებით სწორი პოზიცია უკავია.

ასევე სამოქალაქო სამართლის ანალოგიითაა სისხლის სამართალში გადმოტანილი ამერიკის შეერთებულ შტატებში მიღებული წესი, რომელსაც „აღმოჩენის წესს“ უწოდებენ და რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის დენა იწყება იმ მომენტიდან, როცა დანაშაულის შესახებ შესაბამისი ორგანოებისთვის გახდა ცნობილი. სინამდვილეში იურიდიულად დანაშაული მხოლოდ განაჩენით არის აღმოჩენილი.

ლ. კერნსი ასახელებს ხუთ თეორიას, რომლებიც გამოიყენება სქესობრივ დანაშაულებზე ხანდაზმულობის ვადის ათვლასთან დაკავშირებით: 1. განგრძობადი დანაშაულის თეორია, რომლის მიხედვითაც დანაშაულის რამდენჯერმე განმეორების შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადა განგრძობადი დანაშაულის შეწყვეტიდან აითვლება; 2. დანაშაულის დაფარვის თეორია, რომლის მიხედვითაც ჩადენილი დანაშაულის დაფარვის შემთხვევაში დანაშაულის დაფარვამდე გასული დრო ხანდაზმულობის ვადაში არ ჩაითვლება; 3. დანაშაულის აღმოჩენის თეორია, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის ვადის დენა იწყება მას შემდეგ, რაც შესაბამისი ორგანოებისთვის გახდება ცნობილი დანაშაულის შესახებ ან სექსუალურ დანაშაულში დაზარალებული ბავშვის სრულწლოვანი ნათესავი შეიტყობს ამის შესახებ ან თვითონ დაზარალებული გახდება სრულწლოვანი; 4. სახელმწიფოში ყოფნის თეორია, რომლის თანახმადაც ხანდაზმულობა ჩერდება ბრალდებულის საზღვარგარეთ ყოფნის პერიოდში ან, როცა შტატის ფარგლებში ადგილსამყოფელი ან სამუშაო ადგილი

უცნობია²⁵⁸; 5. დნმ-ის მტკიცებულების გამოყენების თეორია, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტა დნმ-ის მონაცემთა შენახვას უნდა დაუკავშირდეს.

ავტორს მიაჩნია, რომ ზემოთ დასახელებული ხუთი თეორიის შეხამებულად გამოყენება საკითხის გადაწყვეტის საუკეთესო გზა იქნებოდა.²⁵⁹

უნდა აღინიშნოს, რომ აქ საუბარია ალტერნატივებზე. ამ ხუთი თეორიიდან ის გამოიყენება, რომელსაც კონკრეტული შემთხვევა ყველაზე მეტად შეესაბამება. საქართველოსათვის ეს შემთხვევები განსხვავებულად წესრიგდება: ქმედების ჩადენის დასრულების მომენტის, დანაშაულთა ერთობლიობისა და ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის, ხანდაზმულობის ვადის შეჩერების... ცნებებით, რის გამოც აღნიშნული თეორიების ავტორმატურად გადმოლება არ არის მიზანშეწონილი.

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის ათვლა ქმედების შემადგენლობის განხორციელებიდან უნდა დაიწყოს და არა რომელიმე საპროცესო მოქმედების დაწყებიდან.

2.1.3. ხანდაზმულობის ვადის დინების შეჩერება

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადის დინება ჩერდება, თუ დამნაშავე დაემალა გამოძიებას ან სასამართლოს. ამ შემთხვევაში დამნაშავის დაკავების ან ბრალის

²⁵⁸ საზღვარგარეთ გასვლის შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერების შესახებ იხილეთ Kearns L., *Note: Incorporating tolling provisions into sex crimes statutes of limitations*, 13 Temple Political & Civil Rights Law Review, Fall, 2003, 344

²⁵⁹ იქვე, 332-359; დნმ-ის მონაცემების ხანდაზმულობასთან კავშირზე იხილეთ Bieber M. A., *Comment, Meeting the Statute or Beating It: Using "John Doe" Indictments Based on DNA to Meet the Statute of Limitations*, 150 U. Pa. L. Rev., 2002, 107; Diehl J. W., *Drafting a Fair DNA Exception to the Statute of Limitations in Sexual Assault Cases*, 39 Jurimetrics J., 1999, 431

აღიარებით გამოცხადების მომენტიდან ვადის დინება განახლდება. იმავე მუხლის მე-6 ნაწილის მიხედვით, ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერდება იმ ვადით, რა დროშიც პირს იმუნიტეტი იცავს.

სისხლისსამართლებრივი დევნის შეჩერების საფუძველი, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით, 2006 წლის 29 დეკემბრის ცვლილებამდე ბრალდებულის მიმალვა იყო.

პირის მიმალვის გამო სისხლისსამართლებრივი დევნის შეჩერების შემთხვევებში ხანდაზმულობის ვადის სწორი გამოანგარიშების აუცილებლობაზე საუბრობს ლ. რეპკინი.²⁶⁰

მიმალვას უკავშირდება ბრალდებულის აღმოჩენა. 1903 წლიდან რუსეთში სასჯელის შესახებ წესდების 158-163 მუხლებში ცალ-ცალკე დანაშაულისა და დამნაშავის აღმოუჩენლობის ხანდაზმულობები იყო გათვალისწინებული. ეს უკანასკნელი გულისხმობდა იმას, რომ მიუხედავად ჩატარებული პროცესუალური ქმედებებისა, დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენაში ბრალეული პირის ვინაობა დადგენილი არაა.²⁶¹ რუსეთის 1845 წლის წესდების 158-ე მუხლიც „დამნაშავის“ ხანდაზმულობაზე საუბრობს. ხანდაზმულობის აღნიშნული სახეობის არსებობამ წარმოშვა პრობლემა, თუ როდის ითვლება „დამნაშავე“ აღმოჩენილად.

მეცნიერთა ნაწილში სავსებით სამართლიანად წარმოიშვა აზრი, რომლის მიხედვითაც „დამნაშავე“ აღმოჩენილია სასამართლო გამამტყუნებელი განაჩენით, მაგრამ, ვ. საბლერის აზრით, მისი აღმოჩენა მის მიმართ საპროცესო მოქმედებების ჩატარებას წინ უნდა უსწრებდეს.²⁶²

²⁶⁰ იხ. Репкин Л. М., *Исчисление срока давности по приостановленным уголовным делам*, в: «Сборник статей адъюнктов и соискателей», М, 1969, 74

²⁶¹ იხ. Горановский М. А., *Давность, сроки исчисления ее и погашающая сила давности по ныне действующему уложению о наказаниях уголовных и исправительных и по уловоному уложению 22 марта 1903 года*, в журнале «Журнал министерства юстиции, годь тринадцатый, 1907, №10, С-П, 152

²⁶² იხ. საბლერი, დასახ. ნაშრ., 69-78

აქ ყველაფრის არევე-დარევა გამოიწვია ტერმინმა „დამნაშავე“, რაც, როგორც პროფ. გ. ნაჭყებია აღნიშნავს, სოციოლოგიურია და არა იურიდიული.²⁶³ ამიტომაც, ვფიქრობთ, აქ ქმედების სუბიექტის აღმოჩენაზე უნდა იყოს საუბარი. ამასთან, ვერ დავეთანხმებით დანაშაულისა და დამნაშავის ხანდაზმულობის ცალ-ცალკე არსებობას, ვინაიდან ორივე, თავიანთი დანიშნულებით, საბოლოოდ პასუხისმგებლობის დაკისრების შეუძლებლობისათვის არის დანესებული.

ხანდაზმულობის ვადის შეჩერებასთან დაკავშირებით პ. მშვენიერაძე ამბობდა, რომ მიმალვისას ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერებას კოდექსი არ უნდა ითვალისწინებდეს იმ საფუძველით, რომ ის ხშირად ვადის უსამართლოდ გაგრძელების საფუძველი ხდება.²⁶⁴

აღნიშნული საკითხი სპეციალურ ყურადღებას მოითხოვს. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში 2006 წლის 29 დეკემბრის ცვლილებებმა აღიარა დებულება, რომ, ბრალდებულის მიმალვის მიუხედავად, შესაძლებელია გამოძიების გაგრძელება. ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ ბრალდებულს მიენიჭა მიმალვის უფლება, ვინაიდან ეჭვმიტანილსა და ბრალდებულს ეკისრებათ მოვალეობა, გამოძახებისთანავე გამოცხადდნენ პროცესის მწარმოებელ ორგანოში, წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ მიმართ საპროცესო იძულების ღონისძიება იქნება გამოყენებული.

სინამდვილეში ძებნის გამოცხადების დადგენილება ბრალდებულის მიმართ ოპერატიულ-სამძებრო მოქმედებების დაწყების საფუძველი უნდა იყოს. ამასთან, ხშირად პრაქტიკაში ძებნილად ყოფნას სასამართლოები ითვალისწინებენ, როგორც პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ გარემოებას. ასეთ ვითარებაში აშკარაა, რომ იურიდიულ მიმალვას ძალა არ დაუკარგავს. ერთადერთი, რაც მოხდა, არის ის, რომ მიმალვა უკვე დევნას არ აჩერებს.

²⁶³ იხ. ნაჭყებია გ., *სისხლის სამართლის მეცნიერების მეთოდოლოგიური ანბანი*, თბ., 2006, 153-157

²⁶⁴ იხ. მშვენიერაძე, დასახ. ნაშრ., 139

ერთი შეხედვით, საპროცესო კოდექსში შეტანილმა ცვლილებამ, თითქოს, სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილიდან მიმალვის ცნების ამოღება უნდა გამოიწვიოს. მაგრამ თუ უფრო ღრმად ჩავუკვირდებით საკითხს, სხვა დასკვნამდე მივალთ. მართალია, საპროცესო კოდექსში არის იძულების ღონისძიებების შესახებ მუხლები, სადაც აღნიშნულია, რომ იძულების ღონისძიების გამოყენება შეიძლება, თუ არის ეჭვი, რომ პირი მიიმალება; მიმალული ბრალდებულის ძებნას აცხადებს გამომძიებელი ან პროკურორი, თუმცა ეს მუხლები იურიდიული მიმალვის ცნების სრულად გამოსახატავად არ არის საკმარისი. მიმალვის გათვალისწინება ხანდაზმულობის შემაჩერებელ გარემოებად იმოქმედებს, როგორც მიმალვის თავიდან აცილებისაკენ გამიზნული ნამახალისებელი ნორმა.

იმ შემთხვევაში, თუ მიმალვა ხანდაზმულობის ვადის დენას შეაჩერებს, მაშინ ბრალდებულისვე ინტერესებში იქნება, არ მიიმალოს, რათა ხანდაზმულობის ვადის დენა არ შეჩერდეს და ვადის გასვლისთანავე მის მიმართ დევნა შეწყდეს. ამით მატერიალურ კოდექსში დარჩება იურიდიული მიმალვის ცნება, რაც, თავის მხრივ, იქნება საფუძველი, ის ფაქტობრივი მიმალვისაგან განვასხვავოთ.

იურიდიული მიმალვა რომ არ უნდა განიხილებოდეს დევნის შემაჩერებელ გარემოებად და ამავე დროს ის სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადის დენის შემაჩერებელი გარემოება რომ უნდა იყოს, ამას ადასტურებს მაგალითი პრაქტიკიდან: ა-მ თანამონაწილეებთან ერთად 1995 წელს ჩაიდინა გამოძალვა ჯგუფურად, რომელზეც დევნა თანამონაწილეების მიმართ იმავე წელს აღიძრა. ამასთან, ბრალდებულთა მიმალვის გამო საქმის წარმოება ცხრაჯერ შეჩერდა და განახლდა. ამასობაში ბრალდებულთა უმეტესობა გარდაიცვალა, რის გამოც მათ მიმართ დევნა შეწყდა, ხოლო ა გასამართლებულ იქნა 2008 წელს.²⁶⁵ მთელი ამ პერიო-

²⁶⁵ 2008 წლის 12 მარტს ახმეტის რაიონული სასამართლოს მიერ ა მსჯავრდებულ იქნა სსკ-ის 154-ე მუხლის მე-2 ნაწილით და სასჯელის ზომად გა-

დის განმავლობაში მიმალვა სისხლისსამართლებრივი დევნის შეჩერების საფუძველი რომ არ ყოფილიყო, გამოძიებას არ დასჭირდებოდა 13 წელი ლოდინი და განაჩენიც გაცილებით მალე დადგებოდა. მეორე მხრივ, თუ მიმალვა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის შემაჩერებელი გარემოება იქნება, ამით გამოძიების ორგანოს ექნება შესაძლებლობა, დროითი შეზღუდვის მოხსნის წყალობით საკმარისი მტკიცებულებები შეაგროვოს.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ, ახალ საპროცესო კოდექსში არ არის აღნიშნული ბრალდებულის მოვალეობა, გამოცხადდეს პირველი დაბარებისთანავე სათანადო ორგანოში, მიანოდოს პროცესის მწარმოებელ ორგანოს საკონტაქტო მონაცემები, შეატყობინოს ამ მონაცემების შეცვლა, საკუთარ თავზე აიღოს არასწორი ინფორმაციის მიწოდების შედეგები... სწორი ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულებას მოქმედი საპროცესო კოდექსიც არ ითვალისწინებს. ეს ყველაფერი კი პრობლემურს ხდის იმის გარკვევას, ემალება ბრალდებული გამოძიებას თუ არა. მაგალითად, თუ მას არ მიუვიდა უწყება, ეს იმას ნიშნავს, რომ მან არ იცის, რომ უნდა გამოცხადდეს კონკრეტულ დროს. ამ დროს კი მას ვერ დავაბრალებთ გამოძიებისათვის თავის არიდებას. სამწუხაროდ პრაქტიკაში გვხვდება საქმეები, სადაც პირი მიმალულად ჩაითვალა მიუხედავად იმისა, რომ მას დაბარების შეტყობინება არ მიუღია. ეს არ შეიძლება სწორად მივიჩნიოთ. საგამოძიებო ორგანოების მუშაობის ეფექტურობისათვის, მივიჩნევთ, აუცილებელია, ბრალდებულს დაეკისროს მოვალეობა, მიუთითოს საკონტაქტო ინფორმაცია და მის მიერ არასწორი ან არასრული მონაცემების მიწოდების იურიდიული შედეგები საკუთარ თავზე აიღოს.

ნესაზღვრა 4 წლით თავისუფლების აღკვეთა, რაც შეიცვალა თბილისის სააპელაციო სასამართლოს განაჩენით 2 წლით თავისუფლების აღკვეთით. აღნიშნულის შესახებ იხ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2008 წლის 23 მაისის განაჩენი 1/ბ-799-08; ახმეტის რაიონული სასამართლოს 2008 წლის 12 მარტის განაჩენი 1/ა-23.

ასეთი დათქმის არსებობის პირობებში შესაძლებელია არასწორი მონაცემების მიწოდება ჩაითვალოს გამოძიებისათვის თავის არიდებად. პირი თავს არიდებს გამოძიებას მხოლოდ მაშინ, როცა მისთვის ცნობილი გახდება დაბარების შესახებ, მაგრამ ის არ გამოცხადდება. მართალია, ახალ საპროცესო კოდექსში ბრალდებულის მოვალეობების გათვალისწინებლობა შეიძლება იმაზე მიაწინებდეს, რომ ბრალდებულს კანონმდებელი ათავისუფლებს ყველანაირი მოვალეობისაგან, რაც მის საწინააღმდეგოდ შეიძლება იქნეს გამოყენებული, მაგრამ მაშინ იურიდიული მიმალვის, როგორც პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი პიროვნული გარემოების, ასევე აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებისა თუ გამკაცრების საფუძვლის, ცნება პრობლემური ხდება. კერძოდ, რა ვუყოთ იმას, რომ იურიდიული მიმალვის, ანუ გამოძიებისა და სასამართლოსათვის თავის არიდების ცნებას იცნობს როგორც მოქმედი, ასევე ახალი საპროცესო კოდექსი. მათ შორის, გირაოს შემთხვევაში სასამართლოში გამოცხადებისათვის თავის არიდება იწვევს აღკვეთის ღონისძიების გამკაცრებას და გირაოს თანხის გადარიცხვას სახელმწიფო ბიუჯეტში. ეს იმას ნიშნავს, რომ კანონმდებელი უარს არ ამბობს აღნიშნულ ცნებაზე.

მიგვაჩნია, რომ როგორც დაცვის, ისევე ბრალდების მხარის ინტერესების დაცვის საუკეთესო გზის მოძებნა შესაძლებელია ახალი საპროცესო კოდექსის პირობებში. კერძოდ, ერთი მხრივ, ბრალდებულს არ ეკისრება მოვალეობა, მიანოდოს ბრალდებას მისთვის საზიანო რაიმე ინფორმაცია, მათ შორის საკონტაქტო მონაცემები და, მეორე მხრივ, ბრალდების მხარეს ეკისრება მოვალეობა, უზრუნველყოს მისი გამოცხადება საჭიროებისამებრ, რაც აუცილებელს ხდის აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებას, თუმცა იმისათვის, რომ ბრალდებულმა თავიდან აიცილოს შედარებით მკაცრი აღკვეთის ღონისძიება, ბრალდების მხარეს შეუძლია, გარკვეული პირობების სანაცვლოდ მოითხოვოს უფრო მსუბუქი აღკვეთის ღონისძიება. მაგალითად, ბრალდებულის მიერ ზუსტი საკონტაქტო მონაცემების მიწოდების და მათი საშუალებით

ბით შეტყობინების შეუძლებლობის შემთხვევაში პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღების პირობით, რაც დადასტურებული იქნება რაიმე საპროცესო დოკუმენტით, ბრალდებას შეუძლია მოითხოვოს გირაო დაპატიმრების ნაცვლად. საკითხის ასე დაყენების შემთხვევაში იურიდიული მიმალვის თეორიული დასაბუთება უკვე პრობლემური არ არის.

აღნიშნულ საკითხს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ხანდაზმულობის ვადის ათვლისათვის. კერძოდ, თუ ჩავთვლით, რომ ბრალდებული თავს არიდებს გამოძიებას, მაშინ თავის არიდების გამოვლენის (არგამოცხადების) მომენტიდან ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერდება; თუ არა – გაგრძელდება. ამიტომაც, ზემოთ აღნიშნული ცვლილებები ხელს შეუწყობს ბრალდებულის პასუხისმგებლობის გრძნობის ამაღლებას.

გერმანელ იურისტებს ხანდაზმულობის შეჩერების საფუძვლების განსხვავებულად აგების გამო დასჭირდათ აბსოლუტური ხანდაზმულობის შემოღება, რომელსაც იმით ამართლებენ, რომ დროის გასვლის შემდეგ ქმედებასა და მოქმედს შორის არსებული კავშირი ქრება, თუნდაც მსჯავრდებული მიიმალოს. აღნიშნულთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ დროთა განმავლობაში აღნიშნული კავშირის დაკარგვის კატეგორიული მტკიცება ჩვენ არ შეგვიძლია, შესაძლებელია ამის მხოლოდ ვარაუდი. ამასთან, მიმალვით პირი ცდილობს, დაუსხლტეს გამოძიებას, რაც არ შეიძლება უპასუხოდ დარჩეს. ესეც რომ არ იყოს, მიმალვის გათვალისწინება ხანდაზმულობის ვადის დენის შემაჩერებელ გარემოებად არის ბრალდებულის მიმალვის პრევენციის ერთ-ერთი საშუალება, რაც მის მიმართ დევნის განხორციელებას ხელს შეუწყობს.

ამდენად, იურიდიული მიმალვა არის პროცესუალური საფუძველი ხანდაზმულობის ვადის შეჩერებისა და თვით ქმედების სუბიექტის ქმედების გამო სისხლისსამართლებრივი დევნის შეუძლებლობას უკავშირდება.

გდრ-იდან გვრ-ში გადასვლის პროცესში ხანდაზმულობის შეჩერების ტექნიკურ საკითხებს ეხებიან მ. ლემკე და რ. ჰეტინგერი,²⁶⁶ კ. ბრეიმანი,²⁶⁷ შ. კრამერი.²⁶⁸

შ. ციმერმანი საუბრობს ხანდაზმულობის ვადის შეჩერებაზე გდრ-ის სისხლის სამართლის მიხედვით, სადაც 1933 წლის 30 იანვრიდან 1945 წლის 8 მაისამდე პერიოდში ხანდაზმულობა ითვლებოდა შეჩერებულად, თუ ამ პერიოდში გამოდიება პოლიტიკური მიზეზით არ წარმოებდა. აღნიშნულ ნორმას საფუძვლად ედო სამართლიანობის აღდგენის, ზოგადი პრევენციის იდეა, რაც, თავის მხრივ, თანასწორობისა და სამართლიანობის მოთხოვნაზე იყო თეორიულად დაფუძნებული. ავტორი ყურადღებას ამახვილებს იმაზეც, რომ ხანდაზმულობის შეჩერებაში ხანდაზმულობის პროცესუალური ბუნება ვლინდება.²⁶⁹ გერმანიაში 1993 წლის 26 მარტის კანონის თანახმად, 1949 წლის 11 ოქტომბრიდან 1990 წლის 2 ოქტომბრამდე პერიოდშიც ხანდაზმულობის ვადა კიდევ ერთი პოლიტიკური ცვლილების გამო შეჩერდა.²⁷⁰ შ. ციმერმანის მტკიცებით, იმ დროის განმავლობაში, როცა პოლიტიკური მიზეზით არ მიმდინარეობდა გამოძიება, ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა შეჩერდეს. ამ აზრს ეწინააღმდეგება ზენდლერი, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის ვადის დენა შეიძლება შეჩერდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კანონით იყო შეუძლებელი გამოძიების წარმოება, ნაციზმის პირობებში კი გამოძიებაზე უარის თქმის საფუძველი არა კანონი, არამედ

266 იხ. Lemke M., Hettinger R., *Zur Verjährung von in der ehemaligen DDR begangenen Straftaten und den Möglichkeiten des Gesetzgebers* - - *Zugleich eine Erwiderung auf König*, NSiZ 1991, 566 und Breymann, NSiZ 1991, 463, NSiZ 1992 Heft 1, 21-24

267 იხ. Breymann K., *Zur Auslegung der Verjährungsregelung in Art. EGSiGB - - Verfolgbarkeit von Straftaten staatlicher Instanzen in der ehemaligen DDR, soweit sie nach DDR-Strafrecht verjährt sind*, NSiZ 1991 Heft 10, 463-465

268 იხ. Cramer S., *Anmerkung zum Verjährungsgesetz*, NSiZ 1995 Heft 3, 114-115

269 იხ. შ. ციმერმანის დასახ. ნაშრ., 67-74

270 იხ. Tröndle/Fischer, *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, 52. neubearbeitete Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 2004, 688-690; Fischer T., *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, 55. Aufl., 753-755

პოლიტიკური მიზეზები იყო.²⁷¹ აღნიშნულ მოსაზრებას ეწინააღმდეგება როზენი, რომელსაც მიაჩნია, რომ ხელმძღვანელის ნება მიღებულ უნდა იქნეს, როგორც კანონი, რის გამოც პოლიტიკური მოტივით დაუსჯელობის შემთხვევებში ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა შეჩერდეს.²⁷² ლექსასი და რენებერგი იმავე შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერებას უჭერენ მხარს იმ მოტივით, რომ მაშინ მართლმსაჯულების განხორციელება შეუძლებელი იყო.²⁷³ კ. კრელის აზრით, პოლიტიკური მოტივით გამოძიების გარეშე დარჩენილი ქმედებების მიმართ გდრ-ში ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა შეჩერდეს, სანამ პოლიტიკური, რასისტული ან რელიგიური მოტივით არ ხდება მისი გამოძიება და ეს იმ მოტივით არის გამართლებული, რომ ხელისუფლის ნება კანონის ძალას უტოლდება.²⁷⁴

გერმანიაში ხანდაზმულობის შეჩერებას, როგორც პროცესუალურ მოვლენას, აფუძნებენ სამართლებრივი სახელმწიფოს სამართლიანობის პრინციპზე, სახელმწიფოს ნებაზე, აწარმოოს გამოძიება, კანონიერების პრინციპზე, თუმცა შ. ციმერმანი მიდის დასკვნამდე, რომ ვადის შეჩერების საფუძვლად ნაციისტურ დანაშაულებთან მიმართებით არც ერთი ნახსენები არ გამოდგება. აღნიშნულის გამო სიტუაციიდან გამოსავალს ის „ხანდაზმულობის ვადის გაგრძელებაში“ ხედავს.²⁷⁵ აქ ახალი კანონით უფრო ხანგრძლივი ვადის დანესება იგულისხმება.

როგორც პროფ. ვ. მიჩის სტატიიდან ირკვევა, გერმანიაში ხანდაზმულობის ვადის დენა ჩერდება, სანამ უცხოეთში დაკავებული ბრალდებულის გადაცემა მიმდინარეობს, თუმ-

271 იხ. Sendler H. *Zur Verjaehrung der "Verbrechen gegen die Menschlichkeit"* in Berlin, JR, 1953, 290-291

272 იხ. Rösen A., *Rechtsfolgen der Einsatzgruppen-Prozesse*, NJW, 1964, 133-134

273 იხ. Lekschas/Reneberg, *Zum Problem der Verjährung von Kriegs- und Naziverbrechen*, StUR 1964, 1187-1203

274 იხ. Krehl C., *Die Verjährung der in der ehemaligen DDR begangenen Straftaten*, DiZ 1992 Heft 1, 15

275 იხ. შ. ციმერმანის დასახ. ნაშრ., 117-121, 173, 177-179

ცა ავტორი ასეთ ვითარებაში უმჯობესად მიიჩნევს ხანდაზმულობის შეწყვეტას.²⁷⁶

ჰ. იეშეკი და ტ. ვაიგენდი საუბრობენ იმის შესახებ, რომ ხანდაზმულობის შეჩერების საფუძველი კანონისმიერი საფუძვლის გარდა პროცესის წარმოების დაუძლეველი ფაქტობრივი დაბრკოლება შეიძლება იყოს.²⁷⁷

ამერიკის შტატ მასაჩუსეტში ხანდაზმულობა ჩერდება იმ პერიოდის განმავლობაში, როცა ეჭვმიტანილი შტატის საზღვრებს გარეთ იმყოფება.²⁷⁸

საუბრობს რა ხანდაზმულობის ვადის შეჩერებაზე სამოქალაქო სამართალში, ე. რიჩარდსონი ამბობს: იმ შემთხვევაში, როცა მოპასუხე უმაღლეს მოსარჩელეს მოთხოვნის საფუძველს, ხანდაზმულობის ვადის დენა დაინყება იმ მომენტიდან, როცა მოსარჩელე შეიტყობს მოთხოვნის საფუძვლის არსებობას ან როცა მას მოთხოვნის საფუძვლის არსებობის შესახებ უნდა გაეგო. ავტორი ასხვავებს ხანდაზმულობის ვადის დენის დაწყების გადავადებას იმ შემთხვევისგან, როცა ხანდაზმულობის ვადის დენა დაიწყო და შემდეგ შეჩერდა. მისი თქმით, როცა მოთხოვნის საფუძველი გაჩნდა მოსარჩელის არასრულწლოვანებისას ან გონებრივი შეზღუდულობისას, ხანდაზმულობის ვადა არა მოთხოვნის საფუძვლის წარმოშობიდან, არამედ აღნიშნული შეზღუდულობის გაუქმებიდან აითვლება. აქ ხანდაზმულობის ვადა არ ჩერდება, ვინაიდან ის არც დაწყებულა.²⁷⁹ იმავე კონტექსტში სხვა გარემოებებთან ერთად არასრულწლოვანებასა და გონებრივ შეზღუდულობაზე ამახვილებს ყურადღებას დოქტ. ს. ფ. ჯებ ვეითი.²⁸⁰

²⁷⁶ იხ. Mitsch W., *Neuregelung beim Ruhen der Verjährung während des Auslieferungsverfahrens*, NJW 2005 Heft 42, 3036-3037

²⁷⁷ იხ. Jescheck H-H, Weigend T., *Lehrbuch des Strafrechts, Allg. Teil*, 5. Aufl., Berlin, 1996, 914

²⁷⁸ იხ. Viens D., *Countdown to Injustice: The Irrational Application of Criminal Statutes of Limitations to Sexual Offenses Against Children*, 38 *Suffolk University Law Review*, 2004, 183

²⁷⁹ იხ. ე. რიჩარდსონის დასახ. ნაშრ., 1036-1041

²⁸⁰ იხ. კ. ჯებ ვეითის დასახ. ნაშრ., 445-455

უნდა აღინიშნოს, რომ სამოქალაქო სამართლისაგან განსხვავებით, სადაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება მოსარჩელის ნების გამოვლენას, სისხლის სამართალში მოქმედებს პრინციპი, რომ დანაშაულებრივი ქმედების სუბიექტი დაზარალებულის პოზიციის მიუხედავად უნდა დაისაჯოს (გამონაკლისი შემთხვევების გარდა, როცა დაზარალებულთან შერიგება შეიძლება პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი გახდეს). ამიტომ დაზარალებულის არასრულწლოვანებისას ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერება ან ვადის დაწყების გადავადება სისხლის სამართალში მეცნიერულად გამართლებულ შეხედულებებს არ ეფუძნება. ამიტომაც მისაღებია ი. ლისტოკინის მოსაზრება, რომ მცირეწლოვანთა წინააღმდეგ სქესობრივი დანაშაულების შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის გაგრძელება მიზანშეუწონელია.²⁸¹ ამის სანაცვლოდ ავტორი მიზანშეუწონილად მიიჩნევს ხანდაზმულობის ვადის გაგრძელებას ან შეჩერებას განგრძობადი დანაშაულების არსებობისას იმ მიზნით, რომ შემდგომი ქმედებების პრევენცია მოხდეს.²⁸² აღნიშნულთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ 1. განგრძობადი დანაშაული დამთავრებულია აღნიშნული დანაშაულის ჩადენის შეწყვეტის მომენტში, რის გამოც ხანდაზმულობის ვადა სწორედ აქიდან უნდა იქნეს ათვლილი. ამიტომაც პირველი ქმედების დასჯისათვის ხანდაზმულობის ვადის გაგრძელება არაა საჭირო. 2. ავტორის მოსაზრება საინტერესოა იმ კუთხით, რომ ახალი დანაშაული ხანდაზმულობის ვადის დენას ძველი დანაშაულისათვის უნდა წყვეტდეს. მართალია, ავტორი ამას პირდაპირ არ ამბობს, მაგრამ პრევენციის მიზანი და ახა-

²⁸¹ იხ. ი. ლისტოკინის დასახ. სტატია, გვ. 114-115. მართალია, ავტორი აღნიშნულ დასკვნამდე განსხვავებული მოტივაციის საფუძველზე მიდის, კერძოდ, რომ აღნიშნული დანაშაულებრივი ქმედების ჩამდენის დასჯა არაფრით განსხვავდება სხვა დანაშაულებრივი ქმედებების სუბიექტების დასჯისაგან სასჯელის პრევენციული მიზნიდან გამომდინარე. ამიტომ ხანგრძლივი დროის გასვლა ამ შემთხვევაში ისევე უარყოფითად მოქმედებს სასჯელის დანიშვნის შესაძლებლობაზე, როგორც სხვა დანაშაულების შემთხვევაში.

²⁸² იქვე, 115-116

ლი დანაშაულის თავიდან აცილება სწორედ ამას მოითხოვს. ეს საკითხი საბჭოთა სისხლის სამართალში სწორედ ასე იყო გაგებულნი. ვფიქრობთ, მოცემული მიდგომა სწორია.

აღნიშნული მოკლე ექსკურსიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ მეცნიერებს შორის დიდი ხანია, მიღის კამათი იმაზე, თუ როდის შეიძლება ხანდაზმულობის ვადა შეჩერდეს. ხანდაზმულობის ვადის შეჩერება უნდა უკავშირდებოდეს ისეთ შემთხვევებს, როცა თვით ქმედების სუბიექტის მოქმედების თუ ზოგადად მისი საქმიანობის გამო მის მიმართ საპროცესო მოქმედებების განხორციელება შეუძლებელია. ამის ახსნა შემდეგში მდგომარეობს: გამოძიება უნდა მიმდინარეობდეს ისე, რომ ბრალდებულმა მას ხელი არ უნდა შეუშალოს. იმ შემთხვევაში, როცა ქმედების სუბიექტის მოქმედება ან მთელი მისი საქმიანობა ხელს უშლის გამოძიების სრულყოფილ ან დროულ წარმართვას, საჭიროა ქმედითი ზომების მიღება, რაც პასუხისმგებლობისაგან პირის დასხლეტას გამოორიცხავს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ხანდაზმულობის შეჩერების საფუძველი უნდა იყოს პირის მიმართ თვით ქმედების სუბიექტის მოქმედების თუ მისი საქმიანობის საფუძველზე საპროცესო მოქმედებების წარმოების შეუძლებლობა. მართალია, აღნიშნული შეიძლება ვინმეს მეტად ზოგად დებულებად მოეჩვენოს, თუმცა საკითხის ასე მოწესრიგება ლოგიკურია.

ამასთან, სსკ-ის 71-ე მუხლში აღნიშნული დებულების დამატებით გაქრება სამოხელეო დანაშაულისათვის ცალკე ხანდაზმულობის ვადის დაწესების აუცილებლობა, რადგან საპროცესო მოქმედებების წარმოების შეუძლებლობა ქმედების სუბიექტის საქმიანობის ან მისი ქმედების გამო არამართო მოხელის მიერ ძალაუფლების გამოყენებით დანაშაულის დამალვის შემთხვევებს, არამედ სხვა შემთხვევებსაც მოიცავს. მათ შორის, იმუნიტეტს, რის გამოც იმუნიტეტის ცალკე გამოყოფის აუცილებლობაც გაქრება.

იმუნიტეტი არის პირის ხელშეუხებლობის გარანტია გარკვეული პერიოდის განმავლობაში და აღნიშნული პირისათვის კანონით დაკისრებული უფლებამოსილების განხორ-

ციელებისათვის ხელშეშლის თავიდან აცილებას ემსახურება. იმუნიტეტით სარგებლობს პრეზიდენტი, პარლამენტის წევრი, დიპლომატიური წარმომადგენელი... მათ მიმართ დევნის განხორციელება, იძულების ღონისძიების გამოყენება შესაბამისი პროცედურებითა და სათანადო ორგანოს მიერ გაცემული თანხმობით არის შეზღუდული. ამიტომაც ხანდაზმულობის ვადის შემაჩერებელ გარემოებად სამართლიანად ითვლება იმუნიტეტი. მოცემული შემთხვევა სამოხელეო დანაშაულის ჩადენისას მოხელის თანამდებობის, ავტორიტეტისა და ძალაუფლების გამო დევნის განხორციელების შეუძლებლობას ემსგავსება. ორივე შემთხვევაში ერთი საწყისი მოქმედებს. ამიტომაც იმუნიტეტი იმდენად უნდა იყოს ხანდაზმულობის ვადის შემაჩერებელი გარემოება, რამდენადაც ივარაუდება, რომ ის დიდი ალბათობით შეიძლება დევნის დაწყების ან განხორციელების ხელისშემშლელი ფაქტორი იყოს.

სისხლის სამართლის კოდექსი ხანდაზმულობის ვადის დენის შემაჩერებელ ფაქტორად გამოძიების ან სასამართლოსაგან დამნაშავის მიმალვას მოიხსენიებს. საკითხავია, როგორ უნდა იყოს სასამართლოსაგან პირის მიმალვა ხანდაზმულობის ვადის დენის შემაჩერებელი, თუ ხანდაზმულობის ვადის დენა სრულდება უფრო ადრე: ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემისას? ეს ადასტურებს იმ მოსაზრებას, რომ ხანდაზმულობის ვადის გამოანგარიშება გამამტყუნებელი განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლამდე უნდა გრძელდებოდეს.

აღნიშნულ საკითხზე მსჯელობს ნ. ზაგოროდნიკოვიც, რომელიც პასუხისმგებლობისა და პასუხისგებაში მიცემის განსხვავების ანალიზით ასკვნის, რომ ხანდაზმულობა მატერიალური ბუნებისაა და მისი ვადის დენა მატერიალური კანონის მოთხოვნისამებრ პირისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრებით უნდა დასრულდეს.²⁸³

²⁸³ იხ. Загородников Н., *Давность уголовного преследования и ее сроки*, в: «Социалистическая законность», 1967, №2, 33-34

ხანდაზმულობის შეჩერების საკითხს განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ საქმეზე გამოძიების განახლების საკითხი უკავშირდება. განსაკუთრებით ეს გამამართლებელი განაჩენის შემთხვევებს ეხება. აღნიშნულ საკითხებზე ამახვილებს ყურადღებას პროფ. კ.-ჰ. გიოსელი.²⁸⁴ ამ შემთხვევებში ხანდაზმულობის ვადა ქმედების შემადგენლობის განხორციელებიდან განსაზღვრული მუხლით გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანამდე უწყვეტად უნდა იქნეს ათვისებული.

ამდენად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ხანდაზმულობის შეჩერების საფუძველი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით უნდა იყოს საპროცესო მოქმედების წარმოების შეუძლებლობა, რაც თვით სუბიექტის ქმედებასა თუ მის განსაზღვრულ საქმიანობასთან არის დაკავშირებული.

2.1.4. ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტა

ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ ის წარსულში ორი მნიშვნელობით იყო გათვალისწინებული: როგორც ხანდაზმულობის ვადის დენის საბოლოო დასასრული და როგორც ვადის დენის შეწყვეტა იმ მნიშვნელობით, რომ იგი კვლავ გააგრძელებს დენას, თან სრული ვადით. მეორე მნიშვნელობით ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის საფუძველი ახალი დანაშაულებივი ქმედების ჩადენა იყო.²⁸⁵

ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტას ითვალისწინებს ასევე გერმანული სამართალი, სადაც ხანდაზმულობის შეწყვეტის საფუძველია პროცესუალური მოქმედებები: ბრალდებულის პირველი დაკითხვა, ბრალდების წარდგენა,

²⁸⁴ იხ. Gössel K-H, *Bindung der Wiederaufnahme zuungunsten des Verurteilten an die Verjährungsfrist? - - Zugleich eine Besprechung des Beschlusses des OLG Nürnberg vom 4. 5. 1988*, NSiZ, 1988, Heft 12, 537-540

²⁸⁵ იხ. Вереницын Ф., *Об уголовной давности*, в: Рабочий суд, орган ленинградского губернского суда, 1927, №12 (124), 977

სასამართლო წარმოების დანყება, ექსპერტიზის დანიშნვა, ჩხრეკა, ამოღება, სამართლებრივი დახმარების თხოვნა.²⁸⁶ აღნიშნულის საფუძველად მეცნიერები მიიჩნევენ იმას, რომ სახელმწიფომ ამ ქმედებებით პროცესის წარმართვის ნება გამოავლინა. ხანდაზმულობის საკითხის დაკავშირებას გამოძიებაზე სახელმწიფოს ნებასთან თავისი უარყოფითი მხარეები აქვს, რის გამოც გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსს დასჭირდა ხანდაზმულობის აბსოლუტური ვადის შემოღება, რომლის გასვლის შემდეგ ხანდაზმულობის ვადები არ აგრძელებს დენას მაშინაც, თუ ის შეწყვეტილი იყო. ამას ადასტურებს რ. კრემერის სტატია, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის ვადა გასულად ითვლება ნებისმიერ შემთხვევაში, თუ აბსოლუტური ხანდაზმულობის ვადა გავიდა, რომელიც არის ჩვეულებრივი ხანდაზმულობის ვადის ორმაგი ოდენობა.²⁸⁷

აბსოლუტური ხანდაზმულობის ვადის არსებობა ზედმეტია, როცა ხანდაზმულობის არსი სწორად იქნება გაგებული და ხანდაზმულობის საკითხი დოგმატიკურად მის შესაბამისად მოწესრიგდება. სინამდვილეში ხანდაზმულობის წმინდა პროცესუალურად წარმოჩენა, როგორც ეს გერმანიაშია, არ ასახავს სრულად ხანდაზმულობის ბუნებას, ვინაიდან ხანდაზმულობა არ უკავშირდება მხოლოდ სახელმწიფოს ნებას, აწარმოოს გამოძიება, არამედ მას უფრო ღრმა და არაერთგვაროვანი საფუძველი აქვს, რომელთა შორის არის როგორც პროცესუალური, ასევე მატერიალურიც.

პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა გულისხმობს პასუხისგებაში მიცემის შეუძლებლობას ხანგრძლივი დროის შემდეგ. ამ მოსაზრებამ გამოიწვია მეცნიერებში აზრი, რომ პასუხისგებაში მიცემა ხანდაზმულობის ვადის დენას

²⁸⁶ იხ. StGB, § 78c, გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი მოვიძიეთ ვებგვერდზე www.gesetze-1m-internet.de/stgb/_78c.html 00:15 30.06.2009

²⁸⁷ იხ. Cremer R., *Strafrechtliche Sanktionen bei der Verletzung von Rechten des geistigen Eigentums* (Q 169), GRUR Int 2002 Heft 6, 515

წყვეტს.²⁸⁸ ეს ასეც იქნებოდა რომ არა სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილი, სადაც მითითებულია, რომ ბრალდებულის მიმალვა აჩერებს ხანდაზმულობის ვადის დენას და ახალი საპროცესო კოდექსის ნორმები, რაც ადასტურებს, რომ ხანდაზმულობის ვადა პასუხისგებაში მიცემის შემდეგაც აგრძელებს დენას.

რაც შეეხება საქართველოს მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსში ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის რეგულირებას, უნდა ითქვას, რომ მოქმედი კოდექსი ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის ცნებას არ იცნობს ან, შეიძლება იცნობს, მაგრამ იმდენად ბუნდოვნად გადმოსცემს მას, რომ ის შეუმჩნეველია. ეს დებულება უცნაურად უღერს იმ სამეცნიერო ლიტერატურის ფონზე, რაც აღნიშნულ საკითხზე საბჭოთა კავშირის მემკვიდრეობიდან შემოგვრჩა. მით უმეტეს, რომ მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის მიღებამდე სსკ-ის 49-ე მუხლში სწორედ ის აზრი იყო გატარებული, რაც სამეცნიერო ლიტერატურაში იყო მიღებული. კერძოდ, „ხანდაზმულობის დინება წყდება, თუ კანონში აღნიშნული ვადების გასვლამდე პირი ჩაიდენს ახალ დანაშაულს, რომლისთვისაც კანონით შეიძლება დაინიშნოს თავისუფლების აღკვეთა ორ წელზე მეტი ვადით. ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობის გამოთვლა იწყება ახალი დანაშაულის ჩადენის მომენტიდან“.²⁸⁹

ამ შეხედულების გავლენით, ინერციით დღესაც მიიჩნევა, რომ ახალი დანაშაული წყვეტს ხანდაზმულობის ვადას, თუმცა კოდექსში ამის დადასტურებას ვერ ვპოულობთ. სსკ-ის 71-ე მუხლში მხოლოდ ის წერია, რომ „ახალი დანაშაულის

²⁸⁸ მსგავს პოზიციას ვხვდებით მაგალითად გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 78(3)-ე მუხლში. აღნიშნული კოდექსი მოვიძიეთ ინტერნეტ-გვერდზე <http://bundesrecht.juris.de/stgb/> 0:12 12.03.2009; StGB Leipziger Kommentar, 11. Aufl., herausgegeben von Jänke B., Laufhütte H. W., Odersky W., 3. Band, Berlin, De Gruyter Recht, 2006, § 78c

²⁸⁹ საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1982 წლის 29 დეკემბრის, 1987 წლის 19 ივნისის ბრძანებულებები - საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს უწყებები, 1982 წ., 12 მუხ. 371; 1987 წ. 6 მუხ. 151; საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო საბჭოს 1992 წლის 3 აგვისტოს დეკრეტი - 1992 წლის 7 აგვისტოს გაზეთი „უწყებანი“.

ჩადენის შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადა გამოიანგარიშება თითოეული დანაშაულისთვის“.²⁹⁰ მაგრამ აქ არსად არის მითითებული, ხანდაზმულობის ვადა ორივე დანაშაულისთვის ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენიდან იწყება, თუ - თითოეული დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენიდან ცალ-ცალკე.

ერთი მხრივ, წინა რედაქციაში მითითებული დებულებების ამოღებით თუ ვიხელმძღვანელებთ, უნდა დავასკვნათ, რომ ახალი დანაშაული ხანდაზმულობის ვადის დენას უკვე არ წყვეტს. ამ აზრს აძლიერებს ის, რომ ამერიკის შეერთებული შტატების კანონმდებლობის მიხედვითაც ხანდაზმულობის ვადები რამდენიმე დანაშაულის არსებობის შემთხვევაში გამოიანგარიშება თითოეული დანაშაულისთვის ცალ-ცალკე, მაგრამ ხანდაზმულობის ვადის დენაც ყოველი დანაშაულისთვის იწყება სწორედ იმ დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის დღიდან და არა ბოლო ქმედებიდან. მეორე მხრივ, საერთოდ ახალ დანაშაულზე მითითება კოდექსში შეიძლება მიაჩნებოდეს იმაზე, რომ ის წყვეტს ვადის დენას. ყოველ შემთხვევაში, ეს საკითხი კოდექსში მოცემული რედაქციით არაერთმნიშვნელოვნად არის გადაწყვეტილი. ამიტომაც უმჯობესი იქნება, თუ პირდაპირ მიეთითება, ამ ორი გზიდან კანონმდებელი რომელს ანიჭებს უპირატესობას. ჩვენი აზრით, ახალმა დანაშაულებრივმა ქმედებამ ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა შეწყვიტოს.

ცნობილია, რომ სისხლის სამართალი მონოდებულია, დანაშაული თავიდან აიცილოს. ამიტომ, მისი ინსტიტუტები და ცნებებიც მეტ-ნაკლებად ამ მიზანს უნდა ემსახურებოდეს. თუ ახალი დანაშაულის მიუხედავად ძველს დაუსჯელად დავტოვებთ, ამით ჩვენ, ჯერ ერთი, ქმედებებს სუბიექტისგან სრულიად ვწყვეტთ, მეორეც : ხანდაზმულობას ვუკარგავთ მნიშვნელოვან ფუნქციას – შეაკავოს ქმედების სუბიექტი ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენისაგან.

²⁹⁰ სსკ-ის მოქმედი რედაქციის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

ამიტომაც არის აუცილებელი ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის ცნების კოდექსში ერთმნიშვნელოვნად აღიარება. უპირველესად ეს ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის გამო ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტას შეეხება. ამდენად, ახალი დანაშაულის არსებობის პირობებში წინა დანაშაულის ხანდაზმულობის დენა უნდა შეწყდეს. ამიტომაც ვერ დავეთანხმებით ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის იმ მოდელს, რაც გერმანიის კოდექსით არის გათვალისწინებული და სხვადასხვა საგამოძიებო მოქმედებას გულისხმობს. ეს ხანდაზმულობის არსს არ შეესაბამება. თუ ხანდაზმულობა არის მტკიცებულების არარსებობის გამო ვარაუდი, მაშინ გაუგებარია, ეს ვარაუდი რომელიმე საგამოძიებო მოქმედებით რატომ უნდა შეწყდეს? ამ ვარაუდის შეწყვეტის ერთადერთი მიზეზი სანინალმდეგოს დადასტურება შეიძლება იყოს. ამიტომაც ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის გარდა უარსაყოფია ყველა მოსაზრება ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის შესახებ.

ამასთან, გასარკვევია, ვადის შეწყვეტა წინა დანაშაულზე როგორ უნდა მოხდეს. კერძოდ, დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებიდან ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე პირმა ახალი შემადგენლობა ჩაიდინა. ამ შემთხვევაში პირველი დანაშაულის დადგენა მეორე დანაშაულის დადგენაზე ხდება დამოკიდებული. ეს იმიტომ, რომ თუ მეორე ფაქტზე სასამართლო მივიდა დასკვნამდე, რომ დანაშაული არ არსებობს, მაშინ პირველ ფაქტზე ხანდაზმულობის ვადა გასულად ჩაითვლება. აღნიშნულის გამო მიზანშეწონილია ორივე ფაქტი ერთი სასამართლოს ქვემდებარეობაში მოექცეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში პირველი ფაქტის გამოძიება მეორე ფაქტის დანაშაულად აღიარებამდე უნდა შეჩერდეს.

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის საფუძველი უნდა იყოს.

2.1.5. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის ათვლის ბოლო მომენტი

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში პრობლემაურია არა მარტო ხანდაზმულობის ვადის დენის დასაწყისი, არამედ ვადის დასასრულიც.

ერთი შეხედვით საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის ნაწილები ერთმანეთთან შეთანხმებულად შეიძლება მოგვეჩვენოს, თუმცა სინამდვილეში მათ შორის წინააღმდეგობა არსებობს. იგულისხმება ხანდაზმულობის ვადის ათვლის ბოლო მომენტის პრობლემა, ანუ რა დრომდე უნდა იქნეს ათვლილი პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა: პირის ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემამდე, როგორც ეს სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილშია აღნიშნული, თუ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანამდე, როგორც მე-3 ნაწილიდან შეიძლება დავასკვნათ?

ეხება რა ხანდაზმულობის ვადის ათვლას, ვ. მალიარენკო აღნიშნავს, რომ კერძო ბრალდების საქმეზე ის უნდა მთავრდებოდეს საქმის აღძვრისა და სასამართლოსათვის გადაცემის დღეს, მაგრამ ხშირად მას განაჩენის დადგენამდე ითვლიან.²⁹¹ აქაც იგრძნობა, თუ რა არაერთგვაროვანია აღნიშნული საკითხის ირგვლივ იურისტთა პოზიცია.

ხანდაზმულობის ვადის დენის ბოლო მომენტთან დაკავშირებით საინტერესოა შემდეგი შემთხვევა პრაქტიკიდან: ამ თანამონაწილეებთან ერთად 1995 წელს დანაშაულებრივი ქმედება რამდენჯერმე ჩაიდინა. აღნიშნული ქმედებებიდან რამდენიმე ფაქტზე თანამონაწილეების მიმართ ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე - 1995-1996 წლებში სსკ-ის 154-ე მუხლის მე-2 ნაწილით, 152-ე მუხლის მე-2 ნაწილით, 93-ე მუხლის მე-3 ნაწილით, 97-ე მუხლის მე-2 ნაწილით, 209-ე მუხლით (1961 წლის რედაცია) სისხლისსამართლებრივი

291 იხ. Маляренко В., *О давности привлечения к уголовной ответственности*, "Социалистическая законность", №8 (610), 1985, 63

დევნა დაიწყო. ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ კი - 2007 წლის 6 დეკემბერს ა-ს სსკ-ის 154-ე მუხლის მეორე ნაწილით წაეყენა ბრალი დანარჩენ ეპიზოდებზე. ვინაიდან ა-ს ბრალი წაეყენა გამოძალვის 3 ეპიზოდში, რომელთაგან ერთზე სისხლისამართლებრივი დევნა დაიწყო 1995 წელსვე, ხოლო ორზე - 2007 წელს, ამდენად 2007 წლის 15 დეკემბრის დადგენილებით ა-ს მიმართ ბოლო ორ ეპიზოდში დევნა შეწყდა. შესაბამისად, ახმეტის რაიონული სასამართლოს 2008 წლის 12 მარტის განაჩენით ა სსკ-ის 154-ე მუხლის მეორე ნაწილით მხოლოდ ერთი ეპიზოდისთვის იქნა მსჯავრდებული. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2008 წლის 23 მაისის განაჩენით ქმედების კვალიფიკაცია უცვლელი დარჩა.²⁹² ამ მაგალითიდან ჩანს, რომ როგორც პირველი, ასევე სააპელაციო ინსტანციის სასამართლოები მიიჩნევენ, რომ ხანდაზმულობის ვადა გამოანგარიშებულ უნდა იქნეს ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემამდე და ეს სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილიდან გამომდინარეობს კიდევ.

თუ მატერიალური და პროცესუალური კანონმდებლობის ნორმებს ერთობლიობაში განვიხილავთ, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენის ბოლო მომენტის განსაზღვრა პრობლემური ხდება. კერძოდ, სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, ხანდაზმულობის ვადა მიედინება პირის პასუხისგებაში მიცემამდე, ხოლო საქართველოს სსსკ-ის 28-ე მუხლის მე-6 ნაწილში წერია, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო დევნის შეწყვეტა დაუშვებელია, თუ ბრალდებული ამის წინააღმდეგია. ასეთ შემთხვევაში გამოძიება გრძელდება ჩვეულებრივი წესით და მთავრდება გამამტყუნებელი განაჩენით სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლებით ან გამამართლებელი განაჩენით. აქ ერთი მხრივ ხანდაზმულობის ვადები პირისათვის ბრალდებულის სტატუსის მინიჭებამდე მიედინება, მეორე მხრივ, საუბარია

²⁹² იხ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2008 წლის 23 მაისის განაჩენი 1/ბ-799-08; ახმეტის რაიონული სასამართლოს 2008 წლის 12 მარტის განაჩენი 1/ა-23.

ბრალდებულის უფლებაზე, უარი თქვას ხანდაზმულობის წესის გამოყენებაზე. ეს გაურკვეველობა შემდეგნაირად უნდა გადაწყდეს: ხანდაზმულობის ვადები მიედინება პირის პასუხისგებაში მიცემამდე, მაგრამ თუ პასუხისგებაში მიცემისას გამომძიებელს გამორჩა ხანდაზმულობის ვადების გადამონმება, პირი ისე მისცა პასუხისგებაში, რომ ხანდაზმულობის ვადა გასული იყო და ეს გამოვლინდა შემდგომ სტადიაზე, უკვე ბრალდებულს უფლება აქვს ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემამდე გასული ხანდაზმულობის ვადის მიუხედავად მოითხოვოს საქმის განხილვა სასამართლოში. ასეთი განმარტების შემდეგ, ვფიქრობთ, არ რჩება გაუგებრობა ხანდაზმულობის ვადის დინების ბოლო მომენტთან დაკავშირებით, თუმცა სხვა საკითხია, თუ რამდენად სწორია ასეთი რეგულირება.

აქვე უნდა ითქვას, რომ გაურკვეველია, კანონმდებელმა რატომ შემოფარგლა ხანდაზმულობით საქმის შეწყვეტაზე უარის უფლება მხოლოდ ბრალდებულთ. განსასჯელს, მსჯავრდებულს არა აქვთ უფლება იმავე საფუძვლით უარი თქვას საქმის შეწყვეტაზე? რა თქმა უნდა, აქვთ. ამიტომაც საპროცესო კოდექსში ტერმინი „ბრალდებული“ არასწორადაა გამოყენებული. მის ადგილას ნებისმიერი საპროცესო სტატუსის მქონე პირი შეიძლება აღმოჩნდეს: ეჭვმიტანილი, ბრალდებული, განსასჯელი, მსჯავრდებული. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი საპროცესო კოდექსის მიღებით ეს პრობლემა იხსნება, ვინაიდან ზემოთ აღნიშნული უფლება ბრალდებულს უკვე არ ექნება.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით შეიძლება მოვიყვანოთ მაგალითი პრაქტიკიდან. ასპინძის რაიონული სასამართლოს 2007 წლის 11 მაისის განაჩენით ა-ს მსაჯვრი დაედო მასში, რომ მან 2000 წლის 10 ოქტომბერს ჩაიდინა ნაკლებად მძიმე დანაშაულის შემადგენლობა; ხოლო ბ-ს მსჯავრი დაედო მასში, რომ მან 2000 წლის 10 ოქტომბერს იგივე კატეგორიის დანაშაულის შემადგენლობა ჩაიდინა. ამასთან, მსჯავრდებულების მიმართ სსსკ-ის 28-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტის და 503-ე მუხლის მე-6 ნაწილის „ა“ ქვე-

პუნქტის საფუძველზე*, იმ მოტივით, რომ განაჩენის გამოტანის მომენტისათვის პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა გასული იყო, სასჯელის დაუნიშნავად გამამტყუნებელი განაჩენი დადგა. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მსჯავრდებულები პასუხისგებაში მიცემულ იქნენ 2002 წელს: ა ივლისის თვეში, ბ - სექტემბერში. აღნიშნული განაჩენი სააპელაციო წესით გაასაჩივრა ა-მ და გამართლება ითხოვა. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატამ იმსჯელა რაიონული სასამართლოს მიერ ხანდაზმულობის ნორმის გამოყენების მართებულობის შესახებ და მიუთითა, რომ სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადა პასუხისგებაში მიცემამდე უნდა გამოანგარიშებულიყო და არა განაჩენის დადგენამდე.²⁹³

ნორმის არაერთგვაროვანი ინტერპრეტაცია აშკარაა. ჩანს, რაიონული სასამართლოს მოსამართლე სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილს დაეყრდნო, ხოლო სააპელაციო სასამართლოს მოსამართლე – სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილს.

ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის, როგორც ხანდაზმულობის ვადის დენის ბოლო მომენტის საკითხთან დაკავშირებით ყურადღება ერთ გარემოებას უნდა დაეთმოს: როცა პირი თავდაპირველად პასუხისგებაში მიცემულია ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის, ხოლო ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ დამძიმდება კვალიფიკაცია, ხანდაზმულობის ვადის ათვლის საკითხი როგორ უნდა გადაწყდეს. ასეთ შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადა პირველად პასუხისგებაში მიცემამდე უნ-

* სსკ-ის 503-ე მუხლის მე-6 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტი 2007 წლის 23 მაისის ცვლილებებით ამოღებულ იქნა კოდექსიდან, რაც ქვემოთ ცალკე მსჯელობის საგანი იქნება.

²⁹³ განაჩენი შეიცვალა მხოლოდ იმ ნაწილში, რომ ა-ს მსჯავრიდან ამოერიცხა სსკ-ის 362-ე მუხლის პირველი ნაწილი, როგორც ზედმეტად წარდგენილი, რადგან იმავე მუხლის მე-2 ნაწილი მოიცავს მას. იხ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2007 წლის 5 ოქტომბრის განაჩენი 1/ბ-1475-07; ასპინძის რაიონული სასამართლოს 2007 წლის 11 მაისის განაჩენი 1/ა-01.

და აითვალოს, თუ - ბრალდებულად ცნობის მეორე დადგენილების გამოტანამდე? ამ კითხვაზე პასუხი შემდეგნაირი უნდა იყოს: ხანდაზმულობის ვადები კონკრეტული დანაშაულის მიხედვით იანგარიშება. ამიტომ ერთი და იმავე მუხლის პირველი ნაწილიდან თუ ქმედება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ გადაკვალიფიცირდა მეორე ნაწილზე, მეორე ნაწილით სისხლისსამართლებრივი დევნა უნდა შეწყდეს. ხოლო საკითხი, გაგრძელდეს თუ არა დევნა აღნიშნული მუხლის პირველი ნაწილით, გადაწყდება იმის მიხედვით, თუ როდემდე იანგარიშება ხანდაზმულობის ვადა - პასუხისგებაში მიცემამდე თუ განაჩენის გამოტანამდე.

ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა კიდევ ერთი მომენტი: იმ შემთხვევაში, როცა ბრალდებულად ცნობის დადგენილებაში ქმედების აღწერის ნაწილში მოხსენიებულია დანაშაულის მაკვალიფიცირებელი ნიშნები - მაგალითად მნიშვნელოვანი ზიანი ან არაერთგზის ქმედების ჩადენა, თუმცა არასწორი კვალიფიკაცია მიეცა ქმედებას და პირს ბრალი დაედო მუხლის პირველი ნაწილით, ხოლო აღნიშნული შეცდომის გამოსწორებისას მუხლის მეორე ნაწილისათვის ხანდაზმულობის ვადა უკვე გასულია, მაშინ როგორ უნდა გადაწყდეს საკითხი? ამ შემთხვევაშიც სისხლისსამართლებრივი დევნა მუხლის მე-2 ნაწილით არ უნდა დაიწყოს.

ზემოთ განხილულ პრაქტიკულ შემთხვევას რომ დავუბრუნდეთ, აღნიშნული მაგალითი გვაძლევს, განვიხილოთ სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილი, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის ვადა ჩერდება, თუ დამნაშავე სასამართლოს დაემალა. სასამართლოს შეიძლება დაემალოს ის პირი, რომლის მიმართ საქმეც სასამართლოს წარმოებაში იმყოფება. ეს კი განსასჯელის სტატუსზე მიანიშნებს. მაგრამ როგორ შეჩერდება განსასჯელის მიმართ ხანდაზმულობის ვადა, თუ მისი გამოანგარიშება ბრალდებულის სტატუსის მინიჭებამდე ხდება? ხანდაზმულობის ვადის ბოლო მომენტის განსაზღვრის საკითხში დამატებით კითხვებს სწორედ აღნიშნული ნაწილის არსებობა იწვევს.

ერთი მუხლის ნაწილებს შორის წინააღმდეგობა პრობლემის საკანონმდებლო გადაჭრას მოითხოვს, რაშიც ახალი საპროცესო კოდექსის შესაბამისი მუხლები დაგეგმვარება. მათ შორის, 103-ე მუხლი, რომელიც ხანდაზმულობის ვადის დენას პასუხისგებაში მიცემის შემდეგაც შესაძლებლად მიიჩნევს. მართალია, სსსკ-ის 103-ე მუხლის შინაარსი შეიძლება ასევე გაგებულ იქნეს ისე, რომ მასში მოაზრებულ იქნეს მხოლოდ ისეთი შემთხვევები, როცა გამოძიება მიდის ფაქტზე და ბრალდებულის სტატუსი პირს ჯერ არა აქვს, თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ გამოძიების ვადა არ ნყდება ბრალის წაყენებით, არამედ ჩვეულებრივ გრძელდება, მაშინ გაუგებარია, სსსკ-ის 103-ე მუხლით გათვალისწინებული გამოძიების ვადის დასასრულად რატომ უნდა ვიგულისხმოთ ბრალდების წაყენება. ამიტომ აუცილებელია სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილში შესაბამისი დათქმის ჩამატება, რომლის მიხედვითაც ხანდაზმულობის ვადის დენა გარძელდება გამამტყუნებელი განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლამდე იმ შემთხვევაში, თუ გამოძიება ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე დაიწყო.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა უცხოური ლიტერატურის გაცნობა, რათა საზღვარგარეთის ქვეყნების გამოცდილება გავიაზროთ. ა. ადლმუტაინის თანახმად, მარტივი მკვლევლობისათვის ნიუ ჯერსის კანონით დანესებული ხუთწლიანი ხანდაზმულობის ვადა პასუხისგებაში მიცემის გამორიცხვას იწვევს.²⁹⁴ ლ. კერნსის მიხედვით, კანონი ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ პირის დევნას კრძალავს.²⁹⁵ დ. ვინსი ადასტურებს, რომ ზოგადად ხანდაზმულობის ფუნქციას ხანდაზმული დანაშაულების დევნის თავიდან აცილება, რაც იმას ნიშნავს, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლა ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემას გამორიცხავს.²⁹⁶ ი. ლისტოკინის სტატიიდან არ იკვეთება ხანდაზ-

²⁹⁴ იხ. ა. ედლმუტაინის დასახ. ნაშრ., 203-204

²⁹⁵ იხ. ლ. კერნსის დასახ. ნაშრ., 325-326

²⁹⁶ იხ. დ. ვინსის დასახ. ნაშრ., 169-170

მულობის ვადის დენის ბოლო მომენტი, ვინაიდან ის ასეთად დაკავებას ან გასამართლებას ასახელებს. იქვე ის ხანდაზმულობას უწოდებს სისხლისსამართლებრივი დენის ხანდაზმულობას. ამდენად, გაუგებარი რჩება, ხანდაზმულობის ვადა დაკავებამდე იანგარიშება თუ გასამართლებამდე.²⁹⁷

გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 78-ე მუხლში საუბარია ხანდაზმულობის გამო სასჯელის დანიშვნის გამორიცხვაზე. ამასთან, როგორც გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი, ასევე გერმანელი ავტორები ხანდაზმულობას განიხილავენ როგორც პროცესის წარმოების ხელისშემშლელ გარემოებასაც.²⁹⁸ საინტერესოა ამ მხრივ კ-3 გიოსელის ნაშრომი, რომელიც ეძღვნება განაჩენის დადგენის შემდეგ გამოძიების განახლების საკითხს და რომელიც ხანდაზმულობის ვადას განაჩენის დადგენას უკავშირებს.²⁹⁹ საუბრობს რა ტ. ვიკერნი ხანდაზმულობის ვადის გამოთვლის წესზე გერმანიაში, აღნიშნავს, რომ ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტა გარკვეულ საპროცესო მოქმედებებს უკავშირდება. მაგალითად, ბრალდებულის პირველ დაკითხვას, რის გამოც ხანდაზმულობის ვადის დენა განაჩენის დადგენამდე მიმდინარეობს.³⁰⁰

ა. დანის შეხედულებით ხანდაზმულობა არის ვადა, რომლის განმავლობაშიც ხელისუფლებამ ეჭვმიტანილის მიმართ სისხლისსამართლებრივი მოქმედებები უნდა დაიწყოს.³⁰¹

²⁹⁷ იხ. ი. ლისტოკინის დასახ. ნაშრ., გვ. 101-103

²⁹⁸ იხ. Lackner K., *StGB mit Erleichterungen*, 22. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 542-543; Lackner/Kühl, *StGB kommentar*, 26. Aufl., 524-525; დ. ბოკის დასახ. ნაშრ., 12-15;

²⁹⁹ იხ. კ-3 გიოსელის დასახ. ნაშრ., 537-540

³⁰⁰ იხ. Wickern T., *Die Berechnung der strafrechtlichen Verjährungsfrist in der Rechtsprechung des BGH*, NSiZ 1994 Heft 12, 572-573

³⁰¹ იხ. Dunn A., *Statutes of Limitation on Sexual Assault Crimes: Has the Availability of DNA Evidence Rendered Them Obsolete?*, 23 U. Ark. Little Rock L. Rev. 2001, 843. ვფიქრობთ, სათანადო განმარტებაა ამ ციტატის ირგვლივ საჭირო. კერძოდ, საუბარი უნდა იყოს არა ხელისუფლებაზე, არამედ სახელმწიფოზე. ამასთან, მან უნდა აწარმოოს არა სისხლისსამართლებრივი, არამედ საპროცესო მოქმედებები ეჭვმიტანილის მიმართ.

ამდენად, საკითხის სწორად გადასაჭრელად უცხოეთის კანონმდებლობისა და პრაქტიკის შესწავლა საკმარისი არ არის, ვინაიდან განსხვავებული კანონმდებლობა და თეორიები გვხვდება. საქართველოში, ამერიკასა და გერმანიაში ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის საფუძვლებიც და დოგმატიკური რეგულირებაც განსხვავებულია. ამის საფუძველზე, ნათელია, რომ ხანდაზმულობის ვადის დენის ბოლო მომენტის პრობლემა საქართველოში ინდივიდუალურად უნდა იქნეს გადაწყვეტილი.

საბჭოთა კავშირში მეცნიერთა ნაწილი შემოდის ნინადადებით, გამამტყუნებელ განაჩენზე უარი ვთქვათ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო, თუმცა, სამწუხაროდ, ყველა მეცნიერი მათ არ ეთანხმება.³⁰² არადა ხანდაზმულობის მატერიალური ბუნება მოითხოვს, ხანდაზმულობის ვადა არა რომელიმე პროცესუალურ ქმედებამდე, არამედ პასუხისმგებლობის დაკისრებამდე მიედინებოდეს.

ამდენად, სწორად მიგვაჩნია ვ. მალკოვის მოსაზრება, რომელიც ხანდაზმულობის შეწყვეტისა და შეჩერების კოდექსით მონესრიგებულ წესზე³⁰³ დაყრდნობით ამბობს, რომ ხანდაზმულობის ვადა პირის გასამართლებამდე აგრძელებს დენას.³⁰³ აღნიშნულ დასკვნას უსამართლოს უწოდებს დ. პროშლიაკოვი იმ მოტივით, რომ პროცესის მხარეს (იგულისხმება დაცვის მხარე – ხაზგასმა ჩვენია – შ. ბ.), ექმნება შესაძლებლობა, გავლენა მოახდინოს ვადის გასვლაზე თავის სასარ-

³⁰² იხ. Гальперин И., *Как исчислять срок давности привлечения к уголовной ответственности?*, «Советская юстиция», 1966, №9, 8-9

³⁰³ აქ მართალია, იგულისხმება რსფსრ 1959 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, თუმცა ამ ნაწილში დღეს მოქმედი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსიც იგივე დებულებებს იმეორებს, ამიტომ ეს საკითხი დღესაც აქტუალურია.

³⁰³ იხ. Малков В., *Исчисление сроков давности привлечения к уголовной ответственности*, «Советская юстиция», 1966, №22, 6

გებლოდ უსაფუძვლო შუამდგომლობების მეშვეობით,³⁰⁴ თუმცა ეს აზრი რ. კუსმაულმა საფუძვლიანად უარყო.³⁰⁵

განაჩენის გამოტანამდე ხანდაზმულობის ვადის დენის აუცილებლობის დასასაბუთებლად რამდენიმე არგუმენტს მოვიყვანთ: პირის პასუხისგებაში მიცემით ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტის იდეა განპირობებულია რამდენიმე ფაქტორით. პირველი მათგანი არის პასუხისმგებლობისა და პასუხისგებაში მიცემის ცნებების აღრევა, როცა პასუხისგებაში მიცემა მეცნიერთა მიერ გაიგებოდა, როგორც პასუხისმგებლობის რეალიზაციის დასაწყისი. მეორე – აქ სამოქალაქო სამართლის ანალოგია შეიმჩნევა. კერძოდ, სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობის ვადის დასასრული უფლებაშეღებულ პირის მიერ უფლების შემლახავი პირის მიმართ სასამართლოში სარჩელის შეტანას უკავშირდება. ეს იმას ნიშნავს, რომ სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობის ვადის ათვლის ბოლო მომენტად მიჩნეულია შესაბამისი ორგანოს მიერ სამოქალაქო სამართლის ნორმების დარღვევისა და დამრღვევის შესახებ ინფორმაციის მიღება. სწორედ აღიშნულის ზეგავლენითა და მისი ანალოგიით მოხდა სისხლის სამართალში ხანდაზმულობის ვადის ათვლა პასუხისგებაში მიცემამდე ანუ იმ მომენტამდე, როცა შესაბამისი ორგანოსათვის სავარაუდო დამრღვევის შესახებ გახდა ცნობილი.

საკითხის ასეთი გადაწყვეტა არ უნდა იყოს ზუსტი, ვინაიდან სამოქალაქო სამართალი სისხლის სამართლისაგან არსებითად განსხვავებულ პრინციპებს ეყრდნობა. კერძოდ, სამოქალაქო სამართალში მნიშვნელოვანია დარღვეული უფლების მფლობელის ნება, რომელსაც გამოხატავს კიდევ სარჩელის სასამართლოში შეტანა. სისხლის სამართლისთვის მიუღებელია დენის აღძვრა ვინმეს ნებაზე იყოს დამოკიდებული: დაზარალებულის, ქმედების სუბიექტის, სახელმწი-

304 იხ. Прошляков Д., *Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности*, «Российская юстиция», 2000, №9, 51

305 იხ. Куссмауль Р., *Момент истечения сроков давности в УК РФ установлен верно*, «Российская юстиция», 2001, 67

ფოს თუ სახელმწიფო ორგანოების. მართალია, ახალი საპროცესო კოდექსით შემოდის დისკრეციული დევნა, მაგრამ, ვფიქრობთ, ის პრაქტიკში უნდა დამკვიდრდეს, როგორც მატერიალური კოდექსით გათვალისწინებული მცირე მნიშვნელობის ქმედებების დევნაზე უარის თქმის პროცესუალური მექანიზმი და არა როგორც შერჩევითი მართლმსაჯულების კანონისმიერი საფუძველი.

სამოქალაქო სამართალში მიღებული ნების გამოვლენა, როგორც ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის საფუძველი, შეცდომით დამრღვევი პირის აღმოჩენასთან, როგორც ხანდაზმულობის ვადის დინების ბოლო მომენტთან იქნა გაიგივებული. სინამდვილეში სამოქალაქო სამართალში ხანდაზმულობის ვადის ბოლო მომენტს განსაზღვრავს არა ქმედების სუბიექტის აღმოჩენა, რადაც სისხლის სამართლის საქმეზე შეიძლება ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემა მივიჩნიოთ, არამედ დარღვეული უფლების მფლობელის ნების გამოვლენა, თავისი უფლება სასამართლო წესით დაიცვას.

ამასთან, დანაშაულებრივი ქმედების სუბიექტის აღმოჩენად ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის მიჩნევაც სადაოა, ვინაიდან სასამართლო პროცესზე შეიძლება პირი მარეაბილიტირებელი საფუძველით გამართლდეს. ამდენად, დანაშაულებრივი ქმედების სუბიექტი საბოლოოდ აღმოჩენილად შეიძლება მხოლოდ განაჩენის დადგენის შემდეგ მივიჩნიოთ. ესეც რომ არ იყოს, იმისათვის, რომ ხანდაზმულობის ვადის დენის ბოლო მომენტი დავადგინოთ სისხლის სამართალში, უნდა ვიპოვოთ ის მოვლენა, რაც სისხლის სამართალში ისეთივე მნიშვნელობის იქნება, როგორც ნების გამოვლენა სამოქალაქო სამართალში. ვფიქრობთ, ასეთი მოვლენა არის პასუხისმგებლობის დაკისრება. რადგან ხანდაზმულობა პირის კეთილსინდისიერების ვარაუდს ნიშნავს, ის დამოკიდებულია მხოლოდ საწინააღმდეგოს, ანუ უპასუხისმგებლობის არარსებობაზე. უპასუხისმგებლობა კი, თავის მხრივ, განაჩენით დგინდება. ამდენად, პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენა არა პასუხისგებაში მიცემამდე, არამედ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენამდე უნდა გრძელდებოდეს.

2.1.6. ხანდაზმულობის ვადის გასვლის პროცესუალური შედეგი

კიდევ ერთი საკითხი, რაზეც უნდა გავამახვილოთ ყურადღება, არის ის, თუ როგორ უნდა დასრულდეს პროცესი ხანდაზმულობის ვადის გასვლის მიუხედავად საქმის სასამართლოში განხილვის შემთხვევაში, თუ დანაშაულის არსებობა დადგინდა. ამ მხრივ შესაძლებელია შემდეგი მიმართულებების ჩამოყალიბება: 1. სასჯელის დაუნიშნავად გამამტყუნებელი განაჩენი უნდა დადგეს, 2. უნდა დაინიშნოს სასჯელი და პირი მისი მოხდისაგან გათავისუფლდეს, 3. დევნა უნდა შეწყდეს.

ხანდაზმულობის დანიშნულება – პასუხისმგებლობის დანესების შეუძლებლობა განაჩენის გამოტანაზე უარის თქმას გულისხმობს. ე.ი. უნდა დადგეს განჩინება (დადგენილება) დევნის შეწყვეტის თაობაზე და სასამართლომ ქმედება შეფასების გარეშე უნდა დატოვოს. სხვა საკითხია, როცა სასამართლო მივა პირის გამართლების დასკვნამდე. ამ შემთხვევაში გამამართლებელი განაჩენი უნდა დადგეს. ამ მხრივ საინტერესოა 2007 წლის 23 მაისამდე მოქმედი სსსკ-ის 503-ე მუხლის მე-6 მუხლის „ა“ ქვეპუნქტი. სსსკ-ის 28-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი დევნა უნდა შეწყდეს, თუ სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადა გავიდა. იმავე მუხლის მე-6 ნაწილის თანახმად, თუ ბრალდებული წინააღმდეგია ხანდაზმულობით დევნის შეწყვეტის, გამოძიება გამამტყუნებელი განაჩენითა და განსასჯელის სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლებით მთავრდება. ხოლო სსსკ-ის 503-ე მუხლის მე-6 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, სასამართლო ადგენს გამამტყუნებელ განაჩენს სასჯელის დაუნიშნავად, თუ მისი გამოტანის მომენტი-სათვის დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადა ამოიწურა.

აღნიშნული მოკლე მიმოხილვიდანაც კარგად ჩანს, რომ საპროცესო კოდექსის სამ მუხლში, რომლებიც ეხება ხან-

დაზმულობის საკითხს, მისი სამართლებრივი რეგულირება სამნაირადაა მოცემული, ფაქტობრივად, საქმის დამთავრების ყველა შესაძლებელი ვარიანტი მითითებულია. აღნიშნული წინააღმდეგობის აღმოფხვრის საქმეში კანონმდებლის მიერ 2007 წლის 23 მაისს სსსკ-ის 503-ე მუხლის მე-6 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის ამოღება სწორი ნაბიჯი იყო. ამის შედეგად ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ შესაძლებელი სამართლებრივი შედეგების თვალსაზრისით, სსსკ-ის 28-ე მუხლის პირველი ნაწილისა და იმავე მუხლის მე-6 ნაწილის მიხედვით, დევნის შეწყვეტის განჩინებისა (დადგენილებისა) და სასჯელის დანიშვნით გამამტყუნებელი განაჩენის მიღება დარჩა. ამასთან, ყურადღება უნდა გავამახვილოთ იმაზე, რომ სსსკ-ის 28-ე მუხლის მე-6 ნაწილის მიხედვით, სასჯელი უნდა დაინიშნოს იმ შემთხვევაში, თუ ბრალდებული ხანდაზმულობით დევნის შეწყვეტაზე უარს იტყვის. ანუ მივიღეთ შემდეგი სურათი: ხანდაზმულობის ვადის გასვლას მოჰყვება დევნის შეწყვეტა, ხოლო ბრალდებულის მიერ გამოძიების გაგრძელების მოთხოვნის შემთხვევაში დადგება გამამტყუნებელი განაჩენი სასჯელის დანიშვნითა და მისი მოხდისაგან გათავისუფლებით.

ამ მხრივ საინტერესოა ახალი საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტი, რომლის მიხედვითაც გამოძიება და დევნა ხანდაზმულობის ვადის გასვლისას წყდება. 269-ე მუხლის მე-5 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად კი სასამართლო ადგენს გამამტყუნებელ განაჩენს სასჯელის დანიშვნითა და მისი მოხდისაგან გათავისუფლებით, როცა განაჩენის გამოტანის მომენტისათვის ხანდაზმულობის ვადა გავიდა. ეს ვითარება შეიძლება იმით აიხსნას, რომ სსსკ-ის 105-ე მუხლი სასამართლომდე გამოძიების ეტაპზე დევნის შეწყვეტას არეგულირებს, ხოლო 269-ე მუხლი – სასამართლო ეტაპზე ხანდაზმულობის ვადის გასვლას. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ახალი საპროცესო კოდექსი არ იცნობს ბრალდებულის უფლებას, უარი თქვას დევნის შეწყვეტაზე. ასეთი უფლების არსებობის ვითარებაში ყველაფერი გასაგები იქნებოდა, მაგრამ მის გარეშე აშკარაა, რომ

სსსკ-ის 269-ე მუხლი ეწინააღმდეგება სსკ-ის 71-ე მუხლს, რომლის მიხედვითაც პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობას გამორიცხავს და არა სასჯელის აღსრულებას. ამიტომაც აუცილებელია, სასამართლომ დევნა შეწყვიტოს და ქმედების შეფასებაზე უარი თქვას. ამას მოითხოვს პროცესის ეკონომიურობის პრინციპიც და ელემენტარული ლოგიკაც: თუ სასამართლოში საქმის წარმართვამდე პროკურორს შეუძლია დევნა შეწყვიტოს, მაშინ იგივე გარემოების სასამართლოში გამოვლენის შემთხვევაში, გაუგებარია, რატომ არის ვალდებული სასამართლო საქმის განხილვა ბოლომდე მიიყვანოს.

ასეთ ვითარებაში სსსკ-ის 269-ე მუხლი შეიძლება გამოყენებულ იქნას იმის დასადასტურებლად, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა მიედინება გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანამდე, თუმცა აღნიშნული მუხლის მე-5 ნაწილის „დ“-„ვ“ ქვეპუნქტებსაც თუ გადავხედავთ, ნათელი გახდება ამ მუხლის ნაჩქარევი და დაუფიქრებელი კონსტრუქცია, ვინაიდან დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება, ქმედითი მონანიება და ტრეფიკინგით დაზარალებულის მიერ ქმედების ჩადენა შესაძლებელია არა განაჩენის გამოტანამდე, არამედ დევნის დაწყებამდე. ამიტომაც ამ ქვეპუნქტებთან მიმართებით განაჩენის გამოტანის მომენტამდე მათ განხორციელებაზე მითითება გაუგებარია. თუ ასეთივე გაუგებრობით არის მოხვედრილი მოცემულ ქვეპუნქტებს შორის ხანდაზმულობაც, მაშინ აღნიშნული მუხლი ზემოთ გამოხატული იდეის დასასაბუთებლად არ გამოდგება. ხანდაზმულობის არსის სრულყოფილად გამოსახატავად საკმარისია ახალი საპროცესო კოდექსის 105-ე მუხლი, რის გამოც 269-ე მუხლიდან ხანდაზმულობაზე მითითება ამოღებულ უნდა იქნეს.

როგორ უნდა გადაწყდეს საკითხი მაშინ, როცა ორი განსხვავებული სასამართლო გადაწყვეტილება მიიღება ერთ საქმეზე: გამართლება და საქმის შეწყვეტა. ამ შემთხვევაში უნდა დადგეს გამამართლებელი განაჩენი თუ დევნის შეწყვეტის განჩინება? ამ შემთხვევაში სასამართლომ უნდა გა-

მოიტანოს გამამართლებელი განაჩენი, სადაც უნდა იქნეს მოხსენიებული, რომ ხანდაზმულობის გამო მეორე ქმედებასთან დაკავშირებით დევნა შეწყდა. იგივე ითქმის, როცა რამდენიმე მუხლიდან ერთი ხანდაზმულია, ხოლო მეორეში პირი ბრალეულად იქნა ცნობილი, ამ შემთხვევაში უნდა დადგეს გამამტყუნებელი განაჩენი, სადაც ბრალდების ნაწილში დევნის შეწყვეტის შესახებ მიეთითება.

2.1.7. ხანდაზმულობა და განსასჯელის რეაბილიტაციის უფლება

ცალკე მსჯელობას იმსახურებს საკითხი იმის შესახებ, თუ რამდენად სწორია მსჯავრდებულის მოთხოვნით გამოძიების გაგრძელების შემთხვევაში სასჯელის დანიშნითა და მისი მოხდისგან გათავისუფლებით გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენა. ამასთან, თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ ეს საკითხი აქტუალურია მხოლოდ მოქმედი საპროცესო კოდექსით, რის გამოც ეს პარაგრაფი ახალი საპროცესო კოდექსის ამოქმედებამდე არსებულ მდგომარეობას ეხმიანება. აქ ორი საწყისია გასააზრებელი: 1. ხანდაზმულობა პირის სასარგებლოდ საკითხის გადაწყვეტას გულისხმობს და, ამდენად, გასარკვევია, რამდენად არის უფლებამოსილი სასამართლო, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ საკითხი პირის საუარესოდ გადაწყვიტოს, თუნდაც განსასჯელის მოთხოვნით. 2. ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო დევნის შეწყვეტაზე უარის შემთხვევაში სასჯელის დანიშნით და მისგან გათავისუფლებით გამამტყუნებელი განაჩენის დანიშნით ხომ არ დაკარგავს ხანდაზმულობა პროცესის ეკონომიურობის ფუნქციას და, ამდენად, ხომ არ იქცევა ის განსასჯელებისთვის წამახალისებელ ბერკეტად, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის ყველა შემთხვევაში მოითხოვონ გამოძიების გაგრძელება, რადგან ისინი სასჯელის მოხდისაგან მაინც გათავისუფლდებიან?

სანამ ამ მნიშვნელოვან საკითხებს გადავწყვეტდეთ, საჭიროა სასამართლო გადაწყვეტილების მნიშვნელობის მცი-

რე მიმოხილვა. სასამართლო გადაწყვეტილებას აქვს ფუნქცია, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში აჩვენოს, რომელი ქმედებებია დანაშაულებრივი და რომელი – არა. მართალია, კანონი ზოგადი ფორმულირებების გამოყენებით იძლევა მოქალაქეთათვის ინფორმაციას, თუ რომელი ქმედებები შეესაბამება დანაშაულის შემადგენლობას, თუმცა, ჯერ, ერთი, ქმედების შემადგენლობა არ არის დანაშაულის შემადგენლობის იგივეობრივი და ამიტომაც მათ შორის შესაბამისობის დადგენაა საჭირო. მეორეც, როგორც ნაშრომის პირველ თავში იქნა ნაჩვენები, დანაშაულის შემადგენლობა ჯერაც არაა დანაშაული და სავსებით შესაძლებელია კანონში მოცემული შემადგენლობის განმარტაციელებელი სუბიექტი არაბრალეული აღმოჩნდეს. აღნიშნული მიანიშნებს სასამართლოს გადაწყვეტილების ფუნქციაზე, ყოველი კონკრეტული შემთხვევის მაგალითზე აჩვენოს, თუ როგორი ქმედებებია დანაშაულებრივი. ამდენად, როცა პირი უარს ამბობს, გამოყენებულ იქნეს მის მიმართ ხანდაზმულობით საქმის შეწყვეტის წესი და ამის შემდეგ დანაშაულის არსებობა დადგინდება სასამართლო სხდომაზე, მოსამართლე ვერ იტყვის უარს გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენაზე, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში გამოვა, რომ განსასჯელს, რომელიც არ აღიარებს, რომ მისი ქმედება დანაშაულებრივია, სასამართლო შესაბამისი რეაგირების გარეშე ტოვებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ის პირს კვლავ გაუგებარ მდგომარეობაში ყოფნის საშუალებას აძლევს, არ ადგენს, რომ მისი ქმედება დანაშაულებრივია და სასჯელით არ აფრთხილებს მას ახალი დანაშაულისგან თავის შეკავებაზე, რაც დაუშვებელია.

როცა პირი უარს ამბობს ხანდაზმულობით დევნის შეწყვეტაზე, სასამართლო ვერ იყენებს პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობით დევნის შეწყვეტის წესს თვითონ განსასჯელის უარის გამო, თუმცა ძალას ინარჩუნებს საკითხის განსასჯელის სასარგებლოდ გადაწყვეტის პრინციპი, რის გამოც დანიშნული სასჯელი კი არ აღსრულდება, არამედ პირი მისი მოხდისაგან თავისუფლდება. ე.ი. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობაზე უარის თქმას მოყვება იგივე შედე-

გი, რაც სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობას : სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლება და ნასამართლობის შენარჩუნება.

უნდა ითქვას, რომ ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობა ინარჩუნებს თავის ბუნებას და არც მისი სუბიექტურ-ობიექტური საფუძვლები იცვლება. ისევ არსებობს ეჭვი, რომ დროის განმავლობაში შესაძლებელია, პიროვნებაში მოხდა დადებითი ძვრები, ქმედების სოციალური მნიშვნელობა ისევ ისე ქრება, ქმედება საზოგადოებისთვისაც ისევ ისე არააქტუალურია. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, შედეგი განსხვავებული დგება. ეს განსხვავება განსასჯელის პოზიციითა და მის საფუძველზე სასამართლო გადაწყვეტილების მიერ თავისი ფუნქციის შესრულებით არის გამოწვეული. მართალია, სასამართლო გადაწყვეტილებას იმ შემთხვევაშიც აქვს იგივე ფუნქცია, როცა განსასჯელი უარს არ ამბობს ხანდაზმულობით დევნის შეწყვეტაზე, თუმცა ამ დროს საკითხის განსასჯელის სასარგებლოდ გადაწყვეტის პრინციპი ქმედების შეფასებაზე უარის თქმას მოითხოვს. იმ შემთხვევაში კი, როცა განსასჯელი მოითხოვს მეტს, ვიდრე სასამართლო სთავაზობს, სასამართლო ვალდებულია, დაასაბუთოს, თუ რატომ არ აკმაყოფილებს მის მოთხოვნას. კერძოდ, იმიტომ, რომ მისი ქმედება დანაშაულებრივია. აღნიშნული სახის მსჯელობა კი გამამტყუნებელ განაჩენშია შესაძლებელი.

ამდენად, გამართლებაზე უარის დასაბუთება ქმედების შეფასებას, გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანას მოითხოვს. ამასთან, საკუთარი პასუხისმგებლობის უკეთ შეცნობისათვის უმჯობესი იქნება, თუ სასამართლო სასჯელსაც განსაზღვრავს. მართალია, ის არ აღსრულდება და ამ მხრივ ფორმალური ხასიათის იქნება, მაგრამ დანაშაულის პრევენციის მიზნის უკეთ მიღწევის საშუალებად აღიქმება. კონკრეტული სასჯელის დანიშვნა, დაშინებისა და დარწმუნების ფუნქციას უკეთ შეასრულებს, ვიდრე სასჯელის დაუნიშნავად განაჩენის დადგენა. აღნიშნულს ამყარებს ისიც, რომ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენისათვის სასამართლომ მაინც სრული მოცულობით უნდა ჩაატაროს გამოძიება, რაც

პასუხისმგებლობის ხარისხის განსაზღვრისათვის საკმარისი საფუძველია (თუ არ ჩავთვლით სუბიექტის პიროვნული ნიშნების გამოკვლევას, რაც, ვფიქრობთ, დამატებით პრობლემებს არ წარმოშობს, ვინაიდან ის, როგორც წესი, საქმის გარემოებების გარკვევის პარალელურად ხდება და დამატებით პროცესის ჩატარებას არ მოითხოვს).

ამჯერად დგას საკითხი: უნდა შეეძლოს თუ არა ბრალდებულს ხანდაზმულობის წესის გამოყენებაზე უარის თქმა?

ამერიკის შეერთებულ შტატებში ამ მიმართებით ორი პოზიცია იკვეთება. ერთი პოზიციის მიხედვით, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ სასამართლო არ არის უფლებამოსილი, იმსჯელოს საქმის გარემოებებზე: ხანდაზმულობის შესახებ ნორმა სასამართლო ხელისუფლების უფლებამოსილების (იურისდიქციის) განმსაზღვრელია, რის გამოც მასზე უარის თქმა შეუძლებელია. მეორე პოზიციის მიხედვით, ხანდაზმულობის შესახებ ნორმა მხარის მიერ დაცვის განხორციელების საშუალებაა, რის გამოც მასზე უარის თქმა შესაძლებელია.³⁰⁶

აღნიშნული საკითხის გადაწყვეტისას მხედველობაში უნდა მივიღოთ, ერთი მხრივ, ის გარემოება, რომ ხანდაზმულობა პირის ინტერესების სასარგებლოდ პრეზუმირებას გულისხმობს, რაც მიანიშნებს მხარის ინტერესების დაცვის მექანიზმზე, მეორე მხრივ, ხანდაზმულობას ურყევი საფუძველი აქვს, რომელიც არ იცვლება იმის მიუხედავად, უარს იტყვის მხარე ხანდაზმულობის წესის გამოყენებაზე, თუ – არა. ამიტომაც ხანდაზმულობის ვადის გასვლას ყოველთვის ერ-

³⁰⁶ იხ. Kleppin C. L., *Symposium: race, gender, power, and the public interest: perspectives on professionalism: comment: yossarian is back, the ultimate catch-22: what to do when the statute of limitations has run on lesser offenses*, 8 St. Thomas Law Review, Fall, 1995, 241-243; იხ. Mungovan T. W., *Survey of first circuit law: Topical surveys: Criminal Law – Statute of limitations: an affirmative defence waived by a guilty plea -- Acevedo-Ramos v. United States*, 961 F.2D 305 (1ST CIR.), *Cert. denied*, 113 S. CT. 299 (1992.), 27 Suffolk University Law Review, Fall 1993, 1108

თი და იგივე შედეგი უნდა მოჰყვეს. აღნიშნული ორი პოზიცია ერთმანეთს ეწინააღმდეგება. ერთი შეხედვით მყარი ჩანს მეორე შეხედულება, თუმცა აქ გასათვალისწინებელია ერთი გარემოება: მართალია, ხანდაზმულობა საკითხის სუბიექტის სასარგებლოდ გადაწყვეტას გულისხმობს, თუმცა ხანდაზმულობის ვითარებაში სუბიექტის სასარგებლოდ პრეზუმირება ქმედების შეფასებაზე უარის თქმაში გამოიხატება. სავსებით შესაძლებელია, სუბიექტი გამართლებას მოითხოვდეს. ამიტომაც არ იქნება სწორი, მხარეს წავართვათ საკუთარი ინტერესის იმაზე მეტად დაცვის უფლება, ვიდრე ამას ხანდაზმულობის არსებობა სთავაზობს.

აქედან გამომდინარე, სრულიად ბუნებრივია დაცვის მხარის უფლება, ხანდაზმულობის მიუხედავად საქმის გამოძიების გაგრძელება მოითხოვოს. ამასთან, უნდა გვახსოვდეს, რომ ამ უფლებას ხანდაზმულობის, როგორც დევნის შეწყვეტის არამარეაბილიტირებელი გარემოების ბუნება წარმოშობს. კერძოდ, მარეაბილიტირებელი გარემოება ყოველთვის უმჯობესია განსასჯელისათვის, ვიდრე არამარეაბილიტირებელი.

ამ მხრივ საინტერესოა მაგალითი პრაქტიკიდან: თბილისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 2006 წლის 18 აგვისტოს განაჩენით ა-ს მსჯავრი დაედო სსკ-ის 179-ე მუხლის პირველი ნაწილით, 239-ე მუხლის მე-3 ნაწილით, 353-ე მუხლის პირველი ნაწილით, ხოლო ბ-ს ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო სასჯელის დაუნიშნავად მსჯავრი დაედო მასში, რომ მან 2003 წლის 13 იანვარს ჩაიდინა დანაშაულებრივი ქმედება, გათვალისწინებული სსკ-ის 239-ე მუხლის პირველი ნაწილით. ბ სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიეცა 2005 წელს ორწლიანი ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ. ა-მ საქალაქო სასამართლოს განაჩენი გაასაჩივრა. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატამ სარევიზიო წესით განიხილა საქმე ბ-ს მიმართ და 2007 წლის 22 ნო-

ემბერს მის მიმართ გამამართლებელი განაჩენი დაადგინა.³⁰⁷ ეს გადაწყვეტილება საინტერესოა იმ მხრივ, რომ ზემდგომი ინსტანციის მიერ გამართლებულ იქნა პირი, რომლის მიმართაც პირველმა ინსტანციამ ხანდაზმულობის წესი გამოიყენა. მართალია, ამ შემთხვევაში განსასჯელს არ უთქვამს უარი ხანდაზმულობის წესის გამოყენებაზე, თუმცა დგას საკითხი: როგორ უნდა მოიქცეს ზემდგომი სასამართლო, როცა მივა დასკვნამდე, რომ პირს, რომლის მიმართ გამოყენებულ იქნა ხანდაზმულობის ნორმა, დანაშაულებრივი ქმედება არ ჩაუდენია? აღნიშნული კითხვა ამერიკელ იურისტებს შორის განსაკუთრებით აქტუალურია. ეს შემთხვევა შესაძლოა სხვაგვარად დასრულებულიყო ამერიკის შეერთებულ შტატებში, მაგრამ ქართულმა სასამართლომ სრულიად კანონიერად გამოიყენა რევიზიის წესი (როგორც ხდება ხოლმე მრავალპირიან საქმეებზე, როცა ყველა მსჯავრდებული არ ასაჩივრებს განაჩენს) და მიიღო გადაწყვეტილება, რომელიც მსჯავრდებულის მდგომარეობას აუმჯობესებდა (მიუხედავად იმისა, რომ მის მიმართ ხანდაზმულობის ნორმა იყო გამოყენებული). საკითხის ასეთი გადაწყვეტა როგორც მოქმედ საპროცესო კოდექსს, ასევე სამართლიანობის ზოგად იდეას შესაბამეა.

საინტერესოა ამ მხრივ კ. კლეპინის მოსაზრება, რომ ხანდაზმულობაზე უარის თქმის საჭიროება დგება, როცა მძიმე დანაშაული, რომლის ჩადენაშიც ედება პირს ბრალი, მას არ ჩაუდენია ან არ მტკიცდება აღნიშნული, თუმცა მისი ქმედება ნაკლებად მძიმე დანაშაულს წარმოადგენს. ამასთან, ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის ხანდაზმულობის ვადა გასულია. ასეთ ვითარებაში დაცვის მხარემ უნდა აირჩიოს, გამოიყენოს ხანდაზმულობის წესი ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის, ამით გამორიცხოს სასამართლოს მიერ ნაკლებად

³⁰⁷ იხ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2007 წლის 22 ნოემბრის განაჩენი 1/ზ-1588-07; თბილისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 2006 წლის 18 აგვისტოს განაჩენი 1/ა-95.

მძიმე დანაშაულზე მსჯელობა და მხოლოდ მძიმე დანაშაულის განხილვით შემოიფარგლოს თუ უარი თქვას ნაკლებად მძიმე დანაშაულზე ხანდაზმულობის წესის გავრცელებაზე, აღიაროს იგი და მძიმე დანაშაული უარყოს. თუ დაცვა პირველ გზას აირჩევს, სასამართლოს არ ექნება შესაძლებლობა, იმსჯელოს ნაკლებად მძიმე დანაშაულზე მაშინაც, თუ მისი არსებობა საქმის მასალებით მტკიცდება და არჩევანის წინაშე დგება: გაამართლოს პირი ან გაამტყუნოს მძიმე დანაშაულში მიუხედავად იმისა, რომ იგი საქმის მასალებით არ დასტურდება. ასეთ ვითარებაში სასამართლოები ხშირად არჩევენ პირის გასამართლებას. მეორე შემთხვევაში კი საკითხი უპრობლემოდ წყდება: განსასჯელი ნაკლებად მძიმე დანაშაულისთვის გასამართლდება.³⁰⁸ აღნიშნულთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ გაუგებარია პირის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანა თუ საქმის მასალებით აღნიშნული არ მტკიცდება. ამ შემთხვევაში ერთადერთი სწორი გადაწყვეტილება ხომ სუბიექტის გამართლებაა? ამიტომაც ხანდაზმულობაზე უარის თქმა მხოლოდ იმიტომ, რომ უფრო მძიმე დანაშაულში უსამართლო მსჯავრდებას დაუსხლტე, არადამაჯერებელი და დაუსაბუთებელი ჩანს.

ამ საკითხს ეხება თ. მანგოვანის სტატია, სადაც საუბარია იმაზე, ბრალის აღიარება იმავე დროს ხანდაზმულობის წესის გამოყენებაზე უარს ნიშნავს თუ არა. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულ საკითხზე, როგორც სტატიიდან ირკვევა, ამერიკის სასამართლო პრაქტიკაში ერთიანი აზრი არაა: ზოგი სასამართლო ბრალის აღიარების შემთხვევაში ხანდაზმულობის წესის გამოყენებას შეუძლებლად მიიჩნევს, რადგან, მათი აზრით, აღნიშნული დაცვის მხარის მიერ წარმოსადგენ მტკიცებულებას წარმოადგენს. მეორე პოზიცია ამტკიცებს, რომ ხანდაზმულობის გამოყენება სასამართლოს გადასაწყვეტი საკითხია იმის მიუხედავად, აღნიშნულ შუამდგომლობას მხარე დააყენებს თუ არა. ამიტომაც ბრალის აღიარება

308 იხ. კ. კლეპინის დასახ. ნაშრ., 229, 241-243

ხანდაზმულობაზე უარის თქმას არ ნიშნავს.³⁰⁹ ჩვენ მიგვაჩინია, რომ ხანდაზმულობაზე უარის თქმა დასაშვებია ერთადერთ შემთხვევაში: გამამართლებელი განაჩენის მოთხოვნისას. სხვა შემთხვევაში სასამართლომ ხანდაზმულობა უნდა გამოიყენოს, ვინაიდან ის არამართო პირის ინტერესებშია, არამედ შექმნილ სიტუაციაში ყველაზე მეტად სამართლიანი გადაწყვეტილების გამოტანის მექანიზმიცაა. ეს ასეა საქართველოს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსით, თუმცა ახალი საპროცესო კოდექსით სიტუაცია იცვლება. კერძოდ, მართალია, ახალი სსსკ-ის 105-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადის გასვლისთანავე გამოძიება და დევნა უნდა შეწყდეს, მაგრამ იმავე კოდექსის 191-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, როდესაც არსებობს ამის საფუძველი, სასამართლო, მხარეთა შუამდგომლობით წყვეტს დევნას. თუ გავითვალისწინებთ ახალი კოდექსით შემოღებულ შეჯიბრობითობის პრინციპს, როცა სასამართლო მხოლოდ მხარეთა პოზიციაზეა დამოკიდებული და თავისი ინიციატივით არაფერს წყვეტს, მივალთ დასკვნამდე, რომ ხანდაზმულობით დევნის შეწყვეტაც მხარეთა შუამდგომლობაზე იქნება დამოკიდებული.

მოქმედი საპროცესო კოდექსით გამართლების მოთხოვნა არის გამონაკლისი შემთხვევა, როცა ხანდაზმულობას კატეგორიული ხასიათი არა აქვს. ამ შემთხვევაში პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა სახეს იცვლის, ის კარგავს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოების სახეს და იქცევა სასჯელის მოხდისაგან გამათავისუფლებელ გარემოებად, თუმცა არ უტოლდება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობას და მისგან განმასხვავებელი ნიშნებით ხასიათდება. კერძოდ, ამ დროს პირი სასჯელს საერთოდ არ იხდის, რადგანაც განაჩენი სასჯელის ნაწილში აღსასრულებლად არ მიექცევა; პირი სასჯელისაგან თავისუფლდება განაჩენითვე და არა ცალკე დადგენილებით; განაჩენიდან სასჯელისაგან გათავისუფლებამდე რაიმე ვადის სვლა არ ხდება,

309 იხ. ტ. მანგოვანის დასახ. ნაშრ., 1108

რადგან ამ ვადის მაგივრობას პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა წევს. ახალი საპროცესო კოდექსით ხანდაზმულობის წესის გამოყენება-არგამოყენება მთლიანად იქნება დამოკიდებული დაცვის მხარის ნება-სურვილზე.

აღნიშნული პარაგრაფი შეიძლება დაგვესრულებინა დასკვნით, რომ რეაბილიტაციის მოთხოვნის შემთხვევაში დანაშაულის დადგენის ვითარებაში სასამართლომ უნდა გამოაცხადოს გამამტყუნებელი განაჩენი კონკრეტული სასჯელით და ამ სასჯელის მოხდისგან გათავისუფლებით. მაგრამ ამის საშუალებას არ გვაძლევს ახალი საპროცესო კოდექსი, რომელიც დევნის შეწყვეტის მარეაბილიტირებელ და არამარეაბილიტირებელ გარემოებებს საერთოდ არ იცნობს. ამის გამო ხანდაზმულობა უკვე არ განიხილება, როგორც დევნის შეწყვეტის არამარეაბილიტირებელი გარემოება და ის იმავე კონტექსტში გამოიყენება, როგორშიც სხვა, აქამდე მარეაბილიტირებლად მიჩნეული გარემოებები. ეს იმიტომ, რომ ახალი საპროცესო კოდექსი რეაბილიტაციის ცნებას არ იცნობს. ამდენად, დევნის შეწყვეტა და გამართლება სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით ერთნაირ შედეგს იწვევს: მიიჩნევა, რომ არა გვაქვს დანაშაული. ვინაიდან რეაბილიტაციის, ისევე, როგორც სამოქალაქო სარჩელის საკითხმა სისხლის სამართლის პროცესიდან სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ პროცესში გადაინაცვლა, ამდენად ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ გამოძიების გაგრძელების უფლებამ აზრი დაკარგა და სავსებით სამართლიანად თქვა ახალმა კოდექსმა მასზე უარი.

2.1.8. დანაშაულები, რომლებზეც ხანდაზმულობა არ ვრცელდება

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, საკითხს, უნდა შეეფარდოს თუ არა ხანდაზმულობის ვადა უვადო თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებულს, სასამართლო წყვეტს. თუ სასამარ-

თლო შეუძლებლად მიიჩნევს ხანდაზმულობის გამოყენებას, უვადო თავისუფლების აღკვეთა ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით შეიცვლება. იმავე მუხლის მე-5 ნაწილის მიხედვით კი საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ შემთხვევაში ხანდაზმულობა არ გამოიყენება.

თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ სსკ-ის 71-ე მუხლში მსჯავრდებულზე მითითება საკითხისადმი არასწორი მიდგომაა, ვინაიდან საუბარია განაჩენამდე არსებულ ხანდაზმულობაზე. ამიტომ აქ საუბარი უნდა იყოს იმ დანაშაულის შემადგენლობის განმარტებულ პირზე, რომელსაც კოდექსით უვადო თავისუფლების აღკვეთა ემუქრება.

როცა საერთაშორისო ხელშეკრულებაზეა საუბარი, იგულისხმება გაეროს 1968 წლის 26 ნოემბრის კონვენცია სამხედრო და კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებზე ხანდაზმულობის ვადების გაუვრცელებლობის შესახებ; ევროპის 1974 წლის 25 იანვრის ანალოგიური კონვენცია.

ხანდაზმულობის გავრცელებაზე კანონმდებლის მიერ უარის თქმა გამოწვეულია იმით, რომ, ერთი მხრივ, საერთაშორისო დანაშაულები საზოგადოებაში უკიდურეს აღშფოთებას იწვევს; მეორე მხრივ, ისინი ლატენტური ბუნებით არ ხასიათდება. საერთაშორისო კონვენციებში ჩამოთვლილია საერთაშორისო დანაშაულები. ისინი გათვალისწინებულია ასევე საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით. თუ გავიხსენებთ იმას, რომ ხანდაზმულობის არსებობა ლატენტური დანაშაულების ბუნებიდან აიხსნება, მაშინ გასაგები გახდება, რომ საერთაშორისო დანაშაულებისათვის პასუხისმგებლობაზე ხანდაზმულობის ვადები არ უნდა მოქმედებდეს.

გერმანიის მაგალითზე გამოჩნდა, რომ საერთაშორისო დანაშაულების დაუსჯელობა შესაძლებელია მხოლოდ პოლიტიკური მოტივებით. მაგალითად, ნაციონალ-სოციალისტური დანაშაულის შემადგენლობის სუბიექტთა დაუსჯელობა გამოწვეული იყო ხელოვნური მიზეზებით, რის გამოც პო-

ლიტიკური რეჟიმის შეცვლასთან ერთად დღის წესრიგში წარსულის შეცდომებზე შესაბამისი რეაგირების მოხდენა დადგა.

ისტორიას თუ თვალს გადავავლებთ, აღმოვაჩინებთ, რომ 1832 წელს ხანდაზმულობა არ ვრცელდებოდა რუსეთში დეზერტირობაზე, 1842 წელს – მართლმადიდებლობაზე უარის თქმაზე.³¹⁰ გდრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 84-ე მუხლის თანახმად, მშვიდობის, კაცობრიობის და ადამიანის უფლებების წინააღმდეგ მიმართული, სამხედრო დანაშაულები ხანდაზმულობას არ ექვემდებარებოდა.³¹¹ გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსით 1979 წლიდან მკვლელობაზე ხანდაზმულობა არ ვრცელდება. ამ უკანასკნელ იდეას ჰ. აირიხი და ჰ. ი. ფოგელი არ იზიარებენ.³¹² მათგან განსხვავებით ამ იდეას ემხრობა ჰ. კლაინი.³¹³ ვ. ლევალდის და ვ. მაიჰოფერის აზრით კი ხანდაზმულობის გავრცელების საკითხი მკვლელობათა სახეობების მიხედვით სხვადასხვაგვარად უნდა გადაწყდეს.³¹⁴ აღნიშნული ავტორები, როცა მკვლელობაზე საუბრობენ, მასში ნაცისტური რეჟიმის პერიოდში ჩადენილ მკვლელობებსაც მოიაზრებენ. ნეგელეს აზრით, პოლიტიკური მიზეზით სასჯელის გარეშე დარჩენილი დამნაშავე უნდა დაისაჯოს თანასწორობის პრინციპიდან გამომდინარე, რის გამოც ნაცისტური დანაშაულები ხანდაზმულობას არ უნდა ექვემდებარებოდნენ.³¹⁵

საბჭოთა სამართალში ხანდაზმულობის გამოყენება-არ-გამოყენების საკითხს სიკვდილით დასჯის შემთხვევაში სა-

³¹⁰ იხ. დ. ორლოვის დასახ. ნაშრ., 17

³¹¹ იხ. შ. ციმერმანის დასახ. ნაშრ., 62

³¹² იხ. Eyrich H., *Auch die Verfolgung von Mord soll verjahren*, ZRP 1979, Heft 3, 49-54; Vogel H-J, *Mord sollte nicht verjaehren*, ZRP 1979, Heft 1, 1-5

³¹³ იხ. Klein H., *Keine veraenderung der Verjaehrungsfrist fuer Mord*, ZRP 1979, Heft 6, 145-150

³¹⁴ იხ. Lewald W., *Aufhebung oder Nichtaufhebung der Mordverjaehrung – Freiheit der Gewissensentscheidung?* ZRP 1979, Heft 6, s. 152-154; W. Meihofen, *Nichtverjaehrung des Völkermordes*. ZRP 1979, Heft 4, 81-87

³¹⁵ იხ. Nacgele, *zur Strafverfolgungsverjaehrung von vor dem 8 mai 1945 begangenen Straftaten*, NJW, 1960, Heft 20, 889-892

სამართლო წყვეტდა.³¹⁶ დღეს საქართველოში ანალოგიური ნორმა უვადო თავისუფლების აღკვეთის შემთხვევებში მოქმედებს. 1926 წლის კოდექსის მიხედვით, კონტრრევოლუციური დანაშაულებისათვის ხანდაზმულობის გამოყენება სასამართლოზე იყო დამოკიდებული და თუ ის მას არ გამოიყენებდა, სიკვდილით დასჯა უფრო მსუბუქი სასჯელით იცვლებოდა. ასევე, მაგრამ სასამართლოს შეხედულების მიხედვით წყდებოდა საკითხი, მუშა კლასის წინააღმდეგ აქტიური ბრძოლის და რევოლუციური მოძრაობის შემთხვევაში სიკვდილით დასჯა ნაკლები სასჯელით შეცვლილიყო თუ არა. ხანდაზმულობის ვადის გასვლის მიუხედავად ხანდაზმულობის წესით პასუხისმგებლობის გამორიცხვის სასამართლოს მიერ შეუძლებლად მიჩნევის მაგალითია 34 წლის დაგვიანებით ილია ჭავჭავაძის მკვლელის სიკვდილით დასჯა.³¹⁷ ი. ტკაჩევსკის თქმით, სიკვდილით დასჯა ხანდაზმულობის გამოუყენებლობისას იცვლება აბსოლუტურად განსაზღვრული – 15 წლით თავისუფლების აღკვეთით.³¹⁸

ხანდაზმულობის გამოუყენებლობის წესს ამერიკის შეერთებული შტატებიც იცნობს. პ. პ. რობინზონის მიხედვით, სამხრეთ კაროლინისა და ვაიომინგის შტატი არ იცნობს ხანდაზმულობას. კენტუკიში, მერილენდსა და ჩრდილოეთ კაროლინაში ხანდაზმულობა ვრცელდება მხოლოდ გადაცდომებზე, ხოლო ვირჯინია და დასავლეთ ვირჯინია ხანდაზმულობას არ ავრცელებს ტრადიციულ დანაშაულებზე. რაც შეეხება მისისიპის, ის ხანდაზმულობას ზოგ დანაშაულზე არ ავრცელებს.³¹⁹

ხანდაზმულობის გამოუყენებლობის საფუძვლის განმარტებას იძლევა ჩ. ე. ტორცია, რომლის ნაშრომიდან ირკვევა, რომ ზოგადად მიღებულია, ხანდაზმულობა არ გამოიყენონ მკვლელობის შემთხვევებში, იმ დანაშაულებისას, რომლე-

316 იხ. *Курс Советского уголовного права*, т. 3, М, 1970, 287

317 იხ. *შვენიერაძე*, 27-29

318 იხ. *Ткачевский, Давность*, 76

319 იხ. პ. რობინზონის დასახ. ნაშრ., §2.02 (ა)

ბიჯ სიკვდილით ან უვადო თავისუფლების აღკვეთით ისჯე-
ბა.³²⁰

ბავშვების მიმართ განხორციელებული დანაშაულები სა-
ზოგადოებაში იწვევს იმ ზომით უკურეაქციას, რომ დროთა
განმავლობაში პირის დასჯის მოთხოვნა არ ქრება. ამ მოსაზ-
რებით და იმაზე დაყრდნობით, რომ ხანდაზმულობა გამოხა-
ტავს ინტერესთა კონფლიქტს, სადაც პიროვნების სასარგებ-
ლოდ ხდება საკითხის გადაწყვეტა, ხოლო ბავშვების წინააღ-
მდეგ სექსუალურ დანაშაულში სამართლიანობის მოთხოვ-
ნისა და დამნაშავის დასჯის ინტერესი სჭარბობს დამნაშავის
უსაფრთხოების ინტერესს, ზოგი ავტორი გეთავაზობს, ხან-
დაზმულობის ვადები აღნიშნული დანაშაულებისთვის გაუქ-
მებულ იქნეს.³²¹

ვერ დავეთანხმებით ლ. კერნს, რომელიც ამბობს, რომ
სექსუალურ დანაშაულებზე ხანდაზმულობის გაუქმება გა-
მოიწვევს ყველა დანაშაულისთვის მის გაუქმებას.³²² ეს რომ
ასე არაა, ამის მაგალითია ის, რომ ამერიკის ზოგი შტატი არ
ითვალისწინებს ხანდაზმულობას აღნიშნულ დანაშაულებზე,
თუმცა ეს მას ხელს არ უშლის, ხანდაზმულობა დანარჩენ და-
ნაშაულებთან დაკავშირებით გამოიყენოს.

საკითხში ჩაღრმავებისას შევამჩნევთ, რომ ხანდაზმუ-
ლობის გამოუყენებლობა უვადო თავისუფლების აღკვეთის
შემთხვევაში ხანდაზმულობისთვის დამახასიათებელ მთელ
რიგ ნიშნებს არღვევს. კერძოდ, ხანდაზმულობა ამ შემთხვე-
ვაში არ არის კატეგორიული ბუნების, ის არ იწვევს პროცე-
სუალური მოქმედებების შეწყვეტას, მისი გამოყენება დამო-
კიდებულია სასამართლოზე, მის გამოყენებაზე უარის შემ-

320 იხ. Torcia C. E., *Wharton's Criminal Law*, 15th ed. 1993, § 92, at 628-629

321 იხ. დ. ვინის დასახ. ნაშრ., 187-189. აქვე განემარტავთ, რომ ავტორის
მიერ თავის ნაშრომში მოყვანილი არგუმენტებიდან მხოლოდ ორი მოვიყ-
ვანეთ, ვინაიდან, მიგვაჩნია, რომ ისინი ყველაზე მყარ არგუმენტებს წარ-
მოადგენენ; იხ. ასევე Mindlin J. E., *Comment: Child sexual abuse and criminal
statutes of limitation: a model for reform*, 65 *Washington Law Review*, January,
1990, 189, 202.

322 იხ. ლ. კერნის დასახ. ნაშრ., 327

თხვევაში შეუძლებელია სასჯელის ყველაზე მკაცრი ზომის გამოყენება.

თუ სასამართლო მიიჩნევს, რომ უვადო თავისუფლების აღკვეთა არ უნდა იქნეს გამოყენებული, და უკვე გასული დრო სხვა შესაძლებელი პასუხისმგებლობის ზომაზე მეტია, ხანდაზმულობის გამოყენებას არაფერი უშლის ხელს. იმ შემთხვევაში კი, როცა გასული დრო არ არის შესაძლებელ ვადიან თავისუფლების აღკვეთაზე მეტი, სასამართლომ სასჯელი ბრალის ხარისხის მიხედვით უნდა დანიშნოს. ამ შემთხვევაში დროის პერიოდი, რაც გავიდა დანაშაულის შემადგენლობის შემდეგ, პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ გარემოებად არ გამოდგება. ერთადერთი შემთხვევა, როცა დრო პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოების როლში გვევლინება, არის შემთხვევა, როცა სასამართლო მიიჩნევს, რომ პირს უნდა მიესაჯოს უვადო თავისუფლების აღკვეთა, მაგრამ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო კანონი ამაში ზღუდავს.

ეს არის გამონაკლისი, როცა რეალურად დრო არის ბერკეტი, რომლის მეშვეობითაც ხდება პასუხისმგებლობის იმ ზომის დაწესება, რომელიც სასჯელის მიზნების მისაღწევად საკმარისია. უფრო კონკრეტულად, აქ საუბარია იმაზე, რომ ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნის შემთხვევაში რეალურად პირი ასეთი დანაშაულისთვის დაწესებული სასჯელისგან გათავისუფლდება იმდენად ხანგრძლივი დროს შემდეგ, რომ მის მიერ ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის შანსი უკიდურესად მცირდება. როგორც ვხედავთ, სწორედ სასჯელის მიზნებისადმი სასჯელის შესაბამისობის, აუცილებლობის და საკმარისობის პრინციპია იმის საფუძველი, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ უარი ვთქვათ უვადო თავისუფლების აღკვეთის გამოყენებაზე და ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით შემოვიფარგლოთ.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ იმ შემთხვევებში, როცა უვადო თავისუფლების აღკვეთას ხანდაზმულობის ვადის გასვლა უშლის ხელს, სასამართლო სავარაუდოდ დანიშნავს ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმუმს, თუმცა იმ

შემთხვევებში, როცა პირის ასაკიდან გამომდინარე, არ არის აუცილებელი აღნიშნული, სასამართლო უფლებამოსილია დანიშნოს მინიმუმიც.

რაც შეეხება საერთაშორისო სამართალს, ის არ იცნობს ხანდაზმულობის ვადებს,³²³ ამიტომ ყველა საერთაშორისო დანაშაული, რომელთა დამდგენ ხელშეკრულებებსაც საქართველო შეუერთდა, დროის ნებისმიერ მომენტში უნდა დაისაჯოს. ასეთი ხელშეკრულებაა ე.წ. „რომის სტატუტი“, რომელიც იცნობს ოთხ დანაშაულს: ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული, ომის დანაშაული, გენოციდი, აგრესია. ესენია უმძიმესი დანაშაულები არა მათთვის გათვალისწინებული სასჯელის ზომიდან, არამედ თვით მათი ბუნებიდან გამომდინარე. ეს დანაშაულები მსოფლიოს მშვიდობას, უშიშროებასა და კეთილდღეობას უქმნის საფრთხეს.

აღსანიშნავია, რომ „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-19 მუხლის თანახმად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი რომის სტატუტში მოცემულ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის პრინციპებს და საერთოდ საერთაშორისო სამართლის ნორმებს არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს. მათ შორის გაეროს 1968 წლის 26 ნოემბრის კონვენციას³²⁴, რომლის თანახმადაც ომისა და კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებზე პასუხისგებაში მიცემისა და სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადები არ ვრცელდება.³²⁵ საინტერესოა ისიც, რომ

³²³ იხ. Браїтний Я. М., Лукашук И. И., Недбайло П. Е., *Неотвратимость наказания нацистских преступников и срок давности*, в: «Советское государство и право, 1966, №1, 85

³²⁴ იხ. *Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity*, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2391 (XXIII) of 26 November 1968, <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/243/51/MG/NRO24351.p df?IO:36 08.03.2009>

³²⁵ რომის სტატუტისა და საქართველოს კანონმდებლობის ურთიერთმიმართების საკითხზე იხ. ტურავა მ., *სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო, რომის სტატუტთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობის კომენტარი*, თბ., 2005, 46-48

რომის სტატუტის 29-ე მუხლი კრძალავს ხანდაზმულობის ვადების გამოყენებას, ხოლო 27-ე მუხლი იმუნიტეტს პასუხისმგებლობის დამაბრკოლებელ გარემოებად არ მიიჩნევს.³²⁶

აღნიშნული დანაშაულები სცილდება შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ფარგლებს, ვინაიდან სხვა ხალხის ინტერესებსაც ხელყოფს. ამიტომაც, იმდენად, რამდენადაც საქართველოს კანონმდებლობა აღიარებს საერთაშორისო ნორმების უპირატესობას შიდა კანონმდებლობაზე, საერთაშორისო დანაშაულების დასჯის წესიც იმის მიხედვით უნდა დადგინდეს, როგორც ამას საერთაშორისო ნორმები ითხოვს. ამდენად, ეს ის შემთხვევებია, როცა ნებისმიერ დროს შეიძლება პირი დაისაჯოს ნებისმიერი სიმკაცრით, მათ შორის უვადო თავისუფლების აღკვეთით.

2.1.9. ხანდაზმულობა დანაშაულთა ერთობლიობისას

დანაშაულთა ერთობლიობის შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის ათვლის საკითხი ცალკე განხილვას მოითხოვს. ამ მხრივ განსაკუთრებით პრობლემურია განგრძობად დანაშაულთა და ერთგვაროვან დანაშაულთა ერთობლიობის შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის ათვლა. აღნიშნულს ეხება ტ. ფიშერი, რომელიც განგრძობადი ერთიანი დანაშაულისა და დანაშაულთა ერთობლიობის შემთხვევებში ხანდაზმულობის გამოთვლის წესს მიჯნავს.³²⁷ ასევე განგრძობადი დანაშაულის ცნების უარყოფის შემთხვევაში ხანდაზმულობის გამოთვლის წესს ეხება პროფ. კ. გეპერტის სტატია.³²⁸

³²⁶ იქვე, 110

³²⁷ იხ. Fischer T., *Entwicklungslinien der fortgesetzten Handlung* - „Tatbestand“ und „Typus“ in der Rechtsprechung des BGH -, NSiZ, 1992, Heft 9, 422

³²⁸ იხ. Geppert K., *Zur straf- und strafverfahrensrechtlichen Bewältigung von Serienstraftaten nach Wegfall der Rechtsfigur der „fortgesetzten Handlung“* - 1. Teil, NSiZ, 1996, Heft 2, 57-63

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადა გამოიანგარიშება თითოეული დანაშაულისათვის. საბჭოთა სამართალში აღნიშნული ფაქტი ხანდაზმულობის შეწყვეტის საფუძველი იყო და ახალი დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებიდან, რომლისთვისაც კანონით გათვალისწინებული იყო თავისუფლების აღკვეთა 2 წელზე მეტი ვადით, ორივე დანაშაულისთვის ხანდაზმულობის ვადის ათვლა თავიდან იწყებოდა.³²⁹ გდრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, იდეალური ერთობლიობის შემთხვევებში ხანდაზმულობის ვადა გამოიანგარიშებოდა ყველაზე მკაცრი მუხლის მიხედვით, მაგრამ ეს წესი უარყოფილ იქნა იმ მოტივით, რომ ხანდაზმულობის ვადის განმსაზღვრელია არა სასჯელი, არამედ დანაშაულის კატეგორია. ამიტომ ყველა დანაშაულზე დამოუკიდებელი ხანდაზმულობა შემოიღეს.

განსაკუთრებული შემთხვევა არის ხანდაზმულობის ვადის ათვლა, როცა დანაშაულთა ერთობლიობაში არის დენადი დანაშაული. ჩვეულებრივ, როცა ხალი დანაშაული წყვეტს ხანდაზმულობის ვადის დენას, მაშინ ყველა დანაშაულის შემადგენლობაზე ვადა ბოლო დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებიდან აითვლება. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბოლო შემადგენლობა დასრულებული უნდა იყოს. მაგრამ რა ვუყოთ იმ შემთხვევებს, როცა ბოლო დანაშაული დენადია? თუ ამ შემთხვევაზე გავავრცელებთ საერთო წესს, გამოვა, რომ ყველა შემადგენლობაზე პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა ბოლო დენადი დანაშაულის შემადგენლობის დასრულებიდან უნდა ავითვალოთ. ამ შემთხვევაში სავსებით შესაძლებელია წინა შემადგენლობის ხანდაზმულობის ვადა გავიდეს, სანამ დენადი დანაშაული დასრულდება. მაშინ წინა ქმედებისთვის პირს პასუხისმგებლობას ვერ დავაკისრებთ. რამდენად სწორი იქნება საკითხის ასეთი გადანყვეტა? ამ კითხვაზე პასუხი რომ გავცეთ, უნდა გავიხსე-

³²⁹ იხ. ე. სმონიკოვის დასახ. ნაშრ., 58

ნოთ, რომ ახალი დანაშაულებრივი ქმედება იმიტომ არის ხანდაზმულობის შეწყვეტის საფუძველი, რომ პირის უპასუხისმგებლობა ვლინდება. განა იგივე არ ვლინდება, როცა დენადი დანაშაული ჯერ დასრულებული არ არის? რა თქმა უნდა, ვლინდება.

პ. მშვენიერაძე ამ რთული სიტუაციიდან გამოსავალს ხედავს იმაში, რომ ხანდაზმულობის დენა ყველა დანაშაულზე უნდა დაიწყოს ბოლო დენადი დანაშაულის არა დასრულებიდან, არამედ მისი დანყებიდან.³⁰ საკითხის ასეთი გადაწყვეტაც არ არის ზუსტი, ვინაიდან დენადი დანაშაული შეიძლება ხანდაზმულობის ვადაზე მეტი ხნის განმავლობაში გრძელდებოდეს. თუ ხანდაზმულობის ვადას ავითვლით დენადი დანაშაულის დასაწყისიდან, მაშინ გამოვა, რომ ხანდაზმულობის ვადა გავა მანამ, სანამ დანაშაული შეწყდება. ამიტომ, მიგვაჩნია, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა უნდა შეწყვიტოს დენადმა დანაშაულმა იმ ეტაპზევე, როცა ის უკვე დანაშაულის შემადგენლობას იძლევა (და არ უნდა დაველოდოთ დანაშაულის დასრულებას), თუმცა ხანდაზმულობის ვადის ათვლა დენადი დანაშაულის დასრულების შემდეგ უნდა დავიწყოთ. იგივე სიტუაცია იქმნება მაშინაც, როცა ბოლო დანაშაულებრივი ქმედება განგრძობადია.

საბჭოთა კანონმდებლობის მიხედვით, რეალური და იდეალური ერთობლიობა რამდენიმე დანაშაულს ნიშნავს, ამიტომ ორივე შემთხვევაში იგივე წესი მოქმედებს: რამდენი დანაშაულიცაა, იმდენი ხანდაზმულობის ვადაა. ამისგან განსხვავებით, როგორც პ. მშვენიერაძე აღნიშნავს, არგენტინის კანონმდებლობისთვის უცხო არაა დანაშაულთა რეალური ერთობლიობისას რამდენიმე ხანდაზმულობის აღიარება, ხოლო იდეალური ერთობლიობის შემთხვევაში - უმძიმესი მუხლის ხანდაზმულობის გათვალისწინება. დანიის კანონმდებლობა იცნობს ხანდაზმულობის განსაზღვრას დანაშა-

³⁰ იხ. პ. მშვენიერაძის დასახ. ნაშრ., 244

ულთა ერთობლიობისას დანიშნული ერთიანი სასჯელით, იგივე შეიძლება ითქვას ფინეთზე.³³¹

საქართველოს კანონმდებლობით იდეალური და რეალური ერთობლიობა რამდენიმე დანაშაულს ნიშნავს, რის გამოც ამ მხრივ ორივე შემთხვევაში ერთი წესი უნდა გამოვიყენოთ. კერძოდ, ხანდაზმულობა კონკრეტული მუხლის მიხედვით უნდა ავითვალოთ. რამდენი მუხლიც ექნება სუბიექტს ბრალად წარდგენილი, იმდენი ხანდაზმულობის ვადა იარსებებს.

2.1.10. ხანდაზმულობა და არასრულწლოვანთა დანაშაულები

არასრულწლოვანთა მიერ ჩადენილ დანაშაულებთან დაკავშირებით ხანდაზმულობის ვადების გამოანგარიშების საკითხს არეგულირებს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 99-ე მუხლი, რომლის მიხედვითაც სსკ-ის 71-ე და 76-ე მუხლებით გათვალისწინებული ვადები ნახევრდება.

აღნიშნული მიდგომა ზუსტი არ უნდა იყოს. არ არის სწორი ყველა არასრულწლოვნის მიმართ ხანდაზმულობის ვადის განახევრება, ვინაიდან 2007 წლის 4 ივლისის ცვლილებების შემდეგ სსკ-ის 88-ე მუხლი აწესებს დიფერენცირებულ სასჯელებს ასაკის მიხედვით, ხოლო მე-100 მუხლი – ნასამართლობის დიფერენცირებულ ვადებს.

გამომდინარე იმ პრინციპიდან, რომ ხანდაზმულობის ვადა მაქსიმალურად უნდა შეესაბამებოდეს პასუხისმგებლობის შესაძლებელ ზომას, საკითხის უფრო ზუსტად მოსაწესრიგებლად, ხანდაზმულობის ვადის განსაზღვრის შემთხვევებშიც უნდა ვიხელმძღვანელოთ სსკ-ის 88-ე და მე-100 მუხლებით და ხანდაზმულობის ვადები ასაკობრივი ზღვარის მიხედვით განვასხვავოთ.

ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ არასრულწლოვანთა დანაშაულებზეც, ისევე, როგორც სრულწლოვანთა შემ-

³³¹ იქვე, 98

თხვევაში, ხანდაზმულობის ვადა პასუხისმგებლობის მინიმალური ზომის, ანუ სასჯელის შესაძლებელი მინიმუმისა და ნასამართლობის ვადის ჯამის ტოლი უნდა იყოს.

ყურადღება უნდა გავამახვილოთ იმაზე, რომ ეს ვადები იმოქმედებს იმ სრულწლოვანის მიმართაც, რომელმაც დანაშაულებრივი ქმედება არასრულწლოვნობის ასაკში ჩაიდინა.

2.1.11. ხანდაზმულობა და კანონის უკუძალა

2.1.11.1. ხანდაზმულობის ვადების ცვლილება კანონში

ერთ-ერთი პრობლემური საკითხია კანონის უკუძალა ხანდაზმულობის შესახებ ნორმებთან მიმართებით. ამ კუთხით თავს იჩენს ხანდაზმულობის მატერიალური და პროცესუალური ბუნებაც, ვინაიდან, როგორც ცნობილია, მატერიალური ნორმები განსაზღვრულ შემთხვევებში არ ვრცელდება უკუძალით მანამდე განხორციელებულ ქმედებებზე მაშინ, როცა პროცესუალური ნორმებთან დაკავშირებით ეს საკითხი სხვაგვარად წყდება. ამასთან, თვით მატერიალური ნორმებიც იყოფა ზოგადი და კერძო ნაწილის ნორმებად, რომელთა მიმართაც უკუძალის საკითხი პრობლემურობას ინარჩუნებს. კერძოდ, საინტერესოა, როგორ მოქმედებს კანონის უკუძალა ზოგადი ნაწილის ნორმებზე.

საუბრობს რა ხანდაზმულობის ვადების საკანონმდებლო ცვლილებაზე, ზოგი ავტორი ამბობს, რომ გამოყენებულ უნდა იქნეს ის კანონი, რომელიც ნაკლებ ვადებს ითვალისწინებს.³³² ზოგი ავტორი ამას იმით ასაბუთებს, რომ ხანდაზმულობა სასჯელის შემსუბუქების ცნებაში შეჰყავს.³³³

³³² იხ. Горановский М. А., *Давность, сроки исчисления ея и погашающая сила давности по ныне действующему уложению о наказаниях уголовных и исправительных и по уголовному уложению 22 марта 1903 года*, в: «Журналъ министерства юстици, годъ тринадцатый, №10, 1907, С-П, Сенатская

ზოგი ავტორი აღიარებს რა ხანდაზმულობის ორმაგ ბუნებას, ამბობს, რომ ხანდაზმულობის შესახებ ნორმებს აქვთ უკუძალა ნებისმიერ შემთხვევაში, ვინაიდან ისინი არ აწესებს ქმედების დასჯადობას და სასჯელს არ ამკაცრებს.³³⁴

ერთიანი აზრი ხანდაზმულობის უკუძალის საკითხთან დაკავშირებით ამერიკის პრაქტიკასა და მეცნიერთა წრეშიც არ არის. კალიფორნიის უზენაესი სასამართლოს გადანყვეტილებით 1999 წელს ხანდაზმულობა უკუძალით გავრცელდა იმ ქმედებაზე, რომლისთვისაც ცვლილების მომენტში ძველი ხანდაზმულობის ვადა უკვე გასული იყო. ეს იყო უპრეცედენტო მოვლენა, რადგან სასამართლოები აღიარებდნენ ხანდაზმულობის უკუძალას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ცვლილების მომენტში ძველი ხანდაზმულობის ვადა ჯერ გასული არ იყო.³³⁵ მაგალითად, საქმეში ბეაზელი ოჰაიოს წინააღმდეგ სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონი არ გამოიყენება უკუძალით თუ ის აუქმებს დაცვის იმ საშუალებას, რითი სარგებლობაც შეეძლო ბრალდებულს ცვლილებამდე ან მის მდგომარეობას სხვაგვარად აუარესებს. უზენაესმა სასამართლომ საქმეში კოლინზი იანგბლოდის წინააღმდეგ შეავიწროვა უკუძალის გამოყენების საზღვრები და დაადგინა, რომ უკუძალა აკრძალულია მხოლოდ მაშინ, თუ ის ეხება დანაშაულებრიობას, სასჯელის ზომასა და სახეს. ამასთან, იურისტები უკვე გასული ვადის გაგრძელებას უკავშირებენ დაცვის არსებითი უფლების დარღვევას, რის გამოც ცვლილება მატერიალურ ბუნებას იძენს, ხოლო ძველი ვადის გასვლამდე ხანდაზმულობის გაგრძელებას მიიჩნევენ უბრა-

типография, 159; Зыков В., *Об обратной силе норм общей части уголовного законодательства*, «Советская юстиция», 1973, №23, 3-10; დ. ორლოვის დასახ. ნაშრ, 134-136

³³³ იხ. Дурманов Н. Д., *Давность и погашение судимости*, М., 1939, 14

³³⁴ იხ. Ткачевский Ю. М., *Давность в советском уголовном праве*, М., 1978, 17; Ефимов М., *Давность привлечения к уголовной ответственности*, «Советская юстиция», 1967, №8, 23

³³⁵ იხ. Chadwick S. L., *Comment: the disappearing ex post facto clause and reviving time-barred prosecutions*, 30 Southwestern University Law Review, 2000, 196-198

ლოდ პროცესუალურ ცვლილებად, რის გამოც პირველის უკუძალას გამოორიციხავენ, მეორისას – არა.³³⁶

აანალიზებს რა აღნიშნულ პრაქტიკას, ს. ჩადვიკი მიიჩნევს, რომ უკუძალა უნდა აიკრძალოს მაშინაც, როცა ცვლილება არ ეხება დანაშაულსა და სასჯელს, თუმცა ბრალდებულის არსებით უფლებას არღვევს. ავტორი ხანდაზმულობის შესახებ ნორმის უკუძალით გავრცელებას უკვე ხანდაზმული ქმედებების მიმართ არ ემხრობა, ვინაიდან ხანდაზმულობის ვადის ცვლილებას უკავშირებს საზოგადოებრივი აზრის ცვლილებას და ამბობს, რომ ახალი შეხედულებები ძველ ქმედებებზე არ შეიძლება გავავრცელოთ.³³⁷

რაც შეეხება გერმანელ იურისტებს, ისინი უარს ამბობენ ნაციისტური გერმანიის დროს ჩადენილი დანაშაულის შემადგენლობების გამოძიებაზე, ვინაიდან ქმედების ჩადენის დროს მოქმედი ხანდაზმულობის ვადები გასულია, ხოლო ვადის დენის განსხვავებული წესი, რომლის მიხედვითაც გარკვეულ შემთხვევებში ვადა ჩერდება ან წყდება, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ მიიღეს.³³⁸ გერმანელი მეცნიერების მიერ ხანდაზმულობა განიხილება. როგორც პროცესუალური ცნება, რის გამოც საბჭოთა მეცნიერები გაკვირვებას ვერ მალავენ იმ ფაქტთან დაკავშირებით, რომ ნაციზმის პირობებში დანაშაულის შემადგენლობის განმახოციელებელი პირები დაუსჯელნი დარჩნენ. პროცესუალური ნორმები ხომ საპროცესო მოქმედების ჩატარების და არა დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების დროის მიხედვით მოქმედებს.³³⁹

336 იქვე, 200-204

337 იქვე, 215-217

338 ნაციზმის პერიოდში ჩადენილი დანაშაულების დასჯის აუცილებლობის შესახებ იხ. Браїнін Я. М., И. И. Лукашук, П. Е. Недбайло, *Неотвратимость наказания нацистских преступников и срок давности*, в: «Советское государство и право», 1966, №1, 85

339 იხ. Полторах А. И., *Нюрнбергский процесс и вопрос об ответственности за агрессию*, «Советское государство и право», 1965, №6; А. А. Пионтковский,

ნაციონალ-სოციალისტური დანაშაულების დასჯადობისა და მათზე ხანდაზმულობის გავრცელების პრობლემა აქტუალურია გერმანიაში მრავალი კუთხით. განსაკუთრებით ეს კანონის უკუძალის, ხანდაზმულობის პროცესუალური თუ მატერიალური ბუნების, ხანდაზმულობის შეჩერების, შეწყვეტისა და ვადის გაგრძელების საკითხებს ეხება.³⁴⁰

გერმანელ მეცნიერებში მძლავრობს აზრი, რომ ხანდაზმულობის ძველი კანონით დადგენილი ვადის გასვლის შემდეგ პირი იძენს იურიდიულ უფლებას, არ იქნეს დასჯილი, რის გამოც ამ პრინციპზე უარის თქმა სამართლებრივი სახელმწიფოს მიმართ მოქალაქის ნდობის სანინააღმდეგოდ მიმართული ქმედება იქნებოდა. ამ თეორიის მიხედვით, ხანდაზმულობის შეჩერების შესახებ ახალი ინსტრუქციები, თუ ისინი ამძიმებს პირის მდგომარეობას, არ უნდა გამოვიყენოთ, ვინაიდან ის, რაც ქმედების ჩადენისას არ იყო იურიდიული ფაქტი, არ შეიძლება ასეთად გახდეს შემდგომში, რად-

Вопросы материального уголовного права на Нюрнбергском процессе, М. 1948, 21-22

³⁴⁰ აღნიშნული საკითხი აქტუალური იყო XX საუკუნის 60-იან წლებში, თუმცა არ დაუკარგავს აქტუალობა 90-იან წლებშიც, რისი დასტურიცაა ნაშრომები: König P., *Zur Verfolgungsverjährung von SED-Unrechtstaten - Anmerkung zu OLG Frankfurt/M. vom 10. 7. 1991 - 2 Ws 88/91 (NSiZ 1991)*, NSiZ 1991, Heft 12, 566-571; Lutzgus K., *Unterbrechung, Ruher- und Verlängerung strafrechtlicher Verjährungsfristen für im Beitrittsgebiet begangene Straftaten*, NSiZ, 1994, Heft 2, 57-63; Riedel J., *"Schließbefehl" und Verjährung - Zum Problem der Strafverfolgungsverjährung bei Schußwaffengebrauch an der ehemaligen DDR-Grenze*, DiZ 1992, Heft 6, 162-169; Schlüchter E., Dutge G., *Spionage zugunsten des Rechtsvorgängerstaats als Herausforderung für die Strafrechtsdogmatik - - Zugleich Besprechung von BGH, Urteil v. 18. 10. 1995 - 3 StR 324/94*, NSiZ, 1996, Heft 10, 457-465; Schmidt, *Verjährungsprobleme bei Straftaten der Mitarbeiter des Ministeriums für Staatssicherheit der ehemaligen DDR*, NSiZ 1995 Heft 6, 262-265; Puls T., *Analoge Anwendung des § 1 Nr. 1 StGB auf Sexualstrafatbestände des DDR-StGB*, DiZ 1995 Heft 11, 392-394; Heuer V., Hans Lilie, *Laßt verjähren, was verjährt?*, DiZ 1993 Heft 12, 354-357; Sauter A., *Verjährung von SED-Unrecht Überlegungen zum gesetzgeberischen Handlungsbedarf*, DiZ 1992 Heft 6, 169-172.

გან ეს სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეას ეწინააღმდეგე-
ბა.³⁴¹

ავტორთა ის ნაწილი, რომლებიც ხანდაზმულობას მატე-
რიალურ სამართალს განაკუთვნიებს, დანაშაულის შედეგთან
დაკავშირებულ ყველა ცნებას ათავსებს ტერმინ „დასჯადო-
ბაში“, რის საფუძველზეც უარყოფს ხანდაზმულობის უკუძა-
ლას, როცა ახალი კანონი ხანდაზმულობის უფრო ხან-
გრძლივ ვადებს ითვალისწინებს.³⁴²

უ. კლუგი სამართლებრივი სახელმწიფოს ვალდებულე-
ბად მიიჩნევს ხანდაზმულობის ვადის გაგრძელებას პოლი-
ტიკური მდგომარეობით გამოწვეული დაუსჯელობის შემ-
თხვევებზე სამართლიანობის, თანასწორობის და კანონიე-
რების პრინციპიდან გამომდინარე.³⁴³

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა უნგრეთის საკონ-
სტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლის მი-
ხედვითაც უკვე გასული ხანდაზმულობის ვადის გაგრძელე-
ბა ნიშნავს, რომ ახალი კანონით სახელმწიფომ შეამცირა თა-
ვისივე უფლებამოსილების შეზღუდვის ის საზღვარი, რაც
მას წინა კანონით ჰქონდა მინიჭებული. ხანდაზმულობა ხომ
სწორედ სახელმწიფოს უფლებამოსილების შეზღუდვას ნიშ-
ნავს.³⁴⁴ აღნიშნული პოზიციიდან, უფრო მკაცრი ვადების
უკუძალით გავრცელება ხანდაზმულობის ვადების გასვლის
შემდეგ დაუშვებელია.

როგორც ა. არნდტი ამბობს, სამართლისა და რეალობის
თანადროულობის მოთხოვნიდან გამომდინარე, სახელმწი-
ფოს დასჯის უფლებამოსილების გამოყენება შეზღუდულად
გარკვეული დროის განმავლობაში შეუძლია. ავტორი ხან-
დაზმულობას დასჯადობას უკავშირებს. მისი თქმით, არა

341 იხ. შ. ციმერმანის დასახ. ნაშრ., 131, 179

342 იხ. Dreher/Tröndle, *StGB und Nebengesetze*, 47. Aufl., München, 1995, Rn. 116 zu §1; Jantsch E., *Das strafrechtliche Verjährungsproblem*, DRiZ 1968, 196-200; Lorenz M., *Strafrechtliche Verjährung und Rückwirkungsverbot*, GA 1968, 300ff.

343 იხ. უ. კლუგის დასახ. ნაშრ., 149ff

344 იხ. შ. ციმერმანის დასახ. ნაშრ., 205

აქვს მნიშვნელობა იმას, ხანდაზმულობას პროცესუალურ ბუნებას მივაკუთვნებთ, თუ - მატერიალურს, რადგან კანონის უკუძალა მაინც გამოორიცხულია, ვინაიდან ორივე შემთხვევაში კომპეტენციის გადამეტებასთან გვექნება საქმე, იქნება ეს თანადროულობის დარღვევით თუ მინიჭებული თავისუფლების დარღვევით. სწორედ დროის ფარგლებში კანონის არსებობა არის სამართლისა და რეალობის ურთიერთმიმართების გარანტი.³⁴⁵

მ. ტურავა მიიჩნევს, რომ ხანდაზმულობისა და ნასამართლობის ვადების გაქარწყლების საკითხთან დაკავშირებით ნორმებს აქვთ უკუძალა მიუხედავად იმისა, ამსუბუქებს თუ ამკაცრებს პირის სამართლებრივ მდგომარეობას. ავტორი ამტკიცებს, რომ ეს წესი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-15 მუხლს, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლს, საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლს, ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობის შესახებ გაეროს 1968 წლის კონვენციას არ ეწინააღმდეგება.³⁴⁶ ამასთან, მოცემული საკითხის ირგვლივ პრაქტიკაში არაერთგვაროვანი გადაწყვეტილებების არსებობის გამო ავტორი მის ერთმნიშვნელოვნად მონესრიგებას აუცილებლად მიიჩნევს.³⁴⁷

აღნიშნულთან დაკავშირებით საინტერესოა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის 1/1/428, 447, 459 გადაწყვეტილება, სადაც დავის საგანს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის მე-2 წინადადებასთან მიმართებით სსკ-ის მე-3 მუხლის პირველი ნაწილის კონსტიტუციურობა წარმოადგენდა. საკონსტიტუციო სასამართლომ ვრცელი მსჯელობის შედეგად კონსტიტუციური სარჩელების მოთხოვნები არ დააკმაყოფილა. მან მიიჩნია, რომ საქართველოს სსკ-ის მე-3 მუხლის პირველი ნაწილი არ

345 იხ. ა. არნდტის დასახ. ნაშრ., 14-16

346 იხ. ტურავა მ., სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო, თბ., 2005, 84

347 იხ. ტურავა მ., სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მეშვიდე გამოცემა, თბ., 2008, 35-37

არის არაკონსტიტუციური. ამასთან, სასამართლოს მითითებით, სსკ-ის მე-3 მუხლი შემდეგნაირად უნდა განიმარტოს: ხანდაზმულობის ვადის გამამკაცრებელ ნორმას უკუძალა არ უნდა მიენიჭოს, როცა ძველი ხანდაზმულობის ვადა ახალი ვადის ამოქმედების დროისათვის უკვე გასულია. ამის საფუძველია ის, რომ აღნიშნული შემთხვევა პასუხისმგებლობისა და ქმედების დანაშაულებრიობის დანესების ცნებაში შედის მისი ფართო გაგებით. ამასთან, ხანდაზმულობის ახალ ვადას უკუძალა უნდა მიენიჭოს, როცა ახალი ვადის ამოქმედებისას ძველი ვადა ჯერ ამონურული არ იყო. ეს იმიტომ, რომ ამ დროს პასუხისმგებლობის ან ქმედების დანაშაულებრიობის დანესება ან კიდევ სასჯელისა და პასუხისმგებლობის დამძიმება არა გვაქვს.³⁴⁸ საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ხანდაზმულობის შესახებ ნორმის უკუძალის განმარტება საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 ნაწილიდან გამომდინარეობს.

მიუხედავად ამ განმარტების სისწორისა, აღნიშნული საკითხის პრობლემურობას და მასთან დაკავშირებით აზრთა სხვადასხვაობის არსებობას ყველაზე ნათლად გამოხატავს ის ფაქტი, რომ მოცემული გადაწყვეტილების ხელმომწერმა საკონსტიტუციო სასამართლოს ყველა წევრმა განსხვავებული აზრი ჩამოაყალიბა. საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთ-ერთი წევრის – ქ. ერემაძის განსხვავებული აზრის თანახმად, რომელიც საკმარისად დასაბუთებულად გვეჩვენება, უნდა დაკმაყოფილდეს სარჩელების მოთხოვნები, სსკ-ის მე-3 მუხლის პირველი ნაწილის მეორე წინადადება არაკონსტიტუციურად უნდა იქნეს მიჩნეული. აღნიშნული მოსაზრება ძირითადად პასუხისმგებლობისა და სასჯელის ცნებების გამიჯვნას, კანონის სიცხადის მოთხოვნას ემყარება. ვი-

³⁴⁸ იხ. საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილება 1/1/428, 447, 459, გვ. 23-26. აღნიშნული გადაწყვეტილება მოძიებულ იქნა საკონსტიტუციო სასამართლოს ოფიციალურ ვებ გვერდზე http://www.constcourt.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=22&id=535&action=show 10.40 16.06.2009

ნაიდან სსკ-ის მე-3 მუხლი სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა, რომელთაგან თითოეულს აქვს არსებობის უფლება, ამდენად, ის არაკონსტიტუციურია. რაც შეეხება ხანდაზმულობის შესახებ ნორმის უკუძალას, ამ საკითხში ქ. ერემაძე ეთანხმება საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებას და მოითხოვს, აღნიშნული კანონით ერთმნიშვნელოვნად მოწესრიგდეს.³⁴⁹

საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთ-ერთი წევრის – ვ. გვარამიას განსხვავებული აზრის მიხედვით, მართალია სსკ-ის მე-3 მუხლი არ ეწინააღმდეგება კონსტიტუციის 42-ე მუხლს, თუმცა ის უნდა განიმარტოს შემდეგნაირად: ხანდაზმულობის ვადის გამკაცრებას არც ერთ შემთხვევაში არ უნდა მიეცეს უკუძალა, ვინაიდან კანონმა სამომავლო უფლება ისევე უნდა დაიცვას, როგორც უკვე არსებული უფლება.³⁵⁰ აღნიშნული მოსაზრება საინტერესოა სუბიექტის სასარგებლოდ საკითხის გადაწყვეტის თვალსაზრისით, რაც ახასიათებს ხანდაზმულობის ცნებას, თუმცა ასეთი აზრი არ იკითხება საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 ნაწილში, სადაც საუბარია მხოლოდ პასუხისმგებლობის დაწესებასა და პასუხისმგებლობის დამძიმებაზე. ხანდაზმულობის უკუძალის საკითხის გადაწყვეტა კი დამოკიდებულია კანონის უკუძალის შესახებ ნორმების შინაარსზე.

ხანდაზმულობასთან მიმართებით სსკ-ის მე-3 მუხლის კონსტიტუციურობის საკითხის გადასაწყვეტად პირველ რიგში უნდა გარკვეულიყო, ხანდაზმულობის ვადის გამკაცრება პასუხისმგებლობის დაწესების ცნებაში უნდა მოვიაზროთ თუ პასუხისმგებლობის დამძიმების ცნებაში. მანამდე კი უნდა აღინიშნოს, რომ კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 ნაწილის შინაარსის უკეთ გადმოსაცემად, მიგვაჩნია, უმჯობესი იქნებოდა, სიტყვები: „კანონს, თუ ის არ ამსუბუქებს ან არ აუქმებს პასუხისმგებლობას, უკუძალა არა აქვს“ შეცვლილიყო სიტყვებით: „კანონს, თუ ის ამსუბუქებს ან აუქ-

³⁴⁹ იქვე, 36, 41, 51

³⁵⁰ იქვე, 52-53

მებს პასუხისმგებლობას, უკუძალა აქვს“. შინაარსი საბოლოო ჯამში თითქმის იგივეა, თუმცა აღქმის თვალსაზრისით უფრო მარტივია და დამატებით ლოგიკური ოპერაციების ჩატარებას არ მოითხოვს.

ხანდაზმულობის ვადის დინებისას ნეგატიური პასუხისმგებლობა ჯერ დაკისრებული არ არის, ხოლო ვადის გავლის შემდეგ ის არც დგება. ამის გამო ხანდაზმულობის ვადის გაზრდა მოქმედებს მხოლოდ პასუხისმგებლობის დასაწყისის გადავადებაზე არ ხდენს რა გავლენას თვითონ პასუხისმგებლობის ვადაზე. აქედან გამომდინარე, ხანდაზმულობის ვადის გაზრდა პასუხისმგებლობის დამძიმების ცნებაში ვერ მოთავსდება.

რაც შეეხება პასუხისმგებლობის დაწესებას ქმედების კრიმინალიზაციის აზრით, ხანდაზმულობის ვადის გაზრდა არც ამ ცნებაში მოიაზრება. მაგრამ არსებობს პასუხისმგებლობის დაწესების ფართო გაგება იურიდიულად შეფასებაუნარდაკარგული ქმედების კვლავ შეფასებაუნარიანად გახდომის აზრით. ამ დროს პასუხისმგებლობა წესდება არა ზოგადად, არამედ უკვე ჩადენილ კონკრეტულ ქმედებაზე. ამ ცნებაში შედის ხანდაზმულობის ვადის გაზრდის არა ნებისმიერი შემთხვევა, არამედ მხოლოდ უკვე დასრულებული ვადის გაზრდა, თუმცა პასუხისმგებლობის დაწესების ცნების ვინრო ინტერპრეტაცია ისევე ლეგიტიმურია, როგორც ფართო ინტერპრეტაცია.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, „სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას, ან ამსუბუქებს სასჯელს აქვს უკუძალა. სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აწესებს ქმედების დანაშაულებრიობას, ან ამკაცრებს სასჯელს უკუძალა არა აქვს.“ ვინაიდან ხანდაზმულობის ვადის გამკაცრება არ ამძიმებს პასუხისმგებლობას, ბუნებრივია, ის ვერც სასჯელს დაამძიმებს. ხოლო ქმედების დანაშაულებრიობის დაწესების ცნებაში ხანდაზმულობა იმავე დათქმით შედის, რა დათქმითაც პასუხისმგებლობის დაწესების ცნებაში.

ყოველივე აღნიშნულის შედეგად, ჩვენ ვეთანხმებით საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებას ხანდაზმულობის შესახებ ნორმის უკუძალასთან დაკავშირებით.

გადაწყვეტილების ამ სახით მიღების საფუძველი პასუხისმგებლობისა და სასჯელის, ისევე, როგორც პასუხისმგებლობისა და დანაშაულებრიობის ცნებების გაიგივება გახდა. აღნიშნულთან დაკავშირებით, სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმების ანალიზის საფუძველზე, დამაჯერებელი და დასაბუთებული პოზიციაა გამოხატული ქ. ერემაძის განსხვავებულ აზრში, სადაც ხაზგასმულია, რომ პასუხისმგებლობა უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე სასჯელი.³⁵¹ აქვე შეიძლება ერთი საკითხის გარკვევა: ფორმა არის ის, რაშიც შინაარსი ვლინდება. თუ ვიტყვით, რომ სასჯელი პასუხისმგებლობის გამოვლენის ფორმაა, მაშინ იქმნება საშიშროება ამ ორი ცნების გაიგივებისა მიუხედავად იმისა, პასუხისმგებლობის სხვა ფორმებზე მივუთითებთ თუ არა. სინამდვილეში პასუხისმგებლობა მხოლოდ სასჯელში არასდროს ვლინდება. სასჯელი არის პასუხისმგებლობის გამოვლენის ფორმის ერთ-ერთი შესაძლებელი ელემენტი.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რაც დადგა სასამართლოს წინაშე, არის ის, ხანდაზმულობის ცნება პასუხისმგებლობის ცნებაში შედის თუ არა.³⁵² საკითხის ასე დაყენება არასწორია, რადგან ხანდაზმულობა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებაა და როგორ შეიძლება ის იმ ცნების შემადგენელი ნაწილი იყოს, რომელსაც გამომრიცხავს? ხანდაზმულობის ვადის განმავლობაში პირს პასუხისმგებლობა არ აკისრია და სწორედ ამიტომ არის, რომ ვადის გასვლის შემდეგ პასუხისმგებლობის დაკისრების გამომრიცხვა შესაძლებელია. ამიტომ, ხანდაზმულობა არ შედის პასუხისმგებლობის ცნებაში. უმჯობესი იყო საკითხის დაყენება შემდეგნაირად: ხანდაზმულობის ვადის დამძიმება პასუხისმგებლობის დაწესების ცნებაში ხომ არ შედის. აღნიშნულ სა-

351 იქვე, 39

352 იქვე, 6, 39-40

კითხზე იმსჯელა სასამართლომ და დასაბუთებული პასუხი გასცა.³⁵³

მეტად საინტერესოა კანონის უკუძალის საფუძვლის შესახებ მოპასუხის წარმომადგენელთა განცხადება, რომლის მიხედვითაც უკუძალის საფუძველია მხოლოდ რეალურად ანმყოში არსებული სამართლებრივი ურთიერთობა. ისინი ხანდაზმულობის შესახებ ნორმის მიერ მოწესრიგებულ სამართლებრივ ურთიერთობად ასახელებენ პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების ურთიერთობას, რაც მხოლოდ ვადის ამონურვის შემდეგ დგება. ამიტომ ხანდაზმულობის ვადის ამონურვამდე აღნიშნული ვადის გაგრძელება კანონის უკუძალის საკითხს არ წამოჭრის.³⁵⁴ ამ დროს ბოლოს დაწესებული ვადა მოქმედებს. აღნიშნული პოზიცია საყურადღებოა იმ მხრივ, რომ ის ადასტურებს ხანდაზმულობისა და სამართლებრივი ურთიერთობის მიმართების საკითხს, რაზეც შესაბამის პარაგრაფებში ვრცლად ვისაუბრეთ.

კერძოდ, რომ ხანდაზმულობის შესახებ ნორმა არის წამახალისებელი ნორმა და ის განსაზღვრული ქცევის შედეგად სამართლებრივ ურთიერთობაში დაბრუნების დაპირებით ზემოქმედებს ფაქტობრივი შესაძლებლობის სფეროში მოქმედ სუბიექტზე, რომ ამ უკანასკნელმა ხანდაზმულობის ვადის განმავლობაში არ ჩაიდინოს ახალი დანაშაულებრივი ქმედება და ამ გზით ძველი ქმედებაც დავინყებას მიეცეს. აღნიშნული დაპირების არსი პირისათვის მომავალში ხელშეუხებლობის უფლების მინიჭებაში მდგომარეობს. უფლება კი სუბიექტს მხოლოდ სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში აქვს. ამიტომაც არის, რომ ხანდაზმულობის შესახებ ნორმა სამართლებრივი ურთიერთობის გარეთ მყოფ ქმედების სუბიექტს სამართლებრივ ურთიერთობაში დაბრუნებას პირდება. ხოლო ძველი ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე ახალი ხანდაზმულობის ვადის დაწესებისას ნებისმიერ შემთხვევაში ახალი ვადის ამოქმედების დებულება 2 საფუძ-

³⁵³ იქვე. 14-15

³⁵⁴ იქვე. 8

ველს ემყარება: 1. კანონის უკუძალა მხოლოდ რეალურ სამართლებრივ ურთიერთობაზე შეიძლება გავრცელდეს; 2. ხანდაზმულობის ვადის დინებისას არ არსებობს რაიმე სამართლებრივი ურთიერთობა, რომელსაც ხანდაზმულობის შესახებ ნორმა მოაწესრიგებდა.

ჩვენი აზრით, ხანდაზმულობის ვადების ცვლილება დამოუკიდებლად კი არ უნდა მოხდეს, არამედ კოდექსის კერძო ნაწილში ცვლილებების შეტანის პარალელურად. ეს დასკვნა გამომდინარეობს იქიდან, რომ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა დანაშაულთა კატეგორიის ფარგლებში სასჯელის მინიმუმის მიხედვით ნასამართლობის ვადების გათვალისწინებით უნდა აიგოს. ამის შედეგად, თუ კოდექსის კერძო ნაწილში შესული ცვლილებების შედეგად რომელიმე დანაშაულის კატეგორია შეიცვლება, ეს ხანდაზმულობის ვადების ცვლილებებსაც ავტომატურად გამოიწვევს. ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობის ნორმის გამოყენება დამოკიდებულია კერძო ნაწილის ნორმის გამოყენებაზე.

აღნიშნულის გარდა, სავსებით მოსალოდნელია კანონმდებლის მიერ ხანდაზმულობის ვადის ათვლის წესის შეცვლა ისე, რომ ახალი წესი იმავე დანაშაულებისთვის უფრო მსუბუქ ან მკაცრ ვადას ადგენდეს. ასეთ ვითარებაში, ვფიქრობთ, გამოყენებულ უნდა იქნეს ახალი ნორმა მიუხედავად იმისა, ამძიმებს ის პირის მდგომარეობას, თუ - ამსუბუქებს.

აღნიშნულისაგან განსხვავებით, როცა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ძველი ვადები უკვე გავიდა და ახალმა კანონმა ამის შემდეგ დააწესა უფრო ხანგრძლივი ვადები, ეს შემთხვევები ძალიან ჰგავს ქმედების კრიმინალიზაციას, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ აქ მხოლოდ უკვე განხორციელებულ ერთ კონკრეტულ ქმედებასთან გვაქვს საქმე. მაგრამ ორივე შემთხვევაში კანონი აძლევს სასამართლოს უფლებას, დასაჯოს პირი, რომლის დასჯაც აღნიშნული ცვლილების გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა. ამ მოსაზრებიდან გამომდინარე, ისეთი შემთხვევები, როცა უკვე გასული ხანდაზმულობის ვადის შემდეგ წესდება ახალი, უფრო მკაცრი ხანდაზმულობის ვადა, კრიმინალიზაციას უნდა გაუ-

თანაბრდეს. ამის საფუძველზე კი უნდა ვალიაროთ, რომ უკვე გასული ხანდაზმულობის ვადის შემდეგ მოცემული ქმედებისათვის პირის პასუხისგებაში მიცემა ყოვლად დაუშვებელია.

ამ მხრივ უნდა გავიზიაროთ გერმანელი იურისტების მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც პირის დასჯა სახელმწიფოს მიერ თვითშეზღუდვის პრინციპის დარღვევა, ასევე სახელმწიფოს მიმართ პირის ნდობის გაქარწყლება იქნებოდა. ასეთ ვითარებაში კი ხანდაზმულობის არსებობასაც აზრი დაეკარგება, ვინაიდან ახალი დანაშაულისაგან შემაკავებელ ფუნქციას ის უკვე აღარ შეასრულებს. ჩვენს დასკვნას აძლიერებს „კაცობრიობისა და ომის დანაშაულების მიმართ ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობის შესახებ“ ევროპის კონვენციის მე-2 მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის მიხედვითაც „კონვენციის დებულებები ვრცელდება იმ სამართალდარღვევათა მიმართაც, რომლებიც ჩადენილ იქნა კონვენციის მიღებამდე, თუ ძველი ხანდაზმულობის ვადა ამ მომენტამდე ჯერ არ გასულა.“³⁵⁵

აქვე უნდა განვიხილოთ ის შემთხვევები, როცა, მართალია, ხანდაზმულობის ვადები არ მკაცრდება, თუმცა ხანდაზმულობის შეჩერებისა და შეწყვეტის ახალი წესები დგინდება და ამის საფუძველზე პირის დასჯა უკვე ისევ შესაძლებელი ხდება. ასეთ შემთხვევაში სრულიად ვეთანხმებით გერმანელ მეცნიერებს, რომლებიც მიიჩნევენ, რომ ის მოვლენა, რომელიც ადრე არ ასრულებდა იურიდიული ფაქტის ფუნქციას, არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს უკუძალით, თუმცა ერთი დათქმით: ხანდაზმულობის ვადის შემაჩერებელი ახალი გარემოება თვით სუბიექტის ქმედებას უნდა ეხებოდეს. ეს ისევ და ისევ სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეას და სახელმწიფოს მიმართ სუბიექტის ნდობას უკავშირდება. აქვე უნდა გავითვალისწინოთ, რომ სავსებით შესაძლებელია, ამ

³⁵⁵ EUROPEAN CONVENTION ON THE NON-APPLICABILITY OF STATUTORY LIMITATION TO CRIMES AGAINST HUMANITY AND WAR CRIMES, Strasbourg, 25.I.1974,

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/082.doc> 10 :32 08.03.2009

ქმედების ჩადენის მომენტში მას რომ ჰქონოდა იურიდიული ფაქტის მნიშვნელობა, სუბიექტს მისი ჩადენისაგან თავი შეეკავებინა.

ამასთან, თუ კოდექსი გარემოებად, რომელიც წყვეტს ან აჩერებს ხანდაზმულობის ვადის დენას, დაასახელებს ისეთ ქმედებას, რომელიც ანმყოშიც გრძელდება, მაშინ აღნიშნულ გარემოებას ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის ფუნქცია უნდა მიენიჭოს ამ ცვლილების კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტიდან, ვინაიდან სუბიექტს შეუძლია ნებისმიერ დროს შეწყვიტოს ეს ქმედება, თუ მას არ უნდა ხანდაზმულობის ვადის დენას ხელი შეუშალოს.

რაც შეეხება ხანდაზმულობის ვადის შემაჩერებელ გარემოებად ისეთი მოვლენების გათვალისწინებას, რაც არ არის დაკავშირებული სუბიექტის ქმედებასთან, მის ნებასთან, მათი გავრცელება უკუძალით დასაშვებად მიგვაჩნია სანამ ხანდაზმულობის ვადა გავა, ვინაიდან მათი თავიდან აცილება სუბიექტს მაინც არ შეეძლო.

ხანდაზმულობის ვადის შეჩერების ანალოგიურად უნდა გადაწყდეს ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის შემთხვევებიც, რის გამოც მათზე ცალკე არ შევჩერდებით.

ბოლოს, განვიხილავთ ისეთ შემთხვევებს, როცა ცალკე ხანდაზმულობის ვადა გარკვეული დანაშაულებისათვის წესდება. ეს შემთხვევები ხანდაზმულობის ვადის გაგრძელების ანალოგიურად უნდა გავიაზროთ. კერძოდ, თუ, მაგალითად, აღნიშნული დანაშაულებისთვის უფრო მკაცრი ვადები დაწესდება, ვიდრე იგივე დანაშაულისთვის აქამდე იყო გათვალისწინებული, ახალი ვადა გავრცელდება ძველ ქმედებებზე მიუხედავად იმისა, აგრძელებს თუ ამოკლებს ვადის ხანგრძლივობას, თუ ძველი ვადა ჯერ ამონურული არ არის.

2.1.11.2. ცვლილებები კოდექსის კერძო ნაწილში და ხანდაზმულობა

სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის ნორმების უკუძალასთან შედარებით მარტივად წყდება კოდექსის კერძო ნაწილში განხორციელებული ცვლილებების შედეგად ხანდაზმულობის ვადების გამოყენების საკითხი.

მ. ეფიმოვის მტკიცებით, კოდექსის კერძო ნაწილში სასჯელის შემსუბუქების შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადა ახალი კანონის მიხედვით გამოიანგარიშება, ხოლო გამკაცრების შემთხვევაში – ძველი კანონის მიხედვით.³⁵⁶ იმავე პოზიციაზე დგას ე. ფონ ბუბნოფი, რომლის აზრითაც, დანაშაულისათვის სასჯელის გამკაცრებისას, თუ ხანდაზმულობის ვადაც იზრდება ამის გამო, ხანდაზმულობის ძველი ვადა გამოიყენება.³⁵⁷

აქ აუცილებლად უნდა განვმარტოთ, რომ ძველი კანონი გამოიყენება დანაშაულის კატეგორიასთან და სასჯელთან მიმართებით და ამ ძველი კანონით განსაზღვრული კატეგორიისა და სასჯელის შესაბამისად უნდა შეირჩეს ხანდაზმულობის ვადა ახალ კანონში გათვალისწინებული ვადებიდან, თუ ძველი ვადა ჯერ გასული არ არის.

³⁵⁶ იხ. მ. ეფიმოვის დასახ. ნაშრ., 22

³⁵⁷ იხ. von Bubnoff E., *Rechtsfolgen einer nach den Verfahrensgegebenheiten im Inland eingetretenen Strafverfolgungsverjährung bei vertragslosem Auslieferungsverkehr*, NStZ, 1987, Heft 8, 354- 355

§ 2.2. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა

2.2.1. ვადების დიფერენციაცია

სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის საფუძველია ის, რომ განაჩენი არ იქნა დროულად მიქცეული აღსასრულებლად ან მიექცა აღსასრულებლად, თუმცა მისი აღსრულება რეალურად არ დაწყებულა. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენისას უკვე დანიშნულ კონკრეტულ სასჯელთან გვაქვს საქმე. ამდენად, დგას საკითხი, რა პრინციპით უნდა მოხდეს სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადების დიფერენციაცია: დანაშაულთა კატეგორიზაციის მიხედვით, როგორც ეს პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის შემთხვევაშია, თუ - უკვე დანიშნული სასჯელის ზომის მიხედვით?

ვინაიდან სასჯელის მიზნების მიღწევის სასამართლოს მიერ შერჩეული ოპტიმალური გზა - კონკრეტული სასჯელი უკვე არჩეულია, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა სწორედ მას უნდა დაუკავშირდეს. თუ ასე არ მოვიქცევით, გამოვა, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა დანაშაულთა კატეგორიების მიხედვით შესაძლებელი სასჯელის მინიმუმის (ჩვენს მიერ შემოთავაზებული მოდელის შესაბამისად) ან მაქსიმუმის (ამჟამად მოქმედი მოდელის შესაბამისად) მიხედვით განისაზღვრება. ორივე გზა უსამართლო შედეგისაკენ მიგვიყვანს, ვინაიდან, ერთ შემთხვევაში, გამოვა, რომ სასჯელის მოხდის გარეშე სასჯელის მიზნები მიიღწევა უფრო მალე, ვიდრე სასჯელის მოხდის ვითარებაში მიიღწეოდა. მეორე შემთხვევაში კი ხანდაზმულობის ვადა უფრო ხანგრძლივი ინება, ვიდრე დანიშნული სასჯელი, რაც პირის სასარგებლოდ გადაწყვეტილების მიღების პრინციპს ეწინააღმდეგება. ამდენად, საკითხის სწორ გადაწყვეტად დანიშნული სასჯელის ვადასთან სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის მისადაგება გვესახება.

სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადების განსაზღვრის საკითხისათვის მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინება, რომ სასჯელის ვადაში ნასამართლობის ვადა არ შედის. აღნიშნულის გამო სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადების დადგენისას არ უნდა იქნეს გათვალისწინებული ნასამართლობის ვადები, როგორც ამას ი. ტკაჩევსკი აღნიშნავს³⁵⁸ და ის დანიშნული სასჯელის ტოლი უნდა იყოს.

აღნიშნულთან დაკავშირებით ყურადღებას დანაშაულთა ერთობლიობის პრობლემა იპყრობს. თუ ამ ვითარებაში ხანდაზმულობის ვადას გამოვითვლიდით დანაშაულის კატეგორიის მიხედვით, გამოვიდოდა, რომ სსკ-ის 273-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულებრივი ქმედების ხუთჯერ ჩადენის შემთხვევაში (ასეთი ფაქტები პრაქტიკაში არც ისე ცოტაა) ქმედების სუბიექტს თუ განესაზღვრა სასჯელის სახით 5 წლით თავისუფლების აღკვეთა (თითოეული ქმედებისთვის 1 წლით თავისუფლების აღკვეთა), სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა 5 წელზე გაცილებით ადრე გავა (როგორც მოქმედი სსკ-ის 76-ე მუხლის თანახმად, ასევე პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ჩვენს მიერ შემოთავაზებული სქემის მიხედვითაც). ეს, რა თქმა უნდა, არ იქნებოდა საკითხის სწორი გადაწყვეტა და სამართლიანობის გრძნობაზე მეტად დაუსჯელობის შეგრძნებას გააღვივებდა.

როცა დანაშაულთა ერთობლიობით დანიშნულია რამდენიმე სასჯელი და ისინი შეკრებილია სსკ-ის 59-ე მუხლის გამოყენებით, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა საბოლოოდ დანიშნული სასჯელის ზომის ტოლი უნდა იყოს. ერთი განაჩენით დანიშნული რამდენიმე სახის სასჯელის შემთხვევაში სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა სასჯელის თითოეული სახისათვის ცალ-ცალკე უნდა იქნეს გამოანგარიშებული. ამასთან, სასჯელის სახედ როცა ისეთი ღონისძიება ინიშნება, რომელიც არ არის დაკავშირებული რაიმე ვადასთან, მაგალითად ჯარიმა, ქონების ჩამორთმევა, ამ შემთხვევებისთვის ხანდაზმულობის სპეციალურად დად-

358 იხ. Ткачевский Ю. М., *Давность в советском уголовном праве*, 82

გენილი ვადა უნდა იქნეს გათვალისწინებული. ასეთ ვადად პირობით 6 თვე შეიძლება მივიჩნიოთ.

2.2.2. საწყისი მომენტი

საქართველოს სსკ-ის 76-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის მიხედვით, მსჯავრდებული თავისუფლდება სასჯელის მოხდისგან, თუ კანონიერ ძალაში შესული გამამტყუნებელი განაჩენი არ აღსრულებულა ორი წლის განმავლობაში იმ დანაშაულის ჩადენიდან, რომლისთვისაც ამ კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული მაქსიმალური სასჯელი ორი წლით თავისუფლების აღკვეთას არ აღემატება.

თავიდანვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ აქ გამოყენებული ტერმინი „დანაშაულის ჩადენიდან“ გაუგებრობების საფუძველია. დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებიდან განაჩენამდე პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა მიედინება. ორი სახის ხანდაზმულობის ვადის პარალელურად დენა კი დაუშვებელია, რადგან მათი გაიგივების საშიშროება იქმნება. აღნიშნული გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია „დანაშაულის ჩადენის“ ნაცვლად კოდექსში „გამამტყუნებელი განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლა“ ჩაინეროს.

ამ მიმართებით განსხვავებული საკანონმდებლო რედაქცია გვხვდება სსკ-ის 76-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ბ“-„დ“ ქვეპუნქტებში, სადაც არა დანაშაულის ჩადენა, არამედ მსჯავრდებაა ნახსენები. ამასთან, ხანდაზმულობის დენის დასაწყისად მითითებულია არა მსჯავრდების მომენტი, არამედ ზოგადად და ბუნდოვნად არის მითითებული, რომ სასჯელის ხანდაზმულობაა ექვსი წელი ნაკლებად მძიმე დანაშაულისთვის მსჯავრდების დროს; ათი წელი მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდების დროს; თხუთმეტი წელი განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის მსჯავრდების დროს.

საქართველოს სსსკ-ის 602-ე მუხლის მოქმედი რედაქცია ადგენს, რომ განაჩენი კანონიერ ძალაში მისი მიღებისთანავე

შედის. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა დაიწყოს განაჩენის მიღებიდან. ამასთან, იმ სასჯელის ნაწილში, რომლის აღსრულება იწყება მოგვიანებით და არა განაჩენის მიღებისთანავე, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენაც მოგვიანებით დაიწყება. მაგალითად, დამატებითი სასჯელის სახით თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევის შემთხვევაში.

აღნიშნულთან დაკავშირებით საინტერესოა შემდეგი შემთხვევა: თბილისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სააპელაციო პალატის 2002 წლის 24 აპრილის განაჩენით ა ცნობილ იქნა დამნაშავედ ქალის მოტაცებაში მასთან ქორწინების მიზნით, დანაშაული, გათვალისწინებული სსკ-ის 134-ე მუხლით (1960 წლის რედაქცია) და მიესაჯა თავისუფლების აღკვეთა 1 წლით და 6 თვით. აღნიშნული განაჩენი უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საკასაციო პალატის 2002 წლის 27 ივნისის განჩინებით უცვლელად იქნა დატოვებული. ყვარლის რაიონულმა სასამართლომ განკარგულება განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევის შესახებ შინაგან საქმეთა რაიონულ სამმართველოს მსჯავრდებულის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით 2002 წლის 17 ივლისს გაუგზავნა. აღნიშნულის მიუხედავად 2008 წლის 1 ივლისამდე მოცემული განაჩენის აღსრულება არ მომხდარა. აღნიშნულის პარალელურად, მსჯავრდებულის ინტერესების დამცველმა ადვოკატმა მიმართა ყვარლის რაიონულ სასამართლოს სასჯელის გადავადების თხოვნით, რაც 2004 წლის 19 ოქტომბრის დადგენილებით არ დაკმაყოფილდა. აღნიშნული დადგენილება გასაჩივრდა სააპელაციო სასამართლოში, რომელმაც, 2008 წლის 1 ივლისის განჩინებით მსჯავრდებული სასჯელის მოხდისაგან სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო გაათავისუფლა. ამასთან, სააპელაციო პალატამ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა საქმეზე საბოლოო განაჩენის

კანონიერ ძალაში შესვლის დღიდან - 2002 წლის 27 ივნისიდან გამოიანგარიშა.³⁵⁹

აღნიშნული გადაწყვეტილების გამოტანის საფუძველი გახდა ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე შს ორგანოების მიერ მსჯავრდებულის დაკავებისა და სასჯელალსრულების დაწესებულებაში შესახლების შეუსრულებლობა.

ჩვენ ვამართლებთ სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას იმ მიმართებით, რომ მან სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა გამოიანგარიშა საბოლოო გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის დღიდან და არა დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელების დღიდან, ვინაიდან აქ საქმე გვაქვს სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობასთან, რაც იმ დროიდან უნდა გამოითვალოს, რა დროიდანაც სასჯელის ვადები აითვლება. ამასთან, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადაშიც უნდა ჩაითვალოს ის ვადები, რომლებიც ჩვეულებრივ სასჯელის ვადაში ითვლება (იგულისხმება პატიმრობის ვადები).

ჰ. იეშეკისა და ტ. ვაიგენდის აზრით, სასჯელთა შეკრების შემთხვევაში სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა დაიწყოს იმ გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტიდან, რომლითაც სასჯელების საერთო სასჯელის დანიშვნა მოხდა.³⁶⁰

სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა ცალკეულ სასჯელებს უნდა დაუკავშირდეს. ეს იმას ნიშნავს, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა თითოეული სასჯელისთვის ცალ-ცალკე უნდა იქნეს გამოანგარიშებული.

2.2.3. ვადის დენის შეჩერება

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერ-

³⁵⁹ იხ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2008 წლის 1 ივლისის განჩინება 9/ბ-37-08

³⁶⁰ იხ. ჰ-ჰ იეშეკისა და ტ. ვაიგენდის დასახ. ნაშრ., 918

რების საკითხი ცალკე განხილვას იმსახურებს. საუბრობენ რა აღნიშნულ პრობლემაზე გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, ვადის დენის შეჩერების საფუძველი, ჰ. იეშეკისა და ტ. ვაიგენდის მიხედვით, არის პირობით ვადამდე გათავისუფლება, ჯარიმის გადახდის გადავადება. ამასთან, თუ პირი საზღვარგარეთ იმყოფება და შეუძლებელია მისი მოყვანა, აღმასრულებელ სასამართლოს შეუძლია სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა ერთჯერადად ნახევარი ვადით გააგრძელოს.³⁶¹

საქართველოს სსკ-ის 76-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა შეჩერდება, თუ მსჯავრდებულმა სასჯელის მოხდას თავი აარიდა. ამ შემთხვევაში სასჯელის ვადის დინება მსჯავრდებულის დაკავების ან ბრალის აღიარებით გამოცხადების მომენტიდან განახლდება. ხანდაზმულობის ვადაში ჩაითვლება სასჯელის მოხდისაგან თავის არიდებამდე გასული დრო. აღნიშნული რედაქციით მოცემული ნაწილის არსებობა მიუღებელია ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენისას ბრალი უკვე სასამართლოს მიერ დადგენილია და კოდექსში ბრალის აღიარებით გამოცხადების შესახებ მითითება გაუგებრობას უნდა მივანეროთ, თუმცა პრობლემა ამით არ ამოიწურება. დასაზუსტებელია ერთი საკითხი: თავის არიდებამდე სასჯელი აღსრულების პროცესში იყო თუ არა? თუ სასჯელი ჯერ არ აღსრულებულა, მაშინ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა მიედინება, წინააღმდეგ შემთხვევაში – არა.

მსჯავრდებულის მიმალვასთან დაკავშირებით უნდა განვიხილოთ შემდეგი შემთხვევა პრაქტიკიდან: განსასჯელი აესწრებოდა რაიონული სასამართლოს სხდომებს, მაგრამ ის არ გამოცხადდა ბოლო სხდომაზე, სადაც დადგა გამამტყუნებელი განაჩენი მის მიმართ და მას დაუსწრებლად სასჯელად თავისუფლების აღკვეთა შეუფარდეს. ამიტომ განაჩენის დადგენიდან მსჯავრდებულის დაკავებამდე ფორმალუ-

³⁶¹ იქვე

რად მსჯავრდებულის მიმართ ძებნა გამოცხადებული არ იყო.³⁶² მსგავსი შემთხვევები პრაქტიკაში ხდება, რის გამოც დგას საკითხი: ამ დროს სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა მიედინება თუ არა? როგორც ვხედავთ, პირველი ინსტანციის სასამართლოს განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლისთანავე მისი აღსრულება არ დაწყებულა. ასეთ ვითარებაში, რა თქმა უნდა, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა მიედინება და სასჯელის მოხდისათვის თავის არიდება არა გვაქვს. თავის არიდება ხანდაზმულობის ვადის დენას აჩერებს. თავის არიდება კი უნდა გამოიხატოს რაიმე ისეთ აქტში, რომელიც ოფიციალურად ადასტურებს, რომ თავის არიდების გამო მსჯავრდებულის მიმართ სასჯელის აღსრულება შეუძლებელია. ასეთი შეიძლება იყოს, სსსკ-ის 606¹-ე მუხლის შესაბამისად, სასამართლოს მიერ მსჯავრდებულის მიმართ ძებნის გამოცხადება.

აქვე შეიძლება გავიხსენოთ შემთხვევა ქალის მოტაცებაში ა-ს მსჯავრდებასთან დაკავშირებით, როცა უზენაესმა სასამართლომ საბოლოო გადაწყვეტილება 2002 წლის 27 ივნისს მიიღო. ყვარლის რაიონულმა სასამართლომ განკარგულება განაჩენის აღსასრულებლად მიქცევის შესახებ შინაგან საქმეთა რაიონულ სამმართველოს მსჯავრდებულის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით 2002 წლის 17 ივლისს გაუგზავნა. აღნიშნულის მიუხედავად 2008 წლის 1 ივლისამდე მოცემული განაჩენის აღსრულება არ მომხდარა.

მოცემულ მაგალითთან დაკავშირებით საინტერესოა ერთი საკითხი: აღნიშნული შემთხვევის მსჯავრდებულის მიმალვად მიჩნევა შეიძლება თუ არა? ამ კითხვას უარყოფითი პასუხი უნდა გაეცეს შემდეგ გარემოებათა გამო: პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის შემთხვევაში პირის მიმალვის საფუძველია მის მიერ საპროცესო მოვალეობების დარღვევა მაშინ, როცა თავისუფლების აღკვეთის მისჯის შემთხვევაში პირი არ არის ვალდებული, სასჯელი თვითონ აღასრულოს.

³⁶² იხ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის განაჩენი 1/ბ-1291-08

ეს პროცედურა შესაბამისმა სახელმწიფო ორგანომ უნდა განახორციელოს, ამ შემთხვევაში შინაგან საქმეთა სამინისტროს ტერიტორიულმა ორგანომ. აღნიშნული ორგანოს მიერ მისი დაკავების შეუძლებლობა არ შეიძლება იურიდიულ მიმალვას გაუტოლდეს. ის უფრო ფაქტობრივი მიმალვის შემთხვევას ჰგავს, რასაც არანაირი იურიდიული მნიშვნელობა არ ენიჭება. ამიტომაც ეს შემთხვევა უნდა განვასხვავოთ იმ ვითარებისგან, როცა პირს განაჩენით სასჯელის სახით გარკვეული მოვალეობა დაეკისრება. მაგალითად, პრობაციის ბიუროში გამოცხადება და მსჯავრდებული აღნიშნული მოვალეობის შესრულებას თავს აარიდებს. ამ შემთხვევაში ძებნის გამოცხადების იურიდიული საფუძველიც არსებობს. ეს კი, თავის მხრივ ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერების საფუძველია.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ძებნილი განსასჯელის მიმართ პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა ჩერდება, მაგრამ დაუსწრებელი განაჩენის დადგენის შემდეგ ითვლება რომ პირი სასჯელის მოხდას თავს არიდებს? ამ კითხვას უარყოფითი პასუხი უნდა გაეცეს ერთი მარტივი მიზეზის გამო: მსჯავრდებულმა თავი შეიძლება აარიდოს სასჯელის იმ სახის თუ ფორმის მოხდას, რომლის აღსრულებაც მისი მოვალეობაა. ასეთია, მაგალითად პირობითი მსჯავრის დროს მოვალეობა, პრობაციის ბიუროში რეგულარულად გამოცხადდეს. მაგრამ განა სასამართლო პროცესზე გამოცხადების მოვალეობის დარღვევა, რის გამოც გამოცხადდა ძებნა სასჯელისგან თავის არიდებად შეიძლება ჩაითვალოს? რა თქმა უნდა, არა. მაშინ უნდა გაკეთდეს ერთი დასკვნა: ძებნილი განსასჯელი არ არის იმ მსჯავრდებულის იდენტური, რომელიც სასჯელის მოხდას თავს არიდებს. ამიტომაც ძებნილი განსასჯელის მიმართ, რომელიც დაუსწრებლად გასამართლდა, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენა კი არ ჩერდება, არამედ ჩვეულებრივი წესით გრძელდება.

სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის შეჩერების საფუძველად კანონმდებელმა თვით მსჯავრდებულის ქმედების

საფუძველზე სასჯელის აღსრულების შეუძლებლობა უნდა გაითვალისწინოს. რაც შეეხება მსჯავრდებულის მიერ სასჯელის მოხდისათვის თავის არიდებას მანამდე სასჯელის აღსრულების პროცესში ყოფნის დროს, ამ შემთხვევებში თავის არიდება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადას კი არ აჩერებს, არამედ სასჯელის ვადას. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა პირობითი მსჯავრისა და სასჯელისაგან პირობით გათავისუფლების მაგალითები. ამ დროის განმავლობაში სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა კი არ ჩერდება, არამედ მიედინება. ამას ადასტურებს სსკ-ის 74-ე მუხლის მე-4 ნაწილიც, რომლის მიხედვითაც სასჯელის გადავადებისას ხანდაზმულობის ვადა დენას განაგრძობს.

თუ გადავადებამდე სასჯელი არ აღსრულებულა (მაგალითად ჯარიმის შემთხვევაში), ამ შემთხვევაში სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა სასჯელის გადავადებამდეც მიედინება. მაშინ სასჯელის გადავადება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენის დაწყებას ვერ გამოიწვევს. ამასთან, ის ვადის დენას არც შეაჩერებს. ამის თქმის საფუძველს გვაძლევს სსკ-ის 74-ე მუხლის მე-4 ნაწილი, რომლის მიხედვითაც იმათ, ვის მიმართაც საქმე შეწყდა მძიმე ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო, კვლავ შეიძლება დაეკისროთ პასუხისმგებლობა და დაენიშნოთ სასჯელი გამოჯანმრთელების შემდეგ, თუ პასუხისმგებაში მიცემის ან სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა არ არის გასული. ამიტომ ასეთ ვითარებაში სასჯელის გადავადება არ ახდენს გავლენას ხანდაზმულობის ვადის დენაზე და ვადა დენას განაგრძობს.

აქვე უნდა ითქვას, რომ მსჯავრდებულის ირიდიული მიმალვის გარდა სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენა ასევე სასჯელის აღსრულების დაწყებამ უნდა შეაჩეროს. ეს გარემოება ვადის დენის შეჩერების საფუძველი უნდა იყოს და არა შეწყვეტის, რადგან სასჯელის აღსრულების შეწყვეტის შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა განახლდეს.

2.2.4. ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტა

სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ ი. ტკაჩევსკის შეხედულებით, ხანდაზმულობის ვადის დენას უნდა წყვეტდეს ახალი დანაშაულის ჩადენა, ამასთან, ეს დანაშაული განზრახი უნდა იყოს.³⁶³ სინამდვილეში სასჯელის ხანდაზმულობას ნებისმიერი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენა უნდა წყვეტდეს. ეს იმიტომ, რომ, გასული პერიოდის მიუხედავად, ახალი დანაშაული სასჯელის მიზნების მიუღწევლობაზე მიანიშნებს.

3. მშვენიერაძე ამბობს, რომ მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, რა გავლენას ახდენს ხანდაზმულობაზე განაჩენის აღსრულება. ზოგ კანონმდებლობაში ის სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობას წყვეტს: საფრანგეთი, რუსეთი. მოგვიანებით კანონმდებლობები მას ხანდაზმულობის ვადის შემაჩერებელი და არა შემწყვეტი გარემოების მნიშვნელობას ანიჭებენ. თუ დავუშვებთ, რომ სასჯელის მოხდის დაწყება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენის დასასრულზე მიუთითებს, მაშინ რა ხდება მსჯავრდებულის გაქცევისას? ავტორის აზრით, არასწორი იქნება, თუ ვალიარებთ, რომ ამ მომენტში ხანდაზმულობის ვადა არ მიედინება. ასევე არასწორი იქნება, თუ ვიტყვი, რომ სასჯელაღსრულების დაწესებულებიდან გაქცევა ხანდაზმულობის ვადის დენას წყვეტს, ვინაიდან ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტა შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის მანამდე მიედინება. სასჯელის მოხდისას ხანდაზმულობის ვადა კი არ მიედინება, არამედ სასჯელის ვადა. ამ სიტუაციიდან ზოგი სახელმწიფოს კანონმდებლობამ ის გამოსავალი იპოვა, რომ მათი კანონმდებლობის მიხედვით ხანდაზმულობის ვადა მიედინება სასჯელის მოხდის პარალელურად, რაც მიუღებელია, ვინაიდან სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა სასჯელის აღსრულების გამომრიცხველი გარემოებაა. თუ ასეა,

³⁶³ იხ. ი. ტკაჩევსკის დასახ. ნაშრ., 100

როგორ შეიძლება სასჯელი და მისი აღსრულების გამორიცხვის ვადა ერთდროულად მიედინებოდეს? ამასთან, თუ აღნიშნულს დაუშვებთ, მაშინ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დასრულება უნდა იწვევდეს სასჯელის მოხდის შეწყვეტას და პირის გათავისუფლებას მაშინაც, თუ სასჯელის გარკვეული ნაწილი ჯერ კიდევ მოსახდელია. ეს კი ყოვლად დაუშვებელია.³⁶⁴

სწორად აღნიშნავს პ. მშვენნიერაძე, რომ გაუგებარია კოდექსში მსჯავრდებულის დაკავება რატომაა ხანდაზმულობის განახლების საფუძველი, რადგან ამ დროს ხომ სასჯელის მოხდა გრძელდება? მიუხედავად იმისა, რომ ამ პრობლემაზე უკვე მიაწინა ავტორმა, აღნიშნული საკითხი თითქმის ნახევარი საუკუნის შემდეგაც პრობლემურია. ამასთან, ავტორი მნიშვნელოვან დებულებას ავითარებს: ხანდაზმულობის შემწყვეტი გარემოება სასჯელაღსრულების დაწესებულებიდან გაქცევა კი არ უნდა იყოს, არამედ მსჯავრდებულის დაკავება.³⁶⁵

საკითხი ასე ერთმნიშვნელოვანი არ არის. ერთმანეთისგან ორი შემთხვევა უნდა გავარჩიოთ: 1. როცა სასჯელი დაინიშნულია, მაგრამ მისი აღსრულება დაწყებული არ არის. 2. როცა განაჩენის აღსრულება დაწყებულია და მსჯავრდებული სასჯელაღსრულების დაწესებულებიდან გაქცეულია.

პირველ შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის ათვლის დასასრული უკავშირდება სწორედ მსჯავრდებულის დაკავებას და შესახლებას სასჯელაღსრულების დაწესებულებაში, საიდანაც სასჯელის მოხდა იწყება. აქ შეიძლება ისეთი შემთხვევის გათვალისწინებაც, როცა მსჯავრდებულისათვის დაინიშნული სასჯელის აღსრულება დაიწყოს ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე, თუმცა აღსრულების დაწყებიდან მოკლე დროში, ისე, რომ ჯერ სასჯელის აღსრულება დასრულებული არ იყო, სასჯელის აღსრულება კვლავ შეწყდა, ხო-

³⁶⁴ აღნიშნულ საკითხზე მსჯელობა იხილეთ პ. მშვენნიერაძის დასახელებულ ნაშრომში, 212-215

³⁶⁵ იქვე, 224-227

ლო ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ სასჯელის აღსრულების გაგრძელების საკითხი ისევ დადგა. ასეთ ვითარებაში სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა საიდან უნდა აითვალოს: განაჩენის დადგენიდან თუ სასჯელის აღსრულების შეწყვეტიდან? რა როლს ასრულებს სასჯელის აღსრულების დაწყება: წყვეტს ხანდაზმულობის ვადის დენას, თუ - აჩერებს? ასეთ შემთხვევაში სასჯელის აღსრულების დაწყებამ ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა შეაჩეროს და სასჯელის აღსრულების შეწყვეტის შემდეგ უნდა გაგრძელდეს ხანდაზმულობის ვადის დენა, რომლის ამონურვის შემდეგ სასჯელის აღსრულების განახლება გამორიცხულია.

ზემოთ განხილულ მეორე შემთხვევაში სასჯელის აღსრულება ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენით წყდება. ამიტომ მეორე შემთხვევაში საკითხის სწორი გადაწყვეტისათვის უნდა ვიცოდეთ, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენისთვის ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენას რა მნიშვნელობა ენიჭება (სასჯელაღსრულების დაწესებულებიდან გაქცევა დანაშაულია). ზოგადად ახალი დანაშაულებრივი ქმედება ხანდაზმულობის ვადის შემწყვეტი უნდა იყოს. აღნიშნულ შემთხვევაში, ვინაიდან ახალი დანაშაულებრივი ქმედება ჩადენილია სასჯელის აღსრულების შეწყვეტისთანავე, ხანდაზმულობის ვადის დენა დაიწყება ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენიდან და ამ დროიდან ორი ვადა გამოითვლება: წინა განაჩენით დანიშნული სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა და ახალი დანაშაულისათვის პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა. იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მეორე დანაშაულისათვის პირი გასამართლდა მის დაუსწრებლად, გვექნება ორი ვადა, რომელიც პარალელურად მიედინება: წინა განაჩენით დანიშნული სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა, რომელიც გამოიანგარიშება ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენიდან და ახალი განაჩენით დანიშნული სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა, რომელიც ახალი განაჩენის გამოტანის დღიდან გამოიანგარიშება. იმ შემთხვევაში კი, როცა ახალი განაჩენით წინა სასჯელი დამატებულია ახ-

ლად დანიშნულ სასჯელს, წინა განაჩენით დანიშნული სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა უკვე არ მიედინება, ვინაიდან არ არსებობს დამოუკიდებელი სასჯელი როგორც ამ ხანდაზმულობის ვადის დინების საფუძველი. ძველი სასჯელი დამატებულია ახალ სასჯელს და ის იქცა ერთიან სასჯელად, რის გამოც უკვე მხოლოდ ახალი სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენა ბოლო განაჩენის დადგენის დღიდან იწყება (ზოგიერთი სასჯელისთვის კი მათი აღსრულების დაწყების კანონით გათვალისწინებული თარიღიდან). ამასთან, ხანდაზმულობის ვადა მოსახდელად დარჩენილი სასჯელის ვადის ტოლი უნდა იყოს.

გაქცევის შემთხვევის განხილვამ აჩვენა, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის, ისევე, როგორც პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის საფუძველია ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენა და არაფერი სხვა. ეს ასეა, ვინაიდან სასჯელის მიზნების სასჯელის გამოყენების გარეშე მიუღწევლობის (ყველაზე მეტად კერძო პრევენციისა და რესოციალიზაციის) დამადასტურებელი მტკიცებულებაა სწორედ ახალი დანაშაული. ასეთ ვითარებაში კი ხანდაზმულობის ვადის დენა აზრს კარგავს და ის თავიდან უნდა დაიწყოს.

2.2.5. ხანდაზმულობის ვადის ათვლის ბოლო მომენტი

დღის წესრიგში დგას, გაირკვეს, თუ რა მომენტამდე მიედინება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა.

ერთადერთ იურიდიული მნიშვნელობის ფაქტად, რომლის შემდეგაც სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენის საკითხი არ დგას, ეს არის სასჯელის აღსრულების დასრულება. განაჩენის დადგენიდან სასჯელის აღსრულების დასრულებამდე შესაძლებელია სასჯელის ან სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადების დენა. განაჩენის აღსრულების შეწყვეტის ყოველ ჯერზე ხანდაზმულობის ვა-

დის დენა განახლდება მანამ, სანამ ან არ ამოიწურება აღნიშნული ვადა, ან სასჯელის აღსრულება არ დასრულდება. ამიტომაც სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენის ბოლო მომენტად შეიძლება მიჩნეულ იქნეს აღნიშნული ვადის ამოწურვა ან სასჯელის საბოლოოდ აღსრულების დასაწყისი.

2.2.6. ხანდაზმულობის ვადის დენის დასრულების იურიდიული შედეგი

ხანდაზმულობის ვადის დასასრულის საკითხის გარკვევა არ შეიძლება დამთავრებულად იქნეს მიჩნეული მანამ, სანამ არ გაირკვევა, აღნიშნული ვადის გასვლას თუ რა იურიდიული შედეგი უნდა მოჰყვეს. ასეთ შემთხვევებში კანონმდებლის პოზიცია ერთმნიშვნელოვანია: სასჯელის აღსრულება არ უნდა დაიწყოს ან არ უნდა განახლდეს, მაგრამ პროცედურულად ეს როგორ ხდება? განა სასჯელის აღმასრულებელ ორგანოს ხანდაზმულობის ვადების შემონმება ევალება? მაგალითად, პოლიციის შესახებ კანონში მითითებულია, რომ სასამართლოს დავალებით მსჯავრდებულის ძებნა პოლიციის თანამშრომლების მოვალეობაა, მაგრამ აღნიშნულ კანონში სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადაზე არაფერია ნათქვამი. ამიტომ როგორ უნდა მოიქცეს პოლიციის ორგანო, როცა მსჯავრდებულს ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ დააკავებს? უნდა გაუშვას ის თუ სასჯელაღსრულების დაწესებულებაში შეასახლოს, როგორც ეს განაჩენშია მითითებული? შესახლების შემთხვევაში სასჯელაღსრულების დაწესებულება როგორ უნდა მოიქცეს? უნდა მიიღოს ის თუ არა? პატიმრობის შესახებ საქართველოს კანონის მე-14 თავი სასჯელაღსრულების დაწესებულებაში პირის განთავსებასა და გათავისუფლებას ეხება. აღნიშნული თავიდან ჩანს, რომ პირის მოთავსება სასჯელაღსრულების დაწესებულებაში და მისი გათავისუფლება სასამართლო გადაწყვეტილების მიხედვით

ხდება. კერძოდ, შესახლების საფუძველია განაჩენი, გათავისუფლებისა - შესაბამისი გადაწყვეტილება ან სასჯელის ვადის ამოწურვა. მართალია, აღნიშნული კანონი არაფერს ამბობს ხანდაზმულობის ვადაზე, თუმცა მოცემული თავის ანალიზის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ სასჯელალსრულების დანესებულება მოკლებულია შესაძლებლობას, თვითონ გადაწყვიტოს ხანდაზმულობის ვადის გასვლის საკითხი, ვინაიდან მან განაჩენით დადგენილი სასჯელი უნდა აღასრულოს. რაც შეეხება საალსრულებო წარმოებათა შესახებ კანონს, მისი 33-ე მუხლის თანახმად, საალსრულებო წარმოების შეჩერება ან შეწყვეტა შესაძლებელია მხოლოდ სასამართლოს განჩინების საფუძველზე. უშუალოდ ხანდაზმულობის შესახებ აღნიშნული კანონიც არაფერს ამბობს.

როგორც ჩანს, საკითხი ასე დგას: ვისი ფუნქციაა მსჯავრდებულის გათავისუფლება სასჯელის მოხდისაგან ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ: სასჯელის დამნიშნავი ორგანოსი თუ სასჯელის აღმასრულებელი ორგანოსი? ამ პრობლემის გადაჭრის მთლიანად სასამართლოსათვის დაკისრება არ იქნება სწორი, ვინაიდან ეს ბევრ პრაქტიკულ პრობლემას წარმოშობს. მაგალითად, უკანონო პატიმრობის; სასამართლოსათვის სასჯელის აღსრულების დანეების შესახებ ინფორმაციის მიწოდების... მართალია, სსსკ-ის 604-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, განაჩენის აღმასრულებელმა ორგანომ აღსრულების შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს პირველი ინსტანციის სასამართლოს, თუმცა აღნიშნულ მუხლში დაკონკრეტებული არ არის, აღსრულების დანეება უნდა ეცნობოს სასამართლოს, თუ დასრულება, რის გამოც, ნორმის ანალიზი გვაძლევს საფუძველს ვიფიქროთ, რომ აღსრულების დასრულება იგულისხმება. ეს კი კვლავ პრობლემურად ტოვებს საკითხს იმის შესახებ, ვინ უნდა გადაწყვიტოს სასჯელის აღსრულების დანეების საკითხი მაშინ, როცა განაჩენი აღმასრულებელ ორგანოს გადაეგზავნა, მაგრამ აღსრულებამდე ხანდაზმულობის ვადა გავიდა.

მსჯავრდებულის უფლებების დაცვის და პრაქტიკაში ნაკლები პრობლემების გაჩენის თვალსაზრისით საკითხის გადაჭ-

რის საუკეთესო გზად გვესახება, განაჩენის აღმასრულებელ ორგანოებს დაეკისროთ მოვალეობა, ხანდაზმულობის ვადის დენას თვალ-ყური ადევნოს. ამ შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის გასვლის საკითხის დადგომისას მათ უნდა შეწყვიტონ განაჩენის აღსრულების უზრუნველსაყოფად წარმოებული შესაბამისი მოქმედებები, აღნიშნულის შესახებ აცნობონ სასამართლოს და მას სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო მსჯავრდებულის სასჯელისაგან გათავისუფლების თხოვნით მიმართონ.

2.2.7. დანაშაულები, რომლებზეც ხანდაზმულობა არ ვრცელდება

სამხედრო დანაშაულებსა და ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულებთან დაკავშირებით, ი. ტკაჩევსკის აზრით, ხანდაზმულობის გამოყენების დაუშვებლობა განპირობებულია იმით, რომ ამ ქმედების სუბიექტი საზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს არ კარგავს, ეს დანაშაულები დავინყებას არასდროს მიეცემა.³⁶⁶

სინამდვილეში აღნიშნული დანაშაულებისათვის მსჯავრდებულების მიმართ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის გამოუყენებლობა მათ პიროვნებაში მიმდინარე ცვლილებებით არაა განპირობებული. აქ საუბარია განსაზღვრული დანაშაულების (რომლებიც ხელყოფენ საერთაშორისო საზოგადოების მიერ აღიარებულ ძირითად ღირებულებებს უკიდურესი ხერხებით) განსაკუთრებულ ხასიათზე; საზოგადოების დამოკიდებულებაზე ასეთი დანაშაულების მიმართ. მათდამი დამოკიდებულება უკიდურესად უარყოფითია, აღნიშნული დანაშაულების შედეგები იმდენად დიდი მასშტაბისა და დროში განელილია, რომ ამ შემთხვევაში სამართლიანობის აღდგენისა და ზოგადი პრევენციის მიზანი უპირატესობას იძენს.

³⁶⁶ იხ. ი. ტკაჩევსკის დასახ. ნაშრ, 113

სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის გამოუყენებლობის კრიტერიუმად დანაშაულთა გარკვეული ჯგუფია მიჩნეული. მართალია, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა სასჯელის მიხედვით უნდა აიგოს, თუმცა ამ შემთხვევაში აღნიშნული წესიდან გამონაკლისია დაშვებული. ეს გამართლებულიცაა იმიტომ, რომ სასჯელის მიზნების განხორციელება დამოკიდებულია არამხოლოდ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენაზე, არამედ სასჯელის რეალურად მოხდაზე. ამდენად, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის გამოუყენებლობის პრინციპი ამ დანაშაულებთან მიმართებაში არის სასჯელის გარდუვალობის პრინციპის განხორციელების მექანიზმი. მის გარეშე აღნიშნული დანაშაულებისთვის პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის გამოუყენებლობის პრინციპის დანესებასაც აზრი დაეკარგებოდა.

ამდენად, ამ სახის დანაშაულებში პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობისა და სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის გამოუყენებლობა ორივე ერთ პრინციპს ემყარება: ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედებისთვის სასჯელის გარდუვალობის პრინციპს. რაც შეეხება სხვა დანაშაულებს, მათ შემთხვევებში იმდენად, რამდენადაც სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის პირობებში საუბარია სასამართლოს მიერ უკვე დანიშნული სასჯელის აღსრულებაზე, ამდენად საზოგადოების განსაკუთრებული უარყოფითი დამოკიდებულება სწორედ სასჯელში უნდა იყოს უკვე გამოვლენილი. ამდენად, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის გამოუყენებლობა შესაძლებელია მხოლოდ ყველაზე მკაცრი სასჯელის შემთხვევებში. ამას სასჯელის ხანდაზმულობის ვადების უკვე დანიშნული სასჯელის ვადაზე აგების აუცილებლობაც ადასტურებს. ამდენად, მიუღებელია სასჯელის ხანდაზმულობის გამოყენებაზე უარის თქმა დანაშაულის კატეგორიის, სახისა თუ ჯგუფის მიხედვით, არამედ მიზანშეწონილია კრიტერიუმად სასჯელის ზომის აღება. ამის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის გამოუყენებლობა დასაშვებია მხოლოდ უვადო თავისუფლების აღკვეთილის მიმართ და საერთაშორისო

ხელშეკრულებებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. სხვა გამონაკლისი დაუშვებელია.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სსკ-ის 76-ე მუხლის მე-3 ნაწილი ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევებს, როცა სასამართლო მიიჩნევს, რომ უვადო თავისუფლება აღკვეთილის მიმართ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა უნდა იქნეს გამოყენებული. ასეთ ვითარებაში უვადო თავისუფლების აღკვეთა ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით იცვლება. ეს ნორმა შეესაბამება სსკ-ის 72-ე მუხლის მე-3 ნაწილს, რომლის მიხედვითაც ვადიანი თავისუფლება აღკვეთილი შეიძლება ვადამდე პირობით გათავისუფლდეს სასჯელის ნაწილის მოხდის შემდეგ; ასევე იმავე მუხლის მე-7 ნაწილს, რომლის მიხედვითაც სასჯელის მოხდისაგან პირობით გათავისუფლების წესი უვადო თავისუფლება აღკვეთილი პირის მიმართაც მოქმედებს. ამდენად, ვინაიდან კანონი ითვალისწინებს მსჯავრდებულის გათავისუფლებას სასჯელის მოხდისაგან სასჯელის რეალურად მოხდის შემთხვევაში, მაშინ რატომ არ უნდა გაითვალისწინოს მან უვადო თავისუფლების აღკვეთის შეცვლა ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით, როცა ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში სასჯელი არ აღსრულდა? აღნიშნულიდან გამომდინარე, ეს ნორმა შეესაბამება ხანდაზმულობის ჰუმანურ ბუნებას და ის თავსდება სასჯელის აღსრულების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის საერთო მიმართულებაში, რასაც სსკ-ის 72-ე მუხლიც ადასტურებს.

2.2.8. ხანდაზმულობა და განაჩენთა ერთობლიობა

განაჩენთა ერთობლიობის შემთხვევებში ხანდაზმულობის ვადის დანაშაულთა კატეგორიების მიხედვით აგება პრობლემას ქმნის. კერძოდ, თუ ერთი განაჩენით დაინიშნა სასჯელი ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის; საბოლოოდ კი დანიშნული

სასჯელები შეიკრიბა; ამასთან, ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის გათვალისწინებული ხანდაზმულობის ვადა გავიდა, ხოლო განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის გათვალისწინებული ვადა – არა, მაშინ როგორ მოვიქცეთ? თუ ვაღიარებთ, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადები პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ანალოგიურად უნდა აიგოს, გამოვა, რომ ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის განკუთვნილი ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ მსჯავრდებულს სასამართლოს მიერ დანიშნული საერთო სასჯელი კი არ აღუდგება, არამედ შეუმცირდება, რაც საკითხის სწორი გადაწყვეტა არ იქნება. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა უნდა აიგოს დანიშნული სასჯელის საბოლოო ვადის მიხედვით. იმ შემთხვევაში, როცა განაჩენთა ერთობლიობით სხვადასხვა სახის სასჯელებთან გვაქვს საქმე, თითოეული სახის სასჯელისთვის ხანდაზმულობა ამ სახის სასჯელთა საბოლოო ზომის მიხედვით იქნება გამოანგარიშებული. მაგალითად, ჯარიმისა და თავისუფლების აღკვეთისათვის ხანდაზმულობის ვადა ცალ-ცალკე გამოითვლება.

2.2.9. ხანდაზმულობის ვადები არასრულწლოვანი მსჯავრდებულებისათვის

სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადების გამოთვლა არასრულწლოვანი მსჯავრდებულების მიმართ სპეციფიკურ მიდგომას საჭიროებს.

უ. აიზენბერგის მიხედვით, არასრულწლოვანთა სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის შემთხვევებში უნდა არსებობდეს კანონით გათვალისწინებული ზღვრული ასაკი, რომლის მიღწევის შემდეგაც ხანდაზმულობის ვადა ასრულებს დენას, ვინაიდან გარკვეული ასაკის მერე პირი არასრულწლოვნობის

პერიოდში ჩადენილი ქმედებისთვის არ შეიძლება დაისაჯოს. ასეთ ასაკად ავტორს 24 წელი მიაჩნია.³⁶⁷

რაიმე კონკრეტული თარიღის დათქმა, რომლის მერეც არასრულწლოვნებისთვის ხანდაზმულობის ვადის დენა დასრულდება, მოკლებულია ლოგიკას, ვინაიდან საუბარია სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობაზე. ეს იმას ნიშნავს, რომ არასრულწლოვან მსჯავრდებულს სახელმწიფომ მისი ნეგატიური პასუხისმგებლობის ხარისხი უკვე განსაზღვრა. მაშასადამე, სასჯელის ბოლო დღემდე მან იგი უნდა მოიხადოს. ხანდაზმულობის ვადები სასჯელის ვადებთან შესაბამისობაში უნდა იყოს. პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევა, როცა არასრულწლოვან განსასჯელს იმ ზომის სასჯელი ენიშნება, რომ მის მოხდას მსჯავრდებულის სრულწლოვნობის ასაკში დაასრულებს.

ამდენად, სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა არასრულწლოვანი მსჯავრდებულების შემთხვევაში ზოგადი წესის შესაბამისად უნდა აიგოს. ვგულისხმობთ ხანდაზმულობის ვადის დანიშნული სასჯელის მიხედვით აგებას.

2.2.10. ხანდაზმულობა და კანონის უკუძალა

2.2.10.1. ხანდაზმულობის ვადების ცვლილება კანონში

ამ პარაგრაფში განხილულ უნდა იქნეს ის შემთხვევები, როცა სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გაზრდასთან ან შემცირებასთან დაკავშირებით ცვლილებები შედის. აქ ორი შემთხვევა უნდა განვასხვავოთ: 1. როცა ცვლილება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ შედის და 2. როცა ცვლილება ხანდაზმულობის ვადის გასვლამდე შედის. პირველ შემთხვევაში ძველი ხანდაზმულობის ვადები მომქედებს. მე-

³⁶⁷ იხ. Eisenberg U., *Jugendgerichtsgesetz*, 8. Aufl., verl. Beck 73-75

ორე შემთხვევაში - ახალი ვადები. ეს ხანდაზმულობის ვადის გამოანგარიშების ახალი წესის შემოღებასთან დაკავშირებულ ცვლილებებსაც ეხება.

რაც შეეხება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის შეჩერებასთან, შეწყვეტასთან დაკავშირებულ ცვლილებებს, აღნიშნულთან დაკავშირებით მოქმედებს იგივე პრინციპი, რაც პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობისას.

2.2.10.2. ცვლილებები კოდექსის კერძო ნაწილში და ხანდაზმულობა

სსკ-ის მე-3 მუხლის მე-2 ნაწილი ამბობს, რომ „თუ ახალი სისხლის სამართლის კანონი ამსუბუქებს სასჯელს ქმედებისთვის, რომლის გამოც დამნაშავე მას იხდის, ეს სასჯელი უნდა შემცირდეს ამ სისხლის სამართლის კანონის ფარგლებში“. სწორედ ამ კუთხით იქცევა ყურადღებას სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის მიმართება კანონის უკუძალასთან.

მხედველობაში გვაქვს შემთხვევები, როცა სასჯელის აღსრულება არ დაიწყო მანამ, სანამ კანონში შეტანილი ცვლილებების შედეგად მსჯავრდებულისათვის დანიშნული სასჯელი შემცირდა. სანამ ამ საკითხს განვიხილავდეთ, მოკლედ შევეხებით იმ შემთხვევებს, როცა სასჯელი კანონში შეტანილი ცვლილებების შესაბამისად განაჩენის აღსრულების დაწყების მიუხედავად უნდა შემცირდეს. აღნიშნული შემთხვევები მოწესრიგებულია სსსკ-ის 593-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტით და ეს შემთხვევა ახლად გამოვლენილ გარემოებას მიეკუთვნება. სსსკ-ის 594-ე მუხლის მე-2 ნაწილის, 597-599-ე მუხლების თანახმად, ამ შემთხვევებში მსჯავრდებულისათვის საბოლოოდ დანიშნული სასჯელის შემცირება ახალი კანონით გათვალისწინებულ სასჯელის მაქსიმუმამდე ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლოს ან საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ,

ახალი საპროცესო კოდექსის მე-20 მუხლის მე-6 ნაწილის მიხედვით კი – სააპელაციო სასამართლოს მიერ უნდა მოხდეს. სსკ-ის 594-ე მუხლი ასევე მოცემულ შემთხვევებში საჩივრის შემტანი სუბიექტების წრეს არეგულირებს. ასეთები არიან მხარეები, ხოლო მსჯავრდებულის გარდაცვალების შემთხვევაში – მისი ნათესავი, დამცველი ან სხვა დაინტერესებული პირი.

ზემოთ მოცემული მცირე მსჯელობის შემდეგ უფრო ადვილია იმ შემთხვევების განხილვა, როცა განაჩენის აღსრულება ჯერ არ დაწყებულა და კანონში შეტანილი ცვლილებები დანიშნული საბოლოო სასჯელის შემცირებას მოითხოვს. ამ შემთხვევაში წარმოებადამთავრებულ საქმეზე მხარის საჩივრის საფუძველზე სასჯელის შემცირების გადაწყვეტილებას ზემოთ მითითებული სასამართლოები მიიღებს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მხრივ პრობლემურია შემთხვევები, როცა საქმეზე წარმოება დამთავრებული არ არის. კერძოდ, როგორც ცნობილია, მსჯავრდებულს, რომლის მიმართ განაჩენი გამოტანილია მის დაუსწრებლად, არ შეუძლია განაჩენის გასაჩივრება, თუ პროცესზე დასწრება სურს. ამდენად, სანამ მსჯავრდებულს არ დააკავებენ და გასაჩივრების ვადა არ გავა, მანამდე საქმის წარმოება დამთავრებულად ვერ ჩაითვლება. ამ შემთხვევაში სასჯელის შემცირების საკითხი როგორ უნდა გადაწყდეს? თუ სახელმწიფო ბრალმდებელმა განაჩენი არ გაასაჩივრა 1 თვის განმავლობაში, ხოლო კანონი შეიცვალა და საჭიროა დანიშნული სასჯელის შემცირება სსკ-ის მე-3 მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, სააპელაციო სასამართლო თავისი ინიციატივით, საჩივრის გარეშე საქმეს ვერ განიხილავს, რომ შესაბამისი გადაწყვეტილება მიიღოს; უზენაესი სასამართლო ახლად გამოვლენილი გარემოების წესით საქმეს ვერ განიხილავს, ვინაიდან ჯერ საქმის წარმოება დასრულებული არ არის და საქმეს სააპელაციო ინსტანცია არ გაუვლია. თავის მხრივ, მხარე მოკლებულია შესაძლებლობას, განაჩენი გაასაჩივროს. ამ დილემიდან ერთადერთ გამოსავლად გვეჩვენება ისევ უზენაესი და ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლო-

ების (ახალი საპროცესო კოდექსით – სააპელაციო სასამართლოს) მიერ მხარის საჩივრის საფუძველზე სსსკ-ის 601-ე მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად გადაწყვეტილების მიღება. იმ შემთხვევებში, როცა საქმის წარმოება მიმდინარეობს ზემდგომ ინსტანციაში და რაიმე მიზეზით განაჩენის აღსრულება ჯერ დანყებული არ არის, სასჯელის შემცირების გადაწყვეტილების მიღება პრობლემას არ წარმოადგენს: ამას ის სასამართლო გააკეთებს, რომლის წარმოებაშიც არის საქმე.

ახალი კანონით სასჯელის შემსუბუქების საფუძველზე უკვე დანიშნული სასჯელის შეცვლის პროცესუალურ მხარეს ამდენი ყურადღება იმიტომ დავუთმეთ, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა დაკავშირებულია უკვე დანიშნული სასჯელის ზომასთან. ამიტომ სანამ სასამართლოს ახალი გადაწყვეტილებით არ შეიცვლება სასჯელის უკვე დანიშნული ზომა, მანამდე სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის შემცირება დაუშვებელია. მხოლოდ მას მერე, რაც ახალი კანონით გათვალისწინებული ცვლილება აისახება სასამართლოს ახალ გადაწყვეტილებაში, შეიცვლება სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადაც. სსსკ-ის მე-8 მუხლის მე-7 ნაწილის მიხედვით, მხოლოდ სასამართლოს ახალ გადაწყვეტილებას შეუძლია სასამართლოს ძველ გადაწყვეტილებაში რაიმე ცვლილება შეიტანოს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის ცვლილება დამოკიდებულია სასამართლოს მიერ ძველი გადაწყვეტილების შეცვლაზე. ამიტომაც მაშინ, როცა მსჯავრდებულის დაკავება ვერ ხერხდება, აუცილებელია სასჯელის შემცირება მოხდეს მისი დაკავების გარეშე, რათა სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობა გამოანგარიშებულ იქნეს ახალი სასჯელის მიხედვით და უკანონო პატიმრობის შემთხვევები თავიდან იქნეს აცილებული. უნდა ითქვას, რომ 2010 წლის 9 მარტს სისხლის სამართლის კოდექსის 72-74, 98-ე მუხლებში შეტანილი ცვლილებების თანახმად, რომელიც ამოქმედდება 2010 წლის 1 ოქტომბერს, სასამართლოს მიერ დანიშნული სასჯელის შეცვლის უფლება მიენიჭა სა-

ქართველოს სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიული დახმარების საკითხთა სამინისტროს ადგილობრივ საბჭოს; ასევე საქართველოს სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიული დახმარების საკითხთა სამინისტროს და საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს ერთობლივ მუდმივმოქმედ კომისიას, რითაც აღნიშნული პრინციპი უარყოფილ იქნა. ამასთან, ახალი საპროცესო კოდექსი, რომელიც ასევე ზემოთ ნახსენებ დღეს ამოქმედდება, არ ითვალისწინებს ზემოთ მითითებულ პრინციპს, თუმცა, მიგვაჩნია, რომ ხანდაზმულობის ვადების შემოწმების საკითხი ამ შემთხვევაშიც იმავე წესით უნდა იქნეს გადაწყვეტილი, რაც ზემოთ ჩამოვაცალიბეთ.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ იმ შემთხვევებში, როცა კოდექსის კერძო ნაწილში შესული ცვლილებების საფუძველზე მსუბუქდება სასამართლოს მიერ უკვე დანიშნული სასჯელი, გამოიყენება ხანდაზმულობის შემცირებული ვადები (კერძოდ, ახალი სასჯელის შესატყვისი ვადები), ხოლო როცა კანონი ამძიმებს სასჯელს, ეს არ ახდენს გავლენას სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადაზე, ვინაიდან ის უცვლელი რჩება ისევე, როგორც უცვლელი რჩება უკვე დანიშნული სასჯელი. ამასთან, აქვე უნდა გავითვალისწინოთ ისეთი შემთხვევები, როცა ხანდაზმულობის ვადები მძიმდება დანიშნული სასჯელის უცვლელად დატოვების მიუხედავად. მაგალითად, (სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის დღეს მოქმედი მოდელის შესაბამისად) ახალი კანონით შეიცვალა იმ დანაშაულის კატეგორია, რომლისთვისაც პირი არის მსჯავრდებული. ამის საფუძველზე ხანდაზმულობის ვადა შეიცვალა (რადგან მოქმედი მოდელით ხანდაზმულობის ვადა დანაშაულის კატეგორიაზეა დამოკიდებული). რომელი ვადა უნდა გამოვიყენოთ? ძველი, თუ - ახალი? თუ ძველი ვადა უკვე გასულია, მაშინ ახალი, გახანგრძლივებული ვადის გამოყენება დაუშვებელია, ხოლო თუ ძველი ვადა გასული არ არის, გამოყენებულ უნდა იქნას ახალი ვადა მიუხედავად იმისა, უფრო ხანგრძლივია ის, თუ - ხანმოკლე.

დასკვნა

ხანდაზმულობის შესახებ არსებული ნორმატიული, პრაქტიკული და სამეცნიერო მასალის შესწავლის შედეგად დასკვნის სახით შეიძლება ჩამოყალიბებულ იქნეს რამდენიმე ძირითადი დებულება, რომელიც პრობლემის ნოვატორულ გადაწყვეტას შეიცავს:

1. აქამდე შემუშავებული არც ერთი თეორია არ შეიძლება უნაკლოდ მივიჩნიოთ მიუხედავად იმისა, რომ თითოეულ მათგანში იკვეთება ხანდაზმულობისათვის დამახასიათებელი გარკვეული ნიშნები.

2. ხანდაზმულობა არის ფუნქციონალური სოციალური დროის, როგორც ქმნადობის გამოვლენა ფუნქციურად დატვირთულ სამართლებრივ დროში.

3. ხანდაზმულობა ზოგადად სამართალში არის დროის გამოვლენის ერთ-ერთი ფორმა, კანონით დადგენილი ვადის გასვლის შედეგად დამდგარი მოვლენა, რომელიც გამორიცხავს ინსტანციის მხრიდან სუბიექტის მიმართ ამ უკანასკნელის მართლსაწინააღმდეგო ქმედების გამოიძულებითი ღონისძიებების გამოყენების შესაძლებლობას. გაიმიჯნა სისხლისსამართლებრივი და სამოქალაქოსამართლებრივი ხანდაზმულობა.

4. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა დაიწყოს დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი ქმედების შემადგენლობის განხორციელებიდან.

5. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენა იწყება სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობის გარეთ საპროცესო ურთიერთობის დაწყებამდე.

6. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენა შეიძლება თავიდან ბოლომდე სისხლისსამართლებრივ და საპროცესო ურთიერთობებს გარეთ მიმდინარეობდეს, თუმცა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენა შეიძლება გაგრძელდეს საპროცესო ურთიერთობაშიც.

7. ხანდაზმულობის ვადის დენის გაგრძელება ბრალდებულის სასარგებლოდ პროცესუალურ ურთიერთობაში გაშუალებულია პასუხისგებაში მიცემის პროცესუალური აქტით. მართალია, ხანდაზმულობის პროცესუალურ მოქმედებებზე გავრცელებისთვის მნიშვნელოვანია გამოძიების დაწყების პროცესუალური აქტიც, როცა გამოძიება მიდის ფაქტზე, თუმცა ბრალდებულის სასარგებლოდ ხანდაზმულობა პროცესუალურ ურთიერთობაში ერთვება ბრალდებულთან ერთად პასუხისგებაში მიცემის აქტის საშუალებით.

8. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენა უნდა გაგრძელდეს გამამტყუნებელი განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლამდე.

9. ნაშრომში პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობა განხილულია როგორც პასუხისგებლობის გამომრიცხველი გარემოება.

10. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო ნეგატიური პასუხისმგებლობის გამორიცხვა დროის განსაზღვრული მონაკვეთის განმავლობაში შესაძლებელი ცვლილებების გათვალისწინებით პირის კეთილსინდისიერების ვარაუდს უკავშირდება.

11. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო სასჯელისაგან გათავისუფლება უკავშირდება იმას, რომ დროის ხანგრძლივი მონაკვეთის გასვლის შემდეგ შესაძლებელი ცვლილებების გამო სასჯელის აღსრულება, როგორც სასჯელის მიზნების მიღწევის ადექვატური საშუალება, ეჭვქვეშ დგება.

12. ხანდაზმულობა არის პასუხისმგებლობისა და სასჯელის გარდუვალობის პრონციპთან შეთანხმებული.

13. ხანდაზმულობა უნდა მივიჩნიოთ სამართლიანობის პრინციპის გამოვლენად.

14. ხანდაზმულობა დაუკავშირდა სასჯელის დაუყოვნებლობის (მართლმსაჯულების სისწრაფის) პრინციპს.

15. ხანდაზმულობა განხილულ იქნა, როგორც სახელმწიფოს ძალაუფლების დროითი შეზღუდვის ბერკეტი.

16. ხანდაზმულობა წარმოადგენს დაგვიანებული პროცესის გამომრიცხველ; სამართალდამცავი და მართლმსაჯულების ორგანოების სწრაფი და შედეგიანი მუშაობის მასტიმულირებელ გარემოებას; პასუხისმგებლობის უსამართლო ზომის თავიდან აცილების, ასევე ქმედების სუბიექტზე ზემოქმედების გზით ახალი დანაშაულის თავიდან აცილების, პირის კვლავ სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში დაბრუნების საშუალებას.

17. ხანდაზმულობას ახასიათებს შერეული: მატერიალურ-პროცესუალური ბუნება არა მარტო მისი ლეგიტიმაციის საფუძვლების თვალსაზრისით, არამედ დოგმატიკური თვალსაზრისითაც. ამასთან, აღნიშნული ორმაგი ბუნება ახასიათებს მის თითოეულ სახეს: როგორც პასუხისმგებაში მიცემის ხანდაზმულობას, ასევე სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობასაც.

18. ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის პროცესუალური საფუძველია მტკიცებულებების არარსებობა იმის შესახებ, იქონია თუ არა დრომ გავლენა პიროვნებაზე და რა მიმართულებით, რის გამოც მოქმედებს ეჭვის პირის სასარგებლოდ გადაწყვეტის პრინციპის საფუძველზე კეთილსინდისიერების პრეზუმფცია.

19. ხანდაზმულობის ლეგიტიმაციის მატერიალური საფუძველია დროის გასვლისათვის დამახასიათებელი ცვლილებები, კეთილსინდისიერების ცნება, სასჯელის მიზნების მიღწევის შესაძლებლობა, ქმედების აქტუალობის დაკარგვა.

20. ხანდაზმულობის მატერიალური ბუნება დოგმატიკური თვალსაზრისით დაუკავშირდა ხანდაზმულობის ვადის ათვლის საწყის ეტაპად დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას და ვადის დასრულების შემდეგ პირის სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში დაბრუნების შესაძლებლობას. ასევე ის განხილული იქნა, როგორც მატერიალური ცნება ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის, ხანდაზმულობის გამოუყენებლობის შემთხვევების, ქმედებისადმი საზოგადოების დამოკიდებულების, როგორც ვადის ხანგრძლივობის განმსაზღვრელი მოვლენის თვალსაზრისით.

21. ნაშრომში ხაზგასმულია ხანდაზმულობის პროცესუალური ბუნება ხანდაზმულობის ვადის დენაზე პასუხისგებაში მიცემის პროცესუალური აქტის გავლენის, ხანდაზმულობის ვადის დენის პროცესუალურ მოქმედებებზე გავრცელების, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემთხვევაში პროცესუალური მოქმედებების განხორციელების შეუძლებლობის, ხანდაზმულობის შეჩერების გაანალიზების საფუძველზე.

22. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შედეგად პირს არ დაეკისრება ნეგატიური პასუხისმგებლობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ გამოირიცხება ქმედების უარყოფითი შეფასება, სასჯელის დაკისრება, ასევე ნასამართლობა.

23. ხანდაზმულობა არის არა თვითონ ვადა ან მისი მსვლელობა ან ამ დროს არსებული მოვლენა, არამედ ვადის დენის შედეგი.

24. ხანდაზმულობა სისხლის სამართალსა და სისხლის საპროცესო სამართალში არის სისხლის სამართლის კოდექსით დადგენილი ვადის გასვლის შედეგი, რომელიც სამართლებრივი პრეზუმფციის ძალით, ქმედების შეფასებისაგან თავის შეკავების შედეგად აღიარებს პიროვნების კეთილსინდისიერებას ანუ ნდობას უცხადებს ქმედების სუბიექტს, რის გამოც გამოირიცხება სისხლისსამართლებრივი დევნა და ნეგატიური პასუხისმგებლობის დაკისრება, ხოლო მსჯავრდებული თავისუფლდება სასჯელის მოხდისაგან.

25. ყურადღებას იმსახურებს დასკვნა იმის შესახებ, რომ ხანდაზმულობის დღევანდელი დოგმატიკური რეგულირების მიხედვით უგულებელყოფილია ქმედების ბუნებისა და ქმედების სუბიექტის კომპლექსურად განხილვის აუცილებლობა. იგულისხმება დანაშაულთა კატეგორიზაციის შესაბამისობა პასუხისმგებლობის ზომასთან ისე, რომ ნაკლებად მძიმე დანაშაული ყოველთვის უფრო მსუბუქად დაისაჯოს, ვიდრე მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულები. ეს კი მაშინ მოხდება, როცა დანაშაულთა კატეგორიზაცია მოხდება

არა მხოლოდ სასჯელის მაქსიმუმის, არამედ როგორც მინიმუმის, ასევე მაქსიმუმის გათვალისწინებით. ეს არის ძირითადი დებულება, რომელზე დაყრდნობითაც უნდა აიგოს პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადები. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადა უნდა იყოს ნეგატიური პასუხისმგებლობის ზომის მინიმუმის, ანუ დანაშაულთა კონკრეტული კატეგორიისათვის გათვალისწინებული სასჯელის მინიმუმისა და ნასამართლობის ვადის ჯამის ტოლი.

26. ხანდაზმულობის ვადის დენის შემაჩერებელი გარემოება უნდა იყოს ყველა მოვლენა, რომელიც ქმედების სუბიექტის მოქმედებას თუ ზოგადად მის საქმიანობას უკავშირდება და რომელიც სისხლისსამართლებრივი დევნისა თუ პასუხისმგებლობის დაკისრების ხელისშემშლელი გარემოებაა ან პასუხისმგებლობისგან თავის დაძვრენას ემსახურება.

27. ახალი დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენა პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის დენის შემწყვეტი გარემოება უნდა იყოს და ეს კოდექსში ერთმნიშვნელოვნად უნდა ჩაინეროს.

28. ხანდაზმულობის ვადის გასვლის ერთადერთი შესაძლებელი პროცესუალური შედეგი შეიძლება იყოს სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტის შესახებ დადგენილება (განჩინება), ხოლო ბრალდებულის მიერ ხანდაზმულობის წესზე უარის შემთხვევაში – გამამართლებელი განაჩენი ან გამამტყუნებელი განაჩენი სასჯელის დანიშნითა და მისი მოხდისაგან გათავისუფლებით.

29. არასრულწლოვანთა მიერ ჩადენილ დანაშაულებრივ ქმედებებთან დაკავშირებით პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადების აგებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს სსკ-ის 88-ე და მე-100 მუხლებში მითითებული ვადები და სწორედ მათზე დაყრდნობით უნდა მოხდეს შესაბამისი ხანდაზმულობის ვადების განსაზღვრა.

30. ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის შესახებ ნორმის უკუძალის თემა. ამ მიმართებით ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, გავიდა თუ არა ძველი ხანდაზმულობის ვადები ახალი ვადების

დანესებამდე. თუ ძველი ვადები უკვე გასულია, მაშინ დაუშვებელია ახალი, უფრო მძიმე ვადების გამოყენება, ხოლო თუ ძველი ვადები გასული არ არის, მაშინ ახალი ვადები გავრცელება უკუძალით მაშინაც, თუ ისინი ამძიმებენ მდგომარეობას. რაც შეეხება სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში შეტანილ ცვლილებებს, თუ ის ამკაცრებს სასჯელს, მაშინ გამოიყენება ძველი რედაქცია და, შესაბამისად, ახალი კანონით დანესებული ხანდაზმულობის ის ვადა, რომელიც შეესაბამება ძველ რედაქციას (თუ ძველი ვადა გასული არ არის), ხოლო თუ ახალი კანონი ამსუბუქებს სასჯელს, გამოიყენება ახალი კანონი. რაც შეეხება ხანდაზმულობის შეჩერების ან შეწყვეტის ახლებურ რეგულირებას კანონში შეტანილი ცვლილების მიხედვით, მას უკუძალა ექნება ყველა შემთხვევაში, გარდა ერთისა: თუ ის დაკავშირებულია ქმედების სუბიექტის მიერ ისეთი ქმედების განხორციელებასთან, რაც მან უკვე ჩაიდინა. ასეთ ვითარებაში აღნიშნულ ქმედებაზე ვერ გავრცელება ხანდაზმულობის ვადის შეჩერების ან შეწყვეტის ახალი წესი.

31. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა უნდა განისაზღვროს უკვე დანიშნული სასჯელის და არა დანაშაულთა კატეგორიების მიხედვით.

32. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის ათვლა უნდა დაიწყოს განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლიდან.

33. სასჯელის აღსრულების დანყებამ კი არ უნდა შეწყვიტოს ან დაასრულოს ვადის დენა, არამედ უნდა შეაჩეროს, რათა სასჯელის აღსრულების გაგრძელების შეწყვეტის შემთხვევაში (აქ არ იგულისხმება მსჯავრდებულის გაქცევა) კვლავ განახლდეს სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის დენა. აღნიშნული ვადის დენის საბოლოოდ დასასრული კი არის სასჯელის აღსრულების დასრულება ან ხანდაზმულობის ვადის გასვლა სასჯელის აღსრულების დასრულებამდე.

34. პრაქტიკული თვალსაზრისით გამართლებული იქნება, ხანდაზმულობის ვადის გამო სასჯელისაგან გათავისუფლების თხოვნით სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება მიენიჭოს სასჯელის აღმასრულებელ ორგანოს.

35. სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ პირი ითვლება ნასამართლევად.

36. განაჩენით რამდენიმე სახის სასჯელის გამოყენების შემთხვევაში თითოეული სახის სასჯელის აღსრულებას თავისი დამოუკიდებელი ხანდაზმულობის ვადა უნდა დაუნესდეს. ამასთან, ერთი სახის სასჯელთა შეკრებისას სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა უნდა იყოს საბოლოოდ დანიშნული სასჯელის ტოლი. რაც შეეხება არასრულწლოვნებს, მათთან დაკავშირებით ამ მიმართებით განსხვავებული წესის დადგენა მიზანშეწონილი არ არის.

37. პასუხისგებაში მიცემის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ მხოლოდ ვადის გასვლის მოტივით სასჯელის შემსუბუქება დაუშვებელია, რადგან ხანდაზმულობა არის არა პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება, არამედ მისი გამომრიცხავია, თუმცა დასაშვებია სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის გამოყენება უვადო თავისუფლებააღკვეთილი მსჯავრდებულების მიმართ, რა დროსაც უვადო თავისუფლების აღკვეთა იცვლება ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით.

გამოყენებული ლიტერატურა

ნორმატიული მასალა

1. საქართველოს კონსტიტუცია, 1995
2. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 1999
3. საქართველოს 2000 წლის 5 მაისის კანონი სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების და დამატებების შეტანის შესახებ, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე I, 2000, 18, მუხ. 45
4. საქართველოს 2006 წლის 28 აპრილის კანონი სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების და დამატებების შეტანის შესახებ, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე I, 2006, 14, მუხ. 90
5. საქართველოს 2006 წლის 25 ივლისის კანონი სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების და დამატებების შეტანის შესახებ, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე I, 2006, 37, მუხ. 271
6. საქართველოს 2007 წლის 4 ივლისის კანონი სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების და დამატებების შეტანის შესახებ, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე I, 2007, 28, მუხ. 283
7. საქართველოს 2010 წლის 9 მარტის კანონი სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილებების და დამატებების შეტანის შესახებ, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 2010, 12, მუხ. 1
8. საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1982 წლის 29 დეკემბრის ბრძანებულება, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს უწყებები, 1982, 12, მუხ. 371
9. საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1987 წლის 19 ივნისის ბრძანებულება, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს უწყებები, 1987, 6, მუხ. 151

10. საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო საბჭოს 1992 წლის 3 აგვისტოს დეკრეტი, გაზეთი „უნწყებანი“, 1992 წ. 7 აგვისტო

11. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 1998

12. საქართველოს 2006 წლის 28 აპრილის კანონი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების შესახებ, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე I, 2006, 14, მუხ. 89

13. საქართველოს 2006 წლის 29 დეკემბრის კანონი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების შესახებ, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე I, 2007, 1, მუხ. 15

14. საქართველოს 2007 წლის 23 მაისის კანონი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების შესახებ, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე I, 2007, 19, მუხ. 165

15. საქართველოს 2009 წლის 25 დეკემბრის კანონი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ცვლილებებისა და დამატებების შესახებ, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 2009, 50, მუხ. 1

16. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 2009 წლის 9 ოქტომბერი

17. საქართველოს კანონი პატიმრობის შესახებ, 1999

18. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 1997

19. საქართველოს კანონი საალსრულებო წარმოებათა შესახებ, 1999

20. Уголовный кодекс Российской Федерации, <http://law.edu.ru>

21. Основные начала уголовного законодательства СССР и союзных республик, 1924

22. Convention on the non-applicability of statutory limitations to war crimes and crimes against humanity, UN General Assembly Resolution 2391 (XXIII), 26 november 1968, <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/243/51/IMG/NRO24351/pdf>

23. European Convention on the non-applicability of statutory limitations to war crimes and crimes against humanity, 25.01.1974, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/word/082.doc>

24. StGB, <http://bundesrecht.juris.de/stgb/>

პრაქტიკის მასალები

1. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2008 წლის 14 თებერვლის დადგენილება 1/ზ-95-08

2. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2007 წლის 22 ნოემბრის განაჩენი 1/ზ-1588-07

3. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2007 წლის 5 ოქტომბრის განაჩენი 1/ზ-1475-07

4. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2008 წლის 23 მაისის განაჩენი 1/ზ-799-08

5. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2008 წლის 1 ივლისის განჩინება 9/ზ-37-08

6. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის განაჩენი 1/ზ-1291-08

7. თბილისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 2007 წლის 31 ოქტომბრის დადგენილება 1/ა-7723

8. თბილისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 2006 წლის 18 აგვისტოს განაჩენი 1/ა-95

9. ასპინძის რაიონული სასამართლოს 2007 წლის 11 მაისის განაჩენი 1/ა-01

10. ახმეტის რაიონული სასამართლოს 2008 წლის 12 მარტის განაჩენი 1/ა-23

11. საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილება №1/1/428, 447, 459,

<http://www.constcourt.ge>

სამეცნიერო ნაშრომები

ქართულ ენაზე

1. ბაჩულაშვილი გ., კატეგორიების დიალექტიკა, როგორც გნოსეოლოგიური ლოგიკა, თბ., 1979
2. გამყრელიძე ო., საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, თბ., 2005
3. დონჯაშვილი თ., სისხლის სამართალი, თბ., 2002
4. კვიციანი კ., სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2004
5. კობახიძე ა., სამოქალაქო სამართალი, I, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001
6. ლაზარიაშვილი რ., დროის პრობლემა ე. ლენინის ფილოსოფიურ მემკვიდრეობაში, წიგნში - ახალგაზრდა ფილოსოფოსთა პრობლემური საკითხების სესიის მასალები, თბ., 1984
7. ნაჭყებია გ., სისხლის სამართლის საგანი, თბ., 1997
8. ნაჭყებია გ., სისხლისსამართლებრივი ურთიერთობა და დანაშაულის ცნება, თბ., 2000
9. ნაჭყებია გ., ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის ზოგადი თეორიის შესავალი, თბ., 2000
10. ნაჭყებია გ., ბრალი, როგორც სოციალური ფილოსოფიის კატეგორია, თბ., 2001
11. ნაჭყებია გ., სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის ბუნებისა და დანიშნულების საკითხისთვის, წიგნში: სახელმწიფოსა და სამართლის აქტუალური პრობლემები, საიუბილეო კრებული, მიძღვნილი თსუ იურიდიული ფაკულტეტის 80 წლისთავისადმი, თბ., 2003
12. ნაჭყებია გ., სისხლის სამართლის მეცნიერების მეთოდოლოგიური ანბანი, თბ., 2006
13. ნაჭყებია გ., ქმედების დანაშაულად კვალიფიკაციის აქსიოლოგიური ბუნება, „მართლმსაჯულება“, 2007, 1

14. ნაჭყებია გ., სიხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლის პრობლემა, წიგნში: „სისხლის სამართლის თანამედროვე პრობლემები“, თბ., 2006

15. საბჭოთა სისხლის სამართლის პროცესი, რედაქტორები: ფალიაშვილი ა., თალაკვაძე ლ., თბ., თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1988

16. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, მთ. რედ. ლ. ჭანტურია, სარედაქციო კოლეგია: ზ. ახვლედიანი, ბ. ზოიძე, ს. ჯორბენაძე, თბ., 2002

17. სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, ავტორთა კოლექტივი, თბ., 2007

18. სუხიტაშვილი დ., დრო და სამართალი, თბ. 2004

19. ტურავა მ., სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო, რომის სტატუტთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობის კომენტარი, თბ., 2005

20. ტურავა მ., სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მეშვიდე გამოცემა, თბ., 2008

21. ფალიაშვილი ა., დამნაშავე დაუსჯელი არ დარჩება, თბ., 1976

22. ფაფიაშვილი შ., თევზაძე ა., მასალების შემონახვა და სისხლის სამართლის საქმისა და დევნის აღძვრა, თბ., 2002

23. შუშანაშვილი ა., იურიდიული ლექსიკონი, თბ., 2000

24. ცინცაძე გ., გაგების მეთოდი ფილოსოფიაში და პიროვნების პრობლემა, თბ., 1975

25. წერეთელი ს., დიალექტიკური ლოგიკა, თბ., 1965

26. წულაია ზ., სოციალისტური ქონების დატაცებასთან ბრძოლის კრიმინოლოგიური საფუძვლები მსუბუქ მრეწველობაში, თბ., 1989

27. წულაია ზ., კრიმინოლოგია, თბ., 2003

28. ხარაზიშვილი ბ., სიცრუის ფსიქოლოგია, თბ., 1975

29. ხუცურაული ი., ჩეზარე ბეკარია დანაშაულისა და სასჯელისათვის, თბ., 1999

1. Алексеев А. М., Роша А. Н., *Латентная преступность и эффективность деятельности правоохранительных органов, Вопросы борьбы с преступностью*, М., 1973, вып. 19
2. Алиқперов Х., *Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности*, "Законность", 1999, №8
3. Аскин Я. Ф., *Проблема времени, ее философское истолкование*, М., 1966
4. Багрый-Шахматов Л. В., *Уголовная ответственность и наказание*, Минск, 1976
5. Базалук О. А., *Время в свете новой космологической концепции*, Днепропетровск, 2003
6. Баляшов А. Н., *Неотвратимость наказания за совершенное преступление*, М. 1972
7. Беляев Н. А., *Цели наказания и средства их достижения*, изд-во ЛГУ, 1963
8. Болотников И. М., *Проблемы исковой давности в советском гражданском праве*, Л., 1964
9. Браинин Я. М., *Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве*, М. 1963
10. Браинин Я. М., И. И. Лукашук, П. Е. Недбайло, *Неотвратимость наказания нацистских преступников и срок давности*, «Советское государство и право, 1966, №1
11. Вереницын Ф., *Об уголовной давности*, "Рабочий суд", орган ленинградского губернского суда, 1927, №12 (124)
12. Викторов Б., *Неотвратимость наказания*, М. 1972

13. Власов Е. Л., Сутормин А. И., *Социальное время, как онтологическая проблема*, в книге: *Философские аспекты проблемы времени*, Ленинград, 1980

14. Галанза П. Н., *Учение Иммануила Канта о государстве и праве*, Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1960

15. Галкин Б. А., *Единство основ уголовного судопроизводства союза ССР и союзных республик* – в сб.: *Вопросы судопроизводства и судоустройства в новом законодательстве союза ССР*, М, Госюриздат, 1959

16. Гальперин И., *Как исчислять срок давности привлечения к уголовной ответственности?*, «Советская юстиция», 1966, №9

17. Герцензон А. А., *Уголовное право, часть общая*, М., 1948

18. Голина В. В. *Погашение и снятие судимости по советскому уголовному праву*, Харьков, 1979

19. Горановский М. А., *Давность, сроки исчисления ея и погашающая сила давности по ныне действующему уложению о наказаниях уголовных и исправительных и по уголовному уложению 22 марта 1903 года*, «Журналь министерства юстиции, годь тринадцатый, 1907, № 10, С-П

20. Даль В., *Толковой словарь*; ВИТ, - М, 1989, т.1

21. Добровольский А. А., *Исковая форма защиты права*, М., 1965

22. Дроздов А. В., В. И. Ленин о проблеме общественных отношении, Л., 1969

23. Дроздов А. В., *Человек и общественные отношения*, Л., 1966

24. Дубинин Т. Т., *Проблема освобождения от уголовной ответственности*, в кн.: Проблемы правового статуса личности в уголовном процессе, изд. Саратовского университета, 1981

25. Дубинин Т. Т., *Конституционный принцип презумпции невиновности и проблемы освобождения от уголовной ответственности*, в кн.: Уголовная ответственность и ее реализация, Межвузовский сборник, Куйбышев, 1985

26. Дурманов Н. Д., *Советский уголовный закон*, М, 1967

27. Дурманов Н. Д., *Давность и погашение судимости*, М, 1939

28. Дурманов Н. Д., *Освобождение от наказания по советскому праву*, М, 1957

29. Ераксин В. В., Помчалов Л. Ф. *Погашение и снятие судимости в советском уголовном праве*, М, 1964

30. Ефимов М., *Давность привлечения к уголовной ответственности*, «Советская юстиция», 1967, №8

31. Жаров А. М., *Проблема времени и неопределенность*, изд. ростовского ун., 1987

32. Загородников Н., *Давность уголовного преследования и ее сроки*, «Социалистическая законность, 1967, №2

33. Загородников Н. И., *О пределах уголовной ответственности*, - «Советское государство и право», 1967, №7

34. Зельдов С. И., *Если Человек судим*, в кн. Закон и мы, Орджоникидзе, изд. «ИР», 1975

35. Зельдов С. И., *Освобождение от наказания и от его отбывания*, М, 1982

36. Зельдов С., *Соотношение сроков давности привлечения к уголовной ответственности и погашение судимости*, «Советская Юстиция», 1967, №12

37. Зыков В., *Об обратной силе норм общей части уголовного законодательства*, в: «Советская юстиция», 1973, №23

38. Игнатов А. Н. *Погашение и снятие судимости*, - в кн. Курс советского уголовного права, М, 1970, т.3

39. Кант И., *Сочинения в 6 томах*, т. 3, М., 1964

40. Карнеева Л. М. *Привлечение к уголовной ответственности*, М., 1971

41. Карпушин М. П., Курляндский В. И. *Уголовная ответственность и состав преступления*, М, 1974

42. Келина С. Г., *Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности*, М. 1974

43. Кириллова М. Я., *Исковая давность*, М, 1966

44. Колбая Г. Н., *Соотношение предварительного следствия и судебного разбирательства*, М., 1975

45. *Коментарий к гражданскому кодексу РСФСР*, изд. 3, отв. ред: Братусь С. Н., Садиков О. Н., М, 1982

46. Кудрявцев В. Н., *Право и поведение*, М., 1978

47. Курляндский В. И. *Уголовная ответственность тьеры общественного воздействия*, М., 1965

48. *Курс советского уголовного права*, М. 1970, т. 3 – Наказание

49. Куссмауль Р., *Момент истечения сроков давности в УК РФ установлен верно*, «Российская юстиция», 2001

50. Лейкина Н. С., *Личность преступника и уголовная ответственность*, Л., 1968

51. Либуре И. А., *Презумпция невиновности и прекращение уголовного дела (оправдание)*, - «Советское государство и право», 1981, №7

52. Лолаев Т. П., *Время, новые подходы к старой проблеме*, Орджоникидзе, 1989

53. Малков В. П. *Повторность преступлений*. Казань, 1970

54. Малков В., *Исчисление сроков давности привлечения к уголовной ответственности*, «Советская юстиция», 1966, №22

55. Маляренко В., *О давности привлечения к уголовной ответственности*, «Социалистическая законность», №8 (610), 1985

56. Марцев А. И., *Уголовная ответственность и общее предупреждение преступлений*, Омск, 1973

57. Матузов Н.И. *Личность, права, демократия, теоретические проблемы субъективного права*, 1972

58. *Механизм преступного поведения*, редактор В. Н. Кудрявцев, М., 1981

59. Мшвениерадзе П., *Институт давности в советском уголовном праве*, Тбилиси: изд-во «Сабчота сакартвело», 1970

60. Наумов А. В., *Применение уголовно-правовых норм*, Волгоград, 1973

61. Никиенко К. И., *Неотвратимость наказания*, Кишинев, 1987

62. Ной И. С., *Вопросы теории наказания в советском уголовном праве*, Саратов, 1962

63. Ной И. С., *Сушность и функции уголовного наказания в советском государстве*, изд. саратовского университета, 1973

64. Огурцов Н. А. *Правоотношения и ответственность в советском уголовном праве*, Рязань, 1976

65. *О праве наказания, Речь, произнесенная въ торжественномъ собрании Демидовского Лицея, 29 ноября, 1859 года*, Испр. д. пр. А Чебышевымъ-дмитриевымъ, ярославль, въ типографии Германа Фалько, 1859

66. Орлов Д., *Теоретико-практические проблемы уголовно-правовой давности*, Владимир, 2007

67. Пионтковский А. А., *Учение Гегеля о праве и государстве и его уголовноправовая теория*, М., 1963

68. Пионтковский А. А. *О понятии уголовной ответственности*, - "Советское государство и право", 1967, №12

69. Пионтковский А. А. *Уголовное ответственность и наказание* – в кн.: *Курс советского уголовного права*, т. 3, М., 1970

70. Пионтковский А. А., *Основные аспекты теории наказания*, - "Советское государство и право", 1969, М, №7

71. Пионтковский А. А., *Правоотношение в уголовном праве*, «Правоведение», 1962, №2

72. Полторац А. И., *Нюрнбергский процесс и вопрос об ответственности за агрессию*, «Советское государство и право», 1965, №6

73. Попов Б., *Исковая давность*, М., 1926

74. Прошляков Д., *Освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности*, «Российская юстиция», 2000, №9

75. Репкин Л. М., *Исчисление срока давности по приостановленным уголовным делам*, «Сборник статей адъюнктов и соискателей», М, 1969

76. Ретюнских И. С., *Уголовная ответственность и ее реализация по советскому законодательству*, - в кн.: Уголовная ответственность: Проблема содержания, установления, реализации, Воронеж, 1989

77. Ринг М. П., *Действие исковой давности в советском гражданском праве*, «Советское государство и право», 1953, №8

78. Руссо Ж. Ж., *Об общественном договоре*, М. 1938

79. Саблер В., *О Значении давности в уголовном праве*, М, 1872

80. Санталов А. И., *Теоретические вопросы уголовной ответственности*, Л., 1982

81. Скибицкий В. В., *Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания*, Киев, 1987

82. Слуцкий И. И., *Обстоятельства, исключают уголовную ответственность*, изд. ЛГУ, 1956

83. Смольников В. Е., *Давность в уголовном праве*, М, 1973

84. Соловьев А., *Вопросы применения наказания по советскому уголовному праву*, М, 1958

85. Соловьев И. Ф., *Установление и реализация уголовной ответственности в приговоре суда*, в кн.: Уголовная ответственность: Основания и порядок реализации, Самара, 1991

86. Строгович М. С., *Уголовный процесс*, М., 1946

87. Стручков Н. А., *Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью*, Саратов, 1977

88. Сучкова Г. Г., *Время как проблема гносеологии*, изд. ростовского ун., 1988
89. Тихонов К. Ф. *О сущности уголовной ответственности*, - в кн.: *Вопросы предупреждения преступности*, Томск, 1967
90. Ткачевский Ю. М., *Давность в советском уголовном праве*, изд. Московского университета, 1978
91. Ткачевский Ю. М., *Освобождение от отбывания наказания по действующим советским правом*, МГУ, 1965
92. Ткачевский Ю. М., *Проблемы совершенствования института давности привлечения к уголовной ответственности*, - *Актуальные проблемы уголовного права и криминологии: Сборник научных трудов*, - М, 1981
93. Ткешелиадзе Г. Т., *Судебная практика и уголовный закон*, Тб., 1975
94. Траинин А. Н., *Уголовное право, Часть Обшая*, М., 1929
95. Фефелов П. А., *Неотвратимость наказания – важнейший принцип советского уголовного права*, Свердловск, 1965
96. Фефелов П. А., *Критерии установления уголовной наказуемости деяний*, - «Советское государство и право», 1970, №11
97. Шаргородский М. Д., *Наказание по советскому уголовному праву*, М., 1958
98. Шаргородский М. Д. *Основание уголовной ответственности* – в кн.: *Курс советского уголовного права*, Л., 1968, т. 1
99. Шаргородский М. Д., *Наказание, его цели и эффективность*, изд. Ленинградского университета, 1973

100. Шаргородский М. Д., *Наказание по уголовному праву эксплуататорского общества*, М., 1957
101. Шаргородский М. Д. *Погашение судимости*, - в кн. Коментарий УК РСФСР, Л, 1962
102. Церетели Т. В., *Основание уголовной ответственности и понятие преступления*, "Правоведение", 1980, №2
103. Церетели Т. В., Макашвили В. Г., *Состав преступления как основание уголовной ответственности*, «Советское Государство и Право», 1954 г. №5
104. Хан-магамедов Д. О., *Освобождение от наказания по советскому праву*, М., 1964
105. Хиной С. Г., *Исковая давность*, М, 1959
106. Хорнабуджели Б., *Психологическая сторона вины*, Тб., 1981
107. Энгельман И. Е., *О давности по русскому гражданскому праву*, изд. 3, С-П, 1901
108. Яковлев В. П., *Социальное время*, изд. ростовского ун., 1980

გერმანულ ენაზე

1. Arndt A., *Umwelt und recht: Die Zeit im Recht (zum Streit und die "Ruckwirkung" von Gesetzen)*. 2. *Die Verfassungsrechtliche Bedeutung der strafrechtlichen Verjaehrung*, in: NJW 1961, Heft 1
2. Baumann J., Weber U., *Starafrecht, AT*, 9. Aufl., verlag Ernst und Werner Giesing Bielefeld, 1985
3. Bemmann G., *Zur Frage der nachtraeglichen Verlaengerung der Strafverfolgungsverjaehrung*, JuS 1965
4. Blei H., *Starafrecht I, AT*, 18. Aufl., München, verlag C. H. Beck, 1983
5. Bock D., *Die Strafrechtliche Verfolgungsverjaehrung*, JuS, 1/2006
6. Breymann K., *Zur Auslegung der Verjaehrungsregelung in Art. EGStGB - - Verfolgbarkeit von Straftaten staatlicher Instanzen in der ehemaligen DDR, soweit sie nach DDR-Strafrecht verjaehrt sind*, NStZ 1991 Heft 10
7. Calvelli-Adorno F., *Die Verlaengerung der Verjaehrungsfrist fuer die Strafverfolgung von Verbrechen, die mit lebenslangem zuchthaus bedroht sind*; NJW, 18. Jahrgang – 1. Halbband, Beck, Muenchen, Berlin und Frankfurt aM, 1965
8. Cramer S., *Anmerkung zum Verjaehrungsgesetz*, NStZ 1995 Heft 3
9. Cremer R., *Strafrechtliche Sanktionen bei der Verletzung von Rechten des geistigen Eigentums (Q 169)*, GRUR Int 2002 Heft 6, 515
10. Dannecker G., *Die Verfolgungsverjaehrung bei Submissionsabsprachen und Aufsichtspflichtverletzungen in Betrieben und Unternehmen - - Zugleich eine Anmerkung zu BGH*, NJW 1984, = NStZ 1985, 77, NStZ 1985 Heft 2

11. Dreher/Troendle, *StGB und Nebengesetze*, 47. Aufl., Muenchen, 1995
12. Eisenberg U., *Jugendgerichtsgesetz*, 8. Aufl., verl. Beck
13. Eyrich H., *Auch die Verfolgung von Mord soll verjaehren*, ZRP 1979, Heft 3
14. Fischer T., *Entwicklungslinien der fortgesetzten Handlung - „Tatbestand“ und „Typus“ in der Rechtsprechung des BGH -*, NStZ , 1992, Heft 9
15. Fischer T., *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, 55. neubearbeitete Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 2008
16. Geis M-E, *Die Schuldrechtsreform und das Verwaltungsrecht*, NVwZ 2002 Heft 4
17. Geppert K., *Zur straf- und strafverfahrensrechtlichen Bewältigung von Serienstraftaten nach Wegfall der Rechtsfigur der „fortgesetzten Handlung“ - 1. Teil*, NStZ, 1996, Heft 2
18. Gillmeister F., *Strafzumessung aus verjährten und eingestellten Straftaten*, NStZ 2000 Heft 7
19. Gössel K-H., *Bindung der Wiederaufnahme zuungunsten des Verurteilten an die Verjährungsfrist? - - Zugleich eine Besprechung des Beschlusses des OLG Nürnberg vom 4. 5. 1988*, NStZ, 1988, Heft 12
20. Haenicke V., *Zur „Einrede“ der Verjährung im Öffentlichen Recht*, NVwZ 1995 Heft 4
21. Heuer V., Lilie H., *Laßt verjähren, was verjährt?*, DtZ 1993 Heft 12
22. Jescheck H-H, *Lehrbuch des Strafrechts, Allg. Teil*, 4. Aufl., Berlin, 1988
23. Jescheck H-H, Weigend T., *Lehrbuch des Strafrechts, Allg. Teil*, 5. Aufl., Duncker und Humboldt, Berlin, 1996
24. Jantsch E., *Das strafrechtliche Verjährungsproblem*, DRiZ 1968

25. Ingo, *Zeit im Recht*, NJW 2000, Heft 1
26. Klein H., *Keine Veränderung der Verjährungsfrist fuer Mord*, ZRP 1979, Heft 6
27. Klug U., *Die Verpflichtung des Rechtsstaats zur Verjährungsverlängerung*, JZ 1965
28. Krehl C., *Die Verjährung der in der ehemaligen DDR begangenen Straftaten*, DtZ 1992 Heft 1
29. Lackner K., *StGB mit Erleuterungen*, 22. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1997
30. Lackner K., Kühl K., *StGB Kommentar*, 26. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 2007
31. Lekschas/Reneberg, *Zum Problem der Verjährung von Kriegs- und Naziverbrechen*, StuR 1964
32. Lemke M., Hettinger R., *Zur Verjährung von in der ehemaligen DDR begangenen Straftaten und den Möglichkeiten des Gesetzgebers - - Zugleich eine Erwiderung auf König*, NStZ 1991
33. Letzgus K., *Unterbrechung, Ruhen und Verlängerung strafrechtlicher Verjährungsfristen für im Beitrittsgebiet begangene Straftaten*, NStZ, 1994, Heft 2
34. Lewald W., *Aufhebung oder Nichtaufhebung der Mordverjaehrung – Freiheit der Gewissensentscheidung?* ZRP 1979, Heft 6
35. Lorenz M., *Strafrechtliche Verjährung und Rückwirkungsverbot*, GA 1968
36. Martensen J., *Die Verjährung als Grenze polizeilicher Verantwortlichkeit*, NVwZ 1997 Heft 5
37. Maurach /Gössel /Zipf, *Strafrecht AT 2*, 7. Aufl., 1989
38. Meinhofer W., *Nichtverjährung des Voelkermordes*, ZRP 1979, Heft 4

39. Mitsch W., *Neuregelung beim Ruhen der Verjährung während des Auslieferungsverfahrens*, NJW 2005 Heft 42
40. Naegele, *zur Strafverfolgungsverjährung von vor dem 8 mai 1945 begangenen Straftaten*, NJW, 1960, Heft 20
41. Ossenbühl F., *Verzicht, Verwirkung und Verjährung als Korrektive einer polizeilichen Ewigkeitshaftung*, NVwZ, 1995, Heft 6
42. Pawlowski M., *Der Stand der rechtlichen Diskussion in der Frage der strafrechtlichen Verjährung*, NJW 1969
43. Puls T., *Analoge Anwendung des § 1 Nr. 1 StGB auf Sexualstraftatbestände des DDR-StGB*, DtZ 1995 Heft 11
44. Riedel J., *"Schießbefehl" und Verjährung - Zum Problem der Strafverfolgungsverjährung bei Schußwaffengebrauch an der ehemaligen DDR-Grenze*, DtZ 1992, Heft 6
45. Roxin C., *Strafrecht AT I*, 4. Aufl., München, 2006
46. Sauter A., *Verjährung von SED-Unrecht Überlegungen zum gesetzgeberischen Handlungsbedarf*, DtZ 1992 Heft 6
47. Schmidt E., *Verjährungsprobleme bei Straftaten der Mitarbeiter des Ministeriums für Staatssicherheit der ehemaligen DDR*, NStZ 1995 Heft 6
48. Schlüchter E., Duttge G., *Spionage zugunsten des Rechtsvorgängerstaats als Herausforderung für die Strafrechtsdogmatik - - Zugleich Besprechung von BGH, Urteil v. 18. 10. 1995 - 3 StR 324/94*, NStZ, 1996, Heft 10
49. Sendler H., *Zur Verjährung der "Verbrechen gegen die Menschlichkeit" in Berlin*, JR, 1953
50. Stumpf C. A., *Die Verjährung öffentlich-rechtlicher Ansprüche nach der Schuldrechtsreform*, NVwZ 2003 Heft 10
51. Tröndle/Fischer, *StGB und Nebengesetze*, 52. Aufl., verlag C. H. Beck, München, 2004

52. Vogel H-J, *Mord sollte nicht verjähren*, ZRP 1979, Heft 1

53. von Bubnoff E., *Rechtsfolgen einer nach den Verfahrensgegebenheiten im Inland eingetretenen Strafverfolgungsverjährung bei vertragslosem Auslieferungsverkehr*, NStZ, 1987, Heft 8

54. Zimmerman S., *Strafrechtliche Vergangenheitsaufarbeitung und Verjährung*, Freiburg im Breisgau, 1997

55. *StGB Leipziger Kommentar*, 11. Aufl., herausgegeben von Jänke B., Laufhütte H. W., Odersky W., 3. Band, Berlin, De Gruyter Recht, 2006

1. Adlestein A. L., *Conflict of the Criminal Statute of Limitations With Lesser Offenses At Trial*, 37 *Wm. & Mary L. Rev.*, 1995

2. Basham S. M., *Note, Forging the Causal Link: Reasonable Delay in Commencing Action for Childhood Sexual Abuse*, 27 *Suffolk U. L. Rev.* 1993

3. Bieber M. A., *Comment, Meeting the Statute or Beating It: Using "John Doe" Indictments Based on DNA to Meet the Statute of Limitations*, 150 *U. Pa. L. Rev.* 2002

4. Diehl J. W., *Drafting a Fair DNA Exception to the Statute of Limitations in Sexual Assault Cases*, 39 *Jurimetrics J.* 1999

5. Dunn A., *Statutes of Limitation on Sexual Assault Crimes: Has the Availability of DNA Evidence Rendered Them Obsolete?*, 23 *U. Ark. Little Rock L. Rev.* 2001

6. Kearns L., *Note: Incorporating tolling provisions into sex crimes statutes of limitations*, 13 *Temple Political & Civil Rights Law Review*, Fall, 2003

7. Kleppin C. L., *Symposium: race, gender, power, and the public interest: perspectives on professionalism: comment: yossarian is back, the ultimate catch-22: what to do when the statute of limitations has run on lesser offenses*, 8 *St. Thomas Law Review*, Fall, 1995

8. Listokin Y. and Princeton University, *Efficient Time Bars: A New Rationale for the Existence of Statutes of Limitations in Criminal Law*, *The Journal of Legal Studies*, The University of Chicago, January, 2002 № 31

9. Mindlin J. E., *Child Sexual Abuse and Criminal Statutes of Limitation: A Model for Reform*, 65 Wash. L. Rev. 1990

10. Mungovan T. W., *Survey of first circuit law: Topical surveys: Criminal Law -- Statute of limitations: an affirmative defence waived by a guilty plea -- Acevedo-Ramos v. United States*, 961 F.2D 305 (1ST CIR.), Cert. denied, 113 S. CT. 299 (1992,), 27 Suffolk University Law Review, Fall 1993

11. Ochoa T.T., Wistrich A. J., *The Puzzling Purposes of Statutes of Limitation*, Pacific Law Journal, McGeorge School of Law, University of the Pacific· Spring, 1997, №28

12. Richardson E. J., *Eliminating the Limitations of Limitations Law*, Arizona State Law Journal, №29, Winter 1997

13. Robinson P. H., *Criminal Law Defenses*, 1995

14. Torcia C. E., *Wharton's Criminal Law*, 15th ed., 1993

15. Viens D., *Countdown to Injustice: The Irrational Application of Criminal Statutes of Limitations to Sexual Offenses Against Children*, 38 Suffolk University Law Review, 2004

16. Xianwei H. Z., *Comment on the Legal Regime of Limitation of Actions Regarding Carriage of Cargo by Sea in China*, Journal of Maritime Law & Commerce, Jefferson Law Book Company, April, 2006

17. Jeb Wait C. F., *The Statute of Limitations Governing Medical Malpractice Claims: Rules, Problems, and Solutions*, South Texas Law Review, Spring, 2000

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 22 36 09. 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge